

**2024 YILI MERKEZİ YÖNETİM BÜTÇE
KANUNU TEKLİFİ**

MUHALEFET ŞERHİ

KÜRESEL HEGEMONYA MÜCADELESİ KIZIŞIYOR: DÜNYA KAPİTALİST SİSTEMİNİN SEYRİ..... 6

1- Dünya Kapitalizminin Arayışı..... 6

Katı Olan Her Şey Buharlaştırken Kriz Nüksediyor!..... 6

Yeni Hegemonya Tasarımları: The Great Reset ve New Atlantic Chart..... 7

Kapitalizmin Sureti Köklerine Dönüyor: Savaşlar ve Gerilimler..... 9

Yeni Hegemonya Savaşları: Enerji..... 10

Metapolitik Siyasetin Alternatif Sağ ve Aşırı Sağ Yüzleri..... 13

Kapitalizmi Yeşile Boyamak: “Yeşil Dönüşüm”..... 15

2- Anti-Kapitalist Mücadele Hatları..... 17

Sınıf Mücadelesinin Güncelliği..... 17

Başka Bir Dünyanın İmkânı: Rojava Devrimi..... 20

ÇÜRÜME: AKP-MHP İKTİDARININ EKONOMİ POLİTİĞİ..... 25

1- Türkiye Ekonomisinin AKP’li Yıllarda Panoraması..... 25

Kürt Sorunu ve Savaş Ekonomisi..... 25

Emek Sömürüsü: AKP’nin Ulusal İstihdam Stratejisi..... 30

Kadın Yoksulluğu Derinleşti..... 37

Ekolojik Talan Zirve Yaptı..... 40

AKP’li Yıllarda Sermaye Sınıfı Kahkaha Krizine Girdi..... 42

2- “Türkiye Ekonomi Modeli” Safsatası..... 45

3- Türkiye Ekonomisi Yapboz Haline Getirildi: “Rasyonel Zemine” Dönüş..... 47

2024 BÜTÇESİ: SERMAYENİN, SAVAŞLARIN VE YOLSUZLUĞUN BÜTÇESİ..... 51

1- 2024 Bütçesi’nin Halka Vaadi: Enflasyon, Zam ve Vergi Yağmuru Artarak Devam Edecek..... 51

2024 Bütçesi Bütçe Hakkını Gasp Etmiştir..... 53

Bütçenin Karadeliği Vergi Harcamaları..... 55

Bütçe Açığı Sorunu ve Artan Toplumsal Maliyetler	60
İktidarın Yanlış Politikalarının Bedeli: Cari Açık ve Kur Riski	61
Otoriterleşme ve Artan Savunma Harcamaları	63
Sermaye Transferi Olarak Faiz Giderleri	65
2- Yoksulun Vergi Yükü ve Vergi Adaletsizliği.....	66
Deprem ve Çözülmeyen Sorunlar	71
3- Kürt Sorunu ve Tecrit	73
4- Otoriterleşmenin ve Adaletsizliğin Bütçesi.....	76
Mülteciler Hukukun Dışında Tutuluyor	79
5- 2024 Bütçesi Ekolojik Yıkımı Hızlandıracak	80
6- 2024 Bütçesi'nden Emekçilerin Payına Sefalet Ücretleri Düştü.....	85
7- Alevi Toplumunun Sorunları: Sünnileştirme-Türkleştirme ve Tekçi İnanç Politikaları.....	88
8- AKP-MHP İktidarının Kadın Düşmanı Politikası 2024 Bütçesi'nde de Yansımasını Bulmuştur!	90
Ekonomik Kriz ve Kadın Yoksulluğu	93
9- Sağlamcılık İdeolojisi ve Yok Sayılan Engelliler.....	95
10- 2024 Bütçesi Çocuğa Duyarlı Bir Bütçe Değildir	97
Çok Yönlü Şiddetin Hedefinde Çocuklar Var.....	97
Halkların Eşitlik ve Demokrasi Partisi'nin Çocuk Politikası.....	98
Çocuğa Duyarlı Bütçe	98
11- Metalaştırılan Sağlık Hakkı	98
12- Tarımsal Üretim ve Hayvancılık Politikalarının Çöküşü	102
13- 2024 Yılı Eğitim Bütçesi Eğitimde Temel İhtiyaçları Karşalayamaz	106
Çocuk Yoksulluğu Artıyor, Kaynaklar İdeolojik İnşaya Ayrılıyor.....	106
Eğitim Emekçileri Sivil Ölüme İtiliyor, Öğrenciler Okuldan Uzaklaşıyor.....	108
Temel Bir İnsan Hakkı Olarak Anadilinde Eğitim.....	109
Yoksullaşan, İşsiz Kalan, Güvencesiz Çalışan Öğretmenler	109

14- Kürt Sorunu'nun Çözumsuzlüğü İstikrarlı ve Toplum Yararına Bir Dış Politikaya Engel Olmaktadır	111
AKP, Filistin Halkı Yerine Hamas'ı Tercih Etmiştir	114
Dışişleri Bakanlığı, Milli Savunma Bakanlığı'nın Diplomatik Birimi Haline Getirilmiştir	115
Nasıl bir Dış Politika?	116
15- Kültür Bakanlığı'nın 2024 Bütçesi Tekçiliğin Bütçesidir	116
16- Gençlerin Bugününü ve Geleceğini Çalan Bütçe	120
SERMAYENİN, SAVAŞLARIN, YOLSUZLUĞUN BÜTÇESİNE KARŞI "EMEKÇİ HALKIN BÜTÇESİ"	123
1- Bütçe Hakkı	123
2- Emegın Bütçesi	123
3- Barışın Bütçesi	125
4- Kadının Bütçesi	125
Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçe Esastır!	126
5- Çiftçinin Bütçesi	131
6- Emeklinin Bütçesi	133
7- Esnafın Bütçesi	134
8- Çocuğun Bütçesi	135
9- Gençlerin Bütçesi	137
10- Ekolojik Bütçe	138
11- Engellinin Bütçesi	139
ÇÖZÜM: DEMOKRATİK EKONOMİ PROGRAMI	143
1- Demokratik Ekonomi	144
Demokratik Ekonomi Paradigmasının Temeli Radikal Demokrasidir	144
Demokratik Ekonomi Programı Ekonomide 3. Yol'u Temsil Eder	145
Tekel Karşıtı, Ekolojik, Cinsiyet Eşitlikçi, Yerele Dayanan, Emekten Yana, Anti-Kapitalist Ekonomi Programı	146

Demokratik Ekonomi Programı Acil Eylem Planı.....	149
2- Kürt Sorunu'nun Demokratik ve Barışçıl Çözümü İçin Demokratik Anayasa	156
Anayasanın Serüveni, Halkların Kaderi.....	157
AKP'nin Anayasa Manipülasyonu.....	159
Nasıl Bir Anayasa?.....	160
3- Demokratik Cumhuriyet	162
Demokratik Cumhuriyet'in Kurucu Zemini: Yerel Demokrasi	166

KÜRESEL HEGEMONYA MÜCADELESİ KIZIŞIYOR: DÜNYA KAPİTALİST SİSTEMİNİN SEYRİ

1- Dünya Kapitalizminin Arayışı

Katı Olan Her Şey Buharlaştırken Kriz Nüksediyor!

Neoliberalizm salt bir iktisadi program değil, kapitalist dünya-sistemin politik iktisadının el kitabıdır. 1970'lerde uygulanmaya başlanan bu el kitabı, kısa sürede ABD ve İngiltere'den Güney Amerika'ya, Ortadoğu ve Arap Yarımadası'ndan Afrika'ya kadar hemen her coğrafyaya yayılarak küresel fenomen haline gelmiştir.

Karl Marx'ın terminolojisini ödünç alırsak, katı olan her şeyi buharlaştırmayı esas alan ahlaki-politik bakışıyla sadece kar üreten bir makine değil, topluma ve doğaya savaş açarak karı genişleten bir makine olarak hareket etmiştir. Şemsiyesi kapitalist modernite, kutsalı ulus-devlet, amacı sermaye biriktirmek için geliştirdiği sömürü tekniklerini toplumsal yapının kılcal damarlarına kadar enjekte etmek olan neoliberalizm yeni-sağ ideoloji ile birlikte rıza üretim amacı gütmüştür.

Refah dönemi kapitalizmde sermaye birikim rejiminin tıkanması ve dünyadaki sol direnişlerin yükselişi bir çıkmaz momenti ortaya çıkarmıştır. Bu çıkmaza karşı küresel sermaye ve güç merkezleri kapitalizmde revizyonu gündeme getirmiştir. Bu revizyonun adı neoliberalizmdir.

Neoliberal politikalarla birlikte yaşamın tümü gerek tüketim kültürünün yayılması gerekse de doğanın tümüyle talana açılması gündeme gelmiştir. Her şeyin buharlaşmasını gerektiren bu kültürel mutasyonun arka planını teknik gelişmeler oluşturmuştur. Teknik bir ideoloji olarak kullanılmış ve toplumun çok boyutlu tüketim davranışlarını ortaya çıkarmıştır. Türkiye'de 90'larda Televole kültürünün hâkim kılınmak istenmesi ve "Vitrinde Yaşamak" tüketim kültürünün yaygınlaşma zeminlerinden biri olarak deneyimlenmiştir. Duygular dahil her şeyin alınır satılır bir meta potansiyeli olarak değerlendirildiği bu aşamada politikanın depolitizasyonu, kültürün metalaşması, doğanın talanı esas amaçlar olarak belirgin kılınmıştır.

Neoliberalizm üstüne bindiği çıkmazı aşmak için doğanın her şartta sömürülmesini esas almış, işçi sınıfını güvencesizleştiren ve kırılğanlaştıran bir politika seti devreye koymuştur. Bu duruma sermayenin serbest dolaşması eklenmiştir. Bir ideoloji olarak teknik yaşadığı gelişmelerle birlikte sermayenin "hayali" hale gelmesini sağlamış ve finansallaşma temel

sermaye birikim yol ve yöntemlerini üreten alan olmuştur. Online alışveriş, hizmet üretme-alma gibi süreçlerin gelişmesi davranış ve duyguların tüketim ekseninde ivme kazanmasına neden olmuştur. Algoritmik yönetimsellik diye ifade edilen süreçle birlikte, big datanın işlem gücü sonucunda öznellikler-özgünlükler görünmez kılınmış, kod davranışların belirleyicisi haline gelmiş, şeyleşme-tek tipleşme esas var oluş biçimi olarak öne çıkmıştır. Kapitalist dünya-sistemi tüm nüfusu hedef alarak zamanı ve geleceği sömürgeleştirmeye çalışmaktadır. Bu süreçle insan yaşantısı, tercihleri, değerleri algoritmalarla “meta” tercihlerine dönüştürülmektedir.

Hayali para üretim potansiyelinin aktüel olması finansallaşmayı sermaye birikim yollarından önemli biri haline getirmiştir. Tüketmek ve edinmek için borçlanma, bu süreci gerçekleştirmek için ekonomik olanın toplumsal olanın içerisine yedirilmesiyle yaşam amaçlarından biri olmuştur. Kredi yoluyla borçlanma ve borçla yaşama momenti doğal sınırlarına 2008 yılındaki Mortgage Krizi ile birlikte varmıştır.

2008 Krizi politik iktisat açısından iki önemli sonuç doğurmuştur. İlki mevcut sermaye birikim yollarının tıkanıldığını göstermiş, ikincisi de normunu yitirmiş neoliberalizmin yaşamsal bağlamları ortadan kaldırarak bir arada bulunmayı imkânsız hale getirmiştir. Böylece esasında norm yokluğuyla kapitalist modernite, sermaye birikiminin tıkanmasıyla kapital, meşruluk yitimiyle siyasal alan ciddi bir çoklu krize girmiştir. Bu çoklu krize yönelik kapitalist merkezlerde ciddi arayışlar başlamıştır. Elbette ki bu arayışlar tekil olarak yeni sermaye birikim yolları bulmayı değil, siyasal-toplumsal-ekonomik-kültürel-idari alanları birlikte düşünen kompakt bir çıkışı esas almaktadır.

Yeni Hegemonya Tasarımları: The Great Reset ve New Atlantic Chart

Davos, kapitalist dünya-sisteminin mabedidir. Kapitalist dünya-sisteminin alarmlarını çaldığı her dönemde, vazife çıkararak harekete geçmiştir. Neoliberal dönemin sonuna doğru kapitalist dünya-sisteminin çoklu krizi belirgin hale gelince bir kez daha vazife başına geçmiştir. *The Great Reset* dedikleri “Büyük Yeniden Başlatma” fikri vazifenin ifa edilmesinin ilk ürünü olmuştur. Büyük Yeniden Başlatma fikri, kapitalizmin bir kez daha revize edilmesinden başka bir şey değildir. Yeni olana dair tek bir sözü veya lensi yoktur.

Kapitalizmin Covid-19 pandemisiyle birlikte kendisini dayadığı temel sütunların bir çırpıda çökebileceği görülmüştür. Bir kez daha tarihin sonunun uzağında olduğumuz gerçeği ortaya çıkmıştır. Eşitsizliklerin sürdürülemeyeceği ve atomize edilmiş bireyin çöktüğü fikri etrafında dönen tartışmalar Covid-19 döneminin ana rengi olmuştur.

Çin’de başlayarak hızla dünyaya yayılan Covid-19’un etkileri, kapitalist merkezler açısından mevcut durumun sürdürülemezliğini anlatıyordu. Dünya Ekonomik Forumu Başkanı Klaus Schwab’ın *Covid-19: The Great Reset* adlı kitabında öne sürdüğü argümanlar ve Joe Biden’in öne çıkardığı “Yeni Yeşil Düzen” bu arayışların yönüne dair fikir veriyordu. Bu fikirler, kapitalizmin yeniden başlatılması, daha “eşitlikçi” bir şekilde kurgulanması, özellikle neoliberal politikalarla talan edilen doğaya karşı sömürüden vazgeçilmeksizin yeni politikalar üretilmesi gibi temel sac ayaklarından oluşmaktadır.

Kapitalist hegemonya projesi eski olanı yeni harflerle halklara, emekçilere, kadınlara dayatarak kabul ettirmek üzere organize olmaktadır. Çünkü neoliberalizmin getirdiği çoklu krizlere karşı ilk aşamada devreye koyulan “Canavarlar Çağı” yaralara derman olmamıştır. ABD’de başlayan 2008 Mortgage krizi kısa sürede tüm dünyaya yayıldığında bir yandan merkez ülkelerde parasal genişleme politikaları esas alınmış, diğer yandan ise otoriter popülist liderler üzerinden toplumlar üzerinde tahakküm sağlanarak politik ekonomik itirazların bastırılması yoluna gidilmişti. Bu kapsamda, Trump’tan Putin’e, Bolsonaro’dan Orban’a kadar otoriter popülist liderler yerküreye hızla yayılmıştı. Fakat “Canavarlar Çağı” kapitalizmin açmazlarını derinleştirmişti.

The Great Reset bir hegemonik tasarım olarak söz konusu açmazları aşmak üzere jeo-siyasal denklemi de yeniden kurmak üzere tamamlandı. Bu jeo-kültürün zemini 2001 İkiz Kule Saldırıları’yla birlikte yeniden kurulan dost-düşman ikileminin yenilenmesiydi. “Terör-güvenlik” denklemi, “demokrasiler-otokrasiler” olarak yeniden belirlenmek istendi. ABD Başkanı Joe Biden’in yaptığı “Demokrasi Zirvesi”, davet edilenler ve edilmeyenler kategorileriyle yeni kurgunun dostuna-düşmanına dair ipuçları verdi. Nitekim Çin ve Rusya’nın esaslı “tehdit” olarak görüldüğü bu yeni dönem, küresel hegemonya tasarımının revize edilerek sunulmasını esas almıştır.

Oysa kapitalist dünya-sistem açısından gerçek tehdit halklar, emekçiler, kadınlar ve yoksullardır. Dünya Ekonomik Forumu’nun bir açıklaması bu gerçeği apaçık gözler önüne koymaktadır. Bu açıklamaya göre dünyadaki ekonomik görünüm ve itirazlar yıllık toplantının temel başlıklarından ikisi olmuştur. Aynı zamanda Forum’un *Küresel Risk Raporu 2022*’de ekolojik tehlikelerin yanı sıra toplumsal itirazların yükselmesi ihtimalini bir dönüm noktası ve kırılma anı olarak ajandasına kaydetmiştir.

Kapitalist dünya-sistem güç dengelerini gözeterek kurucu belgeler ve uygulayıcı kurumlarında bir yenilenme sürecini başlatmıştır. “Kurtarıcı” olarak takdim edilen “otoriter

popülist liderler” hızlıca “şeytanlaştırılmış”, Ukrayna Savaşı da bu süreci Putin üzerinden sembolize ederek halklara sunmuştur.

NATO is back denilen bir yenilenmeyle kapitalizmin savaş makinesi olarak NATO uykusundan uyandırıldı. Tarihin sonuna daha çok vakit olduğu gerçeği NATO’nun yeniden sahneye çağrılmasıyla bir kez daha ikrar edildi.

Kapitalizmin Sureti Köklerine Dönüyor: Savaşlar ve Gerilimler

Kapitalist dünya-sistemi dar geçittir! Siyasal, ekonomik, toplumsal tüm tasarımları reel-politikte çıkmaz yaşamaktadır. Buna karşı sömürgecilik tarihindeki denklemi 21. yüzyılda yeniden kurmaya yönelmiştir. Enkaz ve yıkım üzerine yükselen sermaye suretini köklerinde bulunan şiddete dönmüştür.

İkinci Dünya Savaşı’nın sona ermesiyle dünya bambaşka bir zamana girmenin eşliğine varmıştı. Nazizme karşı kapitalist ve sosyalist merkezlerin ittifakı savaşın sonucunu belirlemiş ve savaş sonrası düzenin kurulması aşaması başlamıştı. 14 Ağustos 1941’de, Britanya Başbakanı Winston Churchill ve ABD Başkanı Franklin D. Roosevelt arasında imzalanan Atlantik Paktı, Batı bloku denen küresel hegemonik gücün temellerini atmıştı. Bu pakt, dünyaya yönelik yeni siyaset yapma biçim ve içeriklerinin buyruğu niteliğindedir.

“Terör-güvenlik” söyleminin terk edilmesiyle yerine konmak istenen demokrasi-otokrasiler siyasal olanı kurucu nitelikte bir dönüşümle ilgiliydi. Bu dönüşümün kurum ve pakt eksenli eşlik etme sürecinde 10 Haziran 2021 tarihi önemli bir dönüm noktası oldu.

10 Haziran 2021 tarihinde ABD Başkanı Biden ile Britanya Başbakanı Johnson, Atlantik Paktı’nı güncelleyerek Yeni Atlantik Paktı’nı imzaladı. Atlantik Paktı’nın seksen yıl sonra güncellenmesi, kapitalist dünya-sistemi açısından meselenin önemini açık şekilde göstermektedir. Hegemonik arayışların geldiği nokta bakımından kapitalist dünya-sistem içinde yer alan jeo-politik/kültür temsilcilerini ortak noktada buluşturabilmesidir. Nitekim gerek sağcı Johnson ile liberal Biden’in imzasıyla ve pakttaki farklı ideolojik koordinatlara sahip siyasilerin kabulüyle güncelleme yapılması söz konusu halklar karşıtı geniş ittifakı ortaya koymaktadır.

Paktın güncellenmesinden bir yıl sonra yapılan NATO’nun Madrid Zirvesi’nde gerek tehditlerin tespit edilmesi gerek demokrasiler-otokrasiler denkleminin kurgusal niteliğini edinmesi gerekse de Avustralya, Japonya, Yeni Zelanda ve Kore Cumhuriyeti gibi devletlerin ilk defa bir NATO zirvesine çağrılması önemli göstergeler olmuştur.

Madrid Zirvesi'nde kapitalist dünya-sistemi NATO'nun lügatiyle suretini ortaya çıkıdığı dönemki odağına döndü: Şiddet. Bu zirvenin çıktılarında birinin birliğin savunma ve caydırıcılığını arttırmasında ve devletlerin GSYH'larının en az yüzde 2'sini savunma harcamalarına ayırmasında ortaklaşılması bu durumu ortaya koymaktadır. NATO'nun asker sayısının 40 binden 300 bine çıkarılacak olmasına dair NATO Genel Sekreteri Jens Stoltenberg "NATO, Soğuk Savaş döneminden bu yana ilk defa bu tip bir plan kabul ediyor. Bu, güvenlik açısından bir dönüm noktasıdır. 2010'da Lizbon'da kabul edilen stratejik konseptten çok daha farklı" diyerek durumun ciddiyetini ortaya koymuştur.

Kapitalist dünya-sisteminin krizi, yeni hegemonik arayışlar, Atlantik Paketi'nin yenilenmesi ve dost-düşman kurgusunun bir kez daha kurulumu ile birlikte yeni bir zamanın arayışları vuku bulmaktadır. Ukrayna-Rusya Savaşı'yla başlayan, giderek Kafkaslara, Ortadoğu'ya yayılan şiddet ve Asya-Pasifikte, Afrika'da yükselen gerilimler kapitalist dünya-sisteminin sürdürülmesi çabasıdır. Batı, Doğu, ABD, Rusya, Çin gibi farklı isimlerle ifade edilen hegemonik her bir güç, emek karşısında sermayeyi, doğa karşısında yıkımı, halklar karşısında totalitarizmi örgütlemek üzere kapitalizmin varlık sureti olan şiddeti esas alarak harekete geçiyor. Bu noktada bir kez daha Karl Marx'a kulak vermek gerekiyor: "Eğer para, Augier'nin dediği gibi, 'dünyaya bir yanağında doğuştan kan lekesiyle geliyor'sa, sermaye tepeden tırnağa her gözeneğinden kan ve pislik damlayarak geliyor."

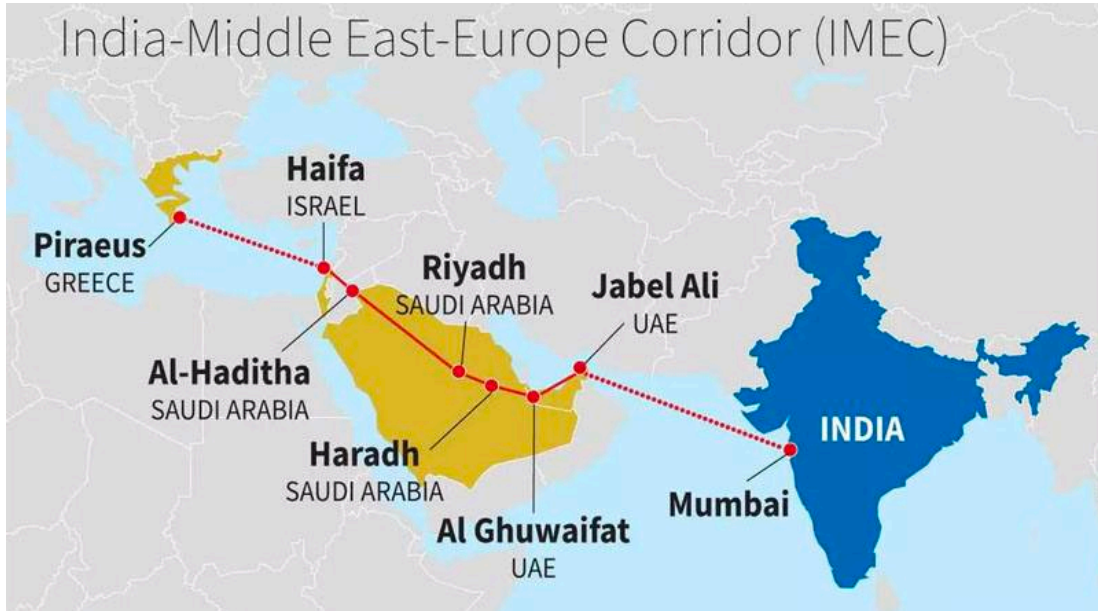
Yeni Hegemonya Savaşları: Enerji

2021 yılında "Yeni Atlantik Paketi"nin imzalanmasının ertesinde, G7 ve NATO zirveleri yapılmıştı. Özellikle G7 zirvesinde, Çin hedefe konmuş ve Çin'e karşı çok büyük bir projenin de duyurusu yapılmıştı. Sonuç bildirgesinin en önemli kısımları Çin'e dairdi. Sahip olduğu teknolojik ve mobilize güç ile Çin'in kurallara dayalı uluslararası sisteme istenilen bir şekilde katılması nazikçe talep edilmişti. Sadece bununla yetinilmemiş, küresel siyasal alabora edecek 40 trilyon dolar bütçe öngörülerek çok önemli bir ilan da yapılmıştı: "Build Back Better World" (B3W).

Dünya ekonomisinin yüzde 40'ını oluşturan G7 ülkeleri, B3W projesiyle Çin'in en önemli projesi olan "One Belt One Road"un (OBOR / Tek Kuşak Tek Yol) karşısına çıkma kararı almış, Çin'in karşısına iklim, dijital teknoloji, sağlık, eğitim, cinsiyet eşitliği gibi konuları da içerecek şekilde, gelişmekte olan ülkelere altyapı desteği sunmuştu. Batı dünyası bu 40 trilyon dolarlık bütçeyi "Çin'in kredilerine karşı demokratik bir alternatif" olarak gördüğünü de eklemişti.

Çok geçmeden, iki yıl gibi kısa bir sürede bu devasa girişimi geride bırakacak yeni bir proje duyuruldu: “Hindistan-Ortadoğu-Avrupa Ekonomi Koridoru” (IMEC). Bu proje Eylül 2023’te “Tek Dünya, Tek Aile, Tek Gelecek” ana temasıyla toplanan G20 zirvesinde duyuruldu. Dünyanın en büyük ekonomilerini oluşturan 19 ülke ile Avrupa Birliği’nden oluşan G20 grubunun liderleri, Hindistan’ın Yeni Delhi kentinde yapılan G20 zirvesinde birçok konu tartışmaya açılrsa da Hindistan-Ortadoğu-Avrupa Ekonomi Koridoru’nun kuruluşu en önemli başlık olarak toplantıyı ve süreci domine etti.

ABD, Hindistan, Suudi Arabistan, BAE, Fransa, Almanya ve İtalya bu projeye öncülük eden, ayrıca iyi niyet belgesine de imza atan ülkeler. Bu enerji koridorunda yeni tren yolları, enerji hatları ve kara yolları söz konusu. Bu anlamda ABD öncülüğünde, Batı dünyası Çin’in OBOR projesine karşı Avrupa, Ortadoğu ve Hindistan’ı bağlayacak entegre bir ‘ekonomi koridoru’nu devreye sokuyor.

IMEC’in genel özelliklerine bakınca, göze çarpan başlıklar şöyle:

- Hindistan’ı Basra Körfezine, Körfezi de Avrupa’ya bağlayan ikili bir koridor hattı var.
- Katılımcı ülkeler arasında ekonomik kazanç ve istihdam öngörülüyor.
- Güzergâh, dünyanın ekonomik gidişatına yepyeni bir soluk getirmeyi de iddia ediyor.

Hindistan’ın Mumbai limanından kalkan gemilerin Dubai’ye yanaşmasını, buradan da demiryoluyla Suudi Arabistan, Ürdün ve İsrail rotasını takip ederek Akdeniz üzerinden Avrupa’ya bir nakliye rotası oluşturulmasını öngörüyor.

Koridorun en dikkat çeken ve belki de en karlı çıkacak ülkesi ise İsrail... Başbakan Benjamin Netanyahu, "İsrail, bu ekonomik koridorda önemli bir kavşak olacak. İsrail'deki demiryolları ve limanlar, Hindistan'a yeni limanlar açacak. IMEC, İsrail tarihindeki en büyük iş birliği" dedi. İsrail durumu böyle tarif ederken Türkiye cephesinde ise kriz vardı. Çünkü öngörülen proje/koridor girişimi Türkiye sınırlarından geçmiyor ve anlaşılan taraflar arasında Türkiye bulunmuyor. Sadece Türkiye değil, Irak, İran, Pakistan gibi ülkeler de devre dışı. Bu durum beraberinde bazı tartışmaları da getirdi.

Tam da burada not düşmek adına, Çin'in bir cevabı olarak da okunabilir, 2024 yılının Kasım ayının son haftasında Çin, Kuşak ve Yol Girişimi'nin gelecek 10 yıllık eylem planını açıkladı. Buna göre Çin hükümeti, büyük ölçekli altyapı yatırımlarının yanında daha küçük ölçekli ve inovasyon odaklı projelere de yönelecek ve yatırımların finansmanında ulusal para birimi Yuan'ın kullanımını artırmaya öncelik verecek.

Tüm bu gelişmeler yaşanırken Hindistan dönüşü uçakta konuşan Erdoğan "Türkiyesiz bir koridor olmaz. Doğudan Batı'ya trafik için an uygun hat Türkiye'den geçmek durumunda. Türkiye, önemli bir üretim ve ticaret üssü. Doğudan Batıya trafik için en uygun hat Türkiye üzerinden geçmek durumunda" dedi.

Türkiye'nin G20 öncesi gerek BAE, gerekse Mısır ile olan ilişkilerinin hızlıca dönüşümünün, hakeza Suriye'ye yeşil ışık yakılması gibi konuların altında Türkiye'nin bu enerji koridorundan by-pass edilmiş olmasının yer aldığı yorumu ağırlık kazanıyor. Türkiye'nin Rusya'dan S-400 füzeleri alma kararının, F-35 projesinden dışlanması, Doğu Akdeniz'deki tavrının bu kararın alınmasındaki ana sebepler olduğu söylenebilir. Türkiye üzerinden olması her açıdan daha verimli olacakken, bunun tercih edilmemesi net bir tavır olarak ifade edilebilir.

Bu süreçte yaşanan bir başka gelişme de 'Kalkınma Yolu' üzerinden Türkiye'nin benzer bir rota tarifine girişmesi. Bu rota, Basra Körfezi'nden başlayarak tüm Irak'ı güneyden kuzeye doğru kat eden bir demiryolu hattıyla ilgili. Irak Kalkınma Yolu Projesi ismi verilen demiryolu hattı Türkiye'nin güneydoğusunda sonlanıyor. Konuyla ilgili yaptığı açıklamada bu projeye dikkat çeken Erdoğan şu ifadeleri kullanıyor: "Bu süreçte bizim çok önemseydiğimiz bir adım ise Körfez'in bizimle beraber attığı adım. Irak, Katar, Abu Dabi üzerinden, Türkiye üzerinden Avrupa'ya giden bir yoldan, bir koridordan bahsediyoruz. Bu konuda özellikle Muhammed Bin Zayed dün çok daha kararlı bir telkinde bulundu, 'Bu işi uzatmayalım, 60 günde görüşmeleri arkadaşlarımız bitirsinler ve hemen temelleri atalım, yola koyulalım' dedi. Birleşik Arap Emirlikleri bu işe çok hazır. Katar çok hazır. Bizler de buna çok çok hazırız. Bu adımı inşallah bu şekilde atmış olacağız."

Özetle, küresel siyaset akıllarında, küresel tekeller arasında yeni ilişki ve çelişkilerin nasıl seyredeceğine dair bir çıkış gözlemleniyor. Son bir yıl içinde Ortadoğu'da yaşanan savaşlar, Afganistan ve Irak'taki gelişmeler, NATO zirvesi ardından geçen yıldan bu yana Orta Doğu'da yapılan görüşmeler, ABD-İsrail görüşmeleri, Suudi merkezli gelişen görüşmeler (Amerika, Çin ve İran ile görüştü), İsrail'in Yunanistan ve Arap devletleriyle görüşmesi... Tüm bunlar yeni ve çok önemli denklemler. Çok yeni ittifaklar kuruluyor ve bu ittifaklar Ukrayna Savaşı'nın da kaderini belirleyecek.

IMEC'te çizilen koridor düşünüldüğünde, bu durum bildiğimiz İpek Yolu'nun da sonu anlamına geliyor. Onun yerine Karadeniz'in kuzeyi ile Hindistan, Suudi Arabistan, İsrail ve Doğu Akdeniz'den Avrupa'ya giden iki yol oluşuyor. Bu yol üzerinde olanların artık ticaret savaşında eski rollerini oynamayacağından söz etmek mümkün. Türkiye de bu ülkelerden biri ve öfkesinin ana nedeni de bu küresel kayıp.

Metapolitik Siyasetin Alternatif Sağ ve Aşırı Sağ Yüzleri

Arjantin'de aşırı sağcı Javier Milei ve yine Hollanda'da seçimi büyük farkla kazanan aşırı sağcı görüş-davranışları ile bilinen Geert Wilders'ın ipi göğüslemeleri tüm dünyada gözleri tekrar "aşırı sağın yükseliş" fenomenine çevirdi. Özellikle Avrupa'da bir metastaz misali hızla yayılan popülist sağ siyaset, dünya genelinde de popüler trend. Almanya başta olmak üzere Fransa, İngiltere, Hollanda, Finlandiya, İsveç, İtalya, İspanya, Portekiz, Yunanistan, Avusturya, Belçika, Macaristan, Polonya'da aşırı sağ siyaset yönetimdedir. Buna mütakabil, Arjantin, ABD, Brezilya ve Meksika gibi ülkelerde de bu görüş egemen.

Özellikle pandemi sonrası oluşan dünya ve dünya algısı, içinden geçtiğimiz sürecin ana dinamiklerinden olup süreci hızlandıran bir aralığa işaret etmektedir. Pandeminin yarattığı zorluklar, devletin toplumsal sorunlarla tehditlerin üstesinden gelmede muazzam kaynakları seferber etme yetisinin, sosyal konutlara yatırımın, refah desteğinin, eğitim olanaklarının, bir maske sağlamanın ve toplumsal uyumu sağlayacak, eşitsizliği azaltacak komşuluk temelli inisiyatiflerin pek olmadığını, haliyle bunların yeniden canlanmasının icap ettiği, ama bunun hangi kanallarla olacağını açık bir soruna dönüştüğünü bize gösterdi. Yine pandeminin, halklarının ihtiyaçlarını sağlamada başarılı olan otoriter hükümetlerin istikrarını artırdığını, başarısız olanların da sert önlemlerle toplumu boğmaya çalıştığına şahit olduk. Bu açıdan pandemi sürecini, siyasal alanı şekillendiren çok kritik bir evre olarak görüyor, parti olarak bugün yaşanan dönüşümlerden azade okumuyoruz.

Aşırı sağ siyaset bugün “Uluslararası Alternatif Sağ” tartışmalarına da evrilmiş durumda. Gelir dağılımı gibi çok reel bir etkenin bu ideolojide çok baskın olduğu görüşü de sıkça dillendiriliyor. Bu hareket amorf, büyük ölçüde internet ortamında nefes alıp veren ve çok çeşitli blog, video blog, web sitesi ve podcast aracılığıyla yayılan, çok az sayıda çevrimdışı örgütü olan bir harekettir. Yani Alternatif Sağ aşırı sağ görüşlü, küreselleşmeye karşı, geleneksel ve yerleşik muhafazakarlığa radikal bir ‘alternatif’ sunan bir gruplaşmadır. Mensuplarının eklektik ve birbirinden farklı yapısı ciddi anlaşmazlıklara yol açmakla birlikte hepsi bir dizi çekirdek inanç etrafında bir araya gelmiştir. Kendi "ırklarının" korunmasını öncelerler ve bunu da genellikle beyaz etnik temelli devletlerin kuruluşuyla sağlamayı öneriyorlar. Dolayısıyla, ırk dünya görüşlerinin temelini oluşturuyor. Alternatif Sağ'ın önemli isimlerinden Richard Spencer'ın söylediği gibi: ‘Politik, kültürel, sporla ilişkili, hasılı neredeyse her şey ırka dayalıdır.’

Alternatif Sağ'ın farklılığı daha ziyade halihazırdaki politik ve toplumsal hareketlerin bir araya gelerek yeni ve farklı bir şey üretmiş olmasından ileri gelir. Bu hareket çekirdeğinde üç geniş grubu bir araya getirir: Avrupa Yeni Sağı ve Kimlikçi Hareketi, Amerikan Alternatif Sağı ve Çevrimiçi Muhalif Gruplar. Bu hareketlerin her birinin kendi tarihi, özgün yapısı, grupları ve fikirleri vardır. Bunlar bazı durumlarda Alternatif Sağ'dan bağımsız olarak hareket edebilir. Ancak üç hareketin ortaklaşarak etkileşime girmesi Alternatif Sağ'ı oluşturuyor.

Buradaki önemli ayırım Alternatif Sağ'ın “aşırı sağ” ile aynı şey olmadığıdır. Daha komplike bir durum ve yapılanma ile karşı karşıyayız. Çünkü örgütsel yapısı olmayan garip bir örgütsel muhalefetten, "pek çok üyesinin, hatta en önde gelen üyelerinin dahi anonim olduğu bir internet ağından" bahsediyoruz. Carl Schmitt'n dost-düşman teorisinin kırıntıları yoğunca bu faşizm içinde yer buluyor. Alternatif Sağ'ın tek bir amacı, sembolü ve düşüncesi var: O da “Kimlik” olarak ifade edilebilir. Bu bağlamda ırkçıdır, beyazdır, erkek eksenslidir ve uç denilebilecek bir kadın düşmanlığı fikrine sahiptir. Net ortamında var olan ve karışık bir saldırı algoritmasına sahip olan bu alanın Trump ile birlikte en yoğun halini yaşadığını söylemeye gerek yok.

Alternatif sağı daha anlaşılır kılmak adına iki kavramdan da bahsetmek mümkündür. Bunlardan biri “Neo-reaksiyoner” (NRx) terimidir. Bu terim 21. yüzyılın ilk yirmi yılında şekillenmiştir ve büyük ölçüde çevrimiçi, aşırı sağ bir politik alt kültürü tasvir eder. En öz tanımla ‘karanlık bir aydınlanma’ diyebileceğimiz bir ruhu ifade ediyor. İkincisi ise “Metapolitika”dır. Metapolitika için birçok tanım yapılabilir fakat özce “kültürün işgali” denilebilir. Metapolitika uzun dönemli, derin bir siyasi dönüşümü tetiklemek için belirli

fikirlerin ve kültürel değerlerin toplumsal anlamda yayılmasıdır. Metapolitika -illa belli bir partinin değil- küresel bir siyasi projeyi temsil eden ve o projeye ait olan ideolojik fikirleri yaymayı amaçlayan bir propaganda girişimidir.

Alternatif Sağ'ı çağımızın başka aşırı sağ gruplarından ayıran en önemli şey hareketin bilinçli bir şekilde kendisini “metapolitik” aktivizme adanmış olmasıdır. Bu açıdan alternatif sağ, metapolitik bir harekettir. Son on yıl içinde ortaya çıkan en önemli yeni aşırı sağ grup halini ifade eden Alternatif Sağ, hala eşitlik, demokrasi karşıtı düşmanca propagandasına, nefret yayma ve aşağılamaya devam ediyor sanal ortamda bununla taraftar bulup var oluyor. Alexander Dugin gibi isimler, popüler bazı youtuberler, Twitch ortamı gibi alanlar alternatif sağın kuluçkasını oluşturur.

Kapitalizmi Yeşile Boyamak: “Yeşil Dönüşüm”

Küresel hegemonya mücadelesinin kızıştığı bir tarihsel aralıkta, dünya kapitalist sisteminin çok yönlü arayışları sürerken *Dünya Ekonomik Forumu* (Davos) gibi sermaye ve iktidar tekellerinin akıl odası rolüne soyunmuş kuruluşlar, “dönüm noktasındaki tarih”ten söz ediyorlar. Büyük Yeniden Başlatma (*The Great Reset*) gibi deklarasyonlarla bir bütün olarak sistemin yeniden yapılanmasının ertelenemez bir zorunluluk olduğunu savunuyorlar. Neoliberalizmin artık bittiğini açıkça ilan ediyorlar. Yeni bir arayış içerisinde olduklarını her fırsatta dile getiriyorlar. Kuvvetli bir değişim kampanyası yürütüyorlar.

Dünya kapitalist sistemine ilişkin majör değişim kampanyasının önemli bir ayağını da kapitalizmin “çevreci” bir revizyona tabi tutulması oluşturuyor. Merkez kapitalist ülkeler, sermaye grupları, Birleşmiş Milletler peş peşe “yeşil” temalı toplantılar ve zirveler yapıyorlar. Tekeller ne kadar da “çevreci” ve “doğayla dost” olduklarını göstermek için birbirleriyle yarışıyorlar. Aynı dili konuşan devletler ve şirketler “yeşil dönüşüm” yaygarası koparıyorlar. Karbon emisyonunu azaltmanın hayati önemi üzerine kamuoyu oluşturmaya çalışıyorlar. Paris Antlaşması gibi girişimlerle “iklim değişikliği”ne dair farkındalık oluşturarak harekete geçme çağrısı yapıyorlar. Küresel sermayenin uzunca bir süredir “yeşil” gündemi var.

1992 yılında İklim Değişikliği Sözleşmesi imzaya açılmıştı. Ancak aradan 30 yılı aşkın bir süre geçmesine rağmen iklim sorunu bir kriz haline geldi. Bu süreçte sermaye ve devletler ayaklarının altındaki toprağın kaydığına daha fazla bilincine varmaya başladılar. Buna karşılık herhangi bir başarı sağlayamadılar. Sermaye ve devletler büyük bir sıkışıklık içerisine girerek alarme oldular. Bunun üzerine son yıllarda bu kez “yeşil mutabakat” etiketli programlar

açıklamaya başladılar. Avrupa Yeşil Mutabakatı, Yeşil Yeni Mutabakat (*The Green New Deal*) gibi isimlerle raporlar yayınlandı. Ülkeler arasında farklılıklar gösterse de Yeşil Yeni Mutabakat çerçevesindeki yaklaşımlar odağına fosil yakıtlardan vazgeçilmesini alarak sistem içi revizyonist bir “yeşil dönüşüm” gündemini benimsediler.

Ancak bu “yeşil gündem” sahte ve gayri samimi bir gündemdir. Doğayı kar uğruna talan eden kapitalist sistem bu yolla günah çıkartmak istiyor. Kapitalizmi yeşile boyayarak dünya kapitalist sisteminin sürdürülebilirliğini sağlamaya çalışıyor. Çünkü doğanın talanı ve sömürüsü o kadar büyük boyutlara ulaşmıştır ki artık gezegendeki biyosfer tehdit altındadır. İklim değişikliği gibi inceltici kavramlarla bu vahamet perdelenmeye çalışılsa da yaşanan düpedüz bir “iklim krizi”dir! Kapitalist sistem için yol bitmiştir. Yüzyıllardır kar hırsıyla yürütülen doğanın sömürüsü başta sera gazları emisyonu olmak üzere dünyaya geri dönüşü olmayan zararlar vermiştir. Bu durum da sermayenin karlılığının devamı için yeni yol ve yöntemlere başvurulmasını zorunlu kılmıştır. Bu nedenle bu yeşil gündemle “yeşil dönüşüm”den bahsetme gereği duyuyorlar. Kapitalizmi yeşile boyamak istiyorlar. Ancak sorun kapitalizmin renginde değil, sorun bizzat kapitalizmin kendisindedir. Sorun sermaye birikim rejimindedir.

Kapitalist modernite, hayatın her alanında büyük bir yapısal dönüşüme soyundu. İnsanı merkeze koyan mutlak bir hiyerarşiyle hümanizmi kurumsallaştırdı. Varoluşun bu antidemokratik rekonpozisyonu insanı yücelten ideolojiyle meşrulaştırıldı. Önce insan ile doğa iki farklı antite olarak tarif edildi. Sonra ayrıştırılan insan ile doğa arasındaki ilişki antagonistik bir temelde kurgulandı. İnsanın eylem kapasitesi doğaya karşı galebe çalma kriteriyle belirlendi. İnsan ile doğa arasında savaş diyalektiği kuruldu. Kapitalist modernite imal ettiği insanı doğaya karşı kışkırttı. İnsanı doğanın efendisi konumuna terfi ettirerek yüzlerce yıllık ekokırımı haklı kılmaya çalıştı. Kapitalist üretim ve mübadele tarzı da endüstriyalizm sapkınlığıyla doğayı talan eden birikimci ahlakı kendisine motivasyon yaparak insan ile doğa arasındaki yok edici düşmanlık diyalektiğini hayata geçirdi. Ekolojik kırıma sebep oldu.

Dolayısıyla mevcut iklim krizinin temelinde işi kar uğruna tüm eko-sistemi yok etme çılgınlığına kadar vardırıran kapitalizm vardır. Sorun sermaye birikim rejimindedir. Sorun kapitalizmin ta kendisidir. Endüstriyalist kalkınma anlayışındadır. Sorun fosil yakıtların sınırlandırılarak sera gazı emisyonunun minimize edilmesi naifliğine indirgenemez. Son kertede sermayenin maliyetlerinin toplumsallaştırılmasının ötesine gidemeyecek olan Yeşil Yeni Mutabakat gibi sistem içi değişim içeren revizyonist projeler antikapitalizmi içermediğinden asla çözüm olamazlar.

Sorun “yeşillikte” değildir. “Yeşil dönüşüm” söylemleriyle kapitalizmi yeşile boyama işi asla işe yaramayacaktır. Çünkü mesele yeşillik değil, esasen bir ekoloji meselesidir. İnsan ile doğa arasındaki ilişkinin ta kendisidir. İnsanı merkeze koyan, insanı doğanın dışında ve karşısında konumlandıran, kar hırsını esas alan doğaya yönelik anti demokratik hiyerarşik bakış açısıdır. Doğayı kar hırsının hizmetine sokan sermaye birikim rejimidir.

Dolayısıyla sorun yapısal ve sistemiktir. Çözüm de yapısal ve sistemik olmak zorundadır. Kapitalizmi, kapitalist üretim ve mübadele tarzını gündemi almayan hiçbir “çevreci” ve “yeşil” gündem başarılı olmayacaktır. Kapitalist sistemin sürdürülebilirliği için mevcut ekolojik yıkımın ve kırımın nedeni, çözüm olarak sunulamaz. İklim krizine karşı çözüm “ekolojik toplum paradigması”ndadır. Ekonominin, sistemin ve toplumun bir bütün olarak ekolojik temelde yeniden inşasındadır. İnsan ile doğa arasındaki ilişkilerin anti hiyerarşik bir temelde radikal bir şekilde demokratikleştirilmesindedir.

2- Anti-Kapitalist Mücadele Hatları

Sınıf Mücadelesinin Güncelliği

Neoliberal kapitalizmin emekçilere ve dünya halklarına karşı sürdürdüğü ağır ekonomik ve siyasal savaşa sahne olan 2023 yılında; insanlık ailesi, Rusya-Ukrayna savaşına, İsrail’in Filistin’e dönük ağır ve insanlık dışı saldırılarına, Fas ve Türkiye’de gerçekleşen ve büyük insani kayıplara sebep olan depremlerin yanı sıra, yerküreyi ve bir bütün halinde canlı geleceğini doğrudan etkileyen iklim krizinin gün geçtikçe derinleştiği zamanlara tanıklık etti. Kapitalist modern dünya tarafından tehdit olarak görülseler de emperyalistlerin yürüttüğü vekâlet savaşları sonucu yurtlarından edilen göçmen ve mülteci akınları da dünyanın gözlerini yumarak seyrettiği insanlık krizinin başka bir boyutunu oluşturmaya devam etti. Radikal sağın hedeflerinin başında gelen bu “yeryüzünün lanetlileri” hem emeğin hem modern egemen dünyanın yapısını hızla değiştiriyor, yurtlarından edilen göçmen ve mülteciler, dünyanın her yerinde yoksullar mücadelesine eklenmeye devam ediyor.

Son yarım asırdır kapitalizmin geçirdiği dönüşümlere ve küresel yayılmasına, emek süreçlerinin yeniden örgütlenmesine koşut olarak, işçi sınıfı niceliksel olarak çok ciddi bir artış göstermekle kalmadı; mücadele ve örgütlenme biçimlerinde yenilikler ve çeşitlenmeler gerektiren yepyeni bir bileşime ve varoluş haline de kavuştu.

Günümüzde işçi sınıfı giderek kozmopolit bir dokuya kavuşuyorken, bu yapıyla bir dizi ülkede ulus-devlet mantığını ve yürürlükteki yurttaşlık anlayışını zorlamaya devam ediyor.

Emek süreçlerinde talep edilen beceri ve yeteneklerin türü bakımından emek süreçlerinde kadınlar daha fazla yer alıyor. İşçi sınıfının toplumsal iş bölümü içindeki ve işkollarındaki dağılımının ciddi bir değişim geçirdiğini görüyoruz. Emek ve üretim sürecindeki parçalanmalar, değişen istihdam biçimleri ve oluşan bir dizi statü farklılığı nedeniyle sınıfın iç heterojenliği artmakta, sınıf mensupları ise artan oranda birden çok kimliğin taşıyıcısı haline gelmektedirler.

Aralıklı çalışma yaygınlaşıyor. Aktif sanayi ordusu ile yedek sanayi ordusu hem esnek zamanlı hem de uzaktan istihdam biçimlerindeki artış nedeniyle de çalışma zamanı ile çalışma dışı zaman arasındaki sınır bulanıklaşıyor. Sermayenin işçi sınıfı üzerindeki yeni tahakküm stratejisinin belirleyici unsurları olan esneklik ve güvencesizlik, işçi sınıfının büyük çoğunluğunun var oluş hali artık. İşçiler zamansal ve mekânsal varoluş, sahip olunan vasıf ve çalışılan işkolu bakımından, bütün sabitlik ve sürekliliklerin yerinden edildiği tam bir istikrarsızlıkla kuşatılıyor.

Günümüzde sermaye, aynı zamanda, işçiden bedensel, zihinsel, dilsel ve iletişimsel bütün kapasitelerini üretimin hizmetine koymasını, işiyle, işyeriyle ve firmasıyla olabildiğince özdeşleşmesini istiyor. “Kalite çemberleri”, “toplam kalite yönetimi” vb uygulamalar bunun bir tezahürü.

Neoliberalizm işçi hareketini geriletmek, sermaye hâkimiyetini koyulaştırmak ve kendisini baskın akım haline getirmek için ekonomiyi siyasetten arındırma yolunda aralıksız bir gayret gösteriyor. “Bir yanda piyasanın, teknik ve iktisadi gerekliliklerin yön verdiği ekonomi, diğer yanda onun işleyişine karışmaması gereken, karışırsa çarpıklıklara yol açacak olan siyaset var.” yalanına tüm dünyayı inandırmaya çalışıyor.

İşçi sınıfı, bir yandan yarı-proletarya, kır ve kent yoksulları ile birlikte artık iktisaden aktif nüfusun çoğunluğunu oluşturmaya başlarken, diğer yandan kendi içinde artan ölçüde heterojenleşiyor. Emek-sermaye çelişkisi türlü dolayimlarla toplumsal yaşamın her alanına nüfuz ediyor ve bu durum bir dizi yeni anti-kapitalist dinamiğe davetiye çıkarıyor.

Üzerlerine hiçbir dolayım kurmadan sınıfsal bir etiket yapıştırılamayacak toplumsal hareketler ve kimlik mücadeleleri tabloyu karmaşıklştırıyor. Kırdaki mücadele sadece toprak ve tarım reformu talebi ve kır yoksullaştıran “fiyat makası” sorununun çok ötesine taşarak ekolojik bir boyut da kazanıyor.

Örgütsel ve politik çoğulculuk, sınıfsal ve sınıf içi ifadeler çeşitliliği, kapsanan anti-kapitalist dinamikler zemini, kimlik yelpazesi, karşı-kültür hareketleri, yerel ve ülkesel toplumsal muhalefet odakları bakımından çok bileşenli ve çok eksenli bu süreç, işçi hareketi ile toplumsal hareketlerin ortaklaşmasıyla, bir araya gelmesiyle daha da güçleniyor, zenginleşiyor.

İşte bu değişen, zenginleşen, yenilenen yapısıyla işçi sınıfının isyan dalgası 2023’de de durmadan büyüdü: Peru Genel İşçi Sendikaları Konfederasyonu (CGTP) başta olmak üzere sendikaların, köylü örgütlerinin, öğrenci birliklerinin ve sosyalist örgütlerin çağrısıyla ulusal genel grev kararı alarak, “Lima’yı al” sloganıyla meydanlara indiler. İngiltere’de ulaşımdan sağlığa, eğitimden iletişime birçok sektörde giderek sıklaşan aralıklarla grev kararları alındı, grev karşıtı yasalara karşı eşikler aşılarak, işçilerin mücadelesi giderek ortaklaştı. Fransa’da 2 milyon işçi, mevcut emeklilik sisteminin sürdürülemez olduğunu, bütçenin yeterli olmadığını söyleyen hükümete “bütçe yetersizse patronların vergilerini arttırın” diyerek faturanın kendilerine kesilmesine izin vermeyeceklerini söyleyerek sokakları doldurdu. İran’da ülkenin en büyük gelir kaynağı olan petrokimya sektöründe çalışan işçiler hem rejime öfkelerini haykırdı hem de ücret artışı, iş güvenliği önlemlerinin arttırılması, vergilerin düşürülmesi, emeklilik haklarının ve ücretlerinin arttırılması, ücretsiz sağlık hizmeti taleplerini yükselterek genel greve çıktılar. Eylül ayında Mahsa Amini’nin katledilmesiyle başlayan isyan, baskıcı rejimin tarihe gömülmesi için yürütülen büyük bir mücadeleye dönüştü. Dünyanın ikinci büyük tekstil üreticisi olan Bangladeş’te çoğu kadın tekstil işçileri, patronların dayattığı düşük zamma ülke çapında greve çıktılar. Kapitalizmin kalbi olan ABD’de metal işçilerinin “Ayağa Kalk” adıyla başlayan ve ardı ardına eklenen fabrikalar ve tesislerle 22 eyalete yayılan otomobil fabrikalarında başlattığı grevler sonucunda kazanım elde ettiler. 11 bin 500 Hollywood senaristinin grevine 160 bin oyuncunun katılmasıyla senaristler ve oyuncular sektörlerinin tarihindeki en büyük greve imza atmış oldular ve grev dalgası önemli kazanımlarla sona erdi. Kolombiya’da işçilerin, emekçilerin, köylülerin ve yerel halkın katılımıyla “Barış yaşam, sosyal adalet” gösterileri yapıldı, Brezilya’da 100.000’den fazla kadın çiftçinin katıldığı Papatyalar Yürüyüşü toprağa erişim ve kadınlara yönelik şiddete karşı mücadele için sokakları kuşattı. Japonya’da savaşa ve nükleer silahlanmaya karşı kitlesel eylemler, gösteriler yapıldı. “Filistin ile Uluslararası Dayanışma Günü” ilan edilen 4 Kasım’da yüzbinlerce işçi ve emekçi dünyanın dört bir yanında meydanlarda yerini aldı. Dünyada 300’ün üzerinde şehirde sokaklar barış isteyen işçilerin, emekçilerin, gençlerin, kadınların sloganlarıyla yankılandı.

Yoksullaştırma politikaları, hak gaspları, baskıcı ve antidemokratik rejimler, emperyalist savaşlar, birbirini izleyen krizler dünya işçi sınıfını ve emekçileri nefessiz bırakmaya çalışırken, buna karşılık, dünya genelinde emekçi isyanları ve kitlesel grevler arttı dili, dini, rengi, etnik kökeni ne olursa olsun işçi sınıfı bu adaletsiz ve çürümüş düzene olan tepkisini daha güçlü biçimde açığa vurmayı sürdürdü.

İnsanlığı ve toplumsal varoluşu tehdit eden sisteme ve otoriter rejimlere karşı yürütülen bu mücadelelere, doğası, suyu, toprağı, havası ve dünyanın geleceği için boğaz boğaza

mücadele eden yoksul köylüler, doğa ve yaşam savunucuları, ekolojistler de katıldığında dünya her gün bir isyana ve başkaldırıya sahne oldu.

2023'ün ilk aylarından itibaren Türkiye'de de işçilerin, emekçilerin, ezilenlerin sesi, tüm baskı ve sert müdahalelere, işten çıkarmalara rağmen kölece iş koşullarına karşı yükseltilmeye devam etti. Metal işçilerinin MESS dayatmalarına karşı toplu sözleşme mücadelesine, Antep'teki döküm işçilerinden Eskişehir'deki Atışkan Yapı grevine, Gebze'deki Pulver işçilerinden, Mersin liman işçilerine, MKS Transformatör işçilerinden, LCW işçilerine, As Plastik işçilerinden Kartonsan işçilerine, özel sektör öğretmenlerinden, DEDAŞ işçilerine, Işıl Tekstil'den Agrobay'a kadar burada adını anamadığımız onlarca grev, iş bırakma eylemi gerçekleşti. DİSK'in yürüttüğü "Gelirde adalet vergide adalet" eylemleri her kentte karşılık buldu ve KESK'in son olarak yürüttüğü "Emekten yana demokratik halk bütçesi" mitinglerinde emekçiler hayat pahalılığı ve işsizliğe karşı seslerini yükselttiler. Emek örgütlerinin yanı sıra meslek örgütleri, sağlık örgütleri iş güvenliği, güvencesiz çalışma, hayat pahalılığı, işsizlik gibi ülkenin temel gündemlerinde sayısız eylem gerçekleştirdiler.

Özcesi Asya'dan Avrupa'ya, Güney Amerika'dan Ortadoğu'ya kadar dünyanın her yerinde kapitalizme, sömürüye, baskıcı rejimlere, diktatörlüklere, ekokırım politikalarına, patriarkaya karşı yeni direniş modelleri, yeni mücadele şekilleri güçlenmeye serpilmeye devam ederken, ezilen halklar, işçiler, emekçiler, yoksullar, kadınlar ve gençler sosyalizm, özgürlük, eşitlik ve adalet mücadelesiyle tarih sahnesindeki yerlerini almaya devam ediyorlar. Rojava'da yaşanan devrim bu mücadelenin güncelliğini ve mümkünlüğünü somut olarak ortaya koyuyor.

Başka Bir Dünyanın İmkânı: Rojava Devrimi

Doğanın, emekçilerin, kadınların, halkların emeği mevcut kapitalist dünya sistemi içerisinde sonsuz sömürü düzeninin birer nesnesi olmaktan öteye gidememesine rağmen vahşet boyutuna ulaşan bu sömürü düzeni kendisini ilerlemeci tarih anlayışının bir sonucu olarak "biricik" görmeye devam etmektedir. "Bugün", insanlık tarihinin birikerek getirdiği değerlerinin tarihteki pik noktası olarak görülmekte, yaşanan her bir teknolojik gelişme kapitalizmin yarattığı "mucizeler" olarak toplumlara tanıtılmaktadır. Oysa olan şey emeğin katmerleşerek sömürülmesi, her türlü manevi değerlerin dahi meta değeri olan nesnelere dönüştürülmesi, doğanın sonsuz talan edilmesidir. Sonuç bir avuç sermayedarın her geçen gün daha da zenginleştiği, halkların aynı hızla giderek yoksullaştığı bir dünyadır.

Kapitalist dünya sisteminin yeni neoliberal politikalar ile kendisini revize etmeye çalıştığı şu yıllarda ortaya çıkan tablo batının fiziki çöplüğüne dönüşen Afrika, Asya ve

Ortadoğu coğrafyaları, insanlık onurunu kaybedercesine dayatılan sömürü koşulları, kırım boyutuna ulaşan kadın cinayetleri, savaş, kriz ve yıkımdır. Kapitalist dünya sistemi bütün bu işleyişi tarihin olağan akışı olarak “normal”in bir parçası olduğunu bütün ideolojik aygıtlarıyla toplumlara empoze etmekte, başka bir dünya düzeninin imkânsız olduğuna toplumları inandırmak istemektedir.

Bugün ekonominin temel taşlarından ticaret denildiğinde topluluklar üzerinde baskı kuran, özellikle tarımsal alanı sömüren bir aracı faaliyeti anlaşılmaktadır. Özellikle pre-kapitalist dönemde ve kapitalizmle birlikte ticari faaliyet, üreticiden ve tüketiciden kopuk ve çoğu zaman üretim ve tüketim etkinliğini bağımlılaştırıran hegemonik tekelci bir faaliyete dönüşmüştür. Bu hegemonya özellikle patriyarkal zihniyet iş birliği ile örüldüğünden kadınlar açısından katmerleşmektedir. Kadınlar dünyanın pek çok bölgesinde üretici konumlarını sürdürdükleri halde ürünün satış ve dağıtım aşamasında yer alamadıkları için ekonomideki karar alıcı konumlarını da zamanla kaybetmişlerdir ki bu durum kadına yönelik şiddetten ve eşitsizlik koşullarından bağımsız değildir.

Bugün kadınların parçası olduğu pek çok alternatif topluluk ve ekonomi deneyiminin temel hedeflerinden biri tekelci kapitalist ticaretin egemenliğini kırabilecek yöntemler geliştirmektir. Bunlardan bazıları Meksika'nın cangıllarında özgürleştirilen topraklarda kolektif iş yaparak kahve üreten Zapatistalar, Brezilya'nın Maranhao bölgesinde kakao kıran amazon kadınları, kumaş dokuyan Guatemala'nın eski savaşçı kadınları yahut Şili'deki enerji kooperatifindeki kadınlar bu sistemin dünyadaki sadece birkaç örneği. Anti-kapitalist ekonomiyi geniş bir coğrafyada ele alan ve bunu toplumsal diğer alanlarla birlikte simbiyotik olarak işleten ve kurumsallaştırıran en büyük örnek ise Kuzey-Doğu Suriye'de hayata geçirilen demokratik komünal ekonomi modelidir.

IŞİD işgali sonrası özgürleştirilen Kuzey-Doğu Suriye'de 2015 yılında kanton sistemi ilan edilmiş, 2017 yılında kanton ve bölgeler biçiminde en yerel ve küçük örgütlenmesi komünler ve meclisler olan bir sistem inşa edilmiştir. “Demokratik, ekolojik, kadın özgürlükçü” bir paradigma ile yönetilen bölgede, bölge yönetimi tarafından “Demokratik Özerklik” olarak adlandırılan bir sistem inşa edilmiştir. Mevcut paradigması toplumsal ilişkileri ataerkil olmayan, merkezi ve devletçi bir formu reddeden, her türlü toplumsal örgütlenmeyi demokratik ilkelerle ekolojik dengeyi gözeten ve kadın özgürlüğünü esas alan bir sistem üzerine örgütlemektedir. Toplumsal çoğulculuk, eşitlik, özgürlük ve demokrasi tabandan inşa edilmektedir. Komün ve meclisler özerk yönetimin en önemli örgütsel yapısıdır. Köylerden

şehir merkezine kadar her yerleşim biriminin meclisleri oluşturulmakta ve her türlü toplumsal ihtiyaç ve talep bu meclislerde tartışılarak yaşama geçirilmektedir.

Kapitalist üretim modelini ve kapitalizmin ürettiği toplumsal ilişki biçimlerini reddeden bu yönetimde ekonomi toplumsal ihtiyaçlar doğrultusunda örgütlenmekte, temel örgütlenme modeli olarak da kooperatifler kabul edilmekte ve ekonomi modeli “Demokratik Komünal Ekonomi” olarak adlandırılmaktadır. Ne üretiyoruz, nasıl üretiyoruz, kimin için üretiyoruz soruları komün meclislerinde tartışılmakta buralarda çıkan sonuçlar doğrultusunda kooperatifler inşa edilmektedir. Komünler, kooperatifleşmeye karar verdiğinde bunun örgütlenme süreçlerini de desteklemektedir. Bu şekilde, kooperatifler yukarıdan bir model olarak değil, komünlerden doğru, meclis kararıyla, komünün ihtiyaçları ve gelecek ufuklarına uygun olarak kurulmaktadır.

Demokratik Komünal Ekonomi perspektifine göre toplumun kolektif ihtiyaçları ve kararı ile kurulan kooperatifler toplumda üretici-tüketici ayrımını ortadan kaldıran örgütlenme araçlarıdır. Bu amaçla kurulan kooperatifler toplumun neyi üreteceğini ve neyi tüketeceğini belirleme kapasitesini geliştirerek ekonomiyi toplumsallaştırmaktadır. Ekonomi toplum dışı ve üstü bir örgütlenme olmaktan çıkarılmakta, ücretlilik ilişkisi ortadan kaldırılarak çalışma olgusunu kolektif ve arzu edilir bir faaliyet haline getirmek amaçlanmaktadır.

Kooperatiflerin işleyişinin demokratik olması, ekolojik denge ile uyumlu olması ve kadın-erkek eşitliğini esas alarak işletilmesi temel ilkedir. Kapitalizmin “Her yol mübah” düsturunu reddeden Kuzey-Doğu Suriye ekonomi modeli, üretimin ilkeler üzerinden yürütülmesini temel kıstas olarak ele almaktadır. Ayrıca özerk yönetimde örgütlenen diğer kurumları (politika, adalet, sağlık, güvenlik, kültür, eğitim) ve birimleri arasında tamamlayıcı ve bütüncül bir ilişki vardır. Ekonomik faaliyetler kapitalist sistemin aksine eğitimden, politikadan, adaletten, kadın mücadelesinden ayrı ele alınmamakta, kurumların birbirleri ile olan ilişkileri ve bağları bütünün bir parçası olarak işletilmektedir.

Kooperatiflerin hızla yaygınlaşması, benimsenmesi, işler hale getirilmesi için her eyalette halkın kolaylıkla ulaşacağı kooperatif evleri inşa edilmektedir. Kooperatif evleri, kooperatif kurmak için bir araya gelmiş olan halka kooperatifleşmeleri için yardım etmekte, eyalet bazında kooperatifleşmeyi teşvik etmekte, kuruluşu gerçekleşen kooperatiflere ise bir tür danışmanlık hizmeti sunmaktadır. Ekonomi akademisiyle koordineli düzenlenen eğitim çalışmalarında anti-kapitalist bir kooperatifçilik anlayışının oluşmasında ve uygulanmasında öncülük etmektedir. Kooperatif evleri, yerelin özgünlüklerinde ortaya çıkan sorunları dünya

deneyimleri ve direniş tecrübesine bakarak çözmeye çalışırken, bir taraftan da kıt imkanları içinde yeni yöntemler geliştirmektedir.

Kadın özgürlüğünü özerk yönetimin temeli olarak gören yönetim okullarda, üniversitelerde cinsiyet eşitliği eğitimi vermekte, her meclis ve komünde eşit temsiliyet ilkesi uygulanmakta, kadın adalet evleri ile kadınların yaşadığı sorunlara çözümler üretilmekte, erkek şiddetine karşı her kurumda bütünlüklü bir mücadele yürütülmektedir. Kadın emeğini en kolay sömürülebilir emek olarak gören kapitalist sistemin karşısında demokratik özerklik sistemi ekonomi alanını kadınlar için özerk örgütlemekte, kadın ekonomisi olarak adlandırdığı bir sistem inşa etmektedir. Tüm eyaletlerde kooperatif evleri *Yekîtiya Kooperatîfa Jinan* (Kadın Kooperatifleri Birliği) altında kanton olarak örgütlenmektedir. *Mala Kooperatifên Jin* (Kadın Kooperatif Evleri) ve *Yekîtiya Kooperatîfa Jinan*, kadın kooperatiflerinin tüm sektörlerde kurulmasında aktif rol oynayan kurumlar için organizasyon görevi görmektedir.

Kadın Ekonomi Komitesi'ne bağlı tarım, sanayi, pazar-ticaret ve kooperatifçilik gibi sektörlerde özerk komiteler şeklinde örgütlenen kadın ekonomisi koordinasyonu, her sektörde yeni ilişkiler ve komünal alanlar yaratarak kapitalizmin tasfiyesi için kadın direniş stratejileri örgütlemektedir. Kadın ekonomisi koordinasyonu, şehir ve kantonlardaki komün meclisleri aracılığıyla kadınları harekete geçirmekte, onlara kadın ekonomisini örgütleme ve geliştirme sorumluluğu vermekte ve bunu komünlerin ve halk meclislerinin gündeminde demokratik özerkliğin temel önkoşulu olan bir mesele olarak tutmaktadır. Toplumsal ihtiyacı, kullanım değerlerini ve doğayla karşılıklılık ilişkisini esas alan kadın ekonomi anlayışı kadınların ekonomideki öncü rolünü yeniden kazanmasını sağlamayı hedeflemekte ve bunu daha fazla kadını kooperatifleşme hareketine katarak gerçekleştirmeyi hedeflemektedir.

Kadın ekonomi çalışmaları oldukça fazla olmakla birlikte bugüne kadarki en ileri deneyimlerin yaşandığı ve ayrıca kadınların doğa ile olan karşılıklılık ilişkilerini yeşerttiği alan olan kadın tarım kooperatiflerine baktığımızda, organik tarım uygulamaları, organik gübre üretimi, sulu tarım uygulamaları ve ürün çeşitlendirmesi gibi pek çok çalışma eş zamanlı yürütülmektedir. Geniş Mezopotamya topraklarına sahip olan Kuzey-Doğu Suriye'de, Suriye devletinin on yıllarca sürdürdüğü endüstriyel tarım politikası sadece buğday ve arpa üretimine dayanıyor, başka ürün üretimini yasaklıyordu. Bölgenin meyve ve sebze ihtiyacı Şam bölgesinden ya da İran gibi komşu ülkelerden karşılanıyordu. Kadın ekonomisi, ürün çeşitliliğini kendine yeten bir ekonomi kurmanın temeli olarak görmektedir. Bu amaçla geçtiğimiz 10 yılda kadın komünleri öncülüğünde sebze ve yeşillik bahçeleri kurulmuş; susam, mercimek, nohut ve soya fasulyesi gibi daha önce az miktarda yetiştirilen ürünlerin üretimi

arttırılmış ve binlerce meyve ağacı dikilmiştir. Daha önce hiç domates yetiştirilmezken, bugün seracılık yapılmakta ve endüstri alanında kurulan bir başka kadın kooperatifi bu seralarda yetişen domates ve biberlerden salça üretmektedir. Üretim hem tarlada hem de endüstri aşamasında yerel üretim koşullarına göre çeşitlendirilmektedir.

Halkların yoksulluktan can çektiği, her geçen gün finans kapitalin pençesinde kredi kartı ile ancak ayakta kalabilen milyonların yaratıldığı, emek süreçlerinde karar/söz sahibi olunmadığı ve daha fazla çalışarak patronların zengin edildiği kapitalist ekonomi düzeninin karşısında demokratik komünal ekonomi modeli emeği emeğin sahibine insanca koşullarda çalışarak ve birlikte üreterek yeniden iade ve inşa etmenin mümkün olduğunu gösteriyor. Bugün bu sistem kapitalist ekonomi düzeninde ciddi bir ambargo ile karşı karşıya. Türkiye'deki iktidarların düzenlediği operasyonlarla inşa edilmek istenen komünal yaşam biçimi her gün tehdit ve tahrip ediliyor. Çatışma koşullarına rağmen örgütlenen yüzlerce meclis, komün ve kooperatif ile doğrudan üretim ve tüketim ilkesi hayata geçirilmeye çalışılmakta, emeğine yabancılaşan milyonlar yerine onurlu bir emek dünyası inşa edilmektedir. Üretimin kolektifleştirilmesi her şeyin metaya çevrildiği günümüzde toplumsal değerleri ayakta tutmanın da yolu olmakta, ekolojik tahribatın bitirilmesinden kadına yönelik şiddetin önlenmesine kadar birçok olumlu gelişmeye de yol açmaktadır. Kuzey-Doğu Suriye'de inşa edilen demokratik komünal ekonomi modeli yeni bir yaşamın, başka bir dünyanın mümkün olduğunu de bir kez daha göstermekte, tüm ihtişamıyla halkların ve ezilenlerin umudunu büyütmektedir.

ÇÜRÜME: AKP-MHP İKTİDARININ EKONOMİ POLİTİĞİ

1- Türkiye Ekonomisinin AKP’li Yıllarda Panoraması

Kürt Sorunu ve Savaş Ekonomisi

Thomas Hobbes, ünlü eseri *Leviathan*’ın 17. Bölümünde, “Devletin amacı bireysel güvenlidir” diyerek başlar ve devamında, özce, insanın toplumsallaşmasıyla birlikte oluşturduğu doğal durumunun kontrolü için devleti zorunlu bir kurum olarak görmesinin teorisini yapar. Yani ilişkisellik hali, kural ve kontrolden azade ise bunun yaratacağı korku da büyük olacaktır. Devlet dediğimiz norm, tam da böylesi bir sürecin kontrolü demektir. Bu kontrolün katalizörü ‘güvenleştirme’dir. Güvenlik ve güvenleştirmeye, ekonomi-militarizm-toplum-siyaset-çevre ilişkilerini bütünleyen ve hepten içeren bir alan olarak en iyi örnek Kürt sorunu ve içkin hinterlandıdır.

Kürt sorunu, Kürtlerin anavatanlarının parçalanması ve inkârı, toplumsal gerçekliklerinin derinden bölünerek kendilik olmaktan çıkarılmaları, siyasi iradelerine ket vurulması, devletlerin inkârcı ve imhacı yöntemleri karşısında boyun eğmeye zorlanmaları, ekonomik ihtiyaçlarını gidermenin öz kimliklerinden vazgeçme aracına dönüştürülmesi, kendi öz kimliklerine dayalı bir kültürel ve ideolojik varlık haline gelmelerine fırsat ve yasal statü tanınmaması, çağdaş eğitim araçları ve uygulamalarından mahrum bırakılmaları, tüm bu alanların bütünleşik uygulamalarıyla öz varlıkları ve kimliklerinin yok sayılması ve özgür yaşamama sorunudur. Diğer bir deyişle Kürt sorunu bir ulusal sorun değil, ulus olmaktan çık(arıl)ma sorunudur. Görüldüğü üzere ontolojiden başlayan ve ulusal düzeye varan bir hak dizgesi var ortada.

1984’ten bu yana iktidara gelen hükümetler, Kürt sorununa tamamen güvenlik eksenli politikaların etkisi altında bakmışlardır. Toplumsal meşruiyetin “terör” ve “beka” parantezine alınarak sağlandığı “düşük yoğunluklu savaş konsepti” askeri vesayetın tasallutu altında sorunun sivilleşmesine ve demokratik mekanizmaların işletilmesinin önündeki en büyük engele dönüşmüş durumdadır. Savaş gerçeği ne devlet katında ne de hükümetler nezdinde kabul edilmedi. Ama devletin bütün kurum ve kuruluşları ve toplumsal uzam bu anlayışa göre dizayn edildi.

Türkiye, 1983 yılından bu yana ‘Sınır Güvenliği’ adı altında Kürdistan Bölgesel Yönetimi alanlarına hava ve kara operasyonları düzenlemektedir. Süresi, büyüklüğü ve yoğunluğu değişse de Çelik, Balyoz, Çekiç, Tank, Güneş, Süpürge, Murat, Atmaca, Sandviç, Sıcak Takip bu operasyonların başlıca bilinenleridir. Özellikle 1990’larda Demirel-Çiller-Güreş ekibinin ağırlık verdiği ve sistematikleşen bu tarz sınır ötesi hareketlerin savaşı genişletmekten başka hiçbir şeye hizmet etmediği, tarihsel olarak ortaya çıkmış durumdadır.

Bunun yanında Kuzey ve Doğu Suriye Özerk Yönetim alanlarına da 2015’ten itibaren Şah Fırat Operasyonu, Fırat Kalkanı Harekâtı, Zeytin Dalı Harekâtı, Barış Pınarı Harekâtı, Pençe Harekâtı, Pençe Kilit Harekâtı ve kısmen de Bahar Kalkanı Harekâtı olarak düzenli askeri operasyonlar düzenlenmiştir. Bu askeri girişimler sonucunda Efrîn 2018’de, 2019’da ise Serêkaniyê ve Girê Spî’de halkının kazanımları ortadan kaldırılmaya çalışılmıştır. 5 Ekim 2023 tarihinde Rojava’ya dönük başlayan askeri operasyonlar ise devam etmektedir. Bu operasyonlarda Rojava’nın tüm altyapı ve üstyapı kaynakları hedeflenmiştir.

Kürt sorunu, başta yaşam hakkı ihlali olmak üzere, köy boşaltma, ekolojik talan gibi sonuçları itibariyle çeşitli yöntemlerle sürekli görünmez kılınmaya çalışılmıştır. Ayrıca kamuoyunu manipüle eden, gerçekleri ve güvenlikçi politikaların ekonomik maliyetini gizleyen iktidarlar bu durumu hep iktidarlarının devamlılığı için kullanmışlardır. Nitekim SIPRI’nin (Stockholm Uluslararası Barış Araştırmaları Enstitüsü) 2020 yıllığında, 2019’da Orta Doğu ve Kuzey Afrika’da aktif silahlı çatışmalar yaşayan yedi ülke arasında anılan Türkiye, “düşük yoğunluklu, aşırı ve ulus altı silahlı çatışma” kategorisinde değerlendirilmiştir.

Başka bir örnek vermek durumu daha iyi özetleyebilir. 24 Şubat 2022 yılında başlayan Ukrayna Savaşı, ikinci yılına girmek üzere. Türkiye bu savaşta bir cephe değildir. Savaşa doğrudan giren bir ülke değildir. Türkiye Ukrayna İş İnsanları Derneği Başkanı Burak Pehlivan, savaşın Türkiye’ye zararı en az 8 milyar dolar diyerek çarpıcı bir gerçeği ortaya koyuyor. Pehlivan:

“Türk inşaat firmaları, Ukrayna’da 30 yıl zarfında, aralarında başkent Kiev’i Dünya’ya bağlayan kapı olan Kiev Borispil Havalimanı’nın, yalnızca ülkenin değil Avrupa’nın en modern stadyumlarından birinin, binlerce kilometre otoyol ve yol inşaatının, ulaştırma köprülerinin raylı sistemlerin, alışveriş merkezleri, endüstriyel tesisler ve yüzbinlerce metrekare yaşam alanının da yer aldığı toplam tutarı 8 milyar doları geçen, 200’den fazla projeyi inşa etti. Ukrayna 2020’de Türk müteahhitlik firmalarının yurtdışında en çok iş aldığı ikinci, 2021’deyse üçüncü ülkeydi. Savaş başladığında şirketlerimizin ülkede devam eden işlerinin tutarı 2.5

milyar doları aşmaktaydı. Türk inşaat firmaları, yabancı ülke inşaat firmaları arasında ülkede açık ara birinci konumdaydı” diyor.¹

Açıktan dahil olunmayan bir savaştan bile bariz bir ekonomik kayıp varken, doğrudan yürütülen bir savaşın ekonomik kaybı nasıl olur? 1984 yılından günümüze kadar süregelen “düşük yoğunluklu savaş” konseptinin ekonomik/politik maliyeti önemli bir tartışma başlığı olarak 2024 bütçesinde de kendini fazlasıyla görünür kılmıştır. Meclis’e sunulan 2024 Yılı Merkezi Yönetim Bütçesi’ne göre başta Millî Savunma Bakanlığı (MSB) olmak üzere savunma ve güvenlik için ayrılan pay arttı. Hakeza savaşın diplomasını yürüten Dış İlişkiler bütçesindeki artış da dikkat çekici.

Özellikle 2024 yılı savunma ve güvenlik bütçesinde rekor artış göze çarpmaktadır. Projeksiyonu son 3 yılın bütçelerine çevirerek gidecek olursak, tablo şöyle:

BÜTÇE	2022 Yılı	2023 Yılı	2024 Yılı
Milli Savunma Bakanlığı	80.439 Milyar TL	182.770 Milyar TL	440.496 Milyar TL
İçişleri Bakanlığı	14.734 Milyar TL	32.631 Milyar TL	76.295 Milyar TL
MGK Genel Sekreterliği	55.520 Milyon TL	114.297 Milyon TL	286.061 Milyon TL
MİT	3.483 Milyar TL	7.729 Milyar TL	17.447 Milyar TL
Emniyet Genel Müdürlüğü	56.996 Milyar TL	116.888 Milyar TL	305.479 Milyar TL
Jandarma Genel Kom.	35.996 Milyar TL	76.073 Milyar TL	189.693 Milyar TL
Sahil Güvenlik Kom.	1.917 Milyar TL	4.986 Milyar TL	11.517 Milyar TL

İlgili birimlerde artış oranının sürekli yüzde 100’ün üzerinde olması dikkate değerdir. 2023 yılını kapsayan Savunma ve Güvenlik Bütçesi 468.7 milyar TL (o zamanın döviz kuru ile yaklaşık olarak 25 milyar dolar) olarak açıklanmıştı. 2024 yılı Savunma ve Güvenlik Bütçesi ise 1 trilyon 133,5 milyar TL (40 milyar 450 milyon dolar) olmasıyla dikkat çekiyor.

2024 Bütçesi’nde savunma ve güvenlik harcamalarının dağıtıldığı başlıca kurumlar ve bu kurumlara ayrılan tutarlar şu şekilde:

¹ <https://www.dunya.com/ozel-dosya/savasin-turkiyeye-zarari-en-az-8-milyar-haberi-686556>

- Milli Savunma Bakanlığı (440 milyar 496 milyon TL -- 15,7 milyar dolar)
- Emniyet Genel Müdürlüğü (305 milyar 479 milyon TL -- 10,901 milyar dolar)
- Jandarma Genel Komutanlığı (189 milyar 693 milyon TL -- 6,69 milyar dolar)
- Savunma Sanayii Destekleme Fonu (162,6 milyar TL -- 5,8 milyar dolar)
- İçişleri Bakanlığı (76 milyar 295 milyon TL -- 2,722 milyar dolar)
- Milli İstihbarat Teşkilatı (17 milyar 447 milyon TL -- 622,6 milyon dolar)
- Sahil Güvenlik (11 milyar 517 milyon TL -- 410,994 milyon dolar)
- Savunma Sanayii Başkanlığı (837 milyon TL -- 29,8 milyon dolar)
- Milli Güvenlik Kurumu Sekreterliği (286 milyon TL -- 10,2 milyon dolar)

Bütçede güvenlik ile ilgili en yüksek payı alan kurum 15,7 milyar dolar ile Milli Savunma Bakanlığı'dır. Bakanlığı 10,9 milyar dolar ile Emniyet Genel Müdürlüğü takip ediyor. İlk üçte yer alan diğer kurum ise 6,7 milyar dolar ile Jandarma Genel Komutanlığı'dır.

İktidarın kalemlerleri, bu devasa güvenlikçi ekonomi "Türkiye'nin savunma vizyonu için tahayyül edilen resim; 'geleneksel olan veya olmayan tüm çatışma tiplerinde, nizami ve gayri nizami tehditlerin simetrik ve asimetrik tüm etkilerine karşı, TSK ve diğer tüm devlet aygıtlarının savunma kabiliyet ve kapasitesinde dinamik, esnek ve modüler bir yapıyı' gerektiriyor" sözleri ile meşrulaştırmaya çalışıyor.

Türkiye, 2000-2015 yılları arasında dünyada en çok silah ithal eden ülkeler arasında altıncı sırada yer almıştır. 2018 yılına gelindiğinde ise silah ithal eden ülkeler arasında on ikinci sıradadır. SIPRI tarafından yayınlanan son rapora göre Türkiye'nin 2013-17 arasında yüzde 0.69 olan küresel ihracattaki payı 2018-22 döneminde yüzde 1,1'e çıktı, en büyük silah tedarikçileri arasında Türkiye 12'inci sırada yer aldı. Türkiye'nin aynı dönemlerde silah ithalatındaki küresel payı ise yüzde 2,4'ten yüzde 1,3'e indi. Silah ithalatı listesinde 19'uncu sırada olan Türkiye en çok Katar, Birleşik Arap Emirlikleri ve Umman'a silah gönderirken, Türkiye'nin en büyük tedarikçileri İtalya, İspanya ve Rusya olarak kaydedildi.

Buradan da görüldüğü üzere 'silaha yatırım' son derece önem kazanmış ve ülkenin sanayisi, üretim gücü bu alana kaymıştır. Ayrıca, Türkiye, savunma harcamalarının GSYH içindeki payı açısından hem NATO üyesi ülkelerin hem de genel olarak diğer ülkelerin ortalamasının üzerindedir. AKP iktidarının yanlış dış politikaları ve Ortadoğu'daki cihadist örgütleri besleyen politikasını da ekleyecek olursak Türkiye'nin hem savunma harcamaları hem

de hem silah ithalatı dış borcu giderek arttırmaktadır. Aynı zamanda AKP'nin silah ithalatında ciddi hatalarının başında Amerika ve Rusya'dan aynı anda ithalat yapmak geliyor. Soğuk Savaş döneminden günümüze, iki büyük zıt kutuptan aynı anda stratejiden uzak salt maddi karşılıkla F-35 ve S-400 almak Türkiye'nin askeri bürokrasisinin tarihe geçen önemli bir başarısızlık örneğidir. Amerika Türkiye'yi de dahil olduğu F-35 uçak programından, Türkiye ve Rusya'nın S-400 anlaşması yapmasından sonra çıkarmıştır. Böylece F-35 programı için Türkiye'nin ödediği 1,4 milyar dolarlık ödeme karşılığında henüz herhangi bir envanter elde edilememiştir. Türkiye aynı zamanda S-400 hava savunma sistemini de 2,5 milyar dolara satın almış fakat aktifleştirememiştir. Totalde 3,9 milyar dolarlık bir ödeme karşılığında verimsiz bir askeri pozisyonun içerisine düşülmüştür. Bu tartışmalara şimdi de EuroFighter Typhoon uçakları eklenmiş durumdadır. Türkiye'nin Almanya ve en son İngiltere ile yürüttüğü² ticaret isteği sürmektedir.

2024 Merkezi Bütçe görüşmelerinin komisyon sürecinde de ifade ettiğimiz üzere, şu anda dünyanın farklı bölgelerinde süren savaş o kadar boyutlu bir savaştır ki, günlük hayatımızın içine de sirayet ediyor. Ekmeğin fiyatını etkiliyor. Kürt sorununun çözümsüz kalmasına bağlı olarak, bütün toplumsal ayrışmalara neden olan, toplumu tam da orta yerinden kesen ve toplumu bir gerilimin içinde tutan bir savaşa dönüşüyor. Sadece askeri harcamalara ayrılan bütçe yaklaşık 40 milyar dolardır. 11 trilyon liralık bir bütçe ile karşı karşıyayız ve bütçede yüzde 10'un üzerindeki bir payın silahlanma ve güvenlikçi politikalara ayrılması, yoksulluğun, enflasyonun, krizlerin, bu şiddet ikliminin en önemli nedenlerinden biridir. Sadece 2000 sonrası süreci baz aldığımızda, Kürt sorununda çözümsüzlük üzerinden harcanan para yaklaşık 800 milyar dolar olarak hesaplanmaktadır.

Güvenlikçi politikaların gerek maliyet gerek üretici-tüketici-yatırımcı üzerindeki psikolojik etkileri ve toplumsal alandaki kutuplaşma ve ayrışmayı arttıran yönü dolayısıyla, mevcut iktidarın savunma ve güvenlik anlayışının çarpıklığı bir kez daha ortaya çıkmaktadır. AKP'nin iktidarda kalmak adına Türkiye'de ve Ortadoğu'da yaptığı yanlışlar genel ekonomik krizi çarpan etkisiyle giderek büyütülmektedir.

Merkezi Londra'da bulunan Demokratik Gelişim Enstitüsü'nün (*Democratic Progress Institute*) 2022 yılında hazırladığı raporda, Türkiye'nin Kürt sorununun çözümünde güvenlikçi politikaları tercih etmesi nedeniyle son 40 yılda 3 trilyon dolar kaybettiği hesaplanmıştır. Raporda, Kürt sorununu çözememesi halinde Türkiye'nin bedel ödemeye devam edeceği

---

² <https://www.bbc.com/turkce/articles/cjqpvqzx08o>

uyarısı yapılmıştır. Raporda yapılan hesaplamalar, çatışma ortamının Türkiye'ye direkt ve dolaylı olarak milli gelirin yaklaşık yüzde 1'i kadar bir maliyet oluşturduğunu gösteriyor. Bu raporda geçen rakamların doların henüz 30 TL bandında olmadığı bir süreçte yazıldığını da not etmekte fayda var.

Son olarak, 2022 bütçe görüşmelerinde “savaş bütçesi” tespitlerine karşı çıkan AKP Genel Başkan Yardımcısı Nurettin Canikli, “Güvenlik için çok büyük paralar harcanıyor. Bir mühimmatın maliyeti 5 milyon dolar” itirafında bulundu. Canikli “Güvenlik harcamalarını da yapıyor arkadaşlar. Çok konuşulmuyor, çok gündeme gelmiyor ama bu toprakları savunmak için çok büyük paralar harcıyoruz. Türkiye 3 ülkede toprak bütünlüğünü sağlamak için bugün asker bulundurmak zorunda ve güvenlik için çok büyük paralar harcanıyor. F-16’lardan atılan akıllı mühimmatın tanesi 400 bin dolardan 1,2 milyon dolara kadar çıkıyor. En son yerli olarak geliştirdiğimiz nüfuz edici bombanın bir tanesinin maliyeti 1,2 milyon dolar. Fırtına obüslerinden sık sık atılan, çok namlulu roketatarlardan atılan bir mühimmatın maliyeti 5 milyon dolar. En ufak bir operasyonda binlercesi atılıyor. Bunu şunun için söylüyorum: Yani bütün bu gelişmeler sağlanıyor, bütün bu harcamalar yapılıyor, 200 milyarlık enerji sübvansiyonu yapılıyor” itiraflarında bulunarak Kürt sorunundaki çözümsüzlüğün emekçi halklarımıza ne kadar büyük bir maliyete mal olduğunu net bir biçimde göstermektedir.

Emek Sömürüsü: AKP'nin Ulusal İstihdam Stratejisi

Türkiye’de emeğin ucuzlatılması ve sömürülmesi bir devlet politikasıdır. Emek örgütlerinin örgütlenme ve güçlenme süreçleri belli bir aşamaya vardığında, 12 Mart, 12 Eylül ve 15 Temmuz süreçlerinden sonra olduğu gibi örgütlü emeğe ordu ve polis zoruyla yönelen devlet ve sermaye saldırıları emek sömürüsünü daha sistematik hale getirmek ve emeği daha korumasız bırakmak amacıyla da yapılmıştır. Tamamen ekonomik durumla ilgili olan, yüzbinlerce işçinin emek hakkını korumayı amaçlayan “işçi grevlerinin keyfi bir şekilde milli güvenlik bahanesi ile yasaklanması” bir grev yasaklama rejimine dönmüştür.³

12 Eylül 1980 Darbesi’nden günümüze değin ücretlerin milli gelir içindeki payının sistematik bir şekilde azalması ve AKP iktidarı sürecinde emeğin üretimden daha az pay alması küresel ölçekte neoliberal politikaların yerelde de rant ve sermaye endeksli politikaların yürürlükte olmasının sonucudur.

3

https://www.researchgate.net/publication/336349408_Turkiye'de_Milli_Guvenlik_Gerekceli_Grev_Ertelemeleri

Sosyal Güvenlik Kurumu'nun (SGK) Eylül 2023 dönemi istatistik bültenine göre Türkiye'de tüm şekillerde çalışan sigortalıların toplamı 25 milyon 567 bin 150 kişidir. TÜİK'e göre ise sigortalı ve kayıtlı sayıları SGK ile uyumlu değildir. TÜİK hanehalkı anketi sonuçlarına göre kayıtlı çalışan sayısı 23 milyon 343 bin kişi olup bu istihdamın yüzde 30'u kadın yüzde 70'i erkektir. Kadın istihdamının yüzde 33,6'sı, erkek istihdamının ise yüzde 24'ü kayıt dışıdır. Kayıt dışılık oranı tarım alanında yüzde 82,3 iken ücretsiz aile işçilerinde ise çok daha fazladır. TÜİK'in verilerine göre Türkiye'de 2023 yılında 552 bin kişisi tarım dışı sektörlerde olmak üzere 2 milyon 749 bin kişi "ücretsiz aile işçisidir". Bu ücretsiz çalışmanın toplam istihdam içindeki oranı yüzde 10 bandındadır. Kendi hesabına çalışanlarla birlikte "kıvrılğan istihdam olarak" ifade edilen bu ücretsiz ve güvencesiz çalışma halinin her 4 çalışandan biri için geçerli olduğu ifade edilebilir.

	İstihdam (Bin Kişi)	Kayıtlı İstihdam (Bin Kişi)	Kayıt dışı İstihdam (Bin Kişi)	Kayıt dışı Oranı (%)
Toplam	32 043	23 343	8 700	27,2
Ücretli veya yevmiyeli	22 638	19 457	3 181	14,1
İşveren	1 486	1 285	201	13,5
Kendi hesabına	5 171	2 214	2 957	57,2
Ücretsiz aile işçisi	2 749	388	2 361	85,9
Tarım	5 174	916	4 258	82,3
Ücretli veya yevmiyeli	815	178	637	78,2
İşveren	51	21	30	58,8
Kendi hesabına	2 112	530	1 582	74,9
Ücretsiz aile işçisi	2 196	187	2 009	91,5
Tarım dışı	26 869	22 427	4 442	16,5
Ücretli veya yevmiyeli	21 823	19 279	2 544	11,7
İşveren	1 435	1 264	171	11,9
Kendi hesabına	3 059	1 684	1 375	44,9
Ücretsiz aile işçisi	552	200	352	63,8

Kaynak: TÜİK, Temmuz-Eylül (III. Çeyrek İşgücü İstatistikleri)

Mülteciler dahil olunca 90 milyona varan Türkiye nüfusunun geçimini sağlayan ücretli çalışanların çok önemli bir bölümü asgari ücret karşılığında çalışmaktadır. 2002'de asgari ücret altında bir ücret alanların oranı yüzde 24,4 iken 2022'de bu oran yüzde 33,8'e yükselmiştir. Asgari ücret altında, asgari ücret veya asgari ücretin çok az üzerinde (yüzde 20) ücret alanların toplam çalışanlar içindeki oranı yüzde 54,8 olarak tespit edilmiştir.⁴ AKP'li yıllarda Türkiye'de asgari ücretle çalışanların oranı yüzde 40 oranında artış göstermiştir.

Türkiye'de emek sömürsünün en temel göstergesi "çalışan yoksulluğu"dur. AKP döneminde yeniden düzenlenen sosyal güvenlik, sosyal hizmet ve sosyal yardım sistemleri

⁴ <https://arastirma.disk.org.tr/wp-content/uploads/2023/12/ASGARI-UCRET-2024-RAPOR.pdf>

Türkiye’de emekçileri çalışan yoksullara dönüştürmüştür. Türkiye ekonomisi büyürken istihdamsız büyümüş, çalışanlar da daha yoksul hale gelmiştir. Mevcut durumda milyonlarca yurttaş için var olan durum kuşaklar arası devreden bir yoksulluğun kısır döngüsü olarak ifade edilebilir. Derin yoksulluğun kasıp kavurduğu hanelerde büyüyen çocuklar ve gençler geleceksizlik tehdidi ile karşı karşıyadır. 2009 yılında başlayan, 2016’dan sonra derinleşen ve 2018 Rahip Brunson vakası, 2020 Covid etkisi ile kalıcılaşan ekonomik kriz, AKP’nin faiz-enflasyon politikaları ile tüm çalışanların reel olarak yoksullaşmasına yol açmış ve daha ucuz çalışması ile sonuçlanmıştır.

AKP iktidara geldiği günden bu yana emeğin kazanılmış haklarına karşı sistematik bir saldırı içinde olmuştur. “Ucuz emek” AKP iktidarı için “Ulusal İstihdam Stratejisi” olarak hedeflenmiştir. AKP Ulusal İstihdam Stratejisi’nde işsizliği yüzde 5’e indireceğini ifade etmiş ancak işsizlik azalmak bir yana artış göstermiştir ve hala çift hanelidir.⁵ Emeğin güvencelerinin ve kazanılmış haklarının ve işgücü piyasasında kamusal denetimin azaltılması “patronlar için dikensiz gül bahçesi” olacak bir emek düzenine yol açmıştır. AKP’nin sosyal güvenlik reformu, sağlıkta dönüşüm, özel istihdam politikaları, emeklilik yaşının yükseltilmesi, primlerinin arttırılması ve maaşlarının azaltılması, kıdem tazminatına yönelik değiştirme çalışmaları, kayıt dışılıkla mücadele etmeme, eğitimin ve yükseköğrenimin özelleştirilmesi, KHK’ler ile ihraç ve daha birçok politika emeği korunaksız bırakmak amacıyla uygulanmıştır.

İşsizliğin yüksek oranlı ve uzun süreli olması özellikle genç ve kadın emeğinin sömürülmesine yönelik sistematik bir politika olarak uygulanmaya devam etmektedir. DİSK-AR’ın geniş tanımlı işsizlik verisine göre Türkiye’de 8 milyon 300 bin kişi “yedek işgücü ordusu” olarak işsizlik konumundadır. Geniş tanımlı işsizlik oranı son bir yılda yüzde 20,3’ten 21,8’e yükselmiştir. İşsizler açlık ve yoksulluk koşullarında yaşamını sürdürmeye çalışıyor. Resmi işsizlerin yüzde 88,1’i işsizlik ödeneği alamamaktadır.⁶ İşsizliğin yüksek tutulması çalışanların düşük ücretlerle çalışmasına yönelik bir tehdit olarak işlev görmektedir.

Türkiye’de sığınmacı, geçici göçmen ve geçici korunma vb. adlar altında en az 4 milyon göçmenin⁷ emeği hiçbir koruma olmadan sömürülmektedir. Göçmen emeğine yönelik sömürünün en temel insan haklarına aykırı şekilde göz göre göre yaşanması ve failerin yaptırımsız kalması, iktidar ve sermayenin ortak tutumudur. Ankara’da yanarak yaşamını yitiren Afgan işçilerin durumu, Suriyeli işçilere neredeyse her gün birçok yerde yapılan fiziksel

⁵ <http://www.uis.gov.tr/media/1437/uis2014-2023.pdf>

⁶ <https://arastirma.disk.org.tr/?p=10575>

⁷ <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638>

saldırıların yaptırımsız kalması mülteci emeğine yönelik sömürünün bir devlet politikası olmasının sonucudur. İş cinayetlerinde de mültecilerin ölümü neredeyse hiçbir soruşturmaya konu olmamakta veya süreç sonunda asıl sorumlular asla yargılanmamaktadır.

Türkiye’de iktidarın çocuk işçiliğini yasaklamaması ve bu bağlamda denetimsizlik politikalarında ısrar etmesi de emek sömürüsü ile ilişkilidir. Türkiye’de çalıştırılan çocuk sayısına dair net bir veri mevcut değildir. İşgücü piyasasında kayıt dışılığın yüzde 30’un üzerinde olması çalışan kişilerin niteliğine dair net bir veri sunulmasını engellemektedir. UNICEF Türkiye’de Covid-19, depremler ve devam eden ekonomik kriz nedeniyle çocukların çocuk işçiliğine sürüklenmesi riskinin arttığını ve mülteci çocuklar dahil bu kapsamdaki sayının 350 bin civarında olduğunu kamuoyuna açıklamıştır. Online eğitimin, açık öğretim programlarının çocukları işçiliğe sürüklediği ve yoksulluk içindeki hanelerin bu yolu tercih ettiği gözlenmektedir. Son yıllardaki bu olumsuz etkilerin dışında da 720 bin – 2 milyon arası çocuğun işyerlerinde çalıştırıldığı çeşitli araştırma raporları ve resmi istatistiklerle kamuoyuna açıklanmıştır. 18 yaşın altında olan ve yoksulluk nedeniyle hane gelirine katkı sağlamak için çalıştırılan çocuklar büyük bir risk altındadır. Hafif ve az zamanlı işlerde 15 yaşını tamamlamış çocukların çalışması olağan kabul edilebilirken, Uluslararası Çalışma Örgütü’nün (ILO) tanımladığı ve Türkiye’nin de taraf olduğu sözleşmelere göre, ağır ve tehlikeli işlerde çalışmanın asgari yaşı 18 olarak kabul edilmiştir. Çocuk işçiliğinin en kötü biçimleri mevsimlik tarımda, küçük ve orta ölçekli işletmelerin ağır ve tehlikeli işlerinde, sokakta ve aile işletmelerinde ortaya çıkmaktadır. Çocuk işçi çalıştırılan hanelerde çalışan diğer bireylerin de yoksul ve güvencesiz veya işsiz olduğu bir durum mevcuttur.

Bir tür çocuk-geç-öğrenci emeği sömürüsü formu olarak AKP iktidarı eliyle uygulamaya konulan “stajyerlik” politikaları kalıcı olarak yaklaşık 2 milyon (2023 yılının eylül ayında 25,5 milyon sigortalı içinde yüzde 7,3 oranındadır) kişinin emeğini sömürmektedir. Çırak-stajyer-kursiyer adları altında ucuz işgücü olarak çalıştırılan bu emeğin “deneyim kazanacağı ve genç işsiz” olmayacakları iddiası tamamen temelsiz olup bu uygulamadan sonra genç işsizliği azalmadığı gibi aksine artmıştır. Bu uygulamanın diğer bir kamusal zararı da İşsizlik Sigortası Fonu’ndan finanse edilmesidir. Yani işverenlere sıfır maliyetle sağlanan bu imkânın faturası da işçilerin primleri ile biriken İşsizlik Sigortası Fonu’na kesilerek sömürünün boyutu derinleştirilmektedir. Bu bağlamda ayrıca sadece ücretsizlik veya düşük ücret sorunu değil aynı zamanda çocuk-geç-öğrenci işçilere yönelik mobbing, şiddet ve istismar vakalarının da denetlenmediği bir süreç ile karşı karşıya kalındığı bilinmelidir.

Türkiye’de geleneksel emek sömürsü alanlarından birisi de mevsimlik işçilik alanlarıdır. Tarım, turizm ve inşaat alanlarında ve özellikle Kürt emekçileri ile mülteci emekçilerin yoğunlukla istihdam edildiği bu alan yasal düzenleme eksiklikleri, uzun çalışma saatleri, ücret adaletsizlikleri, aracı ve dayıbaşlıkların komisyonları, sigortasızlık, iş güvencesizliği, ağır yaralanma ve çok sık iş cinayetlerine maruz kalma boyutları ile geleneksel bir emek sömürsü alanıdır. Bu alanda denetimsizlik ve kayıt dışılık bir devlet politikasıdır.

AKP dönemi Türkiye’de yaygınlaşan ve kurumsallaşan emek sömürsü formlarına her geçen dönem yeni bir tür eklenmektedir. AKP öncesi dönemde kısıtlı sayılarla, istisnai ve yasa dışı olan bu emek sömürsü formları gittikçe yayılmaktadır. 2016’dan sonra uygulanan OHAL ve darbe hukuku fiilen emekçiler üzerinde devam etmekte ve ülke genelinde hem kamuda hem de özel sektörde emekçiler ağır baskı, mobbing, işsizlik tehdidi altında sömürülmektedir. KHK’ler ile 2016-2018 yılları arasında kamudan 152 bin kişiyi ihraç eden AKP iktidarı aradan geçen yaklaşık 7-8 yıla rağmen bu adaletsizliğe dair hukuki bir çözüm sunmamıştır. AYM ve AİHM’in kararlarına rağmen OHAL komisyonu ve şimdi de idare mahkemeleri KHK’leri sürüncemede bırakmaktadır. Bu süreçte yüz bini aşkın KHK’li mahkeme kararlarını beklerken ağır ve tehlikeli işlerde çalışmak zorunda kalmış, binlercesi yaşamını yitirmiş hatta yaşamını yitirenlerden en az 30 kişisi öldükten sonra mahkeme/komisyon kararıyla işine iade edilmiştir.⁸

Kamu işyerlerinde en temel sorunlar liyakatsiz idarecilerin baskısı altında memur güvencesinin azaltılması, siyasi saikle iş yaptırma ve mobbingin artması, sürgün politikasında ısrar edilmesi ve KHK ihraçlarına halen devam edilmesidir. Ayrıca iş kollarına özgün güncel sorunlar da mevcuttur. Sağlıkta şiddet ve ücret adaletsizliği, Eğitimde Öğretmenlik Meslek Kanunu sorunu, büro iş kolunda “vergi dilimi soygunu” ve mobbing, haber ve ulaştırma iş kolunda “özelleştirme ve sürgün sorunu”, yerel yönetimler alanında taşeronlaşma ve ücrette eşitsizlik sorunları mevcuttur. Kamuda en temel sorunlardan birisi de yandaş sendika-AKP işbirliği içinde kamu hizmetlerinin niteliksizleştirilmesidir.

Yukarıda ifade edilen emek sömürsü formları dışında AKP döneminde yoğunlaşarak artan 10 çeşit emek sömürsü formunu listelemek mümkündür. Bu kapsamda kısaca değinmek durumunda kalınan bu başlıkların her biri yüzbinlerce ve hatta milyonlarca insanın geleceğini doğrudan kırılgan ve yoksullaşmaya karşı korunmasız hale getirmektedir.

---

⁸ <https://bianet.org/yazi/oldukten-sonra-islerine-iade-edildiler-255892>

1) “Kiralık işçilik” kapsamında emek sömürsü özel istihdam büroları aracılığıyla uygulanmakta olup modern kölelik olarak ifade edilebilecek bir emek sömürsü formudur. İŞKUR’un denetiminde olan ancak fiilen denetlenmeyen bu alanda kaç kişinin hangi hak kayıplarına maruz kaldığı ve fiilen kaç kişinin istihdam edildiği bilinmemektedir. 4 Aralık 2023 tarihi itibarıyla özellikle Marmara, Akdeniz ve Ege bölgelerinde faaliyet gösteren 94 Özel İstihdam Bürosu “geçici iş ilişkisi” adı altında işçi kiralama yetkisini almıştır. Bu kapsamdaki işçilerin hak kayıpları ve emek sömürsü durumlarına ilişkin özel denetim ve araştırmalar yapılmalıdır.

2) “Çağrı Üzerine Çalışma” kapsamında öğrenciler, gençler ve yaşlı işsizlerin emekleri sistematik olarak sömürülmektedir. “Esnek çalışma biçimleri arasında yer alan çağrı üzerine iş ilişkisinin “güvencesiz”, “istikrarsız”, “kuralsız”, “geçici” ve “belirsiz” yapısı çalışanları fiziksel olduğu kadar ruhsal olarak da olumsuz yönde etkilemektedir. Çağrı üzerine iş ilişkisi, esnek çalışmanın neredeyse istismara en açık ve en güvencesiz biçimi olmuştur. Eğitimlerini maddi imkânsızlıklar altında kalmadan, devletin koruyucu sosyal politikaları altında sürdürmeleri gereken üniversite gençleri ise bugün “ucuz işgücü” olarak, bu çalışma biçiminin vazgeçilmez elemanları haline gelmişlerdir.⁹

3) “Freelancer Çalışma” kapsamında sözleşmesiz ve çalışma saati belirsiz bir şekilde çalışma gittikçe yaygınlaşmaktadır. Özellikle basın yayın, medya, sinema, çeviri, basım, tasarım ve benzeri alan ve işlerde yoğunlaşan bu çalışma şekli işverenlerin maliyetlerini azaltırken çalışanların kıdem, izin, örgütlülük, ikramiye ve emeklilik gibi haklarında kayıplara ve çoğu zaman düşük ücretli çalışmaya yol açmaktadır.¹⁰ İş sözleşmelerinin toplu pazarlık kapsamında yapılmaması, sözleşmelerde saatlik düzenleme olmaması, asgari ücret uygulama denetimlerinin olmayışı bu formda emek sömürsünün derin bir şekilde yaşanmasına yol açmaktadır.

4) “Çağrı Merkezi Çalışanları” kapsamındaki emek sömürsü de daha çok genç, öğrenci ve kadın emeğini hedeflemektedir. AKP’nin istihdam laboratuvarları olarak reklamını yaptığı ve özellikle bölge illerinde ucuz emeği sömürmeyi amaçlayan bu yerlerde kısa süreli, destekli/teşvikli istihdam kapsamında düşük ücretlerle uzun saatlerle bir istihdam yapılmaktadır. Çalışan “sirkülasyonunun” çok yüksek olduğu ve iş yükü dışında işin niteliğinin psikolojik bir yük bıraktığı¹¹ bu alanda firmalar çalışanları işsizlikle tehdit etmektedir. İşçi sağlığı ve güvenliği koşulları sağlanmadığında kalıcı işitme engeli ve psikolojik sorunlara

⁹ <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/486741>

¹⁰ <https://ofispress.com/freelance-calisma-somurunun-yeni-hali-mi-ozlem-ilyas-ile-konustuk/>

¹¹ <https://www.karel.com.tr/blog/cagri-merkezi-calisanlarinin-isini-birakmasinin-4-sebebi>

neden olan bu çalışma formunun denetlenmesi, sözleşmelerin hak kayıplarına yol açmayacak şekilde düzenlenmesi, asgari ücretin üzerinde bir ödemenin sağlanması düzenlenmelidir.

5) Sevkiyat-Moto Kurye ve PTT emekçileri kapsamında emek sömürüsü her geçen dönem artmaktadır. Çevrimiçi yemek/gıda, kargo ve sipariş şirketlerinin yaygınlaşması ve “hızlı teslimat” reklamları, müşteri puanlaması, paket başı pirim sisteminin yaygınlaşması, motosikletlilerin trafikte görülmemesi gibi sebeplerden ötürü ölümlü kurye kazalarının artması; hız baskısı, mesleki yeterlilik belgesinin zorunlu olmaması ve eğitimsizlik nedeniyle kuryelerin trafikte kuralsız davranışlarının öne çıkması; asgari ücretin açıklandığı süreçlerde özellikle kendi hesabına çalışan “esnaf kuryeler”in firmaların açıkladığı zam oranlarına karşı tepkilerinin sokağa taşması; uzun çalışma saatleri, düşük ücret ve güvencesiz çalışma şartları bu alandaki emek sömürüsünün katlanarak artmasına yol açmaktadır.¹² PTT emekçilerine yönelik taşeronlaştırma, özelleştirme politikaları sendikal mücadele veren emekçilere yönelik sürgün politikaları ile devam etmektedir. Liyakatsiz PTT yöneticileri hukuka aykırı bir şekilde emekçilere iş yükü çıkarmakta, uzun sürelerle emeğin sömürüsünü derinleştirmektedir.

6) AVM emekçileri kapsamında çok ağır hak kayıpları yaşanmaktadır. AVM’lerde olumsuz çalışma koşullarının hâkim olduğu görülmektedir. Uzun çalışma saatleri, esnek ve vardiyalı çalışma, düşük ücretler, dinlenme zamanlarının yetersizliği, fiziki koşulların elverişsizliği, iş-aile dengesi, müşterilerle ve işverenle ilişkiler bu olumsuz koşullardan bazılarıdır.¹³ Mevcut iş ve sosyal güvenlik hukukunu dahi ihlal eden bu işyerlerinde sendikalaşmaya ve emeğini korumaya çalışan işçilere yönelik patronlardan ve kolluk güçlerinden sistematik saldırılar yapılmaktadır.

7) Emekli emeği sömürüsü son dönemlerde derinleşmiştir. Enflasyonun çok yükseldiği dönemlerde sabit ücretli olan emeklilerin satın alma gücü çok hızlı düşmektedir. Açlık sınırının altında kalan ücretleri ile geçinemeyen emekliler ileri yaşlarına rağmen ilave çalışmalara ve işlere dahil olmak zorunda kalıyor. Türkiye’de son EYT düzenlemesinden sonra emekliliğe dahil olanlarla birlikte geçim sorunu nedeniyle çalışmak zorunda kalan emekli sayısı 4-6 milyon civarındadır. Özellikle büyükşehirlerdeki kira ve geçim sorununun ağırlaşması nedeniyle emeklilerin fiilen emekli olamadığı ifade edilebilir.

8) Engelli bakım emeği kapsamında kadın emeği sömürüsü de Türkiye’de bir tür emek sömürüsü olarak ele alınmalıdır. Çoğunluğu kadın olan yaklaşık 586 bin kişi aylık 5 bin TL civarında bir ödenekle evde bakım işi yapmaktadır. Bu kişiler TÜİK hesaplamalarında işsiz sayılmamakla birlikte sosyal güvenlik primleri ödenmediğinden emekli de olamamaktadır.

¹² <https://kuryehaklari.org/wp-content/uploads/2023/11/Kurye-Orgutlerine-Genel-Bakis.pdf>

¹³ <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/2610122>

Ayrıca eve bağımlı kalmak durumunda oldukları için dışarıda gelir getirici bir işe gitmeleri de mümkün değildir. Ev dışında gelir getirici bir iş yapanların ise tespit edilmeleri durumunda ödenekleri kesilmektedir. Bu durumda on yıllarca emek veren kişiler herhangi bir gelir ve birikim imkanına kavuşmadan ömürlerini vermektedirler. Konu hakkında gerekli kanuni düzenleme yapılmalı ve belirli bir süre bu alanda hizmet veren kişiler toplu ödeme, kıdem tazminatı veya özgün bir emeklilik koşulu oluşturulmalıdır.

9) Milli eğitimde ücretli öğretmen ve halk eğitim merkezlerinde “usta öğretici” olarak çalışan yaklaşık 150-200 bin emekçi de hem kamuda çalışmakta hem de asgari ücret bile almadan emek vermektedir.

10) Özel sektör eğitim ve sağlık kuruluşlarında öğretmen ve sağlık emekçilerinin emeğinin sömürüsü iktidarın özelleştirme ve emeği değersizleştirme siyasetinin bir sonucudur. Yüzbinlerce öğretmen yıllarca çok düşük ücretlerle, iş güvencesi olmadan, sigortasız ve her anlamda kayıt dışı bir şekilde özel eğitim kurumlarında çok uzun çalışma saatleri ile sömürülmektedir. Eğitim ile istihdam arasında var olan doğal ilişkinin her geçen dönem aşındığı bu rejimde özel eğitim adı altında emekçilerin bu şekilde sömürülmesinin önüne geçmek için denetim faaliyetleri arttırılmalı, kayıt dışılık önlenmeli ve eğitimin kamusal kurumlarda güvenceli çalışanlar eliyle verilmesi amacıyla bir geçiş programı uygulanmalıdır. Bu koşullarda aile, öğrenci ve kurum karşısında emeğini korumaya ve geçimini sağlamaya çalışan yüzbinlerce emekçi mobbing ve sömürü altında bir yaşam sürmektedir. Sağlık alanında da devam eden özelleştirme politikaları ve işsiz sağlık emekçilerinin sistematik bir şekilde arttırılması özel sektör sağlık işletmelerine sömürü alanı açmaktadır. Birçok sağlık emekçisi asgari ücret veya altında ücretlerle uzun çalışma saatleri ile çalışmak zorunda kalmaktadır.

Kadın Yoksulluğu Derinleşti

Erkek egemenliği ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğinden kaynaklı kadınlar çocuk yaştan itibaren sistematik olarak ayrımcılığa uğramaktadır. Sağlıktan eğitime, istihdamdan güvenliğe kadar toplumsal yaşamın hemen her alanında kadınlara daha az kaynak ayrılırken, cinsiyetçi iş bölümü ve geleneksel cinsiyet rolleri mevcut kaynak ve imkânlarla erişimi kadınlar için çok daha zorlaştırmaktadır. Bu durum kadınları tümüyle istihdam dışına itebildiği gibi, işgücü piyasasına katılabilen kadınların büyük bir bölümü aynı nedenle, ancak düşük ücretli, kayıt dışı veya güvencesiz işlerde çalışmak zorunda kalmaktadır.

Ekonomist Thomas Piketty'nin kurduğu Paris merkezli Inequality Lab tarafından paylaşılan *Dünya Eşitsizlik Raporu*'nun 2021 sonuçlarına göre Türkiye'de gelir eşitsizliği son

15 yılda artmaya devam etmiş ve son üç yıldaki ekonomik yavaşlama tüm nüfus gruplarının gelirlerini azaltmıştır. Rapor aynı zamanda, son 25 yılda ulusal serveti iki katına çıkan Türkiye'de servetin dağılımdaki eşitsizliğin derinleştiği gibi cinsiyetler arası eşitsizliğin de derinleşerek devam ettiğini göstermiştir. Rapora göre Türkiye'de kadınlar milli gelirin ancak yüzde 23,3'ünü kazanıyor ve kadınların önemli bir bölümü elde ettikleri bu gelir üzerinde dahi söz sahibi değildirlir.

Kadınların milli gelirden düşük pay almasının en önemli nedenlerinden birisi elbette iş gücüne katılmaları önündeki engellerdir. DİSK-AR'ın 10 Kasım 2023'te yayınlanan *İşsizlik ve İstihdamın Görünümü Raporu*'na göre geniş tanımlı işsizlik yüzde 19'dan yüzde 21,8'e yükselmiş, son 1 yılda geniş tanımlı işsiz sayısı 723 bin artarak 7,6 milyondan 8,3 milyona ulaşmıştır. 2023 mevsim etkisinden arındırılmış Hanehalkı İşgücü Araştırması (HİA) verilerine göre işsizlik türlerinin en yüksek olduğu kategori yüzde 29,9 ile geniş tanımlı kadın işsizliği olmaya devam etmiştir. İkinci yüksek işsizlik kategorisi yüzde 22 ile genç kadın işsizliğidir. Üçüncü en yüksek işsizlik kategorisi ise yüzde 21,8 ile geniş tanımlı işsizlik olmuştur. Eylül 2023'te dar ve geniş tanımlı işsizlik oranı arasındaki makas 12,7 puan olmuştur. Dar ve geniş işsizlik arasındaki makasın bu denli açılmasının en önemli nedeni zamana bağlı eksik istihdam sayısı, ümidini kaybedenlerin, iş aramayıp çalışmaya hazır olanların ve iş arayıp işbaşı yapamayacak olanların sayısındaki artıştır.

Yine işsizlik ödeneğinden yararlanma koşullarının ağır olması ve işsizlik sigortası kaynaklarının amacı dışında kullanılması sebebiyle işsizlerin büyük çoğunluğu işsizlik ödeneğinden yararlanamamaya devam ediyor. Eylül 2023'te TÜİK toplam dar tanımlı işsiz sayısını 3 milyon 168 bin kişi olarak açıklamıştır. İŞKUR'un Eylül 2023 verilerine göre ise bu ayda işsizlik ödeneği alabilenlerin sayısı 377 bin 581'dir. Böylece Eylül 2023'te resmi işsizlerin sadece yüzde 11,9'u işsizlik ödeneği alabilmiştir. 2,8 milyona yakın işsiz işsizlik ödeneğinden yoksun kalmış, bu da işsizlerin yüzde 88,1'inin işsizlik ödeneği alamadığı anlamına gelmektedir.

Kadınların işgücüne katılmaları önündeki en önemli engellerden bir diğeri ise toplumun paylaşması gereken ortak bir sorumluluk olan bakım emeğinin neredeyse tümüyle kadınların üzerinde olmasıdır. Evli ve çocuk sahibi kadınların istihdama katılım oranı, evlenmemiş ve çocuk sahibi olmayan kadınlarınkinin ancak yarısı kadardır. Bu durum da kadınların erkeklere ekonomik olarak bağımlı olmasını beraberinde getirmektedir.

Yine gün geçtikçe derinleşen ekonomik kriz toplumsal cinsiyet eşitsizliğinden dolayı kadınları daha derin ve farklı biçimde etkilemeye, başka bir deyişle kadınları "yoksulun da

yoksulu” kılmaya devam etmektedir. Kriz sebebiyle özel sektörde ve kamuda kendini gösteren ekonomik daralmanın ilk sonuçlarından biri işsizliktir ve işten çıkarmalarda her daim ilk gözden çıkarılanlar kadınlar olmaya devam etmektedir. Her ne kadar dünya örneklerinde krizle birlikte maddi sıkıntıya düşen yoksul kesimlerde “güvencesiz ve ucuz” işgücü olarak kadınlar çalışmak zorunda kalıyor ve kadın istihdamı kısmen ve geçici olarak biraz artıyorsa da Türkiye’de kadın istihdamının artması bir yana ya yerinde sayıyor ya da giderek düşüyor. Ekonomik kriz ve yüksek enflasyondan kaynaklı sürekli yükselen gıda fiyatları başta olmak üzere, eğitim, sağlık, barınma, ilaç, bakım hizmetleri gibi tüm temel ihtiyaçlara erişimin zorlaşması, tüm bu ihtiyaçların kısıtlanması, temel bakım hizmetlerinin satın alınamaz hale gelmesi de kadınları bu hizmetleri yapmaya zorlamakta ve işgücü piyasasının dışında tutup hane içine itmektedir.

21 Yıllık AKP iktidarı her sene, özellikle Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından, kadın istihdamının arttığına dair iddialarda bulunsa da bağımsız kurumların verileri ortadadır. İktidarın açık biçimde yürüttüğü kadın karşıtı politikalar bir bütün olarak kadın haklarını, kadın kazanımlarını geriye götürdüğü gibi kadın istihdamını da olumsuz etkilemekte ve kadın yoksulluğunu derinleştirmeye devam etmektedir.

Kadınlara yönelik ekonomik şiddet olan nitelikli iş gücüne katılımın engellenmesi ve yoksulluğun derinleşmesini engellemeye dönük bütüncül ve etkin bir makroekonomik politika olmadığı gibi kadınların bu yönlü talepleri dahi neredeyse kriminalize edilmekte ve hatta cezalandırma ögesine dönüştürülmektedir. Bu durum elbette uluslararası raporlarla da belgelenmektedir. Dünya Ekonomik Forumu’nun (WEF) 2023 Küresel Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi’nde Türkiye, “En dibe doğru” başlığıyla 146 ülke arasında 129’uncu sırada yer almıştır. Avrasya ve Orta Asya sınıfında yer verilen Türkiye, bu bölgedeki ülkeler arasında sonuncu olmuştur.

Özetle AKP’nin son dönemde MHP ile kurumsallaştırdığı 21 yıllık erkek iktidarında, yaşamları, hakları, kimlikleri, bedenleri ve emekleri en fazla hedef haline getirilen, her türlü şiddet yöntemiyle hak arayışı ve özgürlük mücadelesi bastırılmak istenen kesimlerden biri kadınlar olmuştur. 21 yıllık iktidar, kadın düşmanlığına varmış bu kadın karşıtlığını, kadınların en ufak bir kazanımına bile tahammül etmeyecek biçimde devam ettirmektedir. Cumhuriyet adını taşıyan cumhurbaşkanı gibi kadın düşmanı irili ufaklı partilerle birlikte kadınların temel insan hakkı olan yaşam hakkı dahi her geçen gün daha güvensiz hale gelmekte, kadınlar için ülkede nefes almak dahi zorlaşmaktadır. 21 yılda toplumsal cinsiyet eşsizliğiyle mücadele etmeye, bu eşsizliği gidermeye dönük özgün bir bütçe ayrılmamış, yani toplumsal cinsiyete duyarlı bir

bütçe olmadığı gibi eşitsizliği derinleştiren, kadınların mevcut ikincil durumunu pekiştiren bir bakış açısıyla bütçeler hazırlanmış ekonomi politikaları uygulanmıştır.

Ekolojik Talan Zirve Yaptı

Modern toplumun insan merkezli bir perspektifle doğaya karşı aldığı tutum nedeniyle dünya, bugün ekolojik bir krize sürüklenmiştir. İnsanlığın doğa ile kurduğu ilişkinin hegemonik bir biçimde şekillenmesi, binlerce yıllık bir birikimin sonucunda ortaya çıkan olağanüstü yaşam döngüsünü tehdit eden bir noktaya gelmiştir. Bugün kaçınılmaz yansımalarını gördüğümüz ve deneyimlediğimiz bu ilişkilene hali, meselenin basitçe bir çevre sorunu olmadığını, kesişimsel birçok derin etkiye sahip olduğunu ve bugünden hem geçmişte hem de geleceğe karşı sorumluluklarımız olduğunu açıkça göstermiştir. Bütün dünyada bu sorunlu ilişkiye dair sorgulamalar yükseliyor, geçmiş hatalarla ve kurulan hiyerarşik ilişki ağlarıyla yüzleşmeye dönük adımlar atarken, Türkiye meta olarak gördüğü doğaya, bütün pahasına rağmen meydan okumaya devam etmektedir.

21 yıldır iktidarda olan AKP hükümeti, iktidara geldiği günden bu yana, bu topraklarda şahit olunan en geniş ve derin ekolojik tahribatların benzeri görülmemiş bir boyuta ulaşmasının müsebbibi olmuştur. İçerisinde bulunduğumuz ekosistemde yer alan ne varsa, denizler, göller, nehirler, dağlar, ovalar, tarım alanları, ormanlar, sulak alanlar hepsi bu hükümet tarafından birer enkaza dönüştürülmüştür. Anayasa'da ve yasalarda ne kadar çevreyi koruyan yasa ve düzenleme varsa, AKP hükümeti döneminde bir bir değiştirilmiş, çevreyi korumak illegal bir faaliyet, korumamak ise talimatlı bir kural haline gelmiştir.

Devlete anayasal bir görev olarak addedilen, ormanların, kıyıların korunması, tarım topraklarının ve meraların amaç dışı kullanımının engellenmesi, tarih, kültür ve doğa varlıklarının korunması gibi ödevler pervasızca görmezden gelinmiş, mahkeme kararları ya yok sayılmış ya da etraftan dolanılarak simge haline gelen yıkım projelerine imza atılmıştır. En basit örneğiyle, Orman Kanunu'nda 1956'dan 2003 yılına kadar 15 kez değişikliğe gidilirken, 2003'ten 2023'e kadar geçen süreçte 32 defa değişiklik yapılmıştır. Doğanın ve insanın ölümünü kalkınma sayan bu hükümet, sermayenin ihtiyaçlarını karşılamak, sermayedar dostlarını zora sokmamak için kamu yetki gücünü, 20 yılda 32 kez değişiklik yapacak kadar seferber etmekte herhangi bir sakınca görmemiştir. Zira hukuk ve işleyiş bu hükümetin kendi çıkarlarını beslemek adına araçsallaşmış, hallaç pamuğuna dönüştürülmüştür.

Merkezileşmenin cumhurbaşkanlığı yetkisinde tekelleşmesi ile birlikte, çevre politikaları ekseninde denetim alanlarının daraltılması yine bu dönemde had safhaya ulaşmıştır. Doğa varlıklarının ticarileştirilmesi, özelleştirilmesi, metalaştırılması hükümet politikası olarak benimsendiği için şirketlerin ve patronların doğayı yağmalamasını kolaylaştırmak öncelikli hale gelmiştir. Her türlü tahakkümü hak gören bu mentalite, insanların doldurduğu kent meydanlarını, koruları, ormanları, kıyıları çeşitli şirketlere; köylülerin geçimini sağladıkları zeytinlikleri, arazileri madene; hayvanlarını otlattıkları meraları ve yaylaları enerji şirketlerine kurban ederek, talanı hak görmüştür. Yani bir avuç azınlığın zenginliği için, çoğunluğun yaşam, çevre, konut, mülkiyet, temiz hava, temiz su, sağlıklı gıda hakkını fütursuzca yok saymıştır.

Cumhurbaşkanı Erdoğan, “yeşile olan sevgimizi, ağaçlara ve çevreye olan duyarlılığımızı hiçbir ölçek ölçemez” söylemiyle, Türkiye’nin dört bir yanında mega projelerle, madenlerle, termik, hidroelektrik, jeotermal santrallere feda ettiği milyonlarca hektar talanı, sembolik ağaç dikimleriyle görünmez kılmaya çalışsa da dünya ölçekleri, mevcut gerçekliği gözler önüne sermektedir. Maryland Üniversitesi Küresel Orman İzleme Örgütü’nün verilerine göre Türkiye 2001’den 2022’ye kadar 678 bin hektar ağaç örtüsünü kaybetmiştir. Bu da 2000 yılından bu yana ağaç örtüsünde yüzde 6,7’lik bir azalmaya denk gelmektedir. Bu azalma, ormanların rasyonel olmayan sebeplerle tahsisinin önünü açan düzenlemelerin geldiği nokta yüzündendir. 2013-2022 yılları arasında, 57 bin 359 tahsis işlemiyle 382 bin 972 hektar orman alanı ormancılık dışı kullanımlara tahsis edilmiştir. Son on yılda yapılan tahsis işlemlerinin yaklaşık yüzde 45’i madencilik sektörüne heba edilmiş, 105 bin 550 hektarlık ikamesi olmayan ormanlık alan, yok olma pahasına talan edilmiştir. Tahsis edilen toplam ormanlık alanın yüzde 36’sı ise enerji sektörüne tahsis edilmiş, yaşamsal işlevine bugün dünden daha çok ihtiyaç duyulan ormanlık alanlar, kamunun gerçek yararı için değil sermayenin yüksek yararı uğruna yok edilmiştir. AKP’nin iktidara geldiği 2002 yılında 41 milyon 196 bin hektar tarım arazisi mevcutken, 2021’de bu arazi toplamı çayır ve mera arazilerinin de dahil edilmesiyle 38 milyon 63 bin hektara gerilemiştir. Yok olan, 3 milyon 133 binlik hektar fark bugün Belçika’nın yüzölçümüne tekabül etmektedir.

Her iki yılda bir ülkelerin çevresel durumlarını inceleyerek, Çevre Performans Endeksi (Environmental Performans Index (EPI)) yayınlayan Yale Üniversitesi Veriye Dayalı Çevresel Çözümler Grubu’nun 2022 yılında yayınladığı veriler, Türkiye’nin ekolojik talan projelerinin olumsuz sonuçlarını açıkça göstermektedir. 180 ülke arasında Türkiye “ekosistem canlılığı”nda 176. sırada, “iklim değişikliğinin azaltılması”nda ise 166. sırada yer almaktadır. Aynı veri setinde ülkelerin siyasi durumları gözetilerek yapılan karşılaştırmalarda Türkiye hukukun

üstünlüğü, şiddetin olmaması, hesap verilebilirlik, yolsuzluk kontrolü gibi kategorilerde en alt sıralarda yer almaktadır. Dolayısıyla Türkiye'nin siyasi yapısının, ekolojik talan projeleri ile paralel bir ilişkide olduğu açıkça görülmektedir.

Çevre karnesi küresel endekslerde bu şekilde seyreden Türkiye'nin dört bir yanı, “değer” biçilen her doğa parçası, maden, inşaat, enerji, turizm tesislerinin işgali altındadır. Göller, dereler, sulak alanlar, akarsular ya betonlarla “ıslah” edilip ket vurulmuş ya da uygulamalarına göz yumulan şirketlerin faaliyetleri yüzünden kurutulmuştur. Henüz kurumayanlarda ise, bırakılan sanayi atıkları nedeniyle zehir akmaktadır. Özel çevre koruma bölgeleri olmalarına rağmen, sit alanları, milli parklar vb. alanlar “ekonomiye kazandırma” söylemiyle talan edilmekte, bu alanlar azaldıkça geriye kalan alanlar ise iktisadi değer olarak görülmekte daha çok rant kapısı aralanmaktadır.

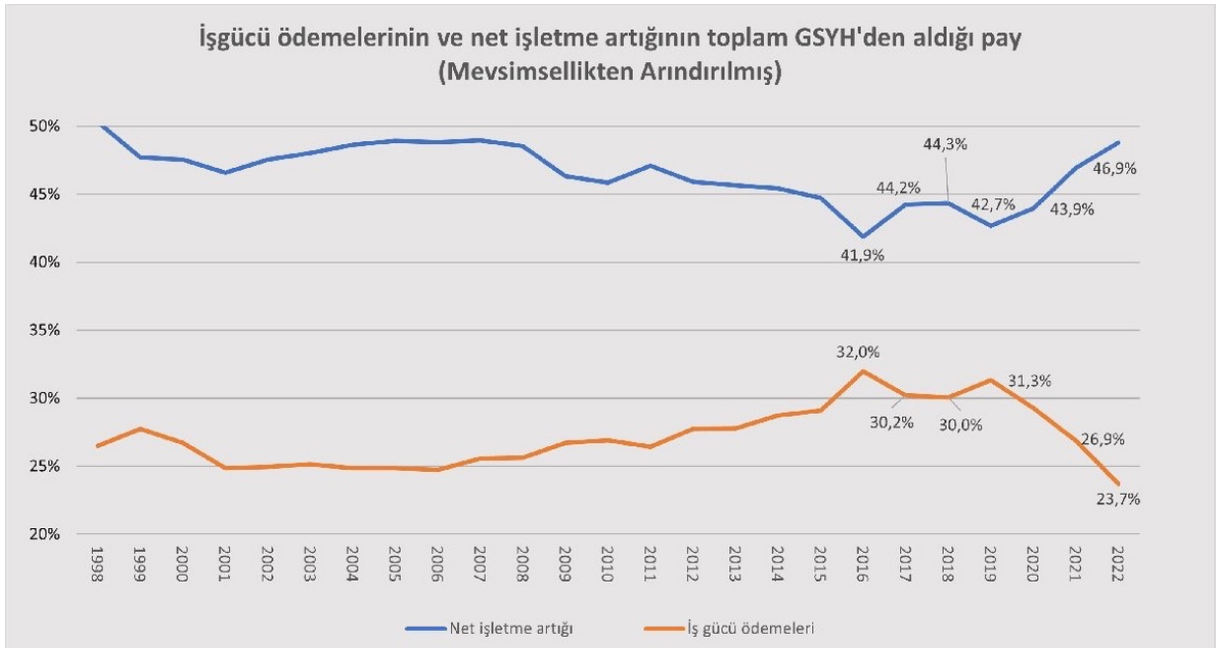
“Kalkınma, dış borç açığını giderme, istihdam yaratma, yoksulluğu azaltma” diye diye, onlarca madene, baraja, HES'e, JES'e, RES'e turizm yatırımlarına, boş duran konutlara, 3. Havalimanı'na, 3. Köprü'ye, Kanal İstanbul'a yatırım yapıldı. Türkiye kalkınmadı, dış borç açığı azalmadı, işsizlik sürekli artıyor, yoksulluk daha da derinleşiyor. Fakat bu yatırımların aktörleri sermayelerini, devlet destekli doğa katliamlarıyla katlamaya devam ediyor. Sermaye ile iş birliği yapanlar kârlarına kâr katarken, insanlar hem yaşamlarından hem doğalarından kopararak, ağır bedeller ödüyor. Sermayenin hizmetinde faaliyet yürüten devlet güçleri, bir yanda şirketlerin karşısına hayatları için dikilen savunuculara karşı gücünü kullanmakta, öte yanda ise “güvenlik” politikalarının ardına sığınarak tarihi boyunca yapmayı bildikleri en iyi şeyi icra ederek yaşam alanlarını insani ve ekolojik açıdan çoraklaştırmaktadır. Bu sebeptendir ki Türkiye, AKP'li yıllarda dünya sıralamalarında ekoloji temelli hassasiyetinde ve pratiklerinde son sıralarda yer alırken, “güvenlik barajları” gibi dünyada eşi benzeri görülmemiş uygulamalara imza atarak, literatüre kattığı talan kılıflarıyla ilklere imza atmaktadır.

AKP'li Yıllarda Sermaye Sınıfı Kahkaha Krizine Girdi

AKP'li yılların bakiyesi ekonomideki yanlış politikalar ve sermayeden yana ekonomi politik tercihler nedeniyle emeğiyle geçinen yurttaşları daha da yoksullaştıran, şirketlere kar patlaması yaşatan, servet eşitsizliklerini derinleştiren, emeğin milli gelirden aldığı pay azalırken sermayenin aldığı payın rekorlar kırdığı, gelir dağılımının daha da bozulmuş olduğu, bankaların karlarına karlar eklediği bir tablo ortaya çıkarmıştır. 20 yıllık AKP iktidarları sermayeye muazzam bir kaynak aktarımı gerçekleştirmiştir. 12 Eylül döneminin Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu (TİSK) Başkanı Halit Narin darbe sonrasında “20 yıl işçiler güldü

biz ağladık, şimdi gülme sırası bizde” demişti. AKP Genel Başkanı ve Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın “bizimle beraber grev denilen olaylar ortadan kalktı, şimdi grevler yok” diyerek övündüğü AKP’li yıllarda ise sermaye sınıfı bırakalım gülmeyi, kakhaha krizine girmiştir. Bunu pek çok veriden görmek mümkündür.

Çözüm Süreci’nde müzakere masasının AKP tarafından dağıtılması ve sonrasında AKP-MHP iktidarıyla birlikte ekonomide emeğin aldığı payda muazzam bir düşüş olmuştur. Türk-İslam sentezi politikasının belirginleştirilmesi ve derin faşist güçlerle girilen ittifak, bu ittifakla milliyetçilik ve dinciliğin yükseltilmesi aynı zamanda sermayenin milli gelirden aldığı payın da paralel bir biçimde yükselmesi anlamına gelmiştir. Gayrisafı Yurt İçi Hasıla (GSYH) verilerine göre emeğin GSYH’den aldığı pay yani işgücüne yapılan ödemelerin payı 2018 yılında yüzde 33,5 olarak gerçekleşmişken bu oran 2022 yılında yüzde 26,3 olmuştur. Böylelikle sadece son 5 yılda emeğin milli gelirden aldığı pay yüzde 7,2 puan düşmüştür. Buna karşılık “net işletme artığı/karma gelirin payı” yani sermayenin milli gelirden aldığı pay ise 2022 yılında yüzde 53,7’e yükselmiştir. Bu pay 2018’de yüzde 49,5, 2019’da yüzde 47,4, 2020’de yüzde 49,3, 2021’de yüzde 50,3 olarak gerçekleşmişti. Böylelikle sermayenin milli gelirden aldığı pay yani işgücü ödemeleri son 5 yılda yüzde 4,2 puan artış göstermiştir. Böylelikle emeğin milli gelirden aldığı pay ile sermayenin milli gelirden aldığı pay arasındaki makas sermaye lehine 11,4 puan açılmıştır!

Sermayenin çıkarlarından yana yapılan ekonomi politik tercihler buna karşılık emekçi sınıflar için gülmeyi unutturmuştur. AKP'li yıllarda işçilerin, emekçilerin, çiftçilerin, esnafın yüzü gülmez olmuştur. yaşamı daha zorlu kılmıştır. Örneğin TÜİK'in açıkladığı 2022 yılı Gelir Dağılımı İstatistikleri'ne göre en yoksul yüzde 20'lik kesimin toplam gelirden aldığı pay azalmışken en zengin yüzde 20'nin toplam gelirden aldığı pay geçen yıl artış göstermiştir. TÜİK verilerine göre en yüksek eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert gelirine sahip yüzde 20'lik grubun toplam gelirden aldığı pay bir önceki yıla göre 1,3 puan artarak yüzde 48'e çıkmış ve en zengin yüzde 20'nin toplam gelirden aldığı pay 16 yılın zirvesine çıkmıştır. En düşük gelire sahip yüzde 20'lik grubun aldığı pay ise 2022 yılında 0,1 puan azalarak yüzde 6'ya gerilemiştir. 0'a yaklaştıkça gelir dağılımında eşitliği, 1'e yaklaştıkça gelir dağılımında bozulmayı ifade eden gelir dağılımı eşitsizliği ölçütü Gini katsayısı 2022 yılı için 0,415 olarak tahmin edilmiştir.

Türkiye'de sermayenin emekçi sınıflar aleyhine devasa bir biçimde büyüdüğünü gösteren bir diğer veri de servet eşitsizliğidir. İsviçre bankası Credit Suisse'in *Küresel Servet Raporu*'na göre Türkiye'de 1 milyon doların üzerinde servete sahip olan 61 bin kişi bulunurken, serveti 500 milyon doları geçen 33 "ultra zengin" vardır. Türkiye'deki toplam 1 trilyon 41 milyar dolarlık servetin yaklaşık yüzde 40'lık kısmı nüfusun sadece yüzde 1'lik kesiminin elindedir. Türkiye'de nüfusun en zengin yüzde 1'inin toplam servetten aldığı pay yüzde 39,5, en zengin yüzde 5'lik kesiminin toplam servetten aldığı pay yüzde 59,2, nüfusun yüzde 95'lik kesiminin aldığı pay ise sadece yüzde 40,8'dir. Buna karşılık en zengin yüzde 10'luk kesimin servetten aldığı pay ise yüzde 69,8'dir. Oysa AKP'nin iş başına geldiği 2002 yılında nüfusun en zengin yüzde 10'luk kesimi servetin yüzde 67,7'sine sahipti. Rapor, Türkiye'deki servet uçurumunun sermaye sınıfının çıkarlarının savunucusu olan AKP'ni işbaşında olduğu yıllarda nasıl giderek büyüdüğünü net bir biçimde gözler önüne sermiştir.

Sermaye sınıfının emekçi sınıflar aleyhine obez haline geldiğini ortaya koyan bir diğer veri de TÜİK ve Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nın ortak çalışmasıyla idari kayıtlara dayalı olarak hazırladıkları 2022 yılına ait *Sektör Bilançoları Raporu*'dur. Buna göre 2022 yılında 17 sektörün toplam aktif büyüklüğü yıllık bazda yüzde 69 artışla 26 trilyon 351 milyar liraya yükselmiştir. Özkaynak toplamı yüzde 93 artışla 7 trilyon 551 milyar lira olmuştur. 2022 yılı için şirketlerin net satışları yüzde 113 artışla 31 trilyon 466 milyar liraya, toplam net dönem kârları ise yüzde 423 artışla 1 trilyon 511 milyar liraya ulaşmıştır. Böylelikle şirketler tarihi karlılık oranları yakalayarak 2022 yılında bir önceki yıla göre yaklaşık 4 buçuk kat daha fazla kar elde etmişlerdir. Buna karşılık Türkiye'de emeğiyle geçinen on milyonlarca yurttaşın

hiçbir tanesinin bile geliri 2022 yılında bırakalım 4 buçuk kat artış göstermeyi reel olarak yüksek enflasyon ve hayat pahalılığı koşullarında düşüş göstermiştir.

Bu süreçte bankalar da karlarına kar katmıştır. Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu'nun açıkladığı (BDDK) verilere göre bankaların 2023 yılının Ocak-Eylül dönemi net kârı geçen yılın aynı dönemine göre yüzde 53,5 artışla 439,7 milyar lira oldu. TÜİK verilerine göre 2023 yılı Ocak-Eylül döneminde enflasyon oranı ise yüzde 49,86 olarak gerçekleşmişti. Bu da demek oluyor ki bankalar enflasyon oranının üzerinde kar elde etmişler. Ancak yine buna karşılık emeğiyle geçinen hiçbir yurttaşın geliri 2023 yılının Ocak-Eylül döneminde ne yüzde 49,86 yani enflasyon oranında, ne de yüzde 53,5 yani bankaların kar oranında artmamıştır!

2- “Türkiye Ekonomi Modeli” Safsatası

3 Kasım 2002'de tek başına iktidara gelen AKP'nin yaklaşık 20 yıllık serencamında hem politik pozisyonu ve söylemleri hem de ekonomi politikası yekpare değildir. Önceleri politik alanda “özgürlükçü” ve “demokrat” söylemlerle yola koyulan AKP, zamanla milliyetçi Türk-İslam sentezcisi bir pozisyona geçmiştir. HDP'nin büyük başarı gösterdiği 7 Haziran 2015 seçim sonuçlarının yarattığı hegemonya krizi devlet aklını sarsmış, 15 Temmuz 2016'daki darbe girişimine karşı katı Türk ulus-devlet aklı kirli derin faşist güçlerle tahkim edilen AKP-MHP iktidarı etrafında milliyetçi-dinci bir koalisyonda birleşmiştir. Abdullah Öcalan'la yürütülen müzakerelerde Erdoğan tarafından masanın devrilmesi sonrasında gerçekleştirilen 2017 Referandumu'yla birlikte ise Erdoğan şahsında muazzam bir güç ve iktidar temerküzüne gidilerek siyasi iktidar Kürt düşmanlığı temelinde daha da otoriterleşmiştir. Sistem her alanda muazzam bir tekelleşme sürecine girerken, sistemin hegemonya krizi derinleşmiştir.

İktidara geldiği yıllarda ekonomi politik olarak Kemal Derviş'in “Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı”nı uygulayan AKP iktidarı, kendi hanesine yazdığı erken dönem “ekonomik başarılarını” da esasen bu programı takip etmesine borçludur. Ancak zamanla siyasi pozisyonundaki değişimine paralel bir biçimde AKP'nin bu neoliberal dönemi de sona ermiştir. Dünyada yaşanan 2008 Ekonomik Krizi'yle birlikte kamusal müdahale eliyle sermayenin maliyetlerinin toplumsallaştırılması uygulamalarının ağırlık kazanması, neoliberalizmde ciddi revizyonlara gidilen bir dönemin kapısını açmıştır. AKP iktidarı da bu dönemde rotasız bir ekonomik anlayışla kendi sermayesini kamusal kaynaklarla büyütmüş, ekonomi alanında siyasi müdahale daha da belirginleşmiştir. Çözüm Süreci olarak ifade edilen dönemde ülkede Kürt sorununun barışçıl ve demokratik çözümüne ilişkin umudun ortaya çıkması ekonomik

parametrelerde de gözle görülür iyileşmelerin yaşanmasına neden olmuştur. Ancak 2014 yılının Ekim ayındaki Milli Güvenlik Toplantısı'nda karar altına alınan Çöktürme Planı ve müzakere masasının Erdoğan tarafından devrilmesiyle birlikte iktidar otoriterleşme dozunu zirveye çıkarmış, zaten kısıntı biçimde bulunan demokrasi rafa kaldırılmış ekonomide de muazzam bir alt üst oluş süreci başlamıştır. Çözüm Süreci'nin bitirilmesi ve Kürt sorununda çatışma politikalarına dönülmesi darbe mekaniğini de aktifleştirmiş 15 Temmuz 2016'da darbe girişimi yaşanmıştır. Darbe girişimi "Allah'ın lütfu" olarak değerlendirilmiş, sonrasında da fırsattan istifade edilmek istenerek 2017 yılında referandumla adına Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi denen tekelci-otoriter bir sistem inşa edilmeye başlanmıştır.

Bu yeni sistemle birlikte yaşanan muazzam güç ve iktidar temerküzü, en temel hak ve özgürlüklerin engellenmesiyle, demokrasinin rafa kaldırılmasıyla birlikte ekonomideki krizi de derinleştirmiştir. Enflasyon artmaya başlamış, döviz kurları yükselmiştir. Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi hayata geçirilir geçirilmez ekonomik kriz şiddetlenmiştir. Derinleşen ekonomik krize karşı rotasız bir ekonomi anlayışıyla günü kurtarmaya çalışan Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi, kendi ekonomik modelinin arayışına girmiştir. Bu arayış Covid-19 pandemisinin dünya kapitalist sistemini sarsmasıyla birlikte hızlanmış ve adına Türkiye Ekonomi Modeli denen zihni sinir proje ilan edilmiştir.

Türkiye Ekonomi Modeli, aslında *de facto* olarak 2021 yılının Ekim ayında Merkez Bankası Para Politikaları Kurulu'nun politika faizini yüzde 1 indirmesiyle başladı. Hazine ve Maliye Bakanlığı ise 16 Aralık 2021'deki açıklamasında modelin adını koymuştu. Resmi olarak Türkiye Ekonomi Modeli'nin ilan edildiği tarih ise doların birkaç saatte sert iniş ve yükseliş yaptığı ve belli çevrelerin muazzam kazanç elde ettiği şaibeli 20 Aralık 2021 günüdür. Cumhurbaşkanı Erdoğan 20 Aralık 2021'de yaptığı basın açıklamasıyla Türkiye Ekonomi Modeli'nin devreye alındığını ifade etti.

Türkiye Ekonomi Modeli üretime dayanan ve ihracata öncelik veren bir model olarak sunuldu. Buna göre pandeminin yarattığı küresel ekonomik durumun Türkiye'nin önüne fırsatlar çıkardığı varsayıldı. Amerikan Merkez Bankası'nın ve Avrupa Merkez Bankası'nın faiz arttırmayacağı düşünüldü. Bu nedenle yükselen enflasyona rağmen faizleri düşürülmeyecek, ekonomik aktivite canlanacak, çarklar dönecekti. Bu modelle küresel çapta üretimle tedarik merkezi olma potansiyelinin değerlendirileceği iddia edildi. Bunun için de "düşük TL, yüksek döviz kuru", yani yüksek dolar parolası benimsendi. Bu modele göre Türk Lirası'nın değeri düşürülecek, yüksek döviz kurları sayesinde üretim artacaktı. Üretilen mallar

ihraç edilecekti. İhracattan gelen dövizlerle ülke ekonomisi canlanacak, işsizlik azalacak ve dış ticaret açığı kapanacaktı.

Faiz ile enflasyon arasındaki ilişkiye sıkıştırılmak istenen Türkiye Ekonomi Modeli, Erdoğan'ın "nas" a bağlayarak sıklıkla ifade ettiği saçma sapan "faiz sebeptir, enflasyon sonuçtur" iddiasına dayandırıldı. Esasında yapılmak istenen şey, hayata geçirilecek ekonomi modeline dinsel kılıf geçirilerek toplumsal rıza ve meşruiyet yaratmak için araçsallaştırma taktiği uygulanmasından başka bir şey değildi. Bu ekonomi politik temelde, düşük faiz inadı nedeniyle doların yükselişine ilişkin müdahale araçlarından yoksun kalınınca dolar "istenen düzeyin üzerinde artmıştır".

Bu gerçek karşısında 20 Aralık 2021 yılında kur ataklarını önlemek için Kur Korumalı Mevduat (KKM) uygulaması da başlatılmıştır. KKM, TL mevduat hesaplarına faize ek olarak kurda oluşacak değişimlerin farkını da eklemek suretiyle yüksek getiri vermeyi amaçlayan bir mevduat çeşidi olarak hayata geçirilmiştir. KKM bu dönemde iki türlü uygulanıyordu. İlki, TL mevduatlardan kur korumalı mevduata geçenlere bankalar faiz ödüyorlar, kurdaki değişim TL aleyhine olmuşsa aradaki fark faize ek olarak Hazine tarafından yani bütçeden mevduat sahibine ödeniyordu. İkinci uygulama ise döviz tevdiat hesabını bozdurarak kur korumalı mevduat hesabı açanlara yine aynı sistem çerçevesinde ödeme yapılıyor ancak buradaki fark Hazine tarafından değil Merkez Bankası tarafından ödeniyordu.

Her şekilde olursa olsun KKM uygulaması yukarıda sözü edilen sermayeye servet aktarımının en dolaysız örneklerinden biridir. Bu uygulamayla dolarları olanlar zarar etmesin diye önlem alınmıştır. Yüksek döviz kurlarına karşı emekçiler, yoksullar, geliri olmayanlar koruyacakları yerde yine AKP-MHP iktidarı tarafından zenginlerin korunması yolu seçilmiştir. Ne var ki bu KKM uygulaması da kur artışına çare olamamış döviz kurları artmaya devam etmiştir. Üstüne üstlük bu uygulamayla halkın sırtına yeni bir yük bindirilmiş, AKP-MHP iktidarı KKM yoluyla zenginlere büyük bir servet transferi yapmıştır. Halkın kaynakları doları olanlar zarar etmesin diye nafile bir biçimde harcanmıştır.

3- Türkiye Ekonomisi Yapboz Haline Getirildi: "Rasyonel Zemine" Dönüş

Beklendiği gibi evdeki hesap çarşıya uymamış, hükümetin ekonomideki hiçbir varsayımı tutmamıştır. Tüm uyarılarımıza rağmen Türkiye Ekonomi Modeli adı verilen safsata ülke ekonomisini çökertmiştir. Kısa zamanda enflasyon resmi olmayan hesaplamalarda üç haneli rakamlara çıkmış, hayat pahalılığı zirve yapmış, yurttaşların alım gücü düşmüş,

yoksulluk ve özellikle kadın yoksulluğu artmış, yüksek döviz nedeniyle iğneden ipliğe her şey muazzam zamlar yapılmış, yurttaşlarımız en temel ihtiyaçlarını dahi karşılayamaz noktaya gelmiş, özellikle büyükşehirlerde artan kiralar nedeniyle ciddi bir barınma krizi ortaya çıkmıştır. İçten içe çürüyen ülke ekonomisi sürdürülemez noktaya gelmiştir. Sermaye sınıfını ve zengini koruyan, onların çıkarlarını savunan, bizzat dönemin Hazine ve Maliye Bakanı Nureddin Nebati'nin vicdansızca itiraf ettiği gibi “bu sistemden dar gelirliler hariç üretici firmalar, ihracatçılar kâr etmiştir” dediği Türkiye Ekonomi Modeli kısa sürede ülke ekonomisine daha büyük tahribat vermiştir.

14 ve 28 Mayıs 2023 Seçimleri süreci ekonomideki muazzam çürümenin ve ekonomik krizin sürdürülemezliğinin kabulü temelinde Türk devlet aklında restorasyonun gerekliliği fikrinin galebe çalması sonucunu açığa çıkarmıştır. Ancak beklentinin aksine sistemin sınırlı bir şekilde restorasyonu görevi muhalefete değil AKP-MHP iktidarına ve Cumhurbaşkanı Erdoğan'a verilmiştir. Başta Hazine ve Maliye Bakanı ve Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası olmak üzere ekonominin yönetimi de bu temelde seçimlerde sonra değiştirilmiştir. Yeni Hazine ve Maliye Bakanı Mehmet Şimşek göreve gelir gelmez “Türkiye'nin rasyonel bir zemine dönme dışında bir seçeneği kalmamıştır” açıklamasını yaparak yeni dönemin mottosunu ifade etmiştir. “Rasyonel zemine dönüş” sözü AKP tarihindeki en önemli itiraflardan biridir. Demek ki Mehmet Şimşek kendinden önceki dönemin yani Nureddin Nebati döneminin irrasyonel olduğunu kamuoyuna açıkça ilan etmiştir. Türkiye’de siyaset ve ekonomi yönetiminin irrasyonel politikalarla ülkeyi yönettiğini açıkça itiraf etmiştir.

Sözü edilen “rasyonel zemine dönüş” politikaları esasen politika faizlerinin arttırılması ve KKM'den çıkışın teşvik edilmesi olarak hayata geçirilmeye başlandı. Merkez Bankası 2023 yılının Haziran ayındaki Para Politikası Kurulu toplantısından bu yana faizleri arttırmaktadır. 2023 yılında yüzde 8,5 olan politika faizi Para Politikası Kurulu'nun kasım ayı toplantısında yapmış olduğu 500 baz puanlık artışla birlikte yüzde 40 seviyesine çıkarılmıştır. Böylelikle arka arkaya altı kez politika faizi arttırılarak politika faizi oranı altı ayda 4 buçuk kattan fazla yükseltilmiştir. Ancak tüm bu düzenli yüksek faiz artışına rağmen arzulan sonuçlar ortaya çıkmamıştır. Enflasyon hala yüksektir. Dolar hala TL karşısında oldukça güçlüdür ve yükselmeye devam etmektedir. Bu faiz artışlarına rağmen hem Orta Vadeli Plan'da (OVP) hem de 12. Kalkınma Planı'nda hem enflasyonun kısa sürede düşmeyeceği hem de doların TL karşısında 2026 yılına kadar yaklaşık iki kat değer kazanacağı tahmini yapılmıştır. Örneğin OVP'ye göre 2023'te dolar 23,9 lira, 2024'te 36,8 lira, 2025'te 43,9 lira, 2026'da 47,8 lira olarak; enflasyon ise 2023 yılı sonunda yüzde 65, 2024 yılında yüzde 33, 2025 yılında yüzde

15,2, 2026 yılı için ise yüzde 8,5 olarak tahmin edilmiştir. Yani “rasyonel zemine” dönüş iddiaları temelinde Merkez Bankası eliyle yükseltilecek politika faizlerinin de liralışmayı sağlayamayacağı bizzat kamu kurumlarının hazırladığı OVP ve 12. Kalkınma Planı’nda itiraf edilmiştir.

“Rasyonel zemine dönüş” politikalarının diğer somut ayağı KKM’den vazgeçilmesi meselesidir. Çıkışı özendirilen düzenlemeler getirilmesine rağmen KKM’den çıkış hükümetin istediği seviyelere yaklaşamamıştır. Hatta Hazine ve Maliye Bakanı Mehmet Şimşek, bu nedenle KKM’nin azalması için önümüzdeki dönemde ilave adımlar atabileceklerinden söz etmiştir. KKM’nin yaklaşık yüzde 60’ının döviz tevdiat hesaplarından, yaklaşık yüzde 40’nun ise TL mevduat hesaplarından oluştuğu düşünülmektedir. Ancak KKM’den çıkanların TL’ye geçeceği varsayımı oldukça iyimser, hayatın gerçeklerine aykırı bir varsayımdır. Hatırlatmak gerekirse bu sistemin temel amacı döviz kurlarını baskılamaktır. İlan edildiği ilk gün itibarıyla TL’yi dolar karşısında kısmen güçlendiren KKM, daha sonra bu amaçtaki işlevini yitirdi ve dolar/TL paritesi kısa sürede KKM’nin ilan edildiği günlük seviyesine ulaştı. Dolayısıyla döviz baskılamak için devreye konan uygulama aradan birkaç ay geçmeden iflas etti.

Zaten en başından beri itiraz ettiğimiz gibi KKM uygulaması dolarizasyonu da arttıran bir uygulamadır. Ülke parasının dövizde endekslenmesidir. Kamu Özel İşbirliği Projeleri olan otoyollar, köprüler, şehir hastaneleri vb. yatırımların sözleşmelerinin dolar ve Euro cinsinden Hazine garantili olarak düzenlenmesi örneklerinden olduğu gibi uzunca bir süredir AKP-MHP iktidarının tercihleri ve politikaları nedeniyle Türkiye ekonomisi dövizde daha da bağımlı hale gelmiştir. KKM de döviz artışının “makul ve rasyonel” seviyelerde tutulabilmesinin bir yolu olarak bir başka yoldan Türk Lirası’nı dövizde bağımlı kılmıştır. Ülke ekonomisini dolarize eden iktidar, şimdi de “rasyonel zemine dönüş” adı altındaki politikalarla beyhude bir biçimde KKM’nin eritilmesini ummaktadır.

Ekonomi politik olarak KKM uygulaması yoksuldan alıp zengine veren bir tercihi ifade etmekten başka bir anlama sahip değildir. KKM esasen Hazine’ye ve sonradan Merkez Bankası’na bir hortum bağlanmasıdır. Bu hortumun bir ucu emekçilerden, yoksullardan, çiftçilerden, küçük esnaflardan ağır vergiler yoluyla para çekip kasada toplamaktadır. Hazine’de toplanan bu paralar daha sonra bu kez hortumun diğer ucuyla zaten vergi indirimleri, teşvikler, imtiyazlar, ballı ihalelerle gürbüzleştirilen sermaye gruplarına ve zenginlere aktarılmaktadır.

KKM’nin şimdiye değin ülke ekonomisine maliyetinin 700-800 milyar lira arasında olduğu tahmin edilmektedir. Yaklaşık iki sene boyunca uygulanan KKM’nin emekçi halkımıza

maliyeti çok büyük olmuştur. Düşük faiz inadı ve KKM yüzünden bankada parası olan zenginlere 700-800 milyar lira kaynak aktarılmış, milyonlar ise açlığa ve sefaletle mahkûm olmuştur. AKP-MHP iktidarı tüm itirazlarımıza rağmen ekonomide safsata kararlar almıştır ve şimdi de bu kararlardan vazgeçmektedir. Bu ülke ekonomisi kimsenin yapbozu ve deneme tahtası olamaz. “Canım öyle istedi bir ekonomik model uyguladım, şimdi canım başka bir model istedi onu uyguluyorum” denemez. Bu ülkenin emeğiyle geçinen onurlu yurttaşları AKP-MHP iktidarının ve Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın ekonomik fantezilerini deneyeceği kobaylar değildir. “Geçmişte faizi düşürdük ama tutmadı. Şimdi de yükseltiyoruz!” diyerek iktidar işin içinden sıyrılamaz. Örneğin düşük faiz inadının ülkeye maliyetinin hesabını kim verecektir? Tüm bu yoksulluk, açlık, sefalet, hayat pahalılığı, fahiş kiralar ve yüksek enflasyonun sorumlusu AKP-MHP iktidarındır.

“Rasyonel zemine dönüş” uygulamaları da emekçiler için bir anlam ifade etmeyecektir. Rasyonel zeminin en altında yine emekçi halkımızın olduğu da net bir biçimde ortaya çıkmıştır. “Rasyonel zemine dönüş” politikalarından emeğiyle geçinen yurttaşların payına yine ilave vergiler ve zamlar düşmüştür!

2024 BÜTÇESİ: SERMAYENİN, SAVAŞLARIN VE YOLSUZLUĞUN BÜTÇESİ

1- 2024 Bütçesi'nin Halka Vaadi: Enflasyon, Zam ve Vergi Yağmuru Artarak Devam Edecek

AKP-MHP iktidarının ekonomi-politik tercihleri sebebiyle enflasyon, işsizlik, yoksulluk, borçluluk, geçim sorunu, hayat pahalılığı, sefalet ve açlık sorunu her geçen gün daha da büyümektedir. Yanlış politikalarındaki ısrar ekonomide pek çok göstereyi olumsuz etkilemiş, bu süreçte enflasyon, işsizlik, döviz kuru, dış ticaret açığı, dış borç, dış ödemeler dengesi, CDS primi ülke tarihinin en yüksek seviyelerine çıkmıştır. Giderek artan otoriterleşme, yargının iktidara bağımlılığının daha da artması, pek çok alanda temel hak ve özgürlüklerin rafa kaldırılması, Kürt sorununun çözümsüzlüğü ve güvenlikçi anlayıştan kaynaklı “savunma ve güvenlik” harcamalarında yaşanan devasa artışlar, ülke ekonomisini çöküşe sürüklemiştir. İktidar tercihleriyle ülke ekonomisini, bedelini yoksulların ödediği, bumerang gibi vuran faiz-kur-enflasyon-işsizlik sarmalına sürüklemiştir.

İktidarın sermayeyi ve rantı merkeze alan ekonomi politik tercihleri enflasyonu hızla arttırmıştır. Milyonlarca yurttaş için hayat pahalılığı ve enflasyon hala en can yakıcı sorun olmaya devam etmektedir. Özellikle seçim sonrası döviz kurlarında meydana gelen hızlı yükseliş ve peşi sıra vergi oranlarında yapılan artışlar hem enflasyonu tetiklemiş hem de zaten bozuk olan vergi yapısı ve gelir dağılımını daha da bozmuştur. Vergilerde yapılan artışlar hızla mal ve hizmet fiyatlarına yansımış bu da gıdadan giyime, barınmadan ulaşımaya kadar her şeyin zamlanmasını beraberinde getirmiştir. Öyle ki son aylarda akaryakıt fiyatları başta olmak üzere pek çok ürüne defalarca zam yapılmıştır. 2023 seçimlerinden bu yana akaryakıtın yanı sıra çay, şeker, ekme gibi temel gıda maddelerine defalarca zam yapılmış, bazı ürünlerde zam oranı yüzde 100'ü aşmıştır. Türkiye her şeye her gün zam yapıldığı, fiyat istikrarının yok olduğu bir buhran dönemini yaşamaktadır. AKP-MHP iktidarı, enflasyonun küresel bir sorun olduğunu söylese de bizzat Merkez Bankası'nın da ifade ettiği gibi küresel enflasyon düşme eğilimine girmiştir. Ülkelerin enflasyon oranları karşılaştırıldığında yüzde 61,98'lik resmi enflasyon oranıyla Türkiye'nin oldukça negatif ayrıştığı rahatlıkla görülmektedir. Kaldı ki bağımsız araştırma kuruluşu olan ENAG on aylık enflasyonu yüzde 129,27 olarak açıklamıştır ki bu TÜİK'in açıkladığı enflasyon oranının iki katından fazladır. Ayrıca Dünya Bankası'nın

yayımladığı *Gıda Güvenliği Raporu*'na göre, Türkiye dünyada yıllık bazda en yüksek gıda enflasyonuna sahip 10. ülkeyken bu alanda OECD ülkeleri arasında birinci sırada yer almıştır. Bu tercihlerin/politikaların bedelini en çok yoksullar ödemektedir. Yakın zamanda açıklanan bir OECD araştırmasına göre Türkiye geçim derdinde OECD ülkeleri arasında ilk sırada yer almaktadır. Türkiye ailelerin yüzde 70'ten fazlasının geçim derdi yaşadığı bir ülke haline getirilmiştir.

Enflasyonun kronik bir hal alması ve enflasyondaki hızlı ve takip edilemez artışlar yurttaşlar için yaşamı daha da zorlu hale getirmiş, yaşanan ağır ekonomik sorunlardan dolayı insanlar en temel ihtiyaçlarını dahi karşılayamaz noktaya gelmişlerdir. Özellikle son yıllarda işsizlik artmış, emek değersizleşmiş, güvencesiz çalışma yaygınlaşmış, tencereler kaynamamış, sepetler boş kalmış, evler ısıtılamamıştır. Bu süreçte insani koşullarda barınma gibi temel ihtiyaçlar özellikle büyük kentlerde neredeyse lüks haline gelmiştir. İktidar asgari ücretliye, emekçiye, memura ve emekliye kaşıkla verdiği kepçeyle geri almıştır. Normal şartlar altında en alt/temel ücret olarak kabul gören asgari ücret toplumun yüzde 50'sinden fazlasının çalıştığı bir ücret haline gelmiştir. Ayrıca asgari ücret harici maaşla çalışanların büyük bir kısmı yine asgari ücret dolaylarında bir maaşla çalışmaktadır. Bu sebeple Türkiye'de insanlar en temel ihtiyaçlarını dahi borçlanarak karşılamak durumunda kalmaktadırlar. Yeni asgari ücretin açıklandığı 21 Haziran 2023'ten bugüne, yani henüz 5 ay geçmişken asgari ücret 480 dolardan yaklaşık 390 dolara kadar düşmüştür. Dört kişilik bir ailenin insanca bir yaşam sürmesi için gereken minimum tutar, bir diğer deyişle yoksulluk sınırı, asgari ücretin neredeyse 5 katına çıkmıştır. Asgari ücretin en temel beslenme ihtiyaçlarını dahi karşılayamıyor olması asgari ücretle çalışan yaklaşık 10 milyon emekçinin "çalışan yoksul" haline geldiğini, dahası açlık sınırının altında bir hayata mahkûm edildiğini ortaya koymaktadır.

Öte yandan özellikle son günlerde bedelini ağırlıkla yoksulların ödediği vergi oranlarında yapılan devasa artışlar, ekonominin halkımızın üzerine çökmesine neden olmuşken sermaye sınıfının karları rekorlar kırmaya devam etmektedir. Yakın zamanda açıklanan Türkiye'nin 500 büyük şirketinin karlılığına ilişkin bir rapor, emeğiyle geçinen yurttaşlar daha da yoksullaşırken büyük şirketlerin devasa karlılık oranları yakaladığını göstermiştir. Buna göre söz konusu şirketlerin 2022 yılı net satışları, 2021 yılına göre yüzde 148,7 ile rekor kırarak artış göstermiş, şirketlerin karı yaklaşık 8 trilyon liraya çıkmıştır. Bu büyük şirketler, net satışlarını dolar bazında da yüzde 33,4 artırmıştır. Gerçek enflasyon yüzde 100'ü geçmiş, hayat pahalılığı tavan yapmış, yoksulluk sınırı 50 bin liraya dayanmışken sermaye sınıfı karlarına kar eklemeye devam etmektedir. Ayrıca hem deprem harcamaları hem de Ortadoğu ve Ukrayna'da devam

eden savaşlar emtia fiyatlarında muhtemel artışlara sebep olacak, artan enflasyon ise faiz artışlarını beraberinde getirecek bu da emekçilerin ve yoksulların borç yükü daha da artacaktır.

2024 Bütçesi'ne baktığımızda ise zamların ve ilave vergilerin hız kesmeden devam edeceği görülmektedir. Çünkü 2024 Bütçesi'nde tercihler emeğiyle geçinen ve yoksulluk içinde yaşamaya mahkum edilmiş milyonlarca yurttaştan yana yapılmamıştır. Aksine sermayenin çıkarları temelinde bir bütçe hazırlanmıştır. Ekonomik krizin faturasını emekçi halkın sırtına yükleyen bir bütçe söz konusudur. 2024 Bütçesi, halkın sorunlarına çare olamayacaktır. Aksine 2024 Bütçesi'yle zamlar artarak devam edecek, enflasyon yükselecek, dolardaki artış sürecek, ev kiralarındaki artış durmayacak, ek vergiler gelecektir. 2024 Bütçesi EYT'lilerin, emeklilerin, ataması yapılmayan öğretmenlerin, çiftçilerin, işçilerin, işsizlerin, asgari ücretlilerin, kadınların, gençlerin sorunlarını çözemeyecektir. Bu sebeple 2024 Bütçesi iktidarın yanlış politikaları sonucu enflasyonun şaha kalktığı, yoksulluğun ve işsizliğin arttığı, vergi adaletsizliğinin ve gelir dağılımının daha da bozulduğu bir dönemi yaşatmayı bizlere “vaat” olarak sunan bir bütçedir.

2024 Bütçesi Bütçe Hakkını Gasp Etmiştir

Tarihte kralın vergi toplama ve harcama yetkileri ilk kez kısıtlayan anlaşma 1215 yılında imzalanan *Magna Carta Anlaşması*'dir. O dönem toplanan vergilerin büyük bir kısmına kral tarafından el konulurken sadece az bir kısmı yerel egemenlerin elinde kalıyordu. Bu da yerel egemenlerin gelirlerini artırmak için daha fazla vergi koymasına ve vergi yükü altında bunalmış olan halkla karşı karşıya kalmalarına sebep oluyordu. Bir anlamıyla *Magna Carta Anlaşması* vergileri kontrol ederek dolaylı bir biçimde de olsa kralın “savaş çıkartma” yetkisini kısıtlamıştır. Bu yönünden dolayı bütçe hakkının ve barışçıl politikaların ilk belgelerinden biri sayılmaktadır. Çünkü barış, kaynakların heba edilmesini engellemekte vergiye olan ihtiyacı azaltmaktadır. Bu bağlamda bütçe hakkına sahip çıkmak sadece demokrasiye değil, aynı zamanda barışa da sahip çıkmak anlamına da gelmektedir. Bundan dolayı bütçe yapma hakkı, savaş politikalarına hayır demek ve barışın temellerini kurmanın ön koşulunu oluşturmaktadır.

Bütçeler belirli bir dönemdeki gelirlerin kimlerden, hangi sınıflardan ve ne kadar toplanacağını ve gelirlerin hangi sınıflara nasıl harcanacağını gösteren belgelerdir. Bu anlamıyla bütçeler bir ülkedeki siyasi iktidarın sınıfsal tercihlerini gösterir. Siyasi iktidarlar yaptıkları bütçelerle kimlerden, hangi sosyal kesimlerden, hangi sınıflardan ne şekilde ve ne oranda kaynak toplayacaklarını, topladıkları bu kaynakları da kimlere, hangi sosyal kesimlere, hangi sınıflara ne için harcayacaklarını ilan etmiş olurlar. Yani daha basit bir ifadeyle bütçeler

bir siyasi iktidarın kimlerden/hangi sınıftan yana pozisyon aldığını gösterirler. İktidarlar zenginlerden mi yoksullardan mı, sermayeden mi emekçilerden mi, savaştan mı barıştan mı, kadınlardan mı erkek şiddetin mi yana olduklarını bütçe tercihleriyle ortaya koyarlar. Dolayısıyla bütçeler her şeyden önce toplumsal bir meseledir.

Bütçelerin belirlenmesinde toplum söz, yetki ve karar sahibi olmalıdır. Halkın emeği üzerinden toplanan kamu gelirleri ve giderleri üzerinde halkın belirleme hakkı olmalıdır/vardır. Bu “Bütçe Hakkı”dır. Yurttaşlar bütçe hakkını doğrudan, parlamentolara gönderdikleri temsilciler, sendikalar, dernekler ve çeşitli toplumsal örgütlenmeler aracılığıyla kullanırlar. 2024 Bütçesi’nde de bütçe hakkı ihlal edilmiştir. Bütçe topluma sorulmadan, danışılmadan, toplumsal talepler dinlenmeden, sivil toplum örgütleri, sendikalar ve toplumsal katılım olmadan hazırlanmıştır. 2024 Bütçesi, halktan kaçırılarak Saray’da hazırlanmıştır. Bu sebeple 2024 Bütçesi Saray’ın bütçesidir.

Bu anlamıyla 2024 Bütçesi’ne baktığımızda yine toplum ve toplumun öncelikli talepleri yoktur. Toplum kendi hayatını ilgilendiren bütçe sürecine dahil edilmemiştir. Bütçe hakkını ihlal eden 2024 Bütçesi, halklarımızın hiçbir derdine derman olamayacak bir bütçedir. Çünkü bu bütçenin AKP iktidarlarının daha önceki bütçelerinden hiçbir farkı yoktur. Nasıl ki daha önceki bütçeler hiçbir soruna çare olamamış, aksine zamlara, yüksek enflasyona, yoksulluğa, sefaletle neden olmuşsa aynı şekilde 2024 Bütçesi de aynı sonuçları doğuracaktır. Çünkü AKP-MHP iktidarının bütçe tercihleri değişmemiştir. AKP-MHP iktidarı Saray’da, sermayenin, savaşın ve yolsuzluğun bütçesini hazırlamıştır. AKP-MHP iktidarının tarafı sermayenin tarafıdır. 2024 Bütçesi’nde tercihler emekçiden yana değil sermayeden, halktan yana değil bir avuç ayrıcalıklı kesimden, barıştan yana değil savaştan, kadından yana değil erkek egemen sistemden, yoksullardan yana değil zenginlerden yana kullanılmıştır.

Türkiye’de bütçe hakkı 2004 yılında 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu’nda net bir zemine oturtulmuştur. AKP başlarda Meclis’in bütçeye olan müdahalesini “teknokratik” akılla kısıtlarken ilerleyen yıllarda denetimsizliği tam anlamıyla arttırmıştır. 2016 yılının ağustos ayında kurulan Türkiye Varlık Fonu bu denetimsizliğin en büyük örneklerinden birisi olmuştur. Denetimsizliğin en büyük göstergelerinden birisi de Meclis adına denetim yapan ve denetlediği kamu kurumlarına dair temel bulguları raporlaştıran Sayıştay’ın tespit ettiği yolsuzluklara/usulsüzlüklere ilişkin herhangi soruşturmanın ve yargı sürecinin başlatılmamasıdır. Son olarak, Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi ile birlikte, Meclis’in bütçe yapma hakkının tamamen elinden alındığının altını çizmek gerekir. Merkezi yönetim bütçeleri artık Cumhurbaşkanlığı’na bağlı olarak faaliyet yürüten Strateji ve Bütçe Başkanlığı tarafından

hazırlanmaktadır. Yeni sistemle birlikte önce TBMM Plan ve Bütçe Komisyonu'nda sonrasında ise TBMM Genel Kurulu'nda görüşülen ve çoğunlukla noktası/virgüli dahi değiştirilemeyen bu bütçelerin yapım süreci prosedürel demokrasi oyununun sergilenmesinden öte değildir. Meclis denetim ve yasama yetkilerinden mahrum bırakılmış sadece usulün yerine getirildiği bir onay mercii haline dönüştürülmüştür.

Oysa bütçeler, yönetenle yönetilen arasındaki karşılıklı yetki ve sorumluluk ilişkisinin en önemli unsurlarından birisidir. Bütçeler sadece mali, ekonomik, teknik bir belgeler değildirler aynı zamanda sosyolojik ve siyasi yönleri olan metinlerdir. Bu sebeple bütçeler hesap verilebilirlik, objektiflik, şeffaflık, yönetim, performans ölçümü ve etkinliği gibi kavramlarla birlikte ele alınmışlardır. Yukarıda bir kısmını saydığımız denetimsizlik ve cezasızlık örnekleri nihayetinde geldiğimiz nokta şeffaflık, hesap verilebilirlik, objektiflik, etki ölçme değerlendirme gibi temel prensiplerin yok sayılmasının ve aksinin inşasının kurumsallaşması olmuştur.

Halkların Eşitlik ve Demokrasi Partisi olarak büyük toplumsal mücadelelerle kazanılmış evrensel bir hak olan bütçe hakkının yılmaz savunucusuyuz. Partimiz, halkın bütçe kaynaklarının nasıl, kimden, ne kadar, hangi oranda ve miktarda alındığını ve bu yaratılan kamu kaynaklarının niçin, nasıl, nereye, ne oranda ve ne şartla harcandığını sorgulama ve bilme hakkını ve bu süreçlere demokratik kitle örgütleri, meslek örgütleri, sivil toplum örgütleri ve aktif vatandaşlar olarak katılıp katkı sunma hakkını sonuna kadar savunmaktadır.

Bütçenin Karadeliliği Vergi Harcamaları

Vergi harcamaları genellikle devletin ekonomik ve sosyal amaçları gerçekleştirmek için o yıl toplayacağı vergilerin bir kısmının tahsilinden gönüllü olarak vazgeçmesi olarak tanımlanmaktadır. Devletler bazı sosyal ve ekonomik sorumluluklarını yerine getirebilmek için gelire ihtiyaç duyarlar ve bu geliri de genellikle egemenlik güçlerine dayanarak vergi yoluyla sağlarlar. Burada önemli olan hem verginin kimden alındığı hem de alınan verginin ne amaçlarla ve kimler için kullanıldığı noktasıdır. Çünkü bu konudaki tercihler devletin sınıfsal karakteri hakkında bize fikir verirler. Bütçede vergi harcamaları kaleminin varlığı vergi adaletinin olmadığı ülkelerde belirli gruplara kaynak aktarma aracı haline getirilmektedir.

Vergi harcamalarının sosyal amaca yönelik kullanılması büyük önem taşımaktadır. Normal şartlar altında vergi harcamalarıyla dezavantajlı kesimlerin vergi yükünü azaltmak veya silmek, sosyal ve ekonomik refahı arttırmak ve gelir dağılımındaki adaletsizlikleri azaltılmak

amaçlanır. Sosyal amaçlı vergi harcamalarıyla ise gelir ve servet dağılımını düzenlenmesi, toplumsal güvenliğin sağlanması, demokratik kitle örgütlerinin kurulup gelişmesine destek sağlanması, sağlık, spor, eğitim ile kültürel faaliyetlerin gelişiminin desteklenmesi ve gelir elde etme konusunda toplumdaki diğer kişilere göre dezavantajlı olan engelli ve bakıma muhtaç kişilere pozitif ayrımcılık tanınması sağlanır. Özellikle gelir vergisi içerisinde yer alan vergi harcamalarıyla engelliler, yaşlılar gibi bakıma muhtaç olanlara ayrıcalıklar tanınarak daha az vergi ödemeleri sağlanır. Vergi harcamaları, ekonomik büyüme ve kalkınmanın teşvik edilmesi noktasında da malî araç olarak kullanılabilir. Sermaye birikiminin yetersiz olduğu ülkelerde tasarruf ve yatırımın artırılması için vergi harcamaları etkin bir politika aracı olarak kullanılırlar. Ayrıca ödemeler dengesinin düzeltilmesi, yerli sanayinin korunup ekonomik gücünün artırılması gibi ekonomik amaçlar da gözetilir. Ancak Türkiye’de bütçelerde literatürde yer alan bu amaçlar doğrultusunda vergi harcamaları kalemi belirlenmemektedir. Amaç sermayeye doğrudan kaynak aktarımıdır.

2024 Bütçesi’ne baktığımızda 2 trilyon 210 milyar TL vergi harcamasının gerçekleşmesi öngörülmektedir. Bu rakam, 2024 yılında toplam bütçe gelirinini yani 8 trilyon 437 milyar TL’nin yüzde 26’sından vazgeçilmesi anlamına gelmektedir. Bu durum, AKP-MHP iktidarının 2024 yılı içinde toplamayı düşündüğü gelirlerin dörtte birinden sermaye lehine vazgeçmesi anlamına gelmektedir. Muafiyet ve istisna tanınan vergilerin içinde asgari ücretliden alınmayan veya üretimin teşvik edilmesi için alınmayan vergiler de bulunmaktadır. Ancak bu büyüklükte bir vergi harcamasının varlığı yandaş şirketlerin silinen vergi borçları ve sermaye transferi olan ve gelir dağılımını iyiden iyiye bozan KKM gibi örnekleri düşününce çok büyük bir anlam ifade etmemektedir. Ayrıca bu büyüklükte bir vergi harcamasının olması 2024-2026 Orta Vadeli Programı’nda (OVP) yer alan “Vergi harcamaları gözden geçirilecek, etkin olmayan istisna, muafiyet ve indirimler kaldırılacaktır” ifadesiyle de örtüşmemektedir.

VERGİ TÜRLERİ İTİBARIYLA TOPLAM VERGİ HARCAMASI TAHMİNLERİ (TL)			
KANUN ADI	2024	2025	2026
GELİR VERGİSİ KANUNU	1.006.274.058.883	1.249.815.640.569	1.434.138.579.370
KURUMLAR VERGİSİ KANUNU	657.044.389.616	837.108.722.670	989.705.369.822
KATMA DEĞER VERGİSİ KANUNU	342.277.914.436	431.342.613.374	493.850.779.055
ÖZEL TÜKETİM VERGİSİ KANUNU	61.757.513.627	74.210.273.913	84.219.036.258
DİĞER KANUNLAR	143.021.672.458	185.204.352.796	220.720.620.791
TOPLAM	2.210.375.549.020	2.777.681.603.321	3.222.634.385.296

Vergi Harcaması Tablosu¹⁴

2023 Bütçesi'nde vergi harcamaları 994 milyar TL olarak belirlenmişken 2024 yılı için vergi harcamasının 1 trilyon 228 milyar TL olması öngörülmüştü. Ne var ki bu bütçede geçen yıl tahmin edilen rakamdan yüzde 80 daha fazla muafiyet ve istisna olmuştu. Sadece bu veri bile bize AKP tarafından hazırlanan ekonomik plan ve programların ne kadar ciddiyetten ve gerçeklikten uzak olduğunu göstermektedir. 2024 Bütçe'sinde önümüzdeki yıllara ilişkin vergi harcaması, toplam gelirin 10,8 trilyon TL olduğu 2025 bütçesinde 2,8 trilyon TL ve gelirin 12,9 trilyon TL olduğu 2026 bütçesinde 3,2 trilyon milyar TL olarak tahmin edilmiştir.

Yıllar	Gelir Vergisi Kanunu Kapsamında Vergi Harcama Tutarı (TL)	Kurumlar Vergisi Kanunu Kapsamında Vergi Harcama Tutarı (TL)	KDV Kanunu Kapsamında Vergi Harcama Tutarı (TL)	ÖTV Kanunu Kapsamında Vergi Harcama Tutarı (TL)	Diğer Kanunlar Kapsamında Vergi Harcama Tutarı (TL)	Toplam Vergi Harcama Tutarı (TL)	Toplam Vergi Hasılatı (TL)	Toplam Vergi Harcamalarının Toplam Vergi Gelirleri İçerisindeki Payı (TL)
2019	68 Milyar	28 Milyar	50 Milyar	25 Milyar	8 Milyar	179 Milyar	674 Milyar	%26,53
2020	77 Milyar	40 Milyar	49 Milyar	23 Milyar	7 Milyar	196 Milyar	833 Milyar	%23,47
2021	91 Milyar	50 Milyar	58 Milyar	21 Milyar	12 Milyar	231 Milyar	1 Trilyon 165 Milyar	%19,81
2022	128 Milyar	86 Milyar	71 Milyar	26 Milyar	25 Milyar	336 Milyar	2 Trilyon 323 Milyar	%14,27
2023	444 Milyar	281 Milyar	162 Milyar	46 Milyar	62 Milyar	994 Milyar	3 Trilyon 474 Milyar	%27,07
2024	1 Trilyon 6 Milyar	657 Milyar	342 Milyar	62 Milyar	143 Milyar	2 Trilyon 110 Milyar	8 Trilyon 335 Milyar	%26,51

Prof. Dr. Eser Karakaş vergi harcamaları konusundaki çarpıklığı şu ifadelerle dile getirmiştir: “Kamu hizmetlerinin 2024 fonksiyonel sınıflandırılmasına baktığınızda 2024 senesi bütçesinde eğitim hizmetleri için 1 trilyon 400 milyar TL ödenek tahsis edildiğini görüyoruz. Aynı cetvellerden 2024 senesi için sağlık hizmetlerine de 780 milyar TL ödenek tahsis edildiğini öğreniyoruz. Eğitim ve sağlık ödeneklerini topladığınızda da (1.4 trilyon TL artı 0.78

¹⁴ <https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2023/10/2024-Yili-Merkezi-Yonetim-Butce-Kanunu-Teklifi-ve-Bagli-Cetveller.pdf>

trilyon TL) 2.2 trilyon TL'lik bir büyüklüğe ulaşıyorsunuz, Allah'ın işine bakın, 2024 senesinde eğitim artı sağlığa tahsis edilecek 2.2 trilyon TL'lik ödenek yine aynı senede vazgeçilen vergi büyüklüğüne eşit. Başka bir ifade ile de klasik kamu maliyesi ilkesi olan 'tahsis yapmama' (adem-i tahsis) ilkesi olmasa, vazgeçilen vergi de toplanabilse Türkiye 2024 senesinde eğitim ve sağlık harcamalarını tam ikiye katlayabilecek, çok çarpıcı bir durum."¹⁵

Vergi harcaması kalemlerine baktığımızda 1 trilyon TL'den fazla gelir vergisi harcaması, 657 milyar TL de kurumlar vergisi harcaması olduğunu görülmektedir. Fakat vazgeçilen bu vergi kalemlerinden kimlere ne miktarda indirim yapıldığı/fayda sağlandığı noktasında herhangi bir bilgi yoktur. Bu, bütçenin şeffaf ve hesap verebilir olması ilkesinden uzak hazırlandığını gösterdiği gibi AKP'nin modern demokrasilerin gereği olarak görülen ve halktan toplanan vergilerin şeffaflık ve hesap verilebilirlik içerisinde harcanması gerektiği anlayışından ne kadar uzak bir anlayışa sahip olduğunu da açıklıkla göstermektedir.

Prof. Dr. Murat Batı da TVF başta olmak üzere bazı kurumlara tanınan muafiyet ve istisnaların doğurduğu eşitsizlikleri çarpıcı bir şekilde ortaya koymuştur: "Özellikle kurumlar vergisi açısından vergi harcama listesinin özel bir önemi bulunmaktadır. Devlet, kendi eliyle bazı kurumlara vergi istisnası ve/veya muafiyeti tanıyarak esasında haksız rekabet yaratabilmektedir. *Örneğin 6741 sayılı Türkiye Varlık Fonu Yönetimi Anonim Şirketinin Kurulması ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun'un 8'inci maddesi ile birçok vergiden muaf olacağı açıkça düzenlenmiştir. Ayrıca 7412 sayılı İstanbul Finans Merkezi Kanunu (İFMK) m. 6 ile İstanbul Finans Merkezi, kurumlar vergisi, gelir vergisi, BSMV, damga vergisinden belli koşullarda bağışık tutulmuştur. Bu iki kuruluş özelinde bunlara tanınan vergi avantajları nedeniyle serbest piyasa koşullarında aynı faaliyet alanına sahip firmalarla haksız rekabet oluşmaktadır. Şöyle ki bu kuruluşların sunduğu mal ve hizmet dolayısıyla ödenecek vergilerin birer maliyet kalemi olduğu dikkate alındığında vergi avantajından yararlanan firmanın fiyat avantajını kullanarak görece bir üstünlük sağlama durumu söz konusu olacaktır. Bütçe kanunu ekinde yer alan *Vergi Harcamalarının Kanuni Dayanaklarına İlişkin Liste'de 199 adet kanuna ilişkin yüzlerce madde bulunmaktadır. Aşağıdaki tabloda bu kanunların bir kısmı ve ilgili kanunda yer alan muafiyet ile istisnaya yer veren madde/bent sayıları göstermektedir.**

Aşağıdaki listede sadece bir kısım kanun ve ilgili madde/bent sayıları bulunmaktadır. Vergi harcama listesinde bulunan kanun sayısı toplamda 199 adettir. Bu kanunların bir kısmı

---

¹⁵ <https://artigercek.com/makale/vergi-harcamalari-rezaleti-nedir-272096>

gelir vergisi kanunu gibi doğrudan vergi kanunlarından oluşurken bir kısmı ise *-Siyasi Partiler Kanunu gibi-* vergi kanunlarından değildir. Ancak kendi uygulama esasları çerçevesinde bir ya da birkaç maddeyle kendi faaliyet alanıyla alakalı elde ettikleri gelir ile faaliyetleri kapsamında oluşan harcamalar ile işlemleri bazı vergilerden istisna/muaf etmişlerdir. *Örneğin Siyasi Partiler Kanunu m. 61 ile siyasi parti mal varlığından elde edilen gelirler hariç olmak üzere, diğer kaynaklardan elde edilen gelirlerden hiçbir surette vergi, resim ve harç alınmaması sağlanmıştır.*¹⁶

Vergi harcama listesinde olan Kanunun adı	Harcama listesinde yer alan madde/bent sayıları
Gelir Vergisi Kanunu	62 adet
Kurumlar Vergisi Kanunu	37 adet
Katma Değer Vergisi Kanunu	47 adet
Özel Tüketim Vergisi Kanunu	20 adet
Damga Vergisi Kanunu	31 adet
Harçlar Kanunu	107 adet
Motorlu Taşıtlar Vergisi Kanunu	3 adet
Emlak Vergisi Kanunu	3 adet
Veraset ve İntikal Vergisi Kanunu	15 adet
Gider Vergileri Kanunu (Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi)	17 adet
213 sayılı Vergi Usul Kanunu	2 adet
Gider Vergileri Kanunu (Özel İletişim Vergisi)	1 adet
Değerli Kağıtlar Kanunu	1 adet
7194 sayılı Dijital Hizmet Vergisi ile Bazı Kanunlarda ve 375 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamede Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun	6 adet
2004 sayılı İcra ve İflas Kanunu	4 adet
Siyasi Partiler Kanunu	1 adet
İş Kanunu	4 adet
Bankacılık Kanunu	5 adet
6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu	3 adet
6183 sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun	1 adet
6362 sayılı Sermaye Piyasası Kanunu	6 adet

Türkiye’de vergi harcamalarının dağılımına baktığımızda siyasi iktidarın sınıfsal tercihlerini net bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Vergi harcamaları ekonomik ve sosyal amaçlara hizmet etmekten çok sermaye sınıfına iltimas sağlanarak kaynak aktarılması aracına dönüştürülmüştür. Bu sebeple vergi harcamaları sonucu ortaya çıkan mali ve sosyal faydalara ilişkin etkin bir etki analizinin yapılması, uygulanan vergi teşviklerin sosyal fayda gözetilerek

¹⁶ <https://t24.com.tr/yazarlar/murat-bati/vergi-harcamaları-amacından-sapiyor-mu,42163>

yeniden belirlenmesi, sosyal amacı kalmamış sadece bazı kişi veya gruplara fayda sağlayan istisna ve muafiyetlerin kaldırılması gerekmektedir. Bu şekilde kısmen de olsa halkın sırtındaki vergi yükü hafifletilmeli, büyük bir kısmı emekçi ve yoksullar tarafından ödenen vergilerin yandaş ve çıkar gruplarına servet transferi olarak aktarılması engellenmeli ve zaman kaybetmeden adil bir vergi politikası hayata geçirilmelidir.

Bütçe Açığı Sorunu ve Artan Toplumsal Maliyetler

AKP 2002 yılında iktidara geldikten sonraki ilk yıllarını yüksek bütçe açıklarıyla geçirmiştir. Bütçe açığı verirken de yoksulun boğazına kement takan IMF programını harfi harfine uygulamıştır. AKP hesapsız harcamalarının bedelini yoksula yüklemeye devam etmiş, 2022 ve 2023 yıllarında resmi olarak bir yılda iki bütçe kullanmıştır. 2022 yılında cumhuriyet tarihinde ilk kez başlangıç bütçesinin yüzde 61'i oranında ek bütçe yapılmıştır. Yanlış politikalar sonucu kontrolden çıkan yüksek enflasyon sonucu yıl ortasında ödenekler bitmiş, adı ek bütçe olan fakat neredeyse ana bütçenin kendisi kadar büyük olan yeni bütçeler yapılmıştır.

AKP iktidarının bütçe konusunda önceki dönemlerden farklı olarak sıklıkla yaptığı şey tek sefere mahsus gelirlerle bütçeyi finanse etmeye çalışmak olmuştur. Bunun için sıklıkla vergi afları/barışı çıkarmakta, yurtdışı varlıkların yurda getirilebilmesi için düzenlemeler yapmakta, imar afları çıkarmakta ve özelleştirmeler yapmaktadır. Özellikle bütçe disiplininin uzak bir şekilde ve siyasi kaygılarla seçim döneminde yapılan hesapsız harcamalar bütçedeki karadeligi büyütüştür. Bu dönem bütçe açığı tarihi seviyelere çıkmıştır. Yapılan bu hesapsız harcamalar sonrasında Maastricht Kriterleri arasında da yer alan bütçe açığının GSMH'nın yüzde 3'ü geçmemesi şartı ihlal edilmiştir. Bugün itibariyle bütçe açığı yüzde 3'ü çoktan aşmış durumdadır. Açığın bu denli yüksek olması ekonomi için önemli riskler barındırdığı gibi borçlanma başta olmak üzere birçok maliyeti de arttırmaktadır.

AKP kamusal fayda için kullanması gereken bütçeyi kendi çıkarları için kullanmakta, harcamaları kendi iktidarlarının devamlılığını sağlayacak şekilde kullanmaya devam etmektedir. Ayrıca AKP artan bütçe açığı sorununu gizlemek için, torba yasayla getirdiği değişikliklerle, KKM'nin yükünü Merkez Bankası'na bırakarak bütçe açığını daha az gösterme kurnazlığı da yapmıştır. Bütçe açığının artan trendine baktığımızda yaklaşan yerel seçimler öncesinde AKP muhtemelen halkın bütçesini, kendi çıkarı için kasası gibi kullanmaya devam edecektir. Bu da hem harcamaların hem de açıkların arttığı ve bedelinin ise yoksullar tarafından vergiler ve faiz yüküyle geri ödendiği bir döngüye sürükleyecektir. Zira son veriler de bize bunu

açıklıkla göstermektedir. Enflasyon, işsizlik, yoksulluk, borçluluk, yüksek kur ve faizler tavan yapmışken bütçe açığı rekor düzeydedir. Merkezi yönetim bütçesi Ekim 2023'te de açık vermiş, Ekim ayında bütçe giderleri 569,2 milyar TL bütçe gelirleri ise 473,8 milyar TL olarak gerçekleşmiştir. Merkezi yönetim bütçe dengesi Ekim 2023'te 95,5 milyar TL seviyesinde gerçekleşirken Ocak-Ekim dönemi bütçe açığı ise 608,1 milyar TL olmuştur. Bu dönemde faiz dışı açık ise 70,4 milyar TL'ye çıkmıştır. Aynı dönemde faiz dışı bütçe giderleri 502,4 milyar TL faiz dışı açık ise 28,7 milyar TL olarak kaydedilmiştir. Ekim ayında vergi gelirleri yüzde 125 artışla 4,3 trilyon TL'ye yükselirken vergi gelirleri içinde Ekim ayında en yüksek artış KDV kaleminde olmuştur. Dâhilde alınan KDV ise bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 294 artışla 63,5 milyar TL olmuştur.

2024 yılı bütçe açığı ise toplamda 2 trilyon 652 milyar TL olarak öngörülmüştür. Bütçe açığı, toplam bütçe gelirlerinin yüzde 28,5'ine denk gelirken bütçe giderlerinin ise yüzde 23,9'una denk gelmektedir. 2024 yılı için öngörülen açık neredeyse 2022 Bütçesi tamamına denktir. Çok kısa sürede ortaya çıkan bu kontrolsüz artış AKP'nin ekonomiyi nasıl yönettiğinin ve enflasyonun açıklanan rakamlardan çok daha yüksek olduğunu göstermesi açısından da çarpıcıdır. Ayrıca 2 trilyon 652 milyar TL'lik bütçe açığı 2024 Bütçesi'nin dörtte birine denk gelmektedir. Yani bütçenin dörtte biri yok hükmündedir. Bu açıkların doğuracağı finansman zorunluluğu hem yüksek faiz ödemeleri hem de yoksullara yeni vergi yüklerinin binmesi anlamına gelmektedir.

Ayrıca OVP hedeflerine baktığımızda 3 yıllık dönemde 3 trilyon 654 milyar TL bütçe açığı verilmesi ve bu üç yıllık dönemde faiz dışı açığın 945,3 milyar TL'ye indirilmesi hedeflenmektedir. Hem hedefler konusunda AKP'nin defalarca verdiği başarısız örnekleri hem de İsrail-Filistin ve Ukrayna-Rusya savaşlarının olası olumsuz etkilerini göz önüne tutarsak, iktidar tarafından belirlenen hedeflerin gerçekleştirilebilme ihtimali oldukça düşüktür. Muhtemelen, daha önceki plan ve programlarda olduğu gibi, beklenenden daha yüksek açıklar olacak ve bu da sosyal harcamaları ciddi oranda azaltacak, faturası ise halka yeni vergiler olarak yüklenecektir.

İktidarın Yanlış Politikalarının Bedeli: Cari Açık ve Kur Riski

AKP'li yıllarda Türkiye ekonomisinin en büyük sorunlarından birisi de yüksek dış ticaret açıkları olmuştur. Bu, özellikle ithalata bağımlı bir üretim anlayışının doğurduğu temel sorundur. Türkiye'de milli gelire oranla cari açık 2002'de yüzde 0,3 iken, 2011'de yüzde 8,9'a

kadar yükselmiştir. 2023'te ise bu oran yüzde 6'lar civarındadır. Gelişmiş kapitalist ülkeler için IMF'nin milli gelirine oranla ortalama cari açık tahmini ise sadece yüzde 0,1'dir. AKP'nin iktidarı devraldığı 2002 yılı sonuna kadar Türkiye'de cari denge yüzde 1 dolayında açık verirken 2003 yılından başlayarak cari açık büyümeye başlamıştır. 2011 yılında yüzde 10 oranıyla cari açık/GSYH rekor kırmıştır.

AKP iktidarı döneminde cari açık yüzde 4-5 arasında bir dengeye oturmuştur ki bu finansman açısından sorunlu bir denge aralığına işaret etmektedir. Çünkü bu açık finanse edilmeye çalışılırken kurda yükseliş meydana gelmekte ve kurların kontrol edilmesi amacıyla döviz rezervlerinin erimesi engellenememektedir. Cari açık sonucu ortaya çıkan döviz ihtiyacı hem döviz cinsi borçlanma maliyetlerini arttırmakta hem de döviz kurlarında önemli bir artışa sebep olmaktadır. Bütün bu yanlış politikaların sonucu ortaya çıkan maliyetler ise iktidar tarafından yine yoksulların sırtına bindirilmektedir.

Aşağıdaki tablo bize AKP döneminde, 2002'den 2022'ye kadar, cari denge/GSYH oranlarını içinde Türkiye'nin de yer aldığı Gelişmekte Olan Ülkeler (GOÜ) grubunun ortalamasıyla karşılaştırmalı olarak göstermektedir.

Cari Açık	Türkiye	Gelişmekte Olan Ülkeler
2002	-0,3	1,2
2003	-2,5	1,9
2004	-3,7	2,4
2005	-4,6	3,9
2006	-6,1	4,7
2007	-5,9	3,7
2008	-5,7	3,4
2009	-2,2	1,2
2010	-6,2	1,2
2011	-9,7	1,3
2012	-6,1	1,1
2013	-6,8	0,5
2014	-5,0	0,5
2015	-3,8	-0,3
2016	-3,8	-0,3
2017	-5,5	0,0
2018	-2,6	-0,2
2019	0,7	0,0
2020	-5,1	0,5
2021	-1,8	0,8
2022	-5,4	1,3
Ortalama	-4,6	1,4

Bu tablo Türkiye'nin AKP'nin iktidarda bulunduğu 2002-2022 döneminde ortalama yüzde 4,6 oranında cari açık verdiğini ancak buna karşılık Türkiye'nin dahil olduğu gelişmekte olan ülkeler grubunun yüzde 1,4 oranında cari fazla verdiğini göstermektedir. Ayrıca bu veriler Türkiye ekonomisinin nasıl dışa bağımlı hale getirildiğini, cari açık vermeden ekonomik büyüme ve üretimin kısa vadede mümkün olmadığını da göstermektedir. Ekonominin içinde bulunduğu durum, her yer ve zeminde “yerli ve milli” olduğu iddiasını nakşetmeye çalışan AKP'nin ekonomiyi nasıl dışa bağımlı hale getirdiğini ve bu çelişkinin kısa vade de aşılmasının mümkün olmadığını göstermektedir. Son dış ticaret verilerine baktığımızda durum daha net bir biçimde ortaya çıkmaktadır. 2023 yılı Eylül ayı itibariyle, ihracat 22,5 milyar dolar ithalat 27,5 milyar dolar seviyesinde, 2023 yılı Eylül ayı dış ticaret açığı ise 5 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Son 12 aylık dönemde dış ticaret açığı ise yaklaşık 113 milyar dolara kadar çıkmıştır. Eylül ayında cari işlemler dengesi 1 milyar 876 milyon dolar fazla verse de 2023 yılı Eylül ayı itibarıyla yıllıklandırılmış cari işlemler açığı 51,7 milyar dolar olmuştur. Bu rakam Türkiye ekonomi tarihinin rekor açıklarındandır ve genellikle açığın bu rakamlara çıktığı dönemler derin ekonomik krizlerin peşi sıra yaşandığı dönemler olmuştur.

Otoriterleşme ve Artan Savunma Harcamaları

Hukuk devletinin gereklerinin ortadan kaldırılması/uygulanmaması ülkelerin ekonomik yapısında önemli tahribatlar meydana getirmekte, büyümenin olumsuz etkilemesine sebep olmaktadır. Türkiye'nin Kürt sorunu konusundaki anti demokratik tutumu ve şiddet üzerinden sonuç arayan politik tercihleri ekonomide büyük yıkımları beraberinde getirmektedir. Ayrıca ülke kaynaklarının üretimi ve istihdamı arttırmak yerine silahlanma ve güvenlikçi politikalara ayrılması halka yeni vergi külfetleri, maliyet artışları, döviz kurlarında rekorlar ve enflasyon artışı olarak geri dönmektedir. Bu politik tercihler doğal olarak bütçe yapım süreçlerini de belirlemekte ve bütçedeki kaynakların önemli bir yekûnu üretim, istihdam ve sosyal refahı arttıracak harcamalar yerine şiddet kurumlarına ayrılmaktadır.

Silahlanma ve güvenlik bütçesi ile bakanlıklara ayrılan bütçe rakamları birlikte değerlendirildiğinde Türkiye'nin üretim, istihdam ve refahına yön verebilecek bir rakam ortaya çıkmaktadır. Bunun sebebi ise AKP-MHP iktidarının beka ve milliyetçilik hamasetini temel alan totaliter yönetim anlayışını demokrasi ve hukuk temelli yönetim anlayışının önüne koymasıdır. Türkiye'nin özellikle Kürt sorunu başta olmak üzere barışı dışlayan tutumu ve saldırgan dış politikası sonucu savunma harcamalarında ciddi bir artışlar meydana getirmiştir. 2024 Bütçesi de geçmiş yıllarda olduğu gibi kaynakları savaşa, savunmaya ve güvenliğe

harcayan bir bütçe olmuştur. 2024 Bütçesi'nde, Savunma Sanayii Destekleme Fonu da dâhil edildiğinde, savunma ve güvenliğe toplamda 1 trilyon 133,5 milyar lira ödenek tahsis edilmiştir. Bu rakam 11 trilyon 89 milyar liralık bütçe büyüklüğüyle kıyaslandığında 2024 bütçesinin yüzde 10,2'sine tekabül etmektedir. 2024 yılı Savunma ve Güvenlik Bütçesi dolar bazında ise 40 milyar 450 milyon dolara tekabül etmektedir.

Önceki bölümde de ifade ettiğimiz üzere savunma ve güvenlik bütçesinin kurumsal dağılımına baktığımızda dağılım şu şekilde gerçekleşmiştir: Milli Savunma Bakanlığı 440 milyar 496 milyon TL-15,7 milyar Dolar; Emniyet Genel Müdürlüğü 305 milyar 479 milyon TL-10,901 milyar Dolar; Jandarma Genel Komutanlığı 189 milyar 693 milyon TL-6,69 milyar Dolar; Savunma Sanayii Destekleme Fonu 162,6 milyar TL-5,8 milyar Dolar; İçişleri Bakanlığı 76 milyar 295 milyon TL-2,722 milyar Dolar; Milli İstihbarat Teşkilatı 17 milyar 447 milyon TL-622,6 milyon Dolar; Sahil Güvenlik 11 milyar 517 milyon TL-410,994 milyon Dolar; Savunma Sanayii Başkanlığı 837 milyon TL-29,8 milyon Dolar; Milli Güvenlik Kurumu Sekreterliği 286 milyon TL-10,2 milyon Dolar. Bu alanda bütçede en yüksek payı 15,7 milyar dolar ile Milli Savunma Bakanlığı alırken bakanlığı 10,9 milyar dolar ile Emniyet Genel Müdürlüğü takip etmektedir. Üçüncü sırada ise 6,7 milyar dolar ile Jandarma Genel Komutanlığı yer almıştır.¹⁷

Veriler bize 2024 Bütçesi'nde de savunmaya devasa bir kaynak ayrıldığını göstermektedir. Yani halkın vergilerinin önemli bir bölümü savaş hazırlıkları için harcanacaktır. Yani her 8 liralık verginin 1 lirası savaş hazırlığına ayrılmıştır. 2023 yılında savunmaya ayrılan bütçe 16 milyar dolar civarındaydı. 2023 Bütçesi ile 2024 Bütçesi kıyaslandığında savunma giderlerindeki dolar bazındaki artış yaklaşık yüzde 150 olarak gerçekleşmiştir.

Siyasi iktidarın Kürt sorunu başta olmak üzere toplumsal ve siyasal sorunlarda, politik tercihlerinde, şiddet uygulamalarını esas alması ekonomik maliyetleri arttırırken merkezi yönetim bütçesi üzerinde ciddi yük oluşturmaktadır. Türkiye'nin güvenlikçi politik anlayışı ve demokrasiden uzaklaşılması döviz kuru, ülke risk primi (CDS), bütçe açığı, faiz/borçlanma maliyetleri, kamu borcu gibi iktisadi parametrelerde ciddi artışlara neden olmaktadır. Bu da halkın sırtına büyük ve yeni yükler getirmek anlamına gelmektedir. Türkiye'de artan

---

¹⁷ <https://www.savunmatr.com/turkiye-2024-yili-savunma-ve-guvenlik-butcesinde-rekor-artis>

otoriterleşme ve gittikçe büyüyen demokrasi krizi, iktisadi açıdan topluma yüksek ve geri döndürülmesi zor maliyetler yüklemektedir.

Sermaye Transferi Olarak Faiz Giderleri

AKP Genel Başkanı Erdoğan sıklıkla “faiz belasını bu milletin sırtından kaldıracamız, milletimizi ezdirmeyeceğiz” demiş, “faizle mücadele” söylemine dinsel bir kimlik de kazandırmaya çalışmış, “Bir Müslüman olarak nas’lar neyi gerektiriyorsa onu yapmaya devam edeceğim. Hüküm bu” ifadelerini kullanmıştır. Ne var ki Erdoğan’ın dinsel referanslarına rağmen faizle gerektiği gibi mücadele edilmemiş, yapılan çalışmalar göz boyamadan öteye gitmemiştir. Zira Merkez Bankası tarafından açıklanan politika faizi bankalar tarafından dahi uygulanmamış, piyasada geçerli olan faiz oranı açıklanandan çok daha yüksek olmuştur. Sonuç olarak da bütçenin faiz giderleri her geçen gün artmaya devam etmiştir.

2023 Bütçesi’nin Ekim ayı verilerine göre 600 milyara yaklaşan harcamalar arasında en büyük kalemlerden birisini faiz harcamaları oluşturmuştur. Ekim ayında bütçede sadece faiz harcamaları 66,810 milyar TL’ye ulaşmıştır. Böylelikle aylık faiz harcaması bakımından rekorlardan birisi daha kırılmıştır. Ayrıca 2023 yılı için bütçe kanun teklifinde öngörülen faiz miktarı 566 milyar TL iken sadece 10 ayda faize ödenen rakam 537 milyar 674 milyon TL olmuştur. AKP’nin daha önce açıkladığı ekonomi program ve belgelerinde olduğu gibi bu rakam da muhtemelen hedeflendiği gibi olmayacak ve aşılacaktır.

Merkez Bankası Para Politikası Kurulu, kasım ayındaki toplantısında açıkladığı son kararlar politika faizini yüzde 40 bandına çıkarmış olmasına rağmen bankalar kullandıkları kredilerde faiz oranını açıklananın çok üzerinde uygulamaktadır. Faiz artışlarıyla birlikte borçlanma maliyetleri artmış bu da en temel ihtiyaçlarını dahi borçlanarak karşılamak zorunda kalan milyonlarca yoksul için hayatı daha da zorlaştırmıştır. Yurttaş mecburiyetten borca ve faize razı olarak hayatını idame ettirmeye çalışırken 2024 Yılı Merkezi Yönetim Bütçesi Kanun Teklifi TBMM’ye sunulmuştur. Ancak 2024 yılı Merkezi Yönetim Bütçe teklifi toplumsal, ekonomik ve siyasal sorunlara çözüm bulma yeteneğinden oldukça uzak bir tekliftir. Bu bütçe teklifi yasalaştığında faiz lobileri, silah ve güvenlik baronları ile yandaşlar kazanacak, Türkiye halkları ise bir kez daha AKP-MHP iktidarıyla büyük kayıplar yaşayacaklardır. Bu sebeple 2024 Bütçesi aynı zamanda bir faiz bütçesidir. 2024 Bütçesi’nde faiz ödemeleri için 1 trilyon 254 milyar lira ödenek öngörülmüştür. Bu rakam, 11 trilyon 89 milyar liralık bütçe büyüklüğüyle kıyaslandığında, 2024 bütçesinin yüzde 11,3’ü gibi çok büyük bir orana tekabül etmektedir. Bu rakam geçen yıllara kıyaslandığında faiz ödemelerinde yüzde 100’ün üzerinde bir

artışın olduğu anlamına gelmektedir. Bu da bize 2024 Bütçesi'nde de kaynakların yine faize gideceğini göstermektedir. Emeğiyle geçinen yurttaşların alın teriyle elde edilen vergiler/gelirler AKP-MHP iktidarı tarafından faiz lobilerine verilecektir.

2- Yoksulun Vergi Yükü ve Vergi Adaletsizliği

Bazı toplumsal ihtiyaçları karşılamak amacıyla toplanan vergiler, devletler için sadece önemli bir gelir kalemi değil, aynı zamanda makroekonomi politikalara yön vermek için kullanılan önemli ekonomi politik araçlardır. Vergiye ilişkin herhangi bir düzenleme makroekonomide belirleyici olabildiği gibi makroekonomik alana ilişkin herhangi bir düzenlemede vergi politikasının yönü hakkında belirleyici olabilmektedir. Vergi oranlarının ve miktarlarının ne olacağı ve vergilerin yükünün hangi sınıflardan alınacağı iktidarların sınıfsal pozisyonlarıyla ilgilidir. İktidarların vergilere ilişkin politikaları toplumsal sınıfların ve tek tek bireylerin yaşam kalitesinde ve sosyal yaşamında önemli bir belirleyendir.

Verginin hangi vergi türlerinden alındığını gösteren vergi yapısı kavramı ise merkezi yönetim tarafından toplanan vergiler içerisinde dolaylı ve dolaysız vergilerin oranlarının dağılımının ne olduğunu gösterir. Anaakım iktisat tarafından “az gelişmiş” ve “gelişmekte olan ülkeler” olarak sınıflandırılan de vergi gelirleri içerisinde en büyük payı tüketim vergilerinin bileşenlerinden oluşan dolaylı vergiler oluştururken “gelişmiş ülkelerde” gelir, kurumlar ve servet vergilerinden oluşan dolaysız vergiler oluşturur. Vergilerin dolaylı ve dolaysız yapısı ekonomide kayıt dışılığın büyüklüğünü, vergiye karşı mükellef tepkilerini, gelirlerin ve servetin adil dağılımını, tüketim ve üretimin yapısını, karlılık oranları gibi birçok faktörü yakından ilgilendirir.

Dolaylı vergiler yansıtılması kolay, yükümlüsü belli olmayan tahsilinin ne zaman ve ne kadar olacağı kestirilemeyen vergilerdir. Katma değer vergisi (KDV), özel tüketim vergisi (ÖTV), gümrük vergileri, banka ve sigorta muameleleri vergisi (BSMV) dolaylı vergiler içerisinde yer alırlar. Bu tür vergilerde vergi kaçırma olasılığı oldukça düşüktür. Ayrıca bu vergilerin yükümlüsü anonim olduğu için bu vergilerin şahsileştirilebilmeleri de mümkün değildir. Dolaysız vergiler ise yansıtılması kolay olmayan, mükellefi ve tahsil zamanı belli olan ve ‘vergi kaçırma olasılığı mümkün’ olan vergiler olarak tanımlanırlar. Bu vergiler içerisinde gelir ve kurumlar vergisi, emlak vergisi, motorlu taşıtlar vergisi yer almaktadır. Dolaylı vergilerin yükümlülükleri herkes için eşit olsa da bu vergileri tersine artan oranlı olarak ödeyen düşük ve orta gelirli kesimler açısından mali yükü daha fazladır. Emekçi sınıfın büyük

çoğunluğu sadece ücret geliri elde etmekte ve maaşlarından stopaj yöntemiyle gelir vergisi kesilmektedir. Ancak gündelik hayatta ödedikleri vergiler bununla sınırları kalmamakta, neredeyse tüketilen her kalemden birçok vergi ödemektedirler. Bu durum ise emekçi sınıfın reel gelirlerinin ve yaşam standartlarının düşmesine sebep olmaktadır. Vergileme politikalarında, genel olarak, dolaysız vergilerin dolaylı vergilere kıyasla daha adil oldukları kabul edilir. Sebebi ise dolaysız vergileri yükümlünün ekonomik durumuna uydurulabilme olanağı daha fazladır.

Yukarıda ifade ettiğimiz üzere verginin karar vericisi konumundaki iktidarların sınıfsal konumu, vergi yapısı, verginin hangi toplumsal kesimlerden alınacağı, kişiler üzerindeki vergi yükünün artan oranlı veya adil olup olmadığı konularında bize fikir verir. Türkiye’de dolaylı vergiler oransal olarak toplam vergiler içerisinde yüzde 65-70 civarında yer almaktadır. Bunun temel belirleyicisi ise ülkeyi yöneten AKP-MHP iktidarının ekonomi-politik tercihleridir. Bu tercihler sadece ekonomi alanında değil, birçok uluslararası endekste ülkeyi dip noktaya taşımıştır. Türkiye endekslerde daha mutsuz, özgürlüğün kısıtlandığı, hukukun askıya alındığı, mali ve idari yönden hesap verilebilirliğin ve şeffaflığın olmadığı bir ülke halini perçinlemiştir.

AKP-MHP iktidarı 2024 Bütçesi’ni de geçmiş yılların bütçelerinde olduğu gibi mükâfatını/karını sermayeye, yükünü ise yoksullara bırakan bir şekilde hazırlamıştır. İktidarın vergileri hangi sosyal kesimlerden aldığını yakın zamanda vergi konusunda yapılan iki düzenlemeden rahatlıkla görebiliriz. Mevcut ekonomik iklimde bankalar başta olmak üzere şirketler tarihi karlılık oranı açıklarlarken iktidar sermayeyi vergilendirmek yerine yoksul halkın cebine göz dikmiştir. Deprem bahanesiyle 2023 yılının Temmuz ayında getirilen torba yasayla Motorlu Taşıtlar Vergisini (MTV) 2023 yılına mahsus olarak 2 kez tahsil etmiştir. Ayrıca yine 2023 yılının Temmuz ayında yayınlanan Cumhurbaşkanlığı kararıyla KDV, şans oyunları, banka ve sigorta muameleleri vergileri (BSMV) ile bazı harçlara zam yapılmış, yüzde 18 olan genel KDV oranı yüzde 20’ye, yüzde 8’e tabi mal ve hizmetlerin KDV oranı ise yüzde 10’a çıkarılmıştır. Hem pandeminin etkilerinin devam ettiği hem de milyonlarca insanın etkilendiği deprem sonrası Erdoğan hijyen ürünlerine zam yapmıştır. Deterjan ve dezenfektanlar ile kâğıt ürünleri gibi temizlik maddelerinin ithal ve teslimlerinde genel KDV oranının yüzde 20 olarak uygulanmasına karar verilmiştir. Sürücü belgelerinden alınan harçlar dışındaki halihazırda uygulanmakta olan maktu harçların oranı (maktu ve nispi harçların asgari ve azami miktarlarını belirleyen hadler dahil) yüzde 50 artırılmıştır. Tüketici kredilerinde BSMV oranı yüzde 10’dan yüzde 15’e çıkarılmıştır. Şans Oyunları Vergisi, at yarışlarında yüzde 14’e, vergi spor müsabakalarına dayalı müşterek bahislerde yüzde 10’a ve diğer şans

oyunlarında yüzde 20'ye yükseltilmiştir. Diğer taraftan Borsa İstanbul'da işlem gören tam mükellef sermaye şirketi payları için yüzde sıfır tevkifat uygulanmasının devamı öngörülmüştür.

Ayrıca 2024 yılı için pek çok vergi, harç, ceza ve diğer bazı unsurlar için dikkate alınacak 2023 yılı yeniden değerlendirme oranı yüzde 58,46 olarak gerçekleşmiştir. Bu artış 2024 yılında zamların ve artışların hangi yönde devam edeceğine dair öncü bir göstergedir. Çünkü yeniden değerlendirme oranı bir çok kalemi ilgilendirmektedir. Bunların başlıcaları ise şunlardır: motorlu taşıtlar vergisi, emlak vergisi, çevre temizlik vergisi, gelir vergisindeki bazı istisnalar, vergi tarifesi dilim tutarları, damga vergisi, harçlar, veraset ve intikal vergisindeki istisnalar, vergi usul kanunundaki cezalar, kabahatler kanununa tabi idari para cezaları, trafik cezaları ve araç muayene ücretleri.

2024 Bütçesi'ne baktığımızda iktidar 2 trilyon 652 milyar TL'lik bütçe açığı öngörürken faize 1 trilyon 254 milyar TL, güvenlik ve savunmaya ise 1 trilyon 133,5 milyar TL ödenek ayırmıştır. Yani tekrar altını çizmek gerekirse bütçenin önemli bir kısmı faiz ve silah lobilerine ayrılmıştır. Hem yukarıda yer alan kalemler hem de bu kalemlere ayrılan devasa rakamlar AKP-MHP iktidarının tercihlerini hangi sınıflardan yana kullandığını, bütçeyi kimlerin çıkarları için düzenlediğini açıklıkla ortaya koymaktadır. İktidar bu rakamlarla yeni üretim alanları, istihdam olanakları, atamalar, emekçi sınıfının şartlarını iyileştirip, enflasyonu kontrol altına alabilecekken küçük bir çıkar grubunun çıkarlarına hizmet etmektedir. 2024 Bütçe giderlerine baktığımızda, artış bir önceki yıla göre yüzde 70 civarında artış gerçekleşmişken yatırım harcamalarındaki artış sadece yüzde 46 dolaylarında kalmıştır.

Son yıllarda AKP tarafından yapılan bütçelerin vergi seyrine baktığımızda durum daha net bir şekilde anlaşılmaktadır. Vergi Uzmanı Dr. Ozan Bingöl bu durumu ortaya koymuştur: "2022 yılında 2 trilyon 704 milyon lira vergi ödedik. 2023 yılı sonunda ise 4 trilyon 824 milyar lira vergi ödeyeceğiz. 2024 yılı Bütçesine göre ödeyeceğimiz vergiler 2023 yılı vergilerine göre %72,8 oranında artırımlı bir şekilde 8 trilyon 335 milyar lira olacak. 2024 yılında ödeyeceğimiz vergi tutarı 2019 yılında ödediğimiz verginin 10 katından daha fazla bir tutara tekabül edecek.

Şans oyunları vergisi gelir beklentisinin genel vergi gelir beklentisinin bir hayli üzerinde olduğunu görüyoruz. Genel vergi artış beklentisi %72,8 iken şans oyunları gelirlerindeki artışın %109 olması bekleniyor. 2023 yılında da bir önceki yıla göre %155 artış söz konusu olacak.

Dolayısıyla, vatandaşın umudunu şans oyunlarına bağladığını ve burada iyi bir vergi kapısı olduğunu bütçeyi hazırlayanlar da görmüş.¹⁸

AKP'nin 2024 Bütçesi halkın cebinden dolayı vergilerle alacağı geliri zengine aktaracağını söylemektedir. 7.4 trilyonluk vergilerin içinde en büyük payı 2 trilyon 498 milyar TL ile KDV, bunu 1 trilyon 403,9 milyar TL ile ÖTV takip etmektedir. KDV ve ÖTV zengin yoksul gözetmeksizin herkesten aynı oranda alınan dolaylı vergiler kategorisindedirler. KDV ve ÖTV'nin vergi gelirleri içindeki payı yüzde 52,7 civarındadır ve bu iki vergi bütçe gelirinin en büyük kalemlerini oluşturmaktadırlar. Buna karşılık gelir vergisi gelirlerinin 1 trilyon 189 milyar lira, kurumlar vergisi gelirlerinin ise 1 trilyon 276 milyar lira olması hedeflenmektedir. Oysa aslolan gelire göre vergilendirmedir. Yani az kazananın az, çok kazananın çok vergi alınmasıdır. İktidar, bu bütçe kanun teklifi ile halka dönük sosyal harcamaları kısmakta, halktan aldığı KDV ve ÖTV'nin ağırlığını daha da artırmakta, sermayeden alınması gereken vergiden ise vazgeçmektedir.

Aşağıdaki tablo bize iktidarın dolaylı vergiler ve halka yüklenen vergi gelirlerine bağlı bir büyüme öngördüğünü göstermektedir.

	2023	2024	2025	2026	2024/2023 Değişim Oranı (%)
Vergi Gelirleri	4.270.667.774	7.407.706.981	9.523.156.734	11.349.515.613	73,5
Gelir Vergisi	696.393.528	1.188.853.074	1.540.154.392	1.830.345.894	70,7
Kurumlar Vergisi	782.230.295	1.275.717.960	1.657.341.122	2.011.044.444	70,7
Dahilde Alınan KDV	440.871.662	826.594.354	1.053.391.240	1.229.811.005	63,1
ÖTV	817.241.104	1.403.912.152	1.850.830.578	2.228.124.969	71,8
ÖİV	14.359.468	24.424.298	28.412.635	31.468.714	70,1

¹⁸ <https://vergiyedair.com/2023/10/23/2024-butcesi-kimin/>

Damga Vergisi	85.500.035	143.553.039	187.210.513	225.967.627	67,9
Harçlar	133.863.604	250.431.780	336.066.612	416.738.536	87,1

Genel bütçe gelirlerinin 2023-2026 yılları tahsilat tahminleri 2024/2023 değişim oranı¹⁹

Geçmişteki uygulamaların geleceğe ışık tuttuğundan hareketle, 2024 Bütçesi'nde de hedefler muhtemelen aşılabacaktır. 2023 yılı ekim ayı bütçe gerçekleştirmelerine baktığımızda iktidarın vergi yükünü yine emekçi ve yoksullara bıraktığını görüyoruz. Merkezi yönetim bütçe gelirleri Ekim ayı itibarıyla 473 milyar 750 milyon TL olarak gerçekleşirken vergi gelirleri 409 milyar 427 milyon TL, genel bütçe vergi dışı gelirleri ise 54 milyar 293 milyon TL olmuştur. 2022 yılı Ekim ayında bütçe gelirleri 224 milyar 162 milyon TL iken 2023 yılının aynı ayında yüzde 111,3 oranında artarak 473 milyar 750 milyon TL olarak gerçekleşmiştir. Bütçe tahminine göre bütçe gelirlerinin Ekim ayı gerçekleşme oranı 2022 yılında yüzde 8,8 iken 2023 yılında yüzde 9,6 olmuştur. 2023 yılı Ekim ayı vergi gelirleri tahsilatı geçen yılın aynı ayına göre yüzde 125,2 oranında artarak 409 milyar 427 milyon TL olmuştur. Vergi gelirlerinin bütçe tahminine göre gerçekleşme oranı ise 2022 yılında yüzde 8,3 iken 2023 yılında yüzde 9,6 olmuştur.

(Milyon TL)	2022			2023			2023/2022 Değişim (%)
	Bütçe*	Ekim	Yüzde	Bütçe**	Ekim	Yüzde	
Bütçe Gelirleri	2.553.099	224.162	8,8	4.929.664	473.750	9,6	111,3
Genel Bütçe Gelirleri	2.523.413	219.711	8,7	4.873.427	463.720	9,5	111,1
Vergi Gelirleri	2.185.950	181.806	8,3	4.270.668	409.427	9,6	125,2
Gelir Vergisi	308.454	36.102	11,7	696.394	72.184	10,4	99,9
Kurumlar Vergisi	487.760	4.171	0,9	782.230	12.202	1,6	192,6
Dahilde Alınan Katma Değer Vergisi	138.076	18.672	13,5	440.872	63.457	14,4	239,8
Özel Tüketim Vergisi	375.851	42.309	11,3	817.241	97.434	11,9	130,3
Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi	51.254	6.998	13,7	108.231	14.764	13,6	111,0
İthalde Alınan Katma Değer Vergisi	574.868	51.944	9,0	931.406	103.114	11,1	98,5
Damga Vergisi	39.979	3.873	9,7	85.500	7.428	8,7	91,8
Harçlar	77.147	6.281	8,1	133.864	10.600	7,9	68,8
Diğer	132.562	11.457	8,6	274.930	28.244	10,3	146,5
Vergi Dışı Gelirler	337.463	37.905	11,2	602.760	54.293	9,0	43,2
Özel Bütçeli İdarelerin Öz Gelirleri	19.624	3.399	17,3	37.134	8.330	22,4	145,1
Düzen. ve Denet. Kurumların Gelirleri	10.062	1.052	10,5	19.102	1.700	8,9	61,6

Bütçe Gelirleri²⁰

¹⁹ https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2023/10/2024-Yili-Butce-Gerekcesi_27102023.pdf

²⁰ <https://ms.hmb.gov.tr/uploads/2023/11/2023-Ekim-Aylik-Butce-Gerceklesme-Raporu-1.pdf>

Ekim ayına göre vergi gelirleri toplamı bir önceki yıla göre yüzde 125,2 oranında artış göstermiştir. Yani büyük bir kısmını dar gelirlilerin ödediği vergilerdeki artış yüzde 100'den fazla olmuştur. Vergi tahsilatındaki bu artışlar bize hem iktidarın açıkladığı enflasyon rakamlarının “sipariş usulüyle” belirlendiğini hem de enflasyonist baskının faturasının verginin büyük bir kısmını ödeyen yoksullara kesildiğini göstermektedir. Bu anlamıyla 2024 Bütçesi ekonomi politik tercihler bağlamında 2023'ten farklı bir şey vaat etmemektedir. Oysa devlet bütçesi gelir dağılımında adaleti sağlayan, işçi ve emekçilerin haklarını koruyan, toplumsal farklılıkları bir hak olarak gören ve bunu finanse eden, toplumdaki dezavantajlı grupları pozitif ayrımcı bir yerden gören, ekolojik duyarlılığı olan ve toplumsal barışı inşa etme çabasında olan bir yaklaşımla hazırlanmalıdır.

Deprem ve Çözülme Sorunları

6 Şubat 2023'te Kahramanmaraş'ın Pazarcık ve Elbistan ilçelerinde 9 saat arayla yaşanan 7,7 ve 7,6 büyüklüklerindeki depremler ve sonrasındaki artçı depremler 15 milyona yakın nüfusun yaşadığı 11 ilde (Kahramanmaraş, Hatay, Gaziantep, Adıyaman, Malatya, Kilis, Şanlıurfa, Adana, Osmaniye, Diyarbakır, Elazığ) büyük bir yıkıma ve can kaybına yol açmıştır. Oldukça geniş bir coğrafyayı etkileyen depremlerde resmi açıklamalara göre 50 bin 783 kişi hayatını kaybetmiş, 107.204 kişi ise yaralanmıştır. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı'nın açıklamalarına göre Hatay'da 13 bin 883, Kahramanmaraş'ta 7 bin 295, Malatya'da 4 bin 197, Gaziantep'te ise 3 bin 805, Adıyaman'da 5 bin 826 olmak üzere bölgede 36 bin 932 bina deprem anında yıkılmıştır. Toplam 872 bin bağımsız bölümden oluşan 311 bin bina ise aldıkları hasarlar nedeniyle kullanılamaz hale gelmiştir.

6 Şubat Depremleri bugüne kadar yaşanan büyük depremlere rağmen Türkiye ve iktidarın depreme hazır olmadığı gerçeğini çok acı biçimde ortaya çıkarmıştır. Depremin üzerinden on ay geçmesine rağmen deprem bölgelerinde birçok sorun güncelliğini korumaktadır. Sağlık başta olmak üzere, barınma, hijyen, güvenlik, beslenme ve temiz içme suyu gibi sorunlar hala devam etmektedir.

Kış gelmiş olmasına rağmen deprem bölgesinde bazı yerlerde barınma sorunları halen çözülebilmemiş değildir. Depremde büyük kayıplar veren birçok ilde halen çadırlarda yaşamak zorunda kalan yurttaşlar mevcuttur. Ağır kış şartlarına dayanıksız konteynırlar da kara kışın arifesinde depremzedelerin kâbusu olmuş durumdadır. Çadır ve konteynırlar depremzedelerin barınma sorununa çözüm olamaz. İş ranta çevrilmeden bir an önce ücretsiz kalıcı konutlar sağlanmalıdır. Önümüzdeki süreçte soğukun ve yağışların daha da artacağı gerçeği dikkate

alınarak, mevcut şartlarda depremzedelere başta sel felaketleri olmak üzere yeni afetlerle karşı karşıya bırakmamak için barınma ve altyapı sorunu ivedilikle çözülmelidir.

İktidar depremde kullanılmak üzere yaz aylarında getirdiği ek bütçeye rağmen sorunları çözmemiş, deprem bazı kesimler için rant kapisına dönmüştür. Deprem ilave vergi ve zamlar için bahane yapılmıştır. Bilindiği üzere 1999 Depremi sonrasında dönemin hükümeti tarafından “deprem vergisi” olarak bilinen özel iletişim vergisi (ÖİV) getirilmiş, AKP hükümetleri de bu vergi uygulamasını devam ettirmişti. Aslında başlangıçta bu vergi geçici olarak getirilmişti. Ancak deprem kaynaklı hasarların önlenmesini amaçlayan bir gerekçeyle kalıcı bir nitelik kazandırılmıştı. Yıllardır bu vergilerin halktan tahsil edilmesine devam ediliyor.

2003-2022 arasındaki 20 yıllık AKP iktidarında toplanan deprem vergisi ise toplamda 86 milyar 138 milyon lira olmuştur. Yapılan çeşitli hesaplamalara göre toplanan bu deprem vergileriyle AKP dönemini kapsayan 2003-2022 arasında 96 metrekare büyüklüğünde 1 milyon 211 bin konut; 112 metrekare büyüklüğünde ise 1 milyon 38 bin konut inşa edilebilirdi.

Ancak deprem vergileri amacı dışında kullanılmış ne depreme hazırlık için ne de deprem sonrasında yaraları sarmak için kullanılmıştır. Deprem vergilerinin nereye gittiği, nerede kullanıldığı belli değildir. Hatırlanacak olursa deprem vergilerinin nereye gittiği konusunda Mehmet Şimşek 2011 Van depreminden sonra yaptığı açıklamada toplanan paraların duble yollar, havalimanları ve sağlık harcamalarında kullanıldığını söylemişti. Şimşek, “Sonuçta bunlar 74 milyonun servetidir. Deprem vergisi adı altındaki vergiden çok sürekli hale gelmiş ÖTV vs. var. Bu vergiler bizim sağlığınıza gidiyor. Diyorsunuz ki bu çerçevede 44 milyar liralık vergi topladınız, nereye gitti. Sadece bir yıllık vatandaşın sağlığı için yaptığımız harcama 44 milyar lira. Bu, duble yollara gidiyor, demiryollarına, havayollarına, çiftçimize, eğitime gidiyor.” demişti. Bu sözler deprem vergilerinin amacı dışında kullanıldığının açık bir itirafıdır. Deprem vergilerinin nereye gittiği, nereye harcandığı kalem kalem açıklanmak zorundadır.

Öte yandan üç bakanlığın ardından en yüksek bütçe ayrılan kurum 671 milyar 3 milyon TL ile Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) olmasına rağmen deprem bölgesindeki can yakıcı sorunlar devam etmektedir. 6 Şubat 2023’te meydana gelen Kahramanmaraş merkezli depremlerin ardından 2023 yılı ek bütçesine ve yüksek bütçe açığına gerekçe olarak deprem harcamaları gösterilmişti. 2024 Bütçesi’nde de, “depremlerde hasar gören bölgeleri iyileştirmek ve yeniden yapılandırarak depremin etkilerini ortadan kaldırmak” gerekçesine yer verilmiştir. Ancak deprem harcamaları için 2024 yılında büyük bir ödenek ayrılırken sonraki yılların tahminlerinde bu tutar ciddi ölçüde gerilemektedir. 2024’te 671 milyar TL olan AFAD bütçesi, 2025’te 20,8 milyar TL ve 2026’da 22,6 milyar TL’ye

düşmektedir. Bu da iktidarın sorunu çözmek yerine zamana yayarak deprem bölgesindeki yurttaşları kaderiyle baş başa bırakacağına ve olası depremler için herhangi bir hazırlık yapmayacağına işaret etmektedir.

3- Kürt Sorunu ve Tecrit

Tecrit, devletçi akıl ve uygarlığının ince bir uygulamasıdır. Canlıyı/kişiyi benliğinden çıkarma sürecinin yaşandığı her an, bu gerçek ile yüz yüze geliriz. Akad, Asur imparatorlukların uygulamalarından Aydınlanma dönemine dek, her şekilde vardır. Özü itibarıyla de insanı dış dünyadan tamamen koparmak, yoksun bırakmak üzerinden işler. Bugün tecridi daha çok bir yere kapatma, izolasyon süreci olarak düşünelim de bu yeterli değildir. Çünkü tecrit her yönüyle bundan çok daha fazlasıdır. Tecridin kendine has yönleri, uygulama açısından da ayırt edici özellikleri var. Bunları özetle tarihsel mantık, mekânsal mantık, savaş barış ve direniş mantığı, süreklilik ve kendine yeterlilik diskurlarından özetlenebilir.

Fransız Devrimi öncesi, düşüncelerinden ötürü tehlikeli görünümün kişilere Fransa kralı ve bakanlarından biri tarafından imzalanmış, kraliyet mührü ile kapatılmış kaşeli bir müzekkere, bir döneme damga vuran adıyla “*Lettre de cachet*” belgesi verilirdi. Bu ağır bir “suskunluk” tehdidi ve aynı zamanda mutlak tecridin belgesidir. Çünkü bu belge ile tutuklanan birinin herhangi bir itiraz hakkı olmuyordu. Mahkemeye çıkarılmadan ömür boyu tutuklu kalabiliyordu. Temyiz hakkı yoktu, görüşme-iletişim hakkı tanınmıyordu. Daha da ötesi, hiçbir yargıcın serbest bırakma yetkisi yoktu. 18. Yüzyıl’daki bir uygulamadan bugüne gelindiğinde fark nedir diye sorduğumuzda tarihsel akış açısından değişimin pozitif değil negatif olduğu rahatlıkla görülür. Buradan hareketle tecridin süreç içinde bir ulus-devlet aygıtı olarak işlevsel kılındığını görmek mümkündür. Sadece devletler tecrit mantığını geliştirmede, tecrit de kendine yeten bir fenomene dönüştü. Geçmişin despotik mirasından, geleceğin gaspına dek uzanan bir çizgide yaşayabilmesi onun akışkan ve yenilenebilir kimyasından gelir.

Abdullah Öcalan 2010 yılının Aralık ayında Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) Başkanlığı’na yazdığı bir dilekçede “Eğer anlattıklarımı inceleme fırsatını bulursanız, peşinde koştuğum dava temelinde neyi savduğumu, şahsımda hedeflenen Kürtlerin kim olduklarını, tarih boyunca nasıl bir toplumsal yaşam içinde günümüze kadar geldiklerini, modernite çağında nasıl kültürel bir soykırımla karşı karşıya bulduklarını rahatlıkla görebileceksiniz” der. Burada ifade edildiği üzere aslında tecrit, bir halkı ve davayı da anlama aracına bürünebilir. Bu yönlü bir tecrit okuması, bize daha fazla anlam pencereleri sunacaktır. Tecridi anlamak için

tecelli ettiği mekânı bilmek önem arz eder. Çünkü mekân, bir nevi var olmanın şartıdır. Tüm dış sezgilerin temelindeki yerdir. Tecridi konuştuğumuzda, dolaylı olarak zaman ve mekânı da konuşmuş oluruz. Çünkü zamanı dondurmak, mekânı sabitlemektir tecrit! Tecrit bir mekâna ve el konulmuş bir zamana ihtiyaç duyar. Özce tecrit, zaman ve mekândan müteşekkil yaşamın akışındaki kesintidir.

İmralı meselesi burada önem kazanıyor. Çünkü İmralı, tarihe geçen ünlü ada hapisanelerden farklıdır. Hazar Denizi'nde bulunan Nargin, Sardunya Adası yakınlarında bulunan Asinara, Akdeniz'de Malta, Güney Afrika'da Robben, Ohotsk Denizi'nde yer alan Sahalin, Kuzey Buz Denizi'ndeki Solevest, Çin Hindi yakınlarındaki Malaya ve kısmen de olsa ABD'nin Kaliforniya eyaletindeki San Francisco Körfezi'nde kayalık bir ada olan Alcatraz devletlerin siyasal açıdan liderlik kültürüne sahip kişileri halktan özellikle uzak tutmak için kullandığı mekanlar oluyor.

İmralı, Kürt sorununda paradigmasal değişimin, yani tüm hikâyenin de yeniden kurulduğu yerdir. Bu hikâyenin hakikatine karşı açılan savaş, tecridin de mutlaklaşma, derinleşme serencamına giden sürecin hikâyesidir. Hatırlanacağı üzere Kürt sorununa ulus-devletçi çözüm tezi uluslararası komplo ile karşılaştı. Derinlemesine bir sorgulama da bundan sonra başladı denilebilir. Abdullah Öcalan yeni ve derin bir arayışa gitti. Savaşlar verilerek kurulan ulus-devletlerin savaş döngüsünden ibaret bir özgürlük yanılması teorize ettiklerini çözümlendi. İmralı bir çözüm arayış mekanına dönüştükçe saldırı da bir o kadar sertleşti. İmralı, “özel bir hukukun”, “özel bir rejimin” ve “özel yasaların” işlediği bambaşka bir yerdir. Özel bir statüye tabi kılınan ada ve çevresi, hala denizden ve havadan 5 mile kadar askeri yasak bölge statüsündedir.

İmralı zindanının ‘üç ayaklı’ bir sistemle yönetildiği saptamasında bulunan Abdullah Öcalan’a göre, bir ayağı ABD, bir ayağı Avrupa, bir ayağı da Türkiye olan bu sistemin kendine özgü yanları ve derinliği vardır. İmralı'nın, tüm bunlardan farklı olarak, belki de en kritik ve hayati yönü “çözüm” ve “barış” eksenli gerçeğidir. Çözüm Süreci'nde de görüldüğü üzere, özünde iki yüz yılı aşan, son yüzyılda da kendini tamamen kurumsallaştıran ve uluslararası bir soruna dönüşen Kürt meselesine dair kilit rolde olmasıdır. Kürt sorununun şiddetten uzak bir yolla siyasal çözümünün sağlanabileceği inancıyla 1993 yılından bu yana Türkiye ile diyalog zemini oluşturmak için çaba gösteren Abdullah Öcalan, bu doğrultuda 1993, 1995 ve 1998 yıllarında ateşkes kararları aldı. Uluslararası Komplo aralığında Roma'da olduğu süreçten, Türkiye'ye getirildiği güne dek ve son 24 yıldır tutulduğu İmralı'dan da çözüm konusunda

ısrarla barış elini uzatmayı sürdürdü. Fakat hala bu çabalara “Kürt-Türk” çatışması bağlamında cevap veriliyor.

Tecrit ve tecrit şahsında İmralı adası, bugün hukukun kara deliği olmakla yetinmiyor, tüm hukuksuzlukların da toplamı olarak beliriyor. Tecrit şahsında hukuk nasıl oldu da kendini inkâr edecek hukuku oluşturmak zorunda kaldı? Hukuk nasıl oldu da şiddete dönüştü? Çok uzağa gitmeden, güncel duruma bakarsak cevabı kendiliğinden çıkıyor. Abdullah Öcalan ve yanında bulunan Hamili Yıldırım, Veysi Aktaş ve Ömer Hayri Konar’dan haber alamama hali 2023 yılının Aralık ayı itibariyle 33’üncü ayına girdi. Abdullah Öcalan ile son temasın sağlandığı 25 Mart 2021 tarihinden bu yana Bursa Cumhuriyet Başsavcılığı’na ve İmralı Cezaevi’ne yapılan 330 avukat ve 145 aile başvurusu yapıldı. Ancak yapılan tüm bu başvurular ya yanıtız bırakıldı ya da gerekçesi belirtilmeyen “disiplin cezaları” ile engellendi. Bunun dışında, Öcalan son 12 yılda yalnızca 5 avukat görüşü yapabildi, son 9 yılda yalnızca 5 aile görüşü yapabildi. 24 yılı aşkın İmralı tarihinde yalnızca 2 telefon görüşmesine olanak tanındı. İmralı tecridine ilişkin yapılan 9 tane AİHM başvurusu var. Bunlardan 7 tanesi henüz AİHM tarafından karara bağlanmamış durumdadır.

Yaşanan son önemli gelişme ise “umut hakkı” ile ilgili olandır. Türkiye’den yapılan başvurular içerisinde AİHM’in ömür boyu hapse ilişkin verdiği ilk kararın Abdullah Öcalan davası olduğunu hatırlatmakta fayda var. 18 Mart 2014 tarihinde Öcalan/Türkiye kararında “serbest kalma ümidi olmadan, hapis cezasının infazının ölünceye kadar devam etmesi, Sözleşme’nin 3. Maddesini ihlal eder” içtihadı doğrultusunda Türkiye’deki infaz hukukunu yakından ilgilendiren bir karar vermişti. Bu karardan sonra Türkiye herhangi bir adım atmadı. Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi (AKBK), bunun üzerine ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasıyla ilgili “umut hakkını” doğuracak yasal düzenlemeler ve uygulama değişikliklerinin sağlanması için Türkiye’ye dair denetim süreci başlattı.

Ancak Adalet Bakanlığı, “tecrit ve izolasyon yok” diye iddiasını sürdürüyor. Adalet Bakanlığı’nın yok dediği tecridi ise dünya kamuoyu tartışıyor. 29 baroya kayıtlı 775 avukat, 10-17 Haziran 2022 tarihleri arasında avukat ziyareti gerçekleştirmek talebiyle Bursa Cumhuriyet Başsavcılığı’na başvuruda bulundu. Ardından 14 Ağustos’ta Demokrasi ve Dünya İnsan Hakları İçin Avrupa Avukatlar Birliği (ELDH) öncülüğünde, 22 ülkeden 350 Avukat Abdullah Öcalan ile görüşmek için Adalet Bakanlığı’na mektup gönderdi. Ve son olarak Fas, Filistin, Federe Kürdistan, Irak, Lübnan, Mısır, Kuzey ve Doğu Suriye ile Ürdün’den 756 avukatın Adalet Bakanlığı’na Abdullah Öcalan ve İmralı’da kalan 3 isimle görüşmek için

başvuruda bulunduğu duyuruldu. Yani dünyada 30'un üzerinde ülkeden 2 bin avukat aynı meşru talebi dile getirmiş oldu.

Tarihsel, mekânsal ve kendilik bağlamlarına ek olarak tecrit ve şiddet ilişkisi de barizdir. Bu şiddetin mayası yasalarla oluşturuluyor. Nasıl ki egemen, olağanüstü hale karar verebilen olarak tanımlanıyorsa tecrit de benzer şekilde egemenin kendini ilan edebildiği dilimlerde kurumsallaşabiliyor. O anlamda “egemen-şiddet ve tecrit” arasında simbiyotik bir ilişki vardır. Egemen, yasalarını ilan ettiği hukuk üzerinden şiddeti, şiddeti üzerinden de tecridi kendi hegemonik alanına çekebilmektedir. Türkiye’de şiddet ve hukuksuzluğun zirvesi tecrittir. Hukukun sıfır noktası dahi değildir tecrit, sıfır noktası dediğimizde ona bağlı bir uzamdan bahsediyoruzdur hala, oysa tecrit somut ve soyut olarak hukukun dışıdır.

Nasıl ki 12 Eylül faşizminin gerçek yüzü Diyarbakır zindanında açığa çıkmıştı, bugünkü dinbaz, milliyetçi, cinsiyetçi iktidar bloğunun gerçek yüzü de İmralı’daki politikalarla açığa çıkıyor. Tecrit, Kürtleri siyaseten, hukuktan ve bir bütünen yaşamdan tasfiye etme ve bastırmada bir araç olarak kullanılmaya devam etmekte, sonuç alınması için ideolojik tüm aygıtlar canhıraş kullanılmaktadır. Tecrit, Kürt sorununda çözümsüzlüğün geldiği yerdir. Kürt sorunu bir güvenlik sorunu değildir. Demokrasi, özgürlük ve statü sorunudur. “Demokratik uzlaş, özgür bir siyaset ve evrensel hukuk” olarak ifade edilen Kürt sorunundaki demokratik çözüm yolların önündeki engeldir tecrit. O halde İmralı ve İmralı şahsında halen çözümün ve bilinçli olarak yaratılan çözümsüzlüğün merkezidir. Buradaki tecrit rejimi halkların başına musallat olmuş, toplumsal meşruiyeti hiçbir zaman olmamış bir rejimdir. O halde bu hapishane kapatılmalı, bu hukuk dışı sisteme son verilmelidir. Bu halkın kendine yol bellediği kişilikler ve değerleri yok saymak mümkün değildir. Devlet, Kürt sorununu güvenlik konseptiyle ne çözebilir ne de bastırabilir. Tecrit ile de sonuç alamaz. Evet, her şeyin bir saç teline bağlı olduğu bu yangın çağında, çözüm de bir Ada mesafesindedir.

4- Otoriterleşmenin ve Adaletsizliğin Bütçesi

Hatırlanacağı gibi, AKP iktidarının ilk yıllarında, Avrupa Birliği’ne katılım süreci kapsamında ardı ardına çeşitli uyum yasaları çıkarılmıştı. Devletteki bu kıpırdanış hali dikkate değer bulunmuş ve demokratik siyasetin yolunun açıldığı zannı belirmişti. Esasen bu sürecin, AKP ile başlayan değil, AKP’nin 2002’de iktidara gelmesinden önce başlamış bir süreç olduğunun ve iktidarların değil, devlet reflekslerinin bir neticesi olduğunun da altını çizmekte fayda bulunmaktadır. Gelgelelim çıkarılan bu yasa paketlerinin sorunlara köklü çözümler

getirmekten ziyade, devletin anti demokratik görünümüne yapılan makyajdan başka bir şey olmadığı bir süre sonra anlaşılmış, 2004'te Polis Vazife ve Selahiyet Kanunu'nda özgürlükler aleyhine değişiklikler yaptığında AKP'nin gerçek niyeti belirmeye başlamış, günümüzde ise net olarak ortaya çıkmıştır. Nitekim yargı paketleri adı altında, uyum yasaları ile kısmen de olsa demokratikleşen ceza yasaları daha sert hükümler içeren değişikliklere tabi tutulmuş, 12 Eylül 2010 yılında yapılan anayasa değişiklikleri ile muştulanan askeri vesayet hali yerini AKP vesayetine dönüşmüştür.

Uzunca bir müddet toplumu demokratikleşme ve özgürlük atılımları ile oyalayan iktidarın foyası ortaya çıktıktan sonra, gerçek yüzünü saklamaktan vazgeçmiştir. AKP iktidarı bugün artık, kayyımcı, seçilmiş belediye başkanlarını, siyasetçileri, avukatları, öğrencileri, gazetecileri tutuklamaktan çekinmeyen, son yıllarda ardı arkası kesilmeyen katliamları meşru gördüğünü söyleyen, kendisini eleştiren hiçbir kesime tahammülü olmayan, bu bağlamda gazeteciyi işinden, öğrenciyi okulundan attıran, beğenmediği iş insanını tehdit eden, sanatı ucube, sanatçıyı terörist gören, yargıyı, medyayı, eğitim kurumlarını ve eline geçirdiği her şeyi tek tipleştirilen totaliter, ceberut bir dikta rejimi inşa etmiştir.

Bu süreçte 15 Temmuz Darbe Girişimi ardından ilan edilen OHAL ile başlayan 20 Temmuz Darbesi bir dönüm noktası olmuş, KHK'ler ile kurumsal her şeyi tasfiye eden anlayış, akademi başta olmak üzere pek çok kesimdeki yurttaş da işsiz bırakarak oluşturduğu dikta rejimini sağlamlaştırma gayretine girmiştir. Kötü giden ekonominin sorumlusu bizzat kendi hukuksuz uygulamaları olsa da bu durumun yarattığı toplumsal sancıyı baskılamak adına, yasaklarında sınır tanımaz bir hale bürünmüş, zaten kodlarında var olan faşizmi, toplumun protoplazmasına kadar zerk etmişlerdir.

Benzer özellikler, iktidarın kendisine kerteriz aldığı 2. Abdülhamid dönemini çağrıştırmaktadır. Osmanlı'dan günümüze yüzünü Batı'ya dönen iktidarlar, çağdaş atılımlar için önce istekli olmuş, ardından bu açılımın izlerini kapatırcasına yasaklı dönemleri başlatmıştır. Gülhane Hatt-ı Hümayunu'nun okunmasıyla başlayan modernleşme ve yenileşme dönemine son verilerek istibdat döneminin başlatılmış olması, günümüzün AB sürecindeki hevesin ardından, güvenlikçi politikalara ani dönüşümü izah etmektedir. AKP'nin ilk iktidara geldiği dönemin başlangıcının, büyük bir ekonomik buhran ve havada uçuşan anayasa olduğunu hatırlamak ise günümüzdeki hukuk tanımaz ve otoriterleşen iktidarın seyrini izlemek açısından önemlidir.

Halihazırda ülke halkları, iktidarın Çözüm Süreci için kurulan masayı devirmesi ve 7 Haziran 2015 Seçimleri'ndeki yenilgisinin ardından 2007 yılında başladığı güvenlik politikalarını arttırmış ve ülkeyi yeni bir istibdat içine sürüklemiştir. Anayasayı bekleme

odasına aldığı söyleyen Cumhurbaşkanı, 15 Temmuz Darbe Girişimi'nin ardından ilan ettiği OHAL ile toplumsal dizayn sürecini hızlandırmış, referandumla cumhurbaşkanlığı sistemini dayatmıştır. 28 Mayıs 2023'te ta yeniden cumhurbaşkanı olabilen Erdoğan elde ettiği bu konumu kalıcı hale getirmek ve gelecek seçimleri tesadüflere bırakmamak için anayasanın bir kez daha değişmesi adına adımlar atmaya başlamıştır.

Bu adımlardan en keskin olanı AYM'nin Can Atalay kararının ardından Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı'nın, AYM kararını tanımaması ve AYM üyeleri hakkında suç duyurusunda bulunacağını ilan ettiği kararı olmuştur. Yargıtay'ın ilgili kararını, bir muhtıra olarak nitelendirmek hiç de yanlış olmayacaktır. Kuşkusuz Yargıtay'ın AYM karşısındaki bu cüreti, inşa edilen dikta rejiminin geldiği noktayı göstermesi bakımından son derece mühimdir.

Halklarımız özgürlüklerin kısıtlandığı, temel haklarının bile halen tartışma konusu yapıldığı bir yönetim tarzı ile karşı karşıyadır. Halkların egemenliğinin temsil edildiği parlamentoda milletvekillerinin dokunulmazlıklarının kaldırılması bir tehdit olarak tutulmakta, denetim yetkileri Meclis Başkanı'nın sansürüne takılmakta, milletvekillerinin yurt dışı yasakları dahi kaldırılmamaktadır. Oysa denge-fren mekanizması olsaydı kuvvetler ayrılığı ilkesi kalsaydı, Meclis demokratik ve özgür tartışma ortamının önünü kesen tüm engelleri kaldırmadaki yükümlülüğünü yerine getirebilirdi.

İktidarın Kürt sorununun çözümsüzlüğü noktasındaki inatçı ısrarı hukuktan giderek uzaklaşmayı, hukuksuzluğun yaygınlaşması ise ekonomik krizi derinleştiren bir olgudur. İnsan haklarından, hukuktan uzaklaşan her iktidar güven vermeyen duruşu ile ekonomi alanında baş aşağıya gitmeye mahkumdur. Ekonomideki kötü gidişat faşizmi desteklemekte ve otoriterleşme bir heyula gibi halkların aldığı nefesi boğmaktadır.

HDP'ye yönelik kapatma davası, uydurulan Kobani Davası, belediyelere atanan kayyımlar, baskı altında tutulan basın, tutuklu gazeteciler, eylem-etkinlik yasakları, üniversite öğrencilerinin hak arama araçlarına dönük saldırılar, başta İstanbul Sözleşmesi'nden çekilme kararı olmak üzere kadın özgürlükleri ile kazanımlarına dair atılan adımlar, cezaevlerinde artan baskı yöntemleri, işkence ve infaz yakmalar, haberlere getirilen erişim engelleri, 6 Şubat felaketinde olduğu üzere bant daraltma gibi, haber alma özgürlüğüne getirilen kısıtlamalar, hak taleplerine polis şiddeti ile karşılık verilmesi gibi örnekler hukuksuzluğun ve adaletsizliğin gediği noktayı göstermektedir.

AYM, AİHM kararlarının uygulanmaması, bu ağır hukuksuzluğun meşru gösteriliyor oluşu, otoriterleşme ve hukuksuzluğun seviye atladığına işaret etmektedir. AİHM tarafından verilen kararları 'siyasi' olarak değerlendirip 'siyasi rövanş' saikiyle hareket eden iktidarın hukukla uzaktan yakından rabitası yoktur. Üstelik AYM ve AİHM kararlarını, işine geldiğinde

uyguladığı, işine gelmediğinde uygulamadığı bilinen bir iktidarın, hukuku araçsallaştırdığı kuşkusuzdur.

Erdoğan Çözüm Süreci masasını devirdiğinden bu yana Türkiye'deki otoriterleşme tavan yapmış, adaletsizlik kural haline gelmiş, hukukun üstünlüğü yerine üstünlerin hukuku ilkesi cari olmuştur. 2024 Bütçesi de tercihleriyle bu otoriterleşme ve hukuksuzluk dönemini daha da güçlendirecektir. Ancak unutulmasın ki tüm baskıcı yönetimlerin sonu halkların özgürlük ve barışa olan inancı ve inadı ile gelmiştir.

Mülteciler Hukukun Dışında Tutuluyor

Türkiye 1951 yılında Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşme'yi imzalamış ve mültecileri coğrafi sınırlamaya maruz bırakmıştır. Protokol 1967 yılında kabul edilerek zaman sınırlaması kaldırılmışsa da coğrafi sınırlama devam etmektedir. Bu nedenle Türkiye, Suriyeli sığınmacıları başlangıçta misafir olarak tanımlamıştır. Bu durum ise Suriyeli sığınmacılara hiçbir hak vermemekle birlikte Türkiye'ye sınır dışı etme hakkı vermekteydi. Ardından UNHCR'in (Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği) tavsiyesi üzerine hükümet sığınmacıları geçici koruma altına almış 2014 yılının Nisan ayından itibaren de Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun 91. maddesi ile bu statü Suriyelilere sağlanmıştır.

Ancak Suriyeli sığınmacıların durumu muğlaklığını korumuş, statüyle ilgili bu belirsizlik de sığınmacıların sorunlarının katmerlenmesine neden olmuştur. İdlip'te sayıları resmi kanallar tarafından 36 olarak ifade edilen askerin yaşamını yitirmesi ve pek çoğunun ağır yaralı olduğu elim hadisenin ardından dönemin iktidar sözcüsü Ömer Çelik'in "Mülteci politikamız ayındır ama ortada bir durum var, artık mültecileri tutabilecek durumda değiliz" ifadelerini kullanmasının ardından ise sığınmacılar sınır kapılarına yığılmış ve son derece güvencesiz koşullarda Yunanistan'a oradan da çeşitli Avrupa ülkelerine gidebilmek için büyük bir insanlık dramının öznesi olmuşlardır.

Aradan geçen zaman zarfında mülteciler Türkiye'de ucuz ve kayıtdışı işgücünün temel öznesi haline gelmiştir. Ancak ayrımcılık her boyutu ile devam etmekte, mülteciler toplumsal nefretin de odağında bulunmaktadır. Geçtiğimiz günlerde Zonguldak'ta ruhsatsız maden ocağında hayatını kaybeden 3 çocuk babası Nourtani'nin ormanlık alanda benzin dökülerek yakıldığı ortaya çıkmıştı. Bu hadise katmanlı bir kötülüğün simgesi olarak tarihte yerini alacaktır. Ruhsatsız bir maden ocağının çalıştırılması, burada bir iş cinayetinin meydana gelmesi zaten başlı başına sorunlu bir haldir. Maktülün göçmen olması, dolayısıyla 'kimliksiz' olması ise maden ocağı sahiplerince cenazenin yakılmasında beis görmediklerinin izahıdır.

Yani ortada son derece katmanlı bir durum söz konusudur. Ancak burada bir göçmen işçinin varlığının dahi yadsınması hali, Türkiye'nin göçmen politikalarının bir özetidir.

Göçmenleri savaş mağduru olarak değil Avrupa'ya karşı bir silah ve ucuz işgücü olarak düşünen iktidarın, bu durumu ayrıca iskan politikasının unsuru olarak değerlendirdiği de bir diğer realitedir. Nüfus politikalarını bu şekilde dizayn etmesi ise ülkedeki baskı ve otoriterleşmeyi artırıcı bir unsur olarak değerlendirilmelidir.

5- 2024 Bütçesi Ekolojik Yıkımı Hızlandıracak

AKP iktidarı döneminde yıllar boyunca artarak devam eden ekolojik tahribat, gerek sosyo-ekonomik gerekse de çevre, halk ve işçi sağlığı bağlamında yıkımlara yol açmayı sürdürüyor. Kalkınma planları adı verilen süreç, planlı bir kirletme ve ekokırım faaliyetine dönüşüyor. Bu sistematik ve yaygın ekolojik yıkım, aynı zamanda büyük düzeyde sömürünün ölçeğini de belirliyor. Büyük miktarlardaki ağır sanayi hurdasının terk edildiği yerler, hem halk hem de çalışanlar için akut ve kronik sağlık risklerine yol açıyor.

Gerek dünyada gerekse Türkiye'de ekolojik tahribatın en çok hissedildiği alan hiç kuşkusuz iklim krizidir. Temel nedeni atmosferdeki karbon oranının artması olarak ifade edilen iklim krizi, plansız ve kalkınma odaklı endüstrileşmenin, yaygın şekilde fosil yakıt kullanmanın, enerji üretiminde fosil yakıt bağımlılığının sonucudur. AKP hükümeti döneminde fosil yakıt bağımlılığı her yıl artmaktadır. Enerji üretiminde fosil yakıt bağımlılığı Avrupa'da ortalama olarak yüzde 70 iken, bu oran Türkiye'de yüzde 84 civarındadır. Büyük bölümü AKP iktidarıyla geçen son 30 yıl içinde enerjide fosil yakıtların payı Avrupa'da yüzde 15 azalırken bu oran aynı dönem içinde Türkiye'de yüzde 3 artmış durumdadır. Bu dönem içinde Avrupa'da fosil yakıt oranının arttığı tek ülke Türkiye olmuştur.

İklim krizi ile mücadele, her şeyden önce kısa, orta ve uzun vadede hayata geçirilebilecek halktan yana, doğanın haklarını gözeterek gerçekçi, uygulanabilir, sistematik çözüm önerileri ile mümkün olur. AKP iktidarı, hem ekolojik tahribatı hem de iklim krizini böylesi bir ciddiyetle ele alma perspektifinden çok uzaktır. Örneğin, 2024 bütçesinde Çevre, Şehircilik ve İklim Bakanlığı için toplamda 271 milyar 741 milyon 383 bin TL ayrılırken, bütün bu devasa iklim krizi sorunlarını çözmek üzere kurulmuş olan İklim Değişikliği Başkanlığı'na ayrılan bütçe sadece 178 milyon 814 bin TL olmuştur. Bu rakam bakanlık bütçesinin sadece binde 6'sı kadardır. 2024 Bütçesi'nde Diyanet İşleri Başkanlığına ayrılan bütçe ise 91 milyar

824 milyon 805 bin TL'dir. Bu kıyas bile tek başına AKP iktidarının önceliği neye verdiğinin göstergesidir.

Karbon salımında en önemli unsurlardan birinin kara taşıtlarında kullanılan fosil yakıt olduğu bilinmektedir. Ulaşımında karbon salımının azaltılması için devletin temiz enerji ile çalışan teknolojileri desteklemesi ve alımını teşvik etmesi, hatta bu alanı sübvanses etmesi beklenirken, AKP hükümeti 2021 yılında yaptığı düzenlemeyle elektrikli araçlardaki ÖTV miktarını motor gücü 85 kW'yi geçmeyen elektrikli araçlarda yüzde 3'ten yüzde 10'a, motor gücü 85 kW'yi geçen fakat 120 kW'yi geçmeyen elektrikli araçlarda yüzde 7'den yüzde 25'e, motor gücü 120 kW'yi geçen elektrikli araçlarda ise yüzde 15'ten yüzde 60'a yükseltti. Bu uygulamalar, iktidarın iklim krizi konusundaki samimiyetsizliğinin örnekleridir.

İklim krizinde temel faktör olan karbon salımı konusunda önlem alması beklenen iktidar, konuyu bir ticaret malzemesi haline getirmekten de çekinmiyor. AKP iktidarı bir süre önce "iklim kanunu" adı altında kamuoyuna sızdırılan ve özü bir ticari faaliyeti düzenleme olan Karbon Piyasası Oluşturma mevzuatını şimdi bir yönetmelik olarak çıkarmaya çalışıyor. İktidar, devleti, doğayı ve halkı bir şirket mantığı çerçevesinde değerlendiriyor. Hepimizin, hatta gezegenin geleceğini tehdit eden bir ekolojik sorunu ticaret mevzuatı çerçevesine indiriyor.

Öte yandan 29 Kasım tarihli Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe giren düzenlemeyle oluşturulan Ulusal Su Kurulu, Havza ve İl Su Kurulları, suyu metalaştırmaya dönük faaliyetleri kurumsallaştırmayı hedefleyen bir düzenleme niteliğindedir. Tüm canlılar için yaşamsal ihtiyaç olan su, ekonomik bir meta mantığı içinde arz-talep kavramı üzerinden kontrol edilmeye çalışılıyor. Bu ve benzer düzenlemelerle aynı zamanda, iklim, su, kent gibi konulardan başlanarak üstün yetkilerle donatılmış idari kurullar oluşturulmaya çalışılıyor. Bu idari hiyerarşi, halkın ve konuyla ilgili diğer kurum ve kuruluşların karar süreçlerine katılımını engelliyor. Devletin tüm kademelerinde giderek güçlenen otoriterleşme, bu alanda da karşımıza çıkıyor.

Kentleri ranta dayalı bir şehirleşme ve dönüştürme perspektifi ile hareket eden AKP-MHP iktidarı 7471 sayılı "Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun ile Bazı Kanunlarda ve 375 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamede Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun"u 7 Kasım 2023 tarihinde yürürlüğe soktu. Bu değişiklik sonucunda mevcut yerleşim yerlerinin ve yurttaşlar tarafından halen kullanılmakta olan binaların da rezerv alanı ilan edilmesinin önünü açmış oldu. Önceleri soylulaştırma ve mutenalaştırma şeklinde karşımıza

çıkan ranta dayalı kentsel dönüşüm uygulamalarında artık bir üst aşamaya geçilebilecek ve yurttaşlar, iktidar tarafından rahatlıkla mülksüzleştirilebilecektir.

Çıkardığı imar afları ile insanlarımızın sağlam olmayan binlerce binada yaşamasına göz yuman bu iktidar, Şubat ayındaki depremlerde gerçekleşen yıkımın da baş sorumlusudur. 6 Şubat depremlerinden sonra devletin deprem bölgesine para ve rant odaklı bakışında bir değişiklik olmamıştır. Deprem bölgelerindeki enkazın kaldırılması sırasında halk sağlığını tehdit eden asbest tozunun yayılmasına karşı gereken önlemleri almayan iktidar, yıkılan veya orta hasar alan binaların bulunduğu yerleri vakit geçirmeden rezerv alanı ilan etme gayretindedir. Böylece iktidarın neden apar topar bir şekilde, yangından mal kaçırırçasına 7471 sayılı “Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun”da değişiklik yaptığı net bir şekilde ortaya çıkmıştır. “Koyun can derdindeyken kasap et derdinde” şeklindeki halk deyişi bu uygulamanın açıklanması için yeterlidir.

Başta deprem bölgesi olmak üzere, rezerv alanı ilan edilen veya rantsal dönüştürülmesi planlanan bölgelerdeki yurttaşlar, inşaat sürecinin ne zaman başlayacağı, ne zaman biteceği, üretilecek konutların sosyal konut mu, lüks konut mu olacağı, konutların yurttaşlara teslimi sırasında devlet tarafından ne kadar para isteneceği gibi konularda yeterli şekilde bilgilendirilmemiştir. Deprem bölgesindeki yurttaşlar belirsizliğe ve umutsuzluğa terk edilmiştir Üzerinden 10 ay geçmiş olmasına karşın deprem bölgesindeki halkın hiçbir sorunu çözülmemişken başta bölgede rantsal dönüşüm çalışmalarına hız verilmiş ve vatandaşların mülkü hazine adına tescil edilmeye çalışılmaktadır.

Ekolojik tahribat içinde önemli konu başlıklarından başka biri olan “ormansızlaşma sorunu”, Türkiye’de kriz boyutuna ulaşmış durumdadır. AKP dönemindeki ormansızlaşma sorunun temel nedenleri, orman bölgelerindeki maden tahsisleri, enerji üretim ve iletim tahsisleri, yangınlar, endüstriyel plantasyon çalışmaları, yapılaşma ve kentleşme sonucu ağaç kesimi oldu. Yapılan değerlendirmelere göre AKP iktidarı boyunca her yıl ortalama 400 milyon metrekaarelik alan, orman vasfını kaybediyor. Orman vasfını kaybeden bu bölgeler rant ve talan alanı olarak şirketlere peşkeş çekiliyor.

Örneğin, AKP iktidarı döneminde kamudan en fazla iş alan şirketlerden Limak Holding ve IC Holding ortak iştiraki olan YK Enerji’nin, kömür maden sahasını genişletmek için İkizköy’de bulunan Akbelen Ormanı’nda yaptığı ağaç katliamı tüm halkın hafızasında halâ canlılığını korumaktadır. Bölge halkı, ormanı devletten ve devletin himayesi altında talanı sürdüren şirketlerden korumaya çalışırken Cumhurbaşkanı Erdoğan ise Akbelen’de direnen bölge halkını ve yaşam savunucularını

hedef almış, “Kampanyaları ağaç sevgisiyle izah edemeyeceğimiz açıktır. Biz çevreci görünümlü marjinallerle ilgilenmiyor, işimize bakıyoruz.” demişti. Daha sonra Erdoğan’ın dediği gibi AKP iktidarı işine bakmaya devam etmiş ve devasa bir bölgeyi, beşli çete şirketleri için ormansızlaştırmayı sürdürmüştü.

Devam eden talan nedeniyle, Akbelen-İkizköy bölgesinde, 2019 – 2023 yılları arasındaki 4 yıllık süreçte ormandaki yeşillik oranı yüzde 31’den fazla azaldı. Akbelen-İkizköy bölgesinde 2019 yılında yüzde 87,30’u ormanlık alan, 2023 yılında yüzde 59,55’e kadar düştü. İlerleyen aşamalarda üretilecek enerjinin kullanımı, taşınması ve aktarımının yaratacağı bitki örtüsü kaybı, bölgede daha ciddi ekolojik sorunlara sebep olacaktır. Yıllar önce bölgede bulunan göletlerin kuruması, ekolojik yaşam alanlarının nasıl daraldığının en somut örneklerinden biri olmuştur. Kömür madeni için başlatılan ağaç kesiminin sürmesi ve Yeniköy-Kemerköy termik santrallerinin çalışmaya devam edilmesi halinde, 30 bin köylünün şehre göç etmek zorunda kalması, bu insanların tarımsal üretim sektöründen ayrılması sonucunda gıda kıtlığının derinleşmesi de gündemdedir.

Ekolojik yıkımın önemli bir unsuru olan ormansızlaşmanın bir diğer nedeni de orman yangınlarıdır. 2023’ün sadece ilk 7 ayında Türkiye genelinde 1022 orman yangını meydana geldi ve bu yangınlarda 69 milyon metrekare büyüklüğündeki ormanlık alan ağır zarar gördü. Sermayenin ve şirketlerin çıkarları için elindeki bütün olanakları seferber ederek ormanlarını iktidar ve yandaşlarının talanından korumaya çalışan halka baskı ve zulüm uygulayan AKP iktidarı, son 10 yıl içinde çıkan yaklaşık 30 bin orman yangınına müdahalede ise yetersiz ve hatta gönülsüz şekilde hareket etti.

Kürtlerin yoğun olarak yaşadıkları illerde askeri operasyonlar sırasında yaşanan ve zamanında gerekli müdahale yapılmayan orman yangınları AKP iktidarı tarafından araştırılmadı, araştırılması bir yana konuyu gündeme taşıyan doğa ve yaşam savunucuları adeta suçlu ilan edildi.

Öte yandan tüm canlılar için temel yaşam kaynağı olan ve ekolojik perspektifle bakıldığında yine tüm canlılar için temel hak olan su ve suya erişim, AKP döneminde her gün giderek daha büyük bir sorun haline gelmektedir. Sürdürülebilir olmayan su altyapı projeleri (enerji, sulama, içme suyu temini veya taşkın kontrol amaçlı yapılar) hidrolojik sistemleri doğrudan etkilemekte ve bazı durumlarda dere ve sulak alanların yok olmasına yol açmaktadır. Bu tür müdahaleler ekonomik, ekolojik ve sosyal sorunların büyümesine neden olmaktadır.

İklim krizi nedeniyle sıcaklıklar artarken ve meteorolojik kuraklık gün geçtikçe daha çok hissedilirken AKP iktidarının sulak alanları korumayı öncelikleri içinde görmemesi ve bu konuda yapılan tüm uyarıları duymazlıktan gelmesi sonucunda Türkiye, yakın gelecekte “su fakiri” bir ülke durumuna gelecektir. Su ve temiz suya erişim sorunu sadece yağış oranlarındaki dalgalanmalar nedeniyle yaşanmıyor. İktidarın, şirketleri önceleyen tercihleri, tüm devlet olanaklarını bu şirketlerin faaliyetini sürdürmesi için seferber etmesi, doğal yaşam alanlarını bu şirketlerin yağmasına açması da sorunu giderek içinden çıkılmaz hale getirmektedir. Su Tahsisleri Hakkındaki Yönetmelik’in 7. Maddesi suyun kullanımında öncelik sıralaması yapmakta ve halkın içme ve kullanma suyu ihtiyacını birinci, enerji üretimi ve sınai su ihtiyaçlarını ise dördüncü sıraya koymaktayken iktidar tüm uygulamalarında bu yönetmeliğini hiçe saymaktadır. Bunun en açık örneği, yargı kararlarına göre kapatılması gerekirken çalışmalarına devam eden Yatağan ve Yeniköy Termik Santrallerinde yaşanmaktadır. Örneğin, Akbelen Ormanları’nın uğruna yok edildiği ve “beşli çete” üyesi LİMAK Holding’e ait olan Yeniköy-Kemerköy Termik Santrali, mevcut hukuka ve yasalara göre aslında kaçak bir işletme durumundadır. İçinde Yeniköy-Kemerköy Termik Santrali’nin de bulunduğu, bölgedeki üç termik santralin mahkeme kararlarına göre 1999 yılında kapatılması gerekmektedir. Önce Aydın İdare Mahkemesi, ardından da Danıştay’ın onayladığı karar bunu gerektiriyordu. Devlet bu mahkeme kararlarının gereğini yerine getirmeyince bölge halkı bu kez hakkını Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nde aramak zorunda kaldı. AİHM de 2005 yılında verdiği kararla devletin yargı kararlarına uyması gerektiğini hükme bağlamıştı.

AKP iktidarı iş başına geldiği günden bu yana Kemerköy, Yeniköy ve Yatağan santralleri yasa dışı şekilde çalışmaya, bölgede ekolojik tahribat yaratmaya devam etmektedir. Halkın ve doğanın haklarının karşısında sermayenin çıkarı söz konusu olduğunda bu iktidar sermayeyi korumak uğruna, hem kendi ülkesindeki, hem de uluslararası düzlemdeki hukuku çiğnemekte zerre kadar tereddüt etmemektedir.

2024 Bütçesi’ndeki rakamlar kadar bu rakamların hangi amaçlar için, ne şekilde kullanılacağı da önemlidir. AKP iktidarı bugüne kadar uyguladığı beşli çetelerden yana ve halka karşı politikalarına 2024 bütçesi ile hız kazandırmak istemektedir. İktidar, ne toplum sağlığını, ne insan hayatını, ne doğanın haklarını, ne de yaşam alanlarını düşünmemektedir. AKP iktidarının bütün önceliği beşli çete ve benzeri şirketlerin kârlarını katlaması, ülke kaynaklarının sermayenin istekleri doğrultusunda kullanılmasına zemin hazırlanmasıdır. Bir yanında AKP iktidarı ve çeteleşmiş şirketler varken, diğer yanda halkın, doğanın ve yaşam alanlarının olduğu bir denkleme karşı karşıyayız. Bu denklemin mevcut hali AKP ve ortakları

için “kazan-kazan” sonucu doğururken, denklemin diğer yanındaki halk, doğa ve yaşam alanları sürekli kaybediyor.

6- 2024 Bütçesi’nden Emekçilerin Payına Sefalet Ücretleri Düştü

Türkiye’de emek sömürüsü formlarının her geçen dönem arttığı ve sömürünün devlet ve iktidar zoruyla derinleştiğini ifade etmiştik. Türkiye’de çalışan tüm emeklilerin, işçilerin, işsizlerin ve “gelirsiz çalışanların” kısacası tüm emekçilerin son 10 yılda geçim koşullarını sefalet düzeyine indiren iki önemli etken olarak işsizlik ve enflasyonun etkileri olmuştur. Yüksek oranlı ve uzun süreli işsizlik “her koşulda çalışmayı kabul ettirmenin aracı” olurken enflasyon ise ücretlerin reel olarak düşmesinin aracı olmuştur. Bu yönüyle iktidar, işsizlik ve enflasyonu kasıtlı olarak yüksek tutup ülkeyi bir emek cehennemi ve sermaye cenneti yapmak için birçok politika uygulamıştır. Bu iki gösterge esas alınarak hesaplanan sefalet endeksi sıralamasında Türkiye uzun bir süredir ilk 10 ülke içindedir.²¹ Yemen, Ukrayna, Zimbabve, Suriye, Lübnan gibi ülkelerin başını çektiği bu ülkelerde devam eden iç karışıklık, çatışma ve savaş durumlarının bir benzerinin Türkiye’de de yaşandığı bilinmelidir. Kürt meselesinde 2015 yılında çözüm sürecinin terk edilmesinden sonra girilen güvenlikçi yaklaşım Türkiye’deki sefaletin, işsizliğin, enflasyonun ve yaşanan derin ekonomik krizin en önemli nedenidir.

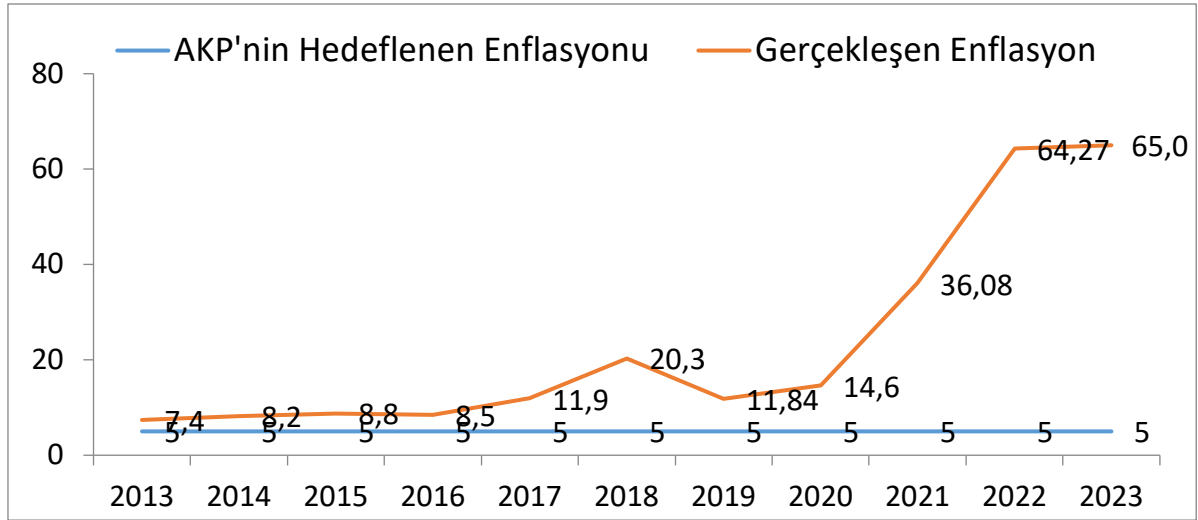
Hedeflenen enflasyon olarak hiçbir gerçekliği olmamasına rağmen yüzde 5’in yıllardır ifade edilmesi²² ancak gerçekleştirmelerin bu hedefin yıllardır 7-13 katı kadar olması, iktidarın gerçeklikten ne kadar koptuğunu, halkın yoksullaşmasını ne kadar önemsemediğini göstermektedir. Enflasyon tüm toplumdan alınan dolaylı bir vergi olup en çok da emekçileri yoksullaştırmaktadır. İzlenmekte olan para ve faiz politikaları halktan alınan enflasyon vergisini arttırmıştır. “Türkiye’de yüksek enflasyon, tıpkı ÖTV, KDV ve Gelir Vergisi gibi, emekçilerden alınan çok ağır bir vergiye dönüştü. Öyle ki halkın elindeki TL’nin satın alma gücü azaldıkça kendini gösteren ‘enflasyon vergisi’ halkın refahını daha da düşürüyor, halkı daha da yoksullaştırıyor. Yani yüksek enflasyon tıpkı adaletsiz bir vergi gibi işlev görüyor ve toplumsal zararın yükünü emekçilerin omuzlarına yıkıyor.”²³

²¹ https://www.dogrulukpayi.com/dogruluk-kontrolu/turkiye-nin-sefalet-endeksinde-5-sirada-oldugu-iddiasi?gclid=CjwKCAiAjrArBhAWEiwA2qWdCHbZTTaLcdapzqrBIS5gwS4Qux4lBA1beqnQl-mUYaupmDIdbJItHxoC8VQQAvD_BwE

²²

<https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TR/TCMB+TR/Main+Menu/Temel+Faaliyetler/Para+Politikasi/Fiyat+Istikrari+v e+Enflasyon/Enflasyonun+Hedefleri>

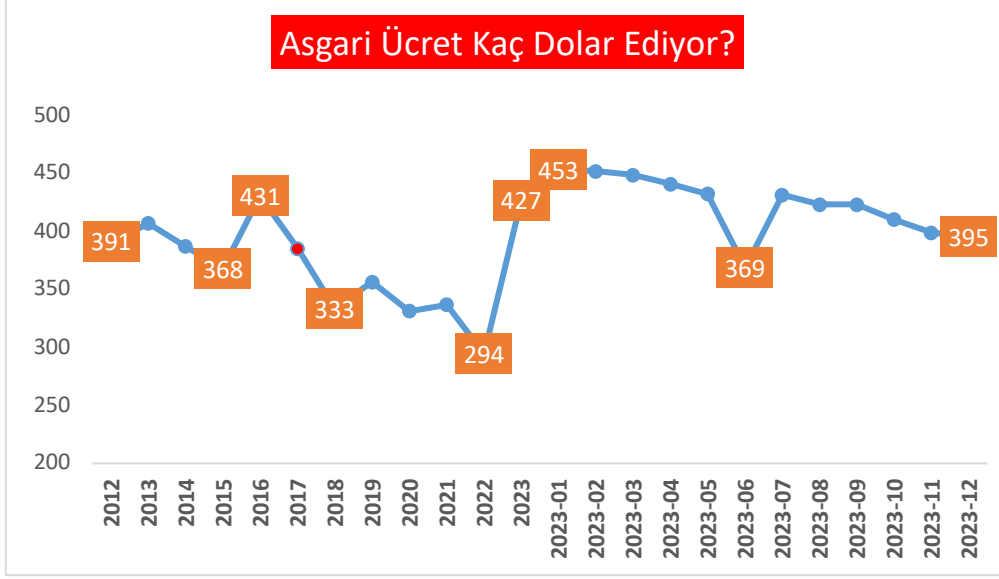
²³ <https://www.evrensel.net/haber/471760/prof-dr-mustafa-durmus-yuksekenflasyon-halki-ezen-bir-vergiye-donustu>

Kaynak: TCMB

AKP iktidarı eli ile 21 yılda halkın bütçe hakkı ortadan kaldırılırken, emekçilerin milli gelirden aldığı pay azalırken, asgari ücret genelleştirildi ve alınan yaygın ücret haline getirildi. Asgari ücret tespitinde, asgari ücretin Türkiye’de en düşük ücret olmadığı, ortalama ücret haline geldiği gerçeği göz ardı edilmektedir. AB ülkelerinde yüzde 4 civarında olan asgari ücretle çalışan oranı Türkiye’de yüzde 50 civarındadır. Asgari ücret, milyonların meselesidir. Asgari ücret tespitinde bu gerçek dikkate alınmamıştır. Bunun yanı sıra asgari ücret altında ve kayıt dışı bir şekilde çalışan milyonlarca emekçinin olduğu bilinmektedir.

Türkiye’de istihdamda bulunan emekçilerin büyük bir kısmı asgari ücret düzeyinde çalışmaktadır. Asgari ücretin net 11.402 TL ve yıllık toplam tutarın ise sadece 136.824 TL olduğu, gelir adaletsizliği makasının sermaye lehine giderek açıldığı gerçeği ortadadır. Asgari ücretin tespitinde TÜİK’in inandırıcılıktan uzak enflasyon verileri değil, gerçek enflasyon ve ekonomik büyüme ile geçim şartları, işçinin sadece kendisinin değil ailesiyle beraber geçiminin sağlanması gerektiğini söyleyen uluslararası standartlar göz önüne alınmalıdır.

Kaynak: TCMB, ÇSGB, TÜİK

Türkiye’de 2012 yılında 391 Dolar olan asgari ücret 2023 yılının sonunda yine aynı seviyeye yakın bir düzeyde gerçekleşmiştir. Yılbaşlarında veya asgari ücret artışının yapıldığı dönemlerde geçici bir süre artan asgari ücret yüksek enflasyon ve artık yapısal bir durum haline gelen kur şokları karşısında çok hızlı erimektedir. 2016 yılından bu yana reel zam alamayan asgari ücretlilerin mutlak yoksullaşma sürecinde oldukları bilinmeli ve kısa vadede gerekli tedbirler alınmalıdır. İktidarın ve yandaş sendikaların işbirliği ile 15-17 bin TL aralığında belirleyeceği bir asgari ücret düzeyi söz konusu yoksullaşma eğilimini hızlandıracaktır. TÜRK-İŞ araştırmasının 2023 Kasım ayı sonucuna göre dört kişilik bir ailenin sağlıklı, dengeli ve yeterli beslenebilmesi için yapması gereken aylık gıda harcaması tutarı (açlık sınırı) 14.025 TL’ye çıkmıştır. Gıda harcaması ile giyim, konut (kira, elektrik, su, yakıt), ulaşım, eğitim, sağlık ve benzeri ihtiyaçlar için yapılması zorunlu diğer aylık harcamalarının toplamından hesaplanan yoksulluk sınırı ise 45.686 TL olmuştur. Asgari ücrette ölçü yoksulluğa karşı koruma olmalıdır. Belirlenecek asgari ücret yoksulluk sınırının yarısından az olmayacak şekilde belirlenmelidir. Her ay sendikalar tarafından açıklanan açlık ve yoksulluk sınırı verilerine göre güncellenerek emekçiler enflasyona karşı korunmalıdır.

Ücretleri AKP ve yandaş sendikalarının iş birliği ile reel olarak düşürülen önemli bir emekçi kesimi de kamu emekçileri ve emeklilerdir. Emeklilerin çok önemli bir bölümüne ödenen miktar 260 Dolar civarında olup günlük 10 Dolar sınırının altındadır. Öte yandan tüm kamu emekçileri artan kira, ulaşım ve gıda enflasyonu karşısında reel olarak yoksullaşmıştır. Kamu Emekçileri Sendikaları Konfederasyonu mevcut yoksullaşmanın önüne geçmek

amacıyla 2024 yılı başında en düşük ücret tabanının 32.250 olması ve büyükşehirler de yaşayan kamu emekçilerinin 47 bin, diğer şehirlerde 45 bin ücretin düzenlenmesi gerektiğini Temmuz 2023 döneminde talep etmiştir.²⁴ 2023 yılı sonunda söz konusu Toplu İş Sözleşmesi talebinin bile yaşanan enflasyon ve yoksullaşma sürecine yetemeyebileceği öngörülmeli ve kamu emekçilerinin reel zam alması sağlanmalıdır. Kamu emekçileri için “enflasyon farkı almak” reel zam almamaktır. Ücretlerdeki cari artışlar nedeniyle Nisan ve Kasım aylarında Vergi dilimleri değişen ve bu nedenle de daha düşük gelir elde eden kamu emekçilerinin reel ücretlerinin korunması amacıyla bu bağlamda da bir düzenleme yapılmalıdır. OECD ülkelerinin ortalamasına göre Türkiye’de kamu istihdam sayısı düşük iken kamu emekçilerinin çalışma saatleri daha fazla ödenekleri ise daha azdır. Ancak 2024 Bütçesi bu gerçeklerin yanından bile geçmemektedir. 2024 Bütçesi emeğin sömürsünü ve sefalet ücretlerini devam ettirecektir.

7- Alevi Toplumunun Sorunları: Sünnileştirme-Türkleştirme ve Tekçi İnanç Politikaları

3 Mart 1924 tarihinde Diyanet İşleri Başkanlığı kurulup, resmi devlet İslamıyla Sünni Hanefi mezhebi üzerinden tek inanç esaslı bir kurumsallaşmaya gidilmiştir. Bu anlamda Diyanet dini devletin bakış açısına göre dizayn ederek, toplumu kontrol altına almak için kurulmuştur. 2 Eylül 1925 tarihli kararname ile Tekke ve Zaviyelerin Kapatılması Kanunu ve Tevhid-i Tedrisat Kanunu gibi hukuki düzenlemelerin akabinde Alevilerin inançları ve ibadetleri yasaklanmıştır. Tarihsel süreçte yasaklanan yok sayılan Alevilerin Sünnileştirilmesinde, Kürt Alevilerin ise Sünnileştirilip Türkleştirilmesinde Diyanet önemli bir misyon üstlenmiştir. Dersim kaliamı bunun en acı örneklerinden birisidir.

Tekçi inanç politikalarının başlıca uygulayıcısı olan Diyanet İşleri Başkanlığı, 79,7 milyar TL’lik 2024 bütçesiyle 76,2 milyar TL olan İçişleri Bakanlığı’nın bütçesi dahil, Dışişleri, Enerji ve Tabii Kaynaklar, Kültür ve Turizm, Sanayi ve Teknoloji, Ticaret bakanlıklarının bütçelerini geride bırakmıştır. Bugün 6 bakanlığın bütçesini geçen Diyanet İşleri Başkanlığı, kuruluşundan günümüze değin iktidardaki hükümetlerin çok önemli bir aparatı olarak görev yapmaktadır. Diyanet’te çalışan din görevlileri cami ve mescitlerde iktidar partisinin politikalarını savunmak zorunda bırakılmaktadır. Tüm yurttaşların ortak vergileriyle

²⁴ <https://kesk.org.tr/wp-content/uploads/2023/07/II%CC%87S-TALEPLERI%CC%87202425006.pdf>

faaliyet yürüten Diyanet İşleri Başkanlığı, “Tek Devlet, Tek Millet, Tek Dil, Tek Cinsiyet” esasıyla toplumun sadece belirli bir kesimine uygun olarak çalışmaktadır.

Aleviler 1921 Koçgiri, 1938 Dersim, 1978 Maraş ve Malatya, 1980 Çorum, 1993 Sivas Madımak, 1995 Gazi Katliamı gibi kitlesel katliam ve sürgünler yaşamasına, kanunen yok sayılmasına, kamusal alanlardan men edilmesine rağmen örgütlenmiş, katliamcı, inkârcı yönetimlere teslim olmamıştır. Bugün sivil toplumda büyük bir örgütlenme içerisindeki Aleviler eşit yurttaşlık haklarını istemektedir. Devletin bu bakış açısına rağmen Aleviler, büyük mücadeleler verip Cemevleri inşa etmiş, ibadetlerini Cemevlerinde sürdürmüşlerdir. Her fırsatta ve her demokratik ortamda Cemevlerinin ibadethaneleri olduğunu söylemişlerdir.

Cumhuriyetin kuruluş sürecinde “tarikat” olarak kabul edilip yasaklanan Alevilik, gelinen süreçte iktidar tarafından adıyla telaffuz edilmekte ama kültürel alan içinde konumlandırılıp, bu yönüyle inkâr edilmektedir. AİHM ve Yurt içindeki (Yargıtay ve Danıştay dahil) birçok hukuki karara göre ibadethane statüsü birçok kez tescillenen Cemevleri ile ilgili gerekli yasal düzenlemeler yapılmamaktadır. Avrupa Birliği İlerleme Raporlarında neredeyse her yıl Cemevlerine yönelik ayrımcı tutum not edilmekte ve bu Cemevlerinin ibadethane olduğuna yönelik AİHM kararının uygulanmadığı belirtilmektedir.

Ana yurtlarında yok sayılan ve inkar edilen Aleviler göç ettikleri Avrupa ülkelerinin Anayasaları gereğince Cemevlerini kendine özgün müstakil bir ibadethane olarak tescil ettirmişlerdir. Böylece Cemevleri, Kilise, Cami, Havra, Sinagog vb. ibadethaneler statüsünde kabul edilmiş ve aynı eşit haklara sahip olmuştur. Alevilerin Avrupa’da resmen elde ettiği kazanımlar, Türkiye’de iktidar ve küçük ortağı tarafından “rahatsızlığa” neden olmuştur. Çünkü aynı haklar Türkiye’de inkâr edilmektedir. Başta iktidar olmak üzere Aleviliği kendine payanda olarak gören müesseses nizam devamcıları, Alevi hakikatinin dünya ölçeğinde kabul görmesine karşın Alevileri ve Cemevlerini kontrol altına alıp, hak taleplerini devlet imkânlarını sunarak görünmez hale getirmek için bir Alevi Diyaneti kurma amacı ile Kültür ve Turizm Bakanlığı’na bağlı Alevi-Bektaşî Kültür ve Cemevi Başkanlığı’nı tahsis etmiştir. Aleviliği anayasal güvence altına almayanlar, Kültür ve Turizm Bakanlığı gibi alakasız bir bakanlık bünyesindeki başkanlık makamları altında saraya bağlayarak Alevilere kayyım atamak istemektedir.

Alevilik inançsal yapısı “ele ele el hakka” düsturu içerisinde gelişmiş ve yaşamıştır. Aleviliği bir devlet kurumuna bağlamak Alevi inancına müdahaledir. Aleviler üzerindeki politikalar eskiden Diyanet İşleri Başkanlığı üzerinden gerçekleştirilirken, artık bu misyonu (2024 yılında) 10,5 milyar TL bütçeye sahip olan Kültür ve Turizm Bakanlığı’na bağlı Alevi-Bektaşî Kültür ve Cemevi Başkanlığı yürütmektedir.

6 Ekim 2023 tarihli gece yarısı yayınlanan bir Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi apar topar bu kurumun başına, 72 millete bir gözle bakan Alevi dünya görüşünden taban tabana zıt, Alevi toplumunda muteber olmayan bir kişinin göreve getirilmesiyle, Alevi halkının ve örgütlü oldukları Alevi kurumlarının, Alevi-Bektaşî Kültür ve Cemevi Başkanlığı'nın kurulum aşamasındaki itirazları ve endişeleri resmen teyit edilmiştir.

Alevilik kendi inanç sistematığı içerisinde “hak için olan hizmet” Pir – Mürşit – Talip ekseninde rızalıkla yürütülür. Can'lardan rızalık almayan bir Dede veya Ana posta oturup Cem yürütemez. Dede'leri veya Ana'ları devlet memuru yapmak onu Alevi inanç bütünselliğinden uzaklaştırıp özgünlüğünü yok etmek anlamına gelmektedir. Bugün nasıl ki Camilere ve Diyanet'in din memurlarına müdahale eden bir iktidar anlayışı varsa aynı anlayış Alevi-Bektaşî Kültür ve Cemevi Başkanlığı nezdinde sunulan kadrolarla kendine tabi kıldığı Cemevlerine ve Dede'lere de müdahale edebilmektedir.

Alevi-Bektaşî Kültür ve Cemevi Başkanlığı aracılığıyla Alevi pirleri devlet memuru hâline getirilerek inancın yok edilmesi bizzat kendilerine yaptırılmak istenmektedir. Kendine özgü bir inanç olan Alevilikte “Hizmet Hak için” yapılır. Dedeler, analar, babalar, pirlere, mürşitler maaş almazlar, taliplerinin hakkullahlarıyla yaşarlar. Dedelere maaş vermek gibi Alevi inancında asla yeri olmayan vaatlerle Alevi inanç hizmeti sunan pirlere de, camide ellerine tutuşturdukları hutbeyi okuyan diyanet imamına çevirmek isteyenlere Aleviler asla rızalık vermeyecektir.

8- AKP-MHP İktidarının Kadın Düşmanı Politikası 2024 Bütçesi'nde de Yansımasını Bulmuştur!

Kadınların yüzyılları aşkın mücadele deneyimlerine ve kazanımlarına rağmen erkek egemenliği dünyanın birçok yerinde sürüyor. Demokrasisi gelişmiş ülkeler başta olmak üzere dünyanın birçok ülkesinde kadınların bedeller ödeyerek tarihsel olarak süregelen mücadelelerinin sonucu olarak kadınların talepleri, kadın hakları ve toplumsal cinsiyet eşitliği yasal zemine kavuşmuştur. Ancak hem yasaların uygulanması önünde ciddi engeller bulunmakta hem de tüm hak mücadeleleri gibi bu yasal zeminlerin korunması dahi kesintisiz mücadele gerektirmektedir. Zira dönemden döneme, iktidardan iktidara değişen siyasi atmosferlerin doğrudan etkilediği alanların başında kadınlara bakış açısı, kadın politikaları gelmektedir. Yüzyıl önce dahi kazanılmış bir hakkın kullanımında bugün sorun çıkabilmekte, ya da yılların mücadelesi ile yasal zemine kavuşan bir kazanım siyasi iradenin tek bir sözü veya

emriyle yürürlükten kaldırılabilir. Dolayısıyla yasal zemine kavuşmuş olsa dahi herhangi bir hakkın kullanılabilmesi için sürekli bir mücadele gerekebilir. Bunun temel sebebi toplumun ve devlete bağlı kurumların her hücrelerinde yerleşik olan ataerkil kodlardır.

Bu ataerkil cinsiyetçi kodların dönüşümünde ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasında hayati bir noktada duran kadın mücadelesi bu bağlamda sadece kadın hakları, kadın kazanımları noktasında değil aynı zamanda bir bütün olarak toplumun, siyasetin ve kurumların demokratikleşmesinde çok önemli bir role sahip olmaya devam etmektedir. Feminizmin, kadın hareketlerinin uzun soluklu mücadelesiyle birlikte dünyanın farklı bölgelerinde hala güçlü bir biçimde süren cins özgürlüğü mücadelelerine rağmen toplumsal dönüşüm yeterince gerçekleşmiş değildir.

Tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de erkek egemenliğinden kaynaklı toplumsal cinsiyet eşitsizliği yeni bir olgu değildir. Oldukça köklü ve etkin bir kadın özgürlüğü mücadele mirasına rağmen Türkiye de ne yazık ki erkek egemenliğinin ciddi biçimde sürdüğü ülkelerin başında gelmektedir. Elde edilen kadın hakları, kadın kazanımları, cinsiyetçi kodların dönüşümü yürütülen güçlü mücadeleye denk değildir. Toplumsal yaşamdaki erkek egemenliğinin buna direnç göstermesinin yanı sıra bu direnci besleyen, yasa ve kanunlarda meşrulaştıran, söylem ve pratiklerle yeniden üreten iktidarlar buradaki denksizliğin esas aktörü olarak kadın mücadelelerinin karşısında durmaya devam ediyor. Dolayısıyla sürekli dile getirildiği gibi kadınlar, haklarını, kazanımlarını iktidarlardan değil iktidarlara rağmen almaya çalışıyor.

Cumhuriyet tarihi boyunca kadınlar bazen dolaylı, çoğu zaman doğrudan uygulanan cinsiyetçi pratiklerle, her türlü şiddet ve ayrımcılık denkleminde tutularak ikincil kılınmaya devam edilmiştir. Milliyetçilik, sağcılık ve muhafazakârlık kodları üzerinden karakterini alan Cumhuriyet’in resmi ideolojisinin çoğu zaman göz ardı edilen en önemli kodlarından birisi de cinsiyetçilik olagelmıştır. Günümüz AKP-MHP iktidarında da net tanımıyla, kadın düşmanı olarak tarif edilebilecek bir siyasete bürünmüştür.

AKP-MHP erkek iktidarı, tüm toplumsal kesimlerin yanı sıra, özellikle kadınların da politik taleplerini, iradelerini, emeğini ısrarla yok sayma, bu talepleri ve bu talepler etrafında örülen kadın mücadelesini erkek ve devlet şiddetiyle bastırma yoluna gitmektedir. Kadınların muhalefetini, özgürleşme mücadelesini erkek iktidarına bir tehdit olarak gören iktidar, bugün bir kadın-kırımı düzeyine ulaşmış olan bu kadın düşmanı sistemi adım adım örmüş, 21 yıllık iktidarı boyunca biriktire biriktire bugünkü haline getirmiştir.

Kadınların uzun soluklu mücadelelerinin sonucu elde edilmiş haklarına el konulması iktidarın yıllar boyunca stratejik biçimde yürürlüğe koyduğu icraatlarının başında gelmektedir. Özellikle 2010 sonrası, kadın politikalarında aileyi merkeze alan, kadını irade ve hak sahibi birey olarak değil ancak aile bağlamı içerisinde konumlandırılan yasal düzenlemeler sıklıkla gündeme gelmiştir. Eş zamanlı olarak kadın hareketleri, kadın örgütleri ve bir bütün olarak muhalif kadın mücadelesi kriminalize edilerek bu cinsiyetçi, kadın karşıtı politikaların uygulanmasına zemin açmaya girişilmiştir. 2010 yılında Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın "Ben kadın-erkek eşitliğine inanmıyorum. O fitrata terstir" demesi bu politikaların hızlandırılması noktasında bir rota olmuştur. Kadın ve Aileden Sorumlu Devlet Bakanlığı'ndan kadın sözcüğü çıkartılmış ve bakanlık Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'na dönüştürülmüştür. Meclis çatısı altında faaliyet gösteren ve AKP iktidarından önce kurulmuş olan Kadın-Erkek Eşitliği Komisyonu da "Kadın-Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu" olarak değiştirilmiştir. Yani ancak fırsat'ta bir eşitlik tanınmıştır, 'fitrat'ta değil. 2013 yılında iktidar eliyle Kadın ve Demokrasi Vakfı (KADEM) kurulmuş ve vakıflar aracılığıyla iktidarın kadın politikasını hayata geçirmede iktidardaki kadınlar da önemli rol ve misyon almıştır. 2015 yılında resmi nikâh olmaksızın dini nikâhın yapılması suç olmaktan çıkartılmış ve bu düzenleme ile çekeşliliğin ve erken yaşta evliliklerin önünü açan yasal değişikliklerin zemini hazırlanmıştır. Yine 2015'te kamuoyunca "Boşanma Komisyonu" olarak da adlandırılan "Aile Bütünlüğünü Olumsuz Etkileyen Unsurlar ile Boşanma Olaylarının Araştırılması ve Aile Kurumunun Güçlendirilmesi İçin Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Meclis Araştırma Komisyonu" kurulmuştur. Bu komisyon, "kadın ev içinde şiddet görse dahi boşanmasın, boşanması zorlaştırılsın" saikiyle çalışmış ve bu yönlü hacimli bir rapor yayınlarak iktidarın hedeflerini de açıkça ortaya çıkarmıştır.

15 Temmuz ve ardından ilan edilen OHAL ile birlikte kadın karşıtı politikalar daha sert ve daha hızlı biçimde yürütülmeye devam edildi. Darbe girişimi, kadın karşıtı politikayı yürütmek için de "Allah'ın bir lütfü" olarak kullanıldı. Onlarca kadın ve çocuk derneği kapatıldı. Kürt kadın hareketi ve Kürt kadın siyasetçiler başta olmak üzere kadın siyasetine ciddi yönelimlerle demokratik siyasetin olmazsa olmazı kadın siyaseti baskı ve şiddet kısıncasında susturulmak istendi. Belediyelerde uygulanan ve mutlak eşitlik anlamında bir mihenk taşı olan "eş başkanlık sistemi" kriminalize edilerek tutuklanma ve cezalandırılma gerekçesi yapıldı. Eş başkanların yerine yerel halkın ve özellikle o yerelde yaşayan kadınların iradesi gasp edilerek tüm belediyelere kayyımlar atandı. Bu kayyımların ilk icraatı elbette kadın mücadelesi kazanımlarının kurumlaşmış düzeyi olan kadın kurumlarına saldırı oldu. Bu

kurumlar ya tek tek kapatıldı ya yönetimine erkekler atandı ya da içerik ve çalışma alanları değiştirilerek kadın karşıtı siyasetin birer uzantısı haline getirilmeye çalışıldı.

KHK'larla onlarca kadın akademisyen görevlerinden uzaklaştırıldı. Yasada yoksulluk nafakası olan geçen fakat boşanma durumlarında çoğunlukla yoksul olan kadın olduğu için kadınların nafaka hakkı olarak da kabul edilen nafaka es geçilmedi ve yıllardır bu hakkın gasp edilmesi için yasal düzenleme peşinde koşulmaya devam ediyor. Özellikle 2015 sonrası kadınların güçlü biçimde sokağa çıktığı 8 Mart ve 25 Kasım eylemlerine engellemeler getirilerek kolluk eliyle kadınların sesleri kısılmaya ve taleplerini yükseltmesi engellenmeye çalışılıyor.

Bu örnekler AKP-MHP iktidarının cinsiyetçi politikalarını büyüterek bir kadın düşmanlığına vardırmasına dair sadece birkaç önemli örnektir. Bunlar gibi çok sayıda örneğin yanı sıra, nihayetinde bir gece yarısı kararnamesiyle İstanbul Sözleşmesi de feshedilerek kadınlar, cinsiyet ayrımcılığının en uç boyutu olan her türlü cinsel ve fiziksel şiddet olmak üzere şiddet, ayrımcılık ve emek sömürsü ortamına terk edildi. Şiddeti önleyecek, şiddet gören kadınlara destek sunacak, şiddet faillerini cezalandıracak ve bir bütün olarak kadınları toplumsal yaşamda güçlendirmeyi hedefleyen yasal düzenleme geri çekilince kadına yönelik şiddet tüm boyutlarıyla ciddi bir artış eğilimine geçmiştir.

Gelinen noktada, AKP-MHP iktidarı kadın kazanımlarını en alt seviyeye indirme çabasını devam ettirmektedir. Bunu bir yandan yasa ve düzenlemelerle siyasi düzlemde devam ettirirken bu siyaseti söylem ve pratikleriyle toplumsal alanda da hâkim kılmaya çalışmaktadır. Kadın kazanımlarında geriye düşüşün, kadınlara ve farklı cinsel kimliklere yönelik her türlü şiddetin, ayrımcılığın, nefret suçlarının, kadın katliamlarının bu denli artışı bu politikaların toplumdaki yansımaları olmaya devam etmektedir.

Ekonomik Kriz ve Kadın Yoksulluğu

Erkek egemen sistemlerde kadınlar cinsiyetçiliğe dayalı ayrımcılık dolayısıyla yalnızca toplumsal ve siyasal alandan dışlanmamakta, aynı zamanda şiddetin bir türü olan ekonomik şiddete de maruz kalmaktadır. Kadınlar, nitelikli istihdam alanlarından dışlanmak, erkeklerle eşdeğer iş yapılmasına rağmen çok daha düşük ücretlerle çalışmak zorunda kalmak, emek sömürsünün en derin biçimine maruz kalmak, kendi aldığı ücret üzerinde dahi söz ve karar hakkına sahip olamamak gibi çok boyutlu iktisadi sorunla da karşı karşıya kalmaktadır.

Çünkü dünyanın her yerinde olduğu gibi, özellikle Türkiye gibi toplumsal cinsiyet kodlarının çok güçlü olduğu ülkelerde ekonomik yaşam da katı cinsiyetçi iş bölümüne dayanmaktadır. Bu cinsiyetçi işbölümü beraberinde tarihsel bir kadın yoksulluğu getirmekte, toplumun en yoksul kesimi kadınlar olmaktadır.

Kadın düşmanlığını siyasetin bir normu haline getiren AKP-MHP iktidarı kadınları bu ekonomik şiddetin de kısılacında bırakmıştır. Kadınlar Türkiye’de başta yaşam hakkı olmak üzere diğer hak alanlarında olduğu gibi ekonomik ve sosyal güvence hakkından da yoksundur. Kadınların işgücüne katılmasının önünde cinsiyetçi önyargılar, ayrımcılık, erkek egemen cinsiyet rolleri, bakım ve ev içi emeğin kadınlar tarafından üstlenilmesi gibi engeller bulunmaktadır. Kadınların istihdama katılımı önündeki engeller kadınların gelir düzeyini, sağlık güvencesi ve emekli olma gibi temel haklarını olumsuz etkilemeye devam etmektedir. Yine çalışan kadın, ev içindeki emeğinden dolayı iki kere emek harcamakta, çifte mesai yapmakta, kadınların tümü ailenin yeniden üretimini sağlamakla yükümlü görülmektedir. İçinden geçtiğimiz ekonomik kriz dönemlerinde olduğu gibi, evde emek harcayan kadın olduğu ve aile bireylerini üretim sürecine hazırladığı için, ailenin geçimini erkeğin sürdürdüğü ön kabul ile ilk işten çıkartılanlar kadınlar olmaktadır.

Binlerce kadın yoksulluktan kaynaklı evlerini, yaşam alanlarını terk ederek başka illere tarım işçiliği yapmak için göç ediyor. Gittikleri yerlerde her türlü emek sömürsüne maruz kalan kadınlar, diğer bütün çalışma alanlarında olduğu gibi, çoğu zaman erkeklerle aynı işleri yapmalarına rağmen daha düşük ücretlerle çalışmak zorunda bırakılıyor. Hizmet ve tarım sektörleri daha kırılgan olup özellikle de kadın emekçiler ve çocuklar güvencesiz, kayıt dışı ve esnek zamanlı çalışmaya itiliyor.

Türkiye’de en yoksul kesimin kadınlar olması bu yüzden asla tesadüf değildir. Kadın karşıtı politikalarla kadına yönelik ayrımcılığın her geçen gün artmasıyla beraber kadın yoksulluğa da artmaktadır. Gün geçtikçe derinleşen ekonomik kriz de kadınları çok farklı biçimlerde etkilediği için kadın yoksulluğunu daha da derinleştirmektedir.

Kadın yoksulluğunun ve yoksunluğunun ortadan kaldırılması kadınların toplum yaşamına eşit koşullarda katılmasıyla mümkündür. Bunun temel yolu kadınların sosyal ve ekonomik haklardan faydalanmasının önündeki ayrımcılıkların ortadan kaldırılması ve bütçe tercihlerinin değiştirilmesinden geçmektedir. Çünkü yaşanan bu yoksulluğun temel sebebi iktidarın kadın düşmanı politikaları ve ekonomik tercihleridir. Kadınların yoksul olması bir kader şeklinde kadınların ev içerisine konumlandırılması ile normalleştirilmek istenmektedir. Saraya, ranta, savaşa, yandaş kayırmacılığına, kara para aklama, dolandırıcılığa milyar dolarlar

heba edilirken cinsiyet eşitliğini gözeterek kadın yoksulluğunu gidermeye, kadınların ekonomik durumlarını rahatlatmaya dönük özgün bir bütçe dahi ayrılmamaktadır.

Kadınlara yönelik ekonomik şiddeti önlemek ancak kadınları eşit yurttaşlar olarak eş değer ücret ve sosyal güvenceli istihdamı yasal güvenceye alacak etkin ve bütünlüklü politikaların hayata geçirilmesiyle mümkündür. Bunun için de bu merkezi bütçede, kadınların sosyal yardımlar başlığına sıkıştırıldığı Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı bünyesinde değil bir bütün olarak tüm bakanlıkların ve ilgili tüm kurumların bütçeleri toplumsal cinsiyet eşitliğini gözetecek biçimde toplumsal cinsiyete duyarlı bir bütçeleme politikasının izlenmesi zorunludur. Ancak 2024 Bütçesi asla bu bakış açısıyla hazırlanmamıştır.

9- Sağlamcılık İdeolojisi ve Yok Sayılan Engelliler

Sağlamcı bakış açısına sahip iktidar engelliliğe hastalık, acizlik, bağımlılık ve muhtaçlık çerçevesinde yaklaşmaktadır. Engelliliğe geleneksel bir perspektiften bakan ve tıbbi/medikal bir yaklaşımı esas alan bu sağlamcı ideolojik tutum engellilerin temel kamusal hizmetlere erişimini, sosyal ve siyasal katılma haklarını hedef almakta, dışlamakta, talep ve önerilerini ötelemekte ve küçümsemektedir. Sağlamcı bir iktidar olarak AKP-MHP iktidarı engelliliği doğal bir durum olarak görmekte ve kadercı bir bakış açısına teslim etmektedir. 2005 yılından bu yana ertelenen ve yaşama geçirilmeyen erişilebilirlik mevzuatının bu sağlamcı ve ayrımcı iktidar eliyle yaşama geçirilemeyeceği artık görülmelidir. Türkiye’de engelliler için bütçede ayrılan pay geçen yıla göre daha da azalarak yüzde 1,14 düzeyine düşmüştür. Bu bütçe payı belirlenirken tekçi ve saray merkezli yaklaşım engellilerin, engelli derneklerinin, engelli federasyon ve konfederasyonlarının taleplerini dikkate almamıştır.

2022 yılı bütçesinin ilk halinde yüzde 1,6 olan “Engellilerin Toplumsal Hayata Katılımı ve Özel Eğitim Programı (ETHKÖEP)” payı Temmuz ayındaki ek bütçede “engelliler unutulduğu” için yılsonunda yüzde 1,2’ye düşmüştür. Bu oran 2023’te yüzde 1,24’e, 2024’te ise daha da azalarak yüzde 1,14’e düşmüştür. 12 trilyona yaklaşan merkezi bütçe içinde bu programın miktarı sadece 135,6 Milyar TL’dir.

Türkiye’de engellilerin çok büyük bir bölümü kamu hizmetlerine erişememektedir. Özellikle “dünyayı kendilerine özgü şekillerde deneyimleyen, etkileşime giren ve yorumlayan, nöroçeşitliliği olan insanlar olarak otizm, tourette, dehb, öğrenme güçlüğü, disleksi, discalculia, epilepsi, gelişimsel konuşma güçlüğü gibi çeşitli nörogelişimsel farklılıkları olan bireyler mevcut hizmetlere erişimde çok ciddi hak ihlalleri ile karşı karşıya kalmaktadır. Hem kurumsal

altyapı yetersizlikleri hem de personelin engelli hakları konusunda bilinç yetersizliği sistematik hak ihlallerine neden olmaktadır.

SSPE, SMA, ALS, DMD, MS vb. durumlarda engelliler ve aileleri çaresiz bırakılmakta, bilimsel bir kamu hizmeti ve rehabilitasyon desteği sağlanmamaktadır. Nadir hastalıklar ve engellilik durumları konusunda Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ve Sağlık Bakanlığı gerekli kurumsal yapılanmaya geçmemekte ve aileler ekonomik kriz ve rehabilitasyon başta olmak üzere birçok sorunla yapayalnız kalarak mücadele etmektedirler.

Bu kişilerin dışında da kamu hizmetlerine erişimi “sorunsuz” denilebilecek herhangi bir engel grubu yoktur. İşaret dili ve braille alfabesi ihtiyacı karşılanmayan hizmetler listesi de uzundur. Tüm kamu hizmetlerinin, e-devlet uygulamalarının, Resmi Gazete’nin ve kurum internet sitelerinin ve resmi basın açıklamalarının işaret dili ve braille erişiminin sağlanması gereklidir.

Tüm engel grupları için salt bir fiziki sorun olmayan erişilebilirliğin, fiziki boyutları bile henüz çözülmemiştir. Engellilere, yaşlılara, kadınlara, çocuklara ve mültecilere verilen eğitim, sağlık, rehabilitasyon ve diğer kamu hizmetlerinin hizmette halka yakınlık ilkesine uygun olarak, yerel yönetimler eliyle ve yerelden verilmesi gereklidir.

Aylık ve bakım parası bağlama, rapor alma ve ilişkin süreçlerin tüm bürokratik zorlukları içerdiği, engellileri bezdiren bir yaklaşımın olduğu, bu süreçlerde siyasi kayırmacılık ve ayrımcılıkların yaşandığı engellilerce ifade edilmektedir. Siyasi iktidar engelliler arasında yandaş olan olmayan ayrımı yapmakta, kendi tabanı olarak görmediği engelli kişilerin ödeneklerini bir bahane ile kesmektedir.

Öte yandan iktidarca “abartılan” “engelli ve yaşlı hizmetlerinin” personel giderleri dahil bütçe içerisindeki payı yüzde 2’nin altındadır. Yaşlı nüfus hariç olduğunda bile sayısı 10 milyonun üzerinde olan engellilerin bütçedeki hakkı bu değildir. BM Engelli Hakları Sözleşmesi’nin ve anayasanın engellilere tanıdığı hakların yaşama geçirilmesi için bütçede engelli yurttaşların payı arttırılmalıdır. Yine Türkiye’de mevcut durumda üniversite okuyan engelli kişi sayısı 60 bin kişiye yakın iken iktidarın 3 yıl içinde sadece 2.000 atama hedefi ciddiyetsizliktir.

10- 2024 Bütçesi Çocuğa Duyarlı Bir Bütçe Değildir

Çocukluk sadece biyolojik etmenlerle açıklanabilecek bir mefhum olmayıp toplumsal, siyasal, kültürel bir tahayyüllü kapsar ve bunun bir yansıması olarak karşımıza çıkar. Tarih boyunca tüm coğrafyalarda ve farklı dönemlerde tek bir çocukluk anlayışı olmadığı gibi çocukluğu belli sayısal sınırlar içerisinde, genel geçer evrensel tanımlara sıkıştırmak da mümkün değildir. Modern çocukluk paradigmasıyla birlikte çocuk, yetişkinlerden ayrı bir özne olduğu kabulüne dayansa da hem kapitalizmin istihdam politikasında hem de ulus-devletlerin eğitim ve yurttaşlık politikasında “geleceği kurgulanan ve kurgulayacak olan” özne haline getirilmiştir. Çocuklar ulus-devletin ideolojisinin aktarılacağı “taze zihinler”, ulusun kaderini ve geleceğini değiştirecek ve adeta ulusun “imdadına yetişecek” bireyler olarak kodlanır. Bu anlayış Osmanlı Devleti’nde de görüleceği gibi cumhuriyetin ilk döneminden günümüze de her tarihsel kavşakta bir politika olarak karşımıza çıkar. Yerleştirilmek istenen kurgu Türklük, Sünnilik ve erkeklik ideolojisine uygun öznelerin yetiştirilmesidir. Bu ideolojik durakların dışında kalan çocuklarsa ret, inkar ve yasakçılığın başat olduğu bir pedagojik formasyonla “uygun kıvama” getirilerek, “sağlam beden” zorunluluğuna dayanan terbiye ve disiplinin nesnelere haline dönüştürülmek istenir.

Çok Yönlü Şiddetin Hedefinde Çocuklar Var

Bugün dünyada ve Ortadoğu’da emperyalist-kapitalist savaş, şiddet ve sömürü politikalarının yıkıcılığını en derinden hissedenlerin başında çocuklar geliyor. Rojava’da, Gazze’de, Ukrayna’da, İran’da binlerce çocuk yaşamını yitirdi ve yitirmeye devam ediyor. Çocukların ve haklarının yok sayıldığı bu dönemde çocuklar sadece savaşla değil açlıkla, yoksullukla, susuzlukla, cinsel istismarla, işçileşmeyle, mültecileşmeyle, eğitim, sağlık ve adalete erişememeye karşı karşıya kalıyor. Türkiye’de de tablo çok farklı değildir. Çocuklar ayrımcılığa, şiddete, istismara, eşitsizliğe maruz kalmaya devam etmektedir. Çocuklar kimliklerinden ve sınıflarından dolayı doğrudan şiddete ve ayrımcılığa maruz kalmaktadır. Halen BM Çocuk Hakları Sözleşmesi’ndeki “anadilde eğitim ve kültürel haklar” konusundaki çekincesini kaldırmayan Türkiye’de çocuklar zorunlu din eğitimiyle, eğitimde dinselikleşmeyle, tarikat ve cemaat yurtlarında cinsel istismarla, çocuk işçi cinayetleriyle, engelli çocuklar sağlamcı ideolojiyle, depremzede çocuklar ise yok sayılmakla karşı karşıyadır.

Halkların Eşitlik ve Demokrasi Partisi'nin Çocuk Politikası

Partimizin çocuk politikası çocukların birer politik özne olarak kabul edilmesi ve bu yönlü politikaların oluşturulmasını esas alır. 3. Yol perspektifi, çocukluk alanındaki yaklaşımımızı da belirlemektedir. Hâkim geleneksel ve kapitalist-modernist yaklaşımlara karşı özgürlükçü, sınıfsal ve kimliklere dayalı eşitsizliklerin olmadığı, ekolojist, cinsiyet eşitlikçi, çocukları toplumsal özne ve birey kabul eden 3. bir çocuk yaklaşımını ve bu yönlü politikaların tesisini düstur edinir. Kendi yaşamlarının kurucu özneleri/iradeleri olan çocuklarla birlikte çocukların taleplerini, kararlarını yok sayan anlayışa karşı çocuklar hakkında çocuklarla birlikte söz kuran ve politika yapmayı esas alan demokratik işleyişin inşa edilmesi amaçlanır.

Çocuğa Duyarlı Bütçe

“Çocuğa Duyarlı Bütçe” talebinden anlaşılması gereken, kamu harcama sistemi kapsamında özgün anlamda çocukların ihtiyaçlarının belirlenmesi ve bu ihtiyaçların giderilmesine yönelik bütçeden pay ayrılmasıdır. İktidarın çocuğa ve çocuklara yönelik yaklaşımını ise bu pay ayırma “stratejisinde” görünür olmakta ve ideolojik yaklaşım ortaya konmaktadır. Nüfusun dörtte birini oluşturan çocuklara ilişkin çocukların lehine ve yararına Türkiye'nin bütüncül bir çocuk politikası yoktur. Bunun temel nedeni çocuklara ilişkin yerleşik algıdır. Halkın bütçesi halka değil iktidarın kendi varlığını sürdürebilmesi için öncelik verdiği alanlara, sermayeye, ranta, savaşa ayrılmış, çocuklar bütçe hazırlık sürecine dâhil edilmemiştir. Elbette ki bu “tercihlerin” doğurduğu sonuçların tüm olumsuzluklarını ise yine çocuklar yaşayacaktır. Eğitim, sağlık, adalet, barınma ve sosyal güvence dair elle tutulur somut bir politika 2024 Bütçesi'nde bulunamamaktadır.

Şiddetten, yoksunluk ve yoksulluktan, her türlü istismar ve sömürüden, savaşların yıkıcı etkilerinden, mülteci olmaktan, engelli olmaktan, zorla evlendirilmekten, cezaevlerinde bulunmaktan ve anadilinde eğitim görememekten mustarip milyonlarca çocuğa rağmen bu yapısal sorunların çözüme kavuşmasına ilişkin AKP-MHP iktidarının bir çabası olmadığı gibi bu sorunların derinleşmesi dışında bir perspektife de sahip değildir. Bunu 2024 Bütçe tercihlerinden de görmek mümkündür.

11- Metalaştırılan Sağlık Hakkı

“Sağlık hakkı” sağlık hizmetlerinin herkes için eşit, ulaşılabilir, parasız ve anadilinde sunulmasını ve temelde sağlıksızlığı yaratan koşulların ortadan kaldırılmasını tanımlar. Aynı

zamanda birçok uluslararası sözleşmede ve anayasada en temel insan hakkı olarak tanımlanmıştır ve sağlık hizmeti bir kamu hizmeti olarak Türkiye’de devlet tarafından üstlenilmiştir. İstisnasız bu hizmetten herkesin yararlandırılması zorunludur.

AKP iktidarı ile mevcut sağlık sistemi sağlığa erişimi bu tanıma uygun gerçekleştirmediği gibi, sağlık hizmet sunumu büyük oranda kar odaklı standardize edilmiş bir üretim sürecine dönüştürülmüştür. Sağlık hizmet sunumu, başta sağlık emek sürecinin dizayn edilmesiyle bu hale getirilmiştir. Bugün için sağlık emekçilerinin mesleki pratiği, adeta herhangi bir üretim fabrikasındaki emekçilerin çalışma biçimleri ve çalışma amaçları nasıl belirleniyorsa aynı yöntemlerle, aynı amaçlar gözetilerek belirlenmektedir. Sermaye yatırımlarının hizmet alanına da girerek genişletilmesiyle toplumsal emek her alanda her zerresine kadar sermaye birikim kaynağına dönüştürülmüştür. Sağlık emekçileri açısından artık radyoloji teknikerinin, hemşirenin, hekimin, hasta bakıcının emeği aynen banka çalışanının, metal işçisinin, tarım işçisinin emeği gibi, burjuvazi ve sermaye açısından benzer denetim aygıtları ile kontrol edilir ve karşılığı ödenmemiş emek üzerinden artık değer elde edilerek, sermaye birikiminin araçlarından birine dönüştürülme amacına hizmet eder hale getirilmiştir. Neoliberal kapitalizmin uygulayıcısı AKP tarafından sağlık hizmetlerinin kendisi sömürü kaynağı haline dönüştürülerek doğrudan sermaye birikimin alanı haline dönüştürülmüştür.

Sağlık hizmetlerinin sermaye birikim alanı haline gelmesi ile yeni yatırım alanları aranması, sağlık alanının kamusal niteliğinden koparılarak, kâr oranı yüksek bir alan olarak tanımlanması, sağlık hizmetleri için gerekli üretim araçlarına olan ihtiyacın yükselmesi gibi sağlayıcılarla da sağlık hizmetleri, hayatın her anını ve alanını metalaştırarak ilerleyen neoliberal kapitalist düzen için sermayenin değerlenme ve yeniden üretim alanına dönüşmüştür. 1970’lerin sonunda başlayan neoliberal dönüşüm, 1990’lar sonrası kurumsallaştırılmış ve AKP iktidarı ile de devleti sadece düzenleyici role sıkıştıran yaklaşımlar tam anlamıyla yerleştirilmiştir. Devlet artık sadece piyasanın önünü açan ve ona destek olan bir aygıt olmaktan çıkıp piyasadaki aktörlerle eşit ilişki kuran ve piyasanın kurallarıyla davranan bir aygıt dönüşmüştür. Şirket yönetim teknikleriyle devletin şirket gibi yönetildiği bir sürece girilmiştir.

Sağlık hizmetleri özelinde sağlıktaki dönüşüm, piyasalaşma, ticarileşme ve özelleştirme ile birlikte, kamu sağlık kurumlarının sağlık hizmetinin meta karakteri kazanmasındaki ve böylece sermaye birikim unsuru haline gelmesindeki kritik rolü gözler önündedir. AKP ile kamu sağlık alanı esneklik, verimlilik, maliyet, etkinlik, kârlılık gibi kavramlar üzerinden neoliberal politikalara uygun bir şekilde yeniden yapılandırılmıştır. Hastanelerde gelirlerin artırılması çabaları içinde, tüm sağlık çalışanlarının hasta döngüsünü artırmaya odaklanması

istenmiş, hekimlerin muayene için ayırdıkları süre kısalmış, tetkik sayısı artmış, hastanede yatış süreleri kısalmış, tetkik ve tedavi süreçlerinde, tıbbi gerekliliklerden çok performans ölçütlerinin karşılanması öne çıkmıştır. Tüm bunların bir sonucu olarak da sağlık hizmetlerinde nitelik giderek düşmüştür.

Kamu sağlık hizmet sunumunun sermaye birikimine katkı sağlayan bir alana dönüştürülmesinde sağlığın diğer sektörlerle olan bağlantılarının güçlendirilmesi için yasal/kurumsal zeminin hazırlanması da kritik bir role sahip olmuş, planlar ve düzenlemelerle sağlık, sadece ulusal ölçekte işleyen bir sektör değil, dünya ölçeğinde kapitalist sisteme eklenecek yasal/kurumsal dönüşümlere konu olmaktadır. Şehir hastaneleri sürecinde görülen Kamu Özel İşbirliği projeleri için oluşturulan altyapı, sermaye grupları arasındaki bağlantıları netleştirmiştir. İhalelere girmek için gereken şirketler konsorsiyumunda tasarım mühendisleri, inşaat şirketleri, bankacılar, hukukçular, sigorta şirketleri, işletme uzmanları, hukuki, mali ve teknik danışmanlık şirketleri, üretim girdisi sağlayan şirketler, ürünü satın alan kuruluşlar, pazarlamacılar gibi birçok sektörün sermaye aktörlerinin yer alması bunun açık kanıtıdır. Sağlık hizmetleri özelinde kamu kurumlarında verilen sağlık hizmetlerine kapitalist üretim ilişkileri hâkim olmuş, özel sağlık sektörü ile arasındaki fark büyük oranda ortadan kalkmıştır. Özel sağlık sektöründeki artık değeri artırmaya yönelik sabit sermaye yatırımları, maliyet unsuru olan kalemlerin taşeron devredilmesi, mutlak ve görece artık değeri artıran emek sömürüsüne yönelik çabalar, emek sürecinin dönüşümü ve emek denetim mekanizmaları devlete ait sağlık kurumları için de geçerli hale gelmiştir.

Devletin kurumlarının tamamen sermayenin üretim teknikleriyle, emek üretkenliğini ve emek verimliliğini artırmaya odaklı bir işletme gibi çalıştığını düşünürsek devlet, sağlık hizmetlerine yatırım yapmış tüm sermaye gruplarının ortağı konumundadır. Prim, vergi ve cepten ödemelerle oluşturulan sağlık bütçesi, devlet aracılığıyla doğrudan sağlık sermayesine aktarılmaktadır. Devlet kurumları bu yönüyle özel bir sigorta şirketi gibi çalışmaktadır. Bu durumda kamu ve özelde çalışan tüm sağlık emekçileri, sağlık alanına yatırım yapan sermayenin işçileri konumundadır. Dolayısıyla ortaya sunulması gereken, tüm toplum kesimlerine eşit şekilde sunulması beklenen sağlık hizmet sunumu iken, içeriği ve niteliği boşaltılmış, değeri alım-satım ilişkilerinde sunduğu katkı ve yüksek karlılık üzerinden biçilen bir metaya indirgenmiştir.

Kamu hastaneleri, özel hastaneler, ilaç fabrikaları, hastane binası yapan inşaat firmaları, tıbbi araç gereç üreten fabrikalar vb. sağlık hizmeti sunan bir fabrikanın farklı departmanları gibi çalışmaktadır. Sağlık alanından elde edilen artık değer kaynağı ise, ilaç fabrikasındaki

kimyager ve işçiden devlet hastanesinde çalışan hemşireye-hekime kadar, hastane binası yapan inşaat mühendisi ve işçilerden özel hastanede çalışan hasta bakıcı ve tıbbî sekretere kadar, ilaç hammaddeleri için bitki üreten ve toplayan tarım işçilerinden eczane kalfaları ve ilaç şirketi mümessillerine kadar sağlık alanındaki tüm emekçilerin karşılığı ödenmemiş emeğidir.

Tüm bu süreçte, sağlık alanının tüm emekçilerinin iş sürecine daha fazla katılmaları beklenen tek nokta işletme verimliliğini artıracak faaliyetlerdir. Örneğin, hekimlere hasta muayenesini 4-5 dakikaya sığdırması ve anamnez ile fizik muayene gibi önemli hekimlik pratiklerinden vazgeçmesi performansla ücretlendirme, güvencesizlik gibi hegemonik ve despotik emek denetim mekanizmaları devreye sokularak dayatılmaktadır. Gerçek ise sağlık çalışanlarının emeğinin ciddi bir değersizleştirmeye maruz kaldığıdır.

Tüm bu süreç sağlık alanında iktidar tarafından “Sağlıkta Dönüşüm Programı” adı altında gerek kurumsal yapılanmayı gerekse kurumların işlevlerini köklü bir biçimde yeniden düzenleyen bir program ile “taçlandırılarak” sağlığın dönüşümü, piyasalaştırılması ve iktidar için alınır-satılır bir meta işlevinden öteye gitmeyen bir hizmet olduğunu ortaya koyan bir dizi “reform” gerçekleştirilerek kanıtlanmaya devam edilmiştir. Sağlık Bakanlığı’nın sağlık hizmeti üreten bir kurum olmaktan çıkartılıp, genel sağlık politikalarının belirlenmesi, koordinasyon ve en genel anlamıyla sağlık piyasasının denetim ve düzenlemesinden sorumlu bir birim durumuna getirilmesinin adı konulmuş olmuştur. “Sağlıkta Dönüşüm Programı” sağlığı metalaştırıp, sağlık emekçilerinin itibarsızlaştırılmasının ve her şeyin değerinin parayla ölçülmesinin, sağlık hizmetlerini piyasaya terk edenlerin “paran kadar sağlık” anlayışının en somut halidir.

İşsizliğin tarihi rekor kırdığı, milyonlarca yurttaşın Genel Sağlık Sigortası primlerini ödeyemediği için sağlık hizmetlerinden faydalanamadığı, sigortasını yatırılabilen şanslı kesimin bile eczanelerde türlü kalemlerle talep edilen fahiş katkı-katılım payları nedeniyle kimi zaman ilaçlarını alamadığı bir ortamda sağlık artık hak değil, parası olanın erişebildiği, ne kadar yüksek ücretler ödenebiliyorsa, alım gücü ne kadar fazlaysa o kadar hizmet elde edebildiği bir alan haline getirilmiştir. “Sağlıkta Dönüşüm Programı” ile derinleştirilen meta karakterinin yanı sıra, doğurduğu başka sonuçlar da sağlık alanının geldiği son noktada oldukça önem arz etmektedir. AKP iktidarı ile daha da yoğunlaşan, sağlık çalışanları açısından mesleki bir tehlike ve risk olan sağlıkta şiddet, sağlıkta dönüşüm programının başlamasından bu yana onlarca hekim ve sağlık emekçisinin ölümüne ya da yaralanmasına yol açmıştır. “Sağlıkta Dönüşüm Programı” ve uygulamaları sonucunda sağlık hizmetinden beklentilerin yükseltilmesi, hasta başvurusu açısından kısıktırılmış talep yaratılması, hasta sevk sisteminin

kaldırılması, uygulanmaması, sağlık hizmetinin nitelik ve niceliğindeki yetersizlik, sağlık hizmetinin ücretli (katkı-katılım payları ve fark ücretleri) hale getirilmesi ve sürekli artması, müşteri kavramı ve memnuniyet anlayışının sürekli ön plana çıkarılması, sağlık çalışanlarına yönelik mesleki değersizleştirme, itibarsızlaştırma, performans ve hak ediş sistemlerinin sağlık hizmetinde temel çalışma anlayışı olarak uygulanması, yeterli öğretim-eğitim üyeleri olmadan çok sayıda tıp-sağlık eğitim kurumu açılarak hizmet ve eğitim niteliğinin düşmesi gibi vücuda gelen birçok neden piyasalaştırılan, hak olarak herkese eşit olarak sunulması gereken sağlığın, alınır-satılır bir metaya dönüştürülerek değersizleştirilmesinin yanı sıra emekçilerinin hizmet sunumu gerçekleştirmek için emek sömürsünün yanında hayati riskleri de barındıran, adeta kendilerinin bütüncül sağlığının tehlikeye düştüğü vahşi bir üretim alanına evriltiştir.

Türkiye’de toplum sağlığını esas alan politikaların üretilmediği sağlık hizmetleri alanında hekimlerin ve sağlık emekçilerinin uğradığı şiddet, iktidar tarafından palyatif yöntemlerle çözülmeye daha doğrusu geçiştirilmeye çalışılmaktadır. Şiddete temel çözümleri getirmeyen ve yine aslında emekçileri de piyasa koşullarının insafına terk eden bir yaklaşım sergilemektedir. Anayasayla da güvence altına alınan hekimlerin ve sağlık çalışanlarının yaşam hakkının korunması ve sağlıklı çalışma koşullarının oluşturulması başta sağlık hakkının meta karakterinin terk edilmesiyle ortaya çıkacaktır. Sağlık Bakanlığı 2024 Bütçesi’nin ne oranda Türkiye halklarının, sağlık emekçilerinin sağlığını koruyacak, geliştirecek ve hasta olanın sorunsuzca tedavi olabileceği sağlık ortamını yaratabilecek amaçlara sahip olduğu ise ortadadır. Toplumun sağlık hizmetlerine ulaşabilmesiyle, sağlık hizmetlerinin üretimiyle ve sunumuyla ilgili sorunlarını görmezden gelen piyasacı anlayış, bu yapısal sorunları çözmeye yönelik kamucu politikalar geliştirmek yerine, 2024 Bütçesi toplamının yalnızca yüzde 6,61’ini (732 milyar 562 milyon 378 bin TL) Sağlık Bakanlığı için ayırmıştır. Böylelikle AKP-MHP iktidarı, sağlık alanını sermayenin insafına terk etmiş, toplum sağlığını esas almadan ve öncelemeden, kamunun sadece düzenleyici rolünün devam edeceği taahhüdünü vermiştir. Bu haliyle 2024 Bütçesi Türkiye halklarını ve halkların sağlığını görmeyi reddetmektedir.

12- Tarımsal Üretim ve Hayvancılık Politikalarının Çöküşü

Varoluşun binlerce yıllık kutsal faaliyeti olan tarım, bugün kapitalizm ve onun siyam ikizi endüstriyalizm tarafından yok edilmeye çalışılırken ekosistem üzerinde geri dönüşü olmayan tahribatlar yaratmaktadır. Halklar ise sağlıklı gıdaya ulaşamadıkları gibi yerinde karar alma, ekimi birlikte yapıp hasada birlikte karar verme süreçlerinden koparılmıştır. Bugün

bütünlüklü üretim ve tüketim ilişkilerini çevreleyen gıda sistemi, farklı dinamikleri kapsayan farklı sistemlerin bir çatışma alanı olarak karşımızda durmaktadır. Kapitalist/endüstriyel gıda sistemi, üretimden tüketime, üretim mekanından tüketim mekanına, üretim ilişkilerinden tüketim ilişkilerine gıda sistemini bir rant, sömürü ve tüketim ilişkisi olarak örgütlemekte, gıda egemenliğini şirket egemenliği olarak uygulamakta, sağlıklı gıda üretiminin adil koşullarını ortadan kaldırmakta, gıdayı bir meta olarak örgütlemektedir. Bir egemenlik alanı olarak gıda esasında bir toplumsal sistemi ifade eder. Gıdanın üretimini meydana getiren toplumsal ilişkiler, bütünlüklü ilişkilerdir, yaşam formlarıdır. Emeğin biçimini ve özgürlüğünü ifade eden bir mücadele alanıdır. Bu açıdan gıda üzerinde egemenlik, bir örgütlenme mücadelesidir ve gıda egemenliği bir örgütlenme kavramı olarak çalışmaktadır. Söz konusu bu kapitalist endüstriyel gıda sistemi karşısında ise Halkların Eşitlik ve Demokrasi Partisi, gıda egemenliğini bir halk egemenliği olarak tesis etmeyi amaçlar. Sağlıklı, besleyici gıda üretiminin adil ve özgür koşullarda gerçekleşmesi perspektifini benimser. Agroekolojiyi (ekolojik tarım), aracısız dağıtımı ve kırsal-kent ilişkilerinde bütünlüklü bir dönüşümü destekler.

Türkiye'nin bugün içinde olduğu tarımsal üretim ve gıda güvenliğine ilişkin krizin temel nedeni AKP'nin 21 yıldır aralıksız sürdürdüğü neoliberal politikalarıdır. Bu krizden çıkış için yerel dinamikleri güçlendirmek, özellikle küçük ölçekli çiftçilerin girdiler karşısında ezilmesini önlemek, çiftçileri desteklemek gerekmektedir. Ancak AKP bunun yerine ithalata odaklı ve sermaye lehine uygulanan tarım politikalarını uygulamaya devam etmektedir. Bu nedenle küçük aile işletmeleri geleneksel tarımdan uzaklaşmış, çiftçi sermayeye karşı korunmasız bırakılmış ve kırsaldaki küçük işletmeler üretimi terk etmiştir. Bu bağlamda Tarım ve Orman Bakanlığı'nın 2024 yılı için öngörülen bütçesine bakıldığında söz konusu sorunun çözümüne dair bir tutumun olmadığı anlaşılmaktadır.

Türkiye'de çiftçiler artan maliyet karşısında üretimi terk etmekte, hayvancılık yapanlar süt ineklerini kesime götürmektedir. Buna karşılık AKP-MHP iktidarı tarım ve hayvancılıkta yapısal sorunları derinleştiren politikalarını sürdürmeye devam etmektedir. Türkiye'de milyonlarca hektar tarım arazisi artık ekilmiyorken Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü (TİGEM) elindeki arazilerini ve çiftliklerini yandaşlarına kiraya vermekte, süt inekleri kesime giderken bunu engellemek yerine ithal hayvan tedarikçiliğine soyunmaktadır.

Bu yaklaşımlardan dolayı Türkiye'nin tarımsal üretimi ve hayvancılığı geri dönüşü olmayan bir krizin içine girmiştir. Türkiye tarımının içinde bulunduğu üretim krizi aynı zamanda AKP'nin 21 yıllık tarım politikasının iflasının ilanıdır. Türkiye tarımının içinde bulunduğu üretim krizinin çözümü ne tarım ürünleri ithalat etmekle ne de büyük şirketlere

sermaye aktarımıyla çözülebilir. Türkiye’de tarımsal üretim ve hayvancılık ile ilgili yapısal sorunlardan birisi de üreticilerin yeterince desteklenmemesidir. Türkiye’de tarımsal üretim krizinin çözülebilmemesinin ilk adımı, çiftçilerin girdiler karşısında ezilmesini önlemek koşuluyla desteklenmesidir. Her ne kadar 2006 yılında çıkarılan Tarım Yasası’na göre Gayri Safi Milli Hasıla’nın en az yüzde 1’inin tarıma destek olarak verilmesi öngörülse de çiftçiye yapılan doğrudan desteklemeler ortalama yüzde 0,5 oranında kalmaktadır.

Özellikle hayvancılıkta yaşanan yapısal sorunlardan birisi de Türkiye’de yıllara sari olarak büyükbaş ve küçükbaş hayvan sayısındaki artış ile nüfus artışının dengeli olmamasıdır. Örneğin, 1980 yılında kişi başına hayvan sayısı 84.598 milyon ile yüzde 1,9 iken 2023 yılında 69.962 milyon ile yüzde 0,8’e kadar düşmüştür. 1980’de 44 milyon olan ülke nüfusu neredeyse ikiye katlanırken hayvan sayısı aynı oranda artmamıştır. Bu durum yurttaşların ete ulaşım imkanını sınırlamaktadır. Hayvan varlığı artış hızı, nüfus artış hızına oransal olmadığı gibi bitkisel üretim artış hızı da mevcut hayvansal üretim artış hızıyla oransal bir artış içinde değildir. Bu da yem ithalatındaki dışa bağımlılığını arttırmaktadır.

Tarımsal üretim ve hayvancılıkta AKP’nin neoliberal pratikleri devam ederken çiftçilerin girdi yükünü azaltabilecek desteklemeler gerektiği ölçüde yapılmamaktadır. Çünkü tarımda üretim planlamasının en önemli aracı olan desteklemelerle ilgili Tarım Bakanlığı tarafından bir etki analizi yapılmadan verilen destek, hibe ve kredilerin üretime katkısı yeterli olmadığı gibi ürün desenini nasıl etkilediği net olarak analiz edilememekte ve yapısal bir çözüme katkı sunamamaktadır. Örneğin, 2017 Türkiye Tarımsal Desteklemeler Saha Araştırması, tarımsal desteklemeleriyle ilgili bu tabloyu açıkça ortaya koymaktadır. 7 bölgede ve 75 ilde üreticilerle yapılan görüşmede tarımsal desteklerin yetersiz olması, geç ödenmesi ve bazı ürünlerde destek verilmemesi gibi üç önemli sorun ön plana çıkmıştır. Aynı çalışmada üreticilere tarımsal hibe ve desteklemeler ile ilgili yaşadıkları en önemli üç sorun sorulduğunda yüzde 60,24’le miktar ve oranların yetersiz olduğu cevabı ilk sırada, “geç ödeniyor” cevabı yüzde 29,71 ile ikinci sırada ve “bazı ürün ve uygulamalara verilmiyor” cevabı ise yüzde 24,84’le üçüncü sırada yer almıştır. Bu araştırmanın üzerinden yıllar geçmesine rağmen bu durum geçerliliğini hala korumaktadır.

Genel anlamda tarımsal üretim ve hayvancılıkta devam eden yapısal sorunlar Kürt sorunundaki çözümsüzlük politikalarıyla kangrenleşmiş durumdadır. Özellikle 90’lı yıllardan sonra hayvancılık sektöründe ciddi bir çöküşün yaşandığı görülmektedir. Bu çöküşün temelinde, Kürt sorunundan kaynaklı olarak meraların yasaklanması ve köylerin boşaltılması sonucu meraya dayalı hayvancılığın yapılamaz hale getirilmesi ile birlikte hayvancılığa dair üretimi artırma faaliyetlerine yönelik destekleyici politikaların bilinçli bir şekilde

uygulanmaması hatta vazgeçilmesidir. Kürt halkının yoğun olarak yaşadığı coğrafyada yaylaların/meraların yasaklanması ve mera alanlarının küçülmesi, Türkiye'nin hayvancılık döngüsünün işlevinin değişmesine neden olmuştur. Bu da doğal otlak ve meralarda yetiştirilmeye daha uygun olan başta küçükbaş hayvancılık olmak üzere meraya dayalı hayvancılığın yapılamaz hale gelmesine neden olmuştur.

Dünden bugüne değişmeyen devletin resmi politikası olarak Kürt coğrafyasının geri bırakılması, bölgesel eşitsizlikler, bugün AKP-MHP iktidarı tarafından devralınarak farklı formlarda sürdürülmektedir. Geçmişten itibaren devam eden bu anlayışın mirasını devralan AKP, özellikle Kürt halkının geçim kaynağı olan hayvancılığı bitirmek ve Kürt halkını göçe zorlamak, koruculuğa mahkûm etmek amacıyla başta yayla ve meraların yasaklanması olmak üzere bütün politikalarını ısrarla sürdürmektedir. Güvenlik gerekçesiyle mera alanları özel güvenlik bölgesi ilan edilmektedir. Yayla yasakları Şırnak, Hakkâri ve Bitlis başta olmak üzere arazi tipi gereği elinde hayvancılık yapmaktan başka çare bulunmayan kentlerde sıkça uygulanmaktadır. Bu da hem metropollere göç edilmesine hem de işsizliğe ve yoksulluğa sebep olmaktadır.

Tarımsal üretim alanından yaşanan en önemli yapısal sorunlardan birisi de mevsimlik tarım işçilerinin sorunlarıdır. Türkiye'de yaklaşık olarak 2 milyon civarında mevsimlik tarım işçisinin ana gövdesi çocuk ve kadın emeğinden oluşturmaktadır. Özellikle mevsimlik tarım işçisi kadınlar hem tarım işlerinde hem annelikte hem de günlük ev işleriyle ataerkil bir sistemin içinde birden fazla rol üstlenmek zorunda kalmaktadırlar. Bununla birlikte yetersiz koşullar nedeniyle kötü hijyen, tarım alanlarında doğum öncesi, sırası ve sonrası sağlık hizmetine erişememe annenin ve bebeğin sağlık risklerini artırmakta hatta bebek ve anne ölümlerine neden olabilmektedir. Tarım alanlarına göç eden ailelerde çocuklar da çalışmaktadır. Mevsimlik göçün bir parçası olan çocuklar, gittikleri yerlerde bir biçimde tarımsal ucuz emeğin bir parçası olmaktadır. Aynı zamanda Kürt mevsimlik tarım işçileri ırkçılığa ve ayrımcılığa maruz kalmaktadırlar.

Kürt sorununun demokratik ve barışçıl çözümü Türkiye'nin tarımsal üretiminin ve hayvancılığının içinde bulunduğu krizinin çözülmesi için ön açıcı olacaktır. Bu çöküşten çıkmak için ısrarla sürdürülen neoliberal politikalar tamamen terk edilmelidir. Küçük ölçekli tarım yapan çiftçilerin merkeze alındığı tarım politikaları hayata geçirilmeli, küçük ölçekli çiftçilerin borçlarının silinerek gerçekçi ve ön görülebilir destekleme politikalarının hayata geçilerek çiftçilerin, yüksek maliyetler karşısında ezilmesi önlemek koşuluyla,

desteklenmelidir. Ancak 2024 Bütçesi bunun aksine üreticiyi kaderine terk ederek tarım ve hayvancılıktaki çöküşü hızlandıracaktır.

13- 2024 Yılı Eğitim Bütçesi Eğitimde Temel İhtiyaçları Karşılayamaz

2024 Yılı Merkezi Yönetim Bütçe Kanunu'nda Millî Eğitim Bakanlığı'na (MEB) 1 trilyon 92 milyar 129 milyon 668 bin lira ayrılmıştır. Bu rakam 2024 Bütçesi'nin yüzde 9,8'ine karşılık gelmektedir. MEB bütçesinin toplam bütçeye oranı 2017 yılında yüzde 13,1 iken bu orandaki erime yıllar içerisinde daha belirgin hale gelerek bu bütçe yılı için yüzde 9,8'lere kadar gerilemiştir. MEB bütçesinden eğitim yatırımlarına ayrılan pay 2002 yılında yüzde 17,18 iken bu oran 2024'te yüzde 9,16 oranıyla 22 yıl öncesinin oldukça gerisine düşmüştür. Sonuç olarak bu bütçe yılında da MEB bütçesi her yıl olduğu gibi rakamsal olarak artmıştır ancak genel bütçe ve milli gelire oranındaki düşüş devam etmektedir.

“Merkezi yönetim bütçesinden en büyük payı yine eğitime ayırdığı”nı her fırsatta dile getirerek övünen AKP iktidarının bu söyleminin bir kandırmacadan ibaret olduğunu belirtmek gerekmektedir. MEB bütçesinin yüzde 72,3'ünü (790 milyar 60 milyon 716 bin lira) personel giderleri ve yüzde 8,6'sını (94 milyar 210 milyon 419 bin lira) ise sosyal güvenlik kurumlarına devlet primi giderleri oluşturmaktadır. Eğitime ayrılan payın yüzde 81'ine tekabül eden toplam 884 milyar 271 milyon 135 bin liranın zorunlu harcamalara gideceği bir durumdan övünç kaynağı çıkarmak abesle iştigalden başka bir şey değildir. Bu durum, bütçeden ne kadar pay ayrıldığı mevzusunun ayrılan kaynakların nerede ve hangi amaçla kullanılacak olmasından bağımsız değerlendirilemeyeceğini göstermektedir.

Çocuk Yoksulluğu Artıyor, Kaynaklar İdeolojik İnşaya Ayrılıyor

Merkezî yönetim bütçesinden eğitime ayrılan ödenekler yüksek enflasyon karşısında sadece rakamsal olarak artmakta, bütçeden eğitim harcamalarına yapılan katkı yıllar içinde istikrarlı bir şekilde azalmaktadır. Bütçe kalemlerine doğrudan eğitim hizmetlerine yönelik yatırımlar açısından bakıldığında bütçede okulların temel ihtiyaçlarını karşılayacak artışlar söz konusu değildir. Bu durum hane halkının kendi cebinden yaptığı eğitim harcamalarının katlanarak büyümesine sebebiyet vermektedir. AKP-MHP iktidarı 2024 Bütçesi'yle kamusal eğitimi tasfiye etmeye devam edeceğini ve eğitim harcamalarının bütün yükünü öğrenci ve velilerin sırtına yüklemeye devam edeceğini bir kez daha ilan etmiştir.

TÜİK'in bu yıl ilk defa hazırladığı Çocuk, Yoksulluk ve Yaşam verilerine göre Türkiye'de 0-17 yaş arası 9,4 milyon çocuk yani neredeyse her 2 çocuktan biri yoksulluk koşulları içinde yaşayıp yetersiz beslenmekte ve sosyal dışlanma riski altında yaşamaktadır. Bu durum okul terklerinden çocuk işçiliğine, zihinsel gelişimden akademik başarıya, gelecekte doğabilecek kronik sağlık sorunlarından istismara kadar çok yönlü sonuçlar doğurabilmektedir. Başka bir şekilde söylemek gerekirse, çocuk yoksulluğuyla beraber okul sıralarının dışına itilen işçileştirilmiş çocuk sayısı artarken, özellikle kız çocukları “evlilik adı altında cinsel istismara” maruz kalabilmektedir.

Türkiye’de çocuklar derin yoksulluk sorunları ile karşı karşıyadır. Bu çocuklar yeterli ve besleyici gıdaya ulaşamamaktadır. Türkiye, OECD ülkeleri arasında çocuk yoksulluğunda ikinci sıradadır. Bu çocuk yoksulluğu ülkede homojen olarak dağılmayıp bölgesel eşitsizliklerde ayrıca kendini göstermektedir. Örneğin, BM Dünya Gıda Programı'nın gerçek zamanlı veri paylaştığı 2022 yılı “Açlık Haritası”na göre yetersiz beslenme oranının en yüksek olduğu il yüzde 20,3 ile Şırnak olmuştur. Aynı raporda Türkiye’de 5 yaş altı çocukların yüzde 1,7’sinin akut yetersiz beslenme, yüzde 6’sının ise kronik yetersiz beslenme yaşadığını ortaya koyuyor. Dolayısıyla okullarda çocuklar aç karnına ders dinlerken, musluklardan su içerken, okul kantinlerinde bir tost, bir ayran 50 lira olmuşken, okul öncesindeki öğrencilerin yemeğine göz diken bir bakanlığın “Bütçeden en çok pay eğitime ayrıldı” diye övünmesi büyük bir çelişki ve abesle iştigaldir.

Okullar, öğrenciler, öğretmenler ve velileri de kapsayacak şekilde imzalanan, pedagojik ve eğitimbilimsel ilkelerle bağdaşmayan ÇEDES ve benzeri projelerle “Değerler eğitimi” adı altında, öğrenciler adeta cemaatlerin, tarikatların insan kaynağına dönüştürülmekte, siyasal iktidar kendi dünya görüşüyle uyumlu bir nesil yaratma çabasını somutlaştırmaktadır. Bu ve benzeri projelerle eğitime ayrılan kaynakların ziyan edilmesinin de önü açılmaktadır.

Üniversiteler de bugün, baskının, yasakların, çürümenin, yolsuzlukların ablukası altındadır. Barınma hakkı başta olmak üzere, özgür ve demokratik üniversite fikrini savunan öğrenciler her fırsatta siyasal iktidarın hedefi haline gelmektedir. Yükseköğretime devam eden öğrenciler barınmadan beslenmeye, eğitimden sağlığa çoklu sorunlarla karşı karşıyadır. Üniversite okumaya çalışan gençlere yeteri kadar barınacak yurt yapmayarak onları fahiş miktarlardaki ev kiralalarını ödemeye, tarikat yuvalarına, potansiyel tabut olan asansörlere, kurtlu yemeklere mahkûm etmektedir. Gençlere başta ekonomik olmak üzere çok yönlü şiddeti reva gören iktidar anlayışının gençleri “geleceksizlik”le baş başa bıraktığı bu ülkede, her sene

binlerce genç yurtdışına göç etmektedir. Yanı sıra tüm toplumla beraber umutsuzluğa itilen gençler yaşamlarından vazgeçerek, maalesef intihar etmektedir.

Eğitim Emekçileri Sivil Ölüme İtiliyor, Öğrenciler Okuldan Uzaklaşıyor

15 Temmuz 2016 darbe girişiminden sonra uygulanmaya başlanan KHK'lerle kamudan ihraç edilenlerin 41 bin 705'i eğitim ve yükseköğretim kurumlarından. "Ağaç kökü yesinler" söylemiyle bu toprakların yetişmiş insan gücü adeta ölüme terk edilmiş, pasaportlarına el konularak uluslararası hukuk hiçe sayılmıştır. Ek tedbirler adı altında çıkarılan mevzuat marifetiyle muhreç eğitimciler ailesine varana kadar sakıncalı ve sabıkalı gösterilerek alenen hukuk çiğnenmiştir. Bununla beraber, iktidara insan hakları ihlallerine son vermesi ve Kürt meselesinde çözüm masasına geri dönülmesi çağrısı yapan bin 128 Barış Akademisyeni'nden 549'u istifa etmek, emekli olmak zorunda bırakılmış ya işten çıkarılmış veya OHAL KHK'leriyle kamu görevinden ihraç edilmiştir. Kamuda yaşanan ihraçların niteliğine, ihraç edilenlere "savunma hakkı" bile tanınmamasına ve OHAL Komisyonu tarafından göreve iade talebi reddedilenler ve işine geri dönenlere herhangi bir gerekçe gösterilmemesi üzerinden değerlendirildiğinde kamuda siyasi iktidarın merkezinde olduğu büyük bir "sivil darbe" yaşandığı açıktır.

MEB 2022-2023 yılı istatistiklerini 2023'ün Eylül ayı sonunda yayınlamıştır. Bu istatistiklere göre Türkiye'de resmi olarak kayıtlı çocuk nüfusu 16.914.758 kişi olarak belirtilirken, resmi olarak kayıtlı çocukların 609.817'si ya eğitim dışında ya da okul dışındadır. Ancak bu istatistiklere dahil edilmeyen mülteci çocuklar da vardır. Türkiye'de 5-17 yaş okul çağı grubunda kayıtlı 1.448.638 yabancı çocuktan 344.593'ünün okullarda kaydı yoktur. Bu durum çocuk yoksulluğunun şiddetine maruz kalan yüzbinlerce çocuğun okul dersliklerinin dışına itildiğini göstermektedir.

2022 yılı TÜİK çocuk istatistiklerine göre 15-17 yaş grubundaki çocukların işgücüne katılma oranı yüzde 18,7'dir. Bu oran, 15-17 yaş nüfusuna denk gelen 3 milyon 600 bin çocuktan 640 bininin bir işte kayıtlı olarak çalıştığı anlamına gelmektedir. Fakat gerçek rakam MEB'in Mesleki Eğitim Merkezleri'nden (MEM) işyerlerine çırak verdiği 1 milyon 376 bin çocuğu kapsamamaktadır. Bu çocuklar MEB istatistiklerinde öğrenci gözüktüğü için TÜİK verilerine dahil edilmemiştir. MEM'lerin marketlere hamal, berberlere çırak olarak gönderdiği 15-17 yaş grubu çocuklar dahil edildiğinde işçileştirilmiş çocuk sayısı 2 milyon 16 bin, işgücüne katılma oranı ise yüzde 33,5 olmaktadır. 2021'de yüzde 16,4 olan işçileştirilmiş çocuk oranı iki katına çıkmıştır. Zorunlu eğitim kapsamında okulda olması gereken işçileştirilmiş

çocukların “çocuk istismarı” çerçevesinde değerlendirilmesi gerekmektedir. Yoksullaşma ve eğitim giderlerindeki artış çocukların iççileştirilmesini tetiklemektedir.

Temel Bir İnsan Hakkı Olarak Anadilinde Eğitim

Eğitim sistemini “makbul vatandaşlar” yaratma aracı olarak gören ulus-devletler, bu sistemi geliştirmeye yönelik politikalar üreterek vatandaşların sadakatini sağlamaya çalışmıştır. Dil ise kültürün taşıyıcısı olarak, hedeflenen kimlik inşasının aracı olarak görülmüş ve eğitim sisteminin odaklandığı alanlardan biri olmuştur. Bugün başta Kürtler olmak üzere halkların kimlik taleplerinin milliyetçi reflekslerle kriminalize edilmesi, eğitim sisteminin kültürel çeşitliliği yok sayarak herkesi aynılaştıran “makbul vatandaşlar” yaratma arzusundan kaynaklanmaktadır.

Bugün birçok kültür ve dil kurumunun kapısına mühür vuran iktidar, kendisine hizmet eden kurumlarda Kürtçeyi propaganda aracı olarak kullanırken Kürt Dili ve Edebiyatı bölümünden mezun olan öğretmenlerden sembolik bir iki atama yaparken 2023-2024 eğitim öğretim yılında 50 atama yapmıştır. Bu uygulamalarla Kürt çocukları anadilinde eğitim hakkından mahrum bırakılarak mağdur edilmeye devam edilmektedir.

Anadilinde eğitim konusu varoluşsal bir insan hakkıdır. Kendi dili, kültürü ve kimliğiyle var olmaya çalışan başta Kürt halkı olmak üzere halkların anadilinde eğitim hakkı meşru taleplerin başında gelmektedir. Anadilinde eğitim evrensel insan haklarının başında gelir. Ancak Türkiye, temel hak ve özgürlükleri konu alan uluslararası sözleşmelerde özellikle eğitimde anadilinin kullanılmasını öngören maddelere çekince koymuştur. Anadilde eğitim hakkı gibi toplumsal barışa da katkı sunacak talepleri, şiddet ve baskı politikalarıyla bastırmaya çalışmanın hiçbir faydası yoktur.

Yoksullaşan, İşsiz Kalan, Güvencesiz Çalışan Öğretmenler

Bugün bu ülkede kadrolu, sözleşmeli ve ücretli gibi çalışma statüsü farklılıkları üzerinden çalıştırılan, başöğretmen, uzman öğretmen gibi yapay ayrımlar üzerinden ayrıştırılan, ihtiyaç olduğu halde ataması yapılmayarak işsiz bırakılan öğretmenlerin saygınlığı ciddi anlamda aşındırılmış, öğretmen emeği hızla değersizleştirilmiştir. Özel sektörde çalıştığı ya da atanma umudunu yitirdiği için KPSS’ye girmeyen öğretmen sayısının dışarıda bırakıldığı bir veriye göre 2023 yılı KPSS Eğitim Bilimleri oturumuna başvuran kişi sayısı 572.020’dir. Söz konusu başvuruyu yapmayan öğretmenler de dahil edildiğinde atması yapılmayan öğretmen

sayısının 1 milyona yaklaştığı ifade edilmektedir. Maarif Vakfı, ÇEDES Protokolü vb. vakıf ve projelere milyarlarca TL kaynak aktarmakta herhangi bir beis görmeyen siyasi iktidar, ihtiyaç olduğu halde ücretli öğretmenlik gibi tali yöntemlerle sözde çözümler üretmekte ve ataması yapılmayan öğretmenleri bilinçli bir şekilde çözümsüzlüğe itmektir.

Göreve yeni başlayan bir öğretmenin aldığı maaş olan 22 bin lira 820 lira, ABD doları bazında 10 yıl önceki seviyeye ulaşabilmiş değildir. 10 yıl önce maaşıyla 14 çeyrek altın alabilen bir öğretmen, bugün maaşıyla ancak 7 çeyrek altın alabilmektedir. Çeyrek altın üzerinden bakıldığında eğitim emekçileri geçtiğimiz 10 yılda yarı yarıya yoksullaşmıştır. Eğitim-öğretim sürecinin emektarları olan yardımcı hizmetliler, memurlar, idari ve teknik personel açısından bakıldığında durum çok daha vahim boyutlardadır. Türkiye’de görev yapan eğitim ve bilim emekçileri, OECD ülkeleri arasında ekonomik, sosyal ve özlük haklar açısından son sıralarda yer almayı sürdürmektedir. Eğitime “bütçeden aslan payı ayrıldığı” iddia edilse de yüzbinlerce eğitim emekçisi açlık sınırına yakın, yoksulluk sınırına uzak bir ücretle geçinmeye çalışmaktadır. Eğitim emekçileri, özellikle büyükşehirlerde yüksek kiralar nedeniyle ciddi anlamda barınma sorunu yaşamakta, gıda fiyatlarındaki artış nedeniyle sağlıklı beslenememektedir.

AKP-MHP iktidarının velileri, öğrencileri, öğretmenleri içeren bir engelli eğitim politikası da yoktur. Okullarda eğitimin erişilebilir olması adına yapılması gereken altyapı düzenlemeleri neredeyse yok gibidir. Tüm engelli yurttaşlara kamu bütçesinden ayrılan pay sadece yüzde 1,6 civarındadır. Okullar engelli öğrencilerin tuvaletlere, dersliklere, kütüphanelere (fiziki erişimin yanında sesli kitap vb. özel içeriklere erişimden de mahrum kalma) fiziksel olarak erişebilecek düzenlemelerden büyük oranda yoksundur.

Mülteci ve göçmen çocukların eğitime erişebilmesi önünde önemli sorunlar vardır. Bu çocuklardan eğitime erişmeyi başarabilenlerin yaşadıkları en önemli problem dil ve kültür problemdir. Bu iletişim problemi, mülteci ve göçmen çocukların kendilerini diğer çocuklardan soyutlamalarına neden olmaktadır. Bunun yanı sıra kayıtlı mülteci ve göçmen çocuk sayısı konusunda sağlıklı verilere ulaşılamamaktadır. Buna rağmen okul ve eğitim dışında kalan mülteci ve göçmen çocuk sayısı azımsanmayacak derecede yüksektir.

6 Şubat depremlerinden etkilenen alanların başında eğitim gelmektedir. Üzerinden 10 ay geçmiş olmasına rağmen hayat normalleşmediği gibi bölgedeki çocukların beslenmeden sağlığa, ulaşımdan barınmaya, en temel ihtiyaçlarını karşılama konusunda zorluklar yaşamaktadır. Yanı sıra ülkenin deprem kuşağında olması muhtemel depremlere hazırlıklı olunması gerçekliğini göstermektedir. Bunun için okulların depreme karşı dayanıklı hale

getirilmeleri ve güçlendirilmeleri için bütçeden daha fazla pay ayrılması gerektiği ifade edilmelidir.

AKP-MHP iktidarı eğitim alanının temel ihtiyaçlarını bütçe sürecine dahil etmek, kaynakların ihtiyaca uygun hakkaniyetli dağılımını sağlayacak bir plan yapmak şöyle dursun, yeni kamu politikalarıyla eşitsizlikleri derinleştirmeye devam etmektedir. AKP-MHP iktidarının 2024 yılı bütçe tercihi yine savaşa, talana ve ranta bütçe ayırmak yönünde gerçekleşmiştir.

14- Kürt Sorunu'nun Çözüksüzlüğü İstikrarlı ve Toplum Yararına Bir Dış Politikaya Engel Olmaktadır

Demokrasiden yoksun 100 yıllık cumhuriyette Kürtler, toplumsal, ekonomik ve siyasal alanın hak ve hürriyetlerinden neredeyse tamamıyla muaf tutularak devlet politikalarıyla her alanda tasfiyelere maruz kalmıştır. Şüphesiz bu 100 yıllık uygulama doğrudan Kürtleri hedef alsa da ekonomik, siyasal ve toplumsal alanlarda doğrudan etkilenen bütün Türkiye halkları olmuştur. Özellikle son 8 yıldır uygulanan politikalar bu görüşlerimizi kanıtlar niteliktedir. 20. Yüzyıl'da inkar edilen, her türlü demokratik temel hak taleplerinin en çok şiddetle karşılık gördüğü Kürt halkı iken bugün 21. Yüzyıl'ın ilk çeyreğinde bütün Türkiye halkları en temel hak ve özgürlük taleplerine karşı benzer şiddete maruz kalmaktadır. Kısacası, Kürtler üzerinde uygulanan bütün hukuk dışı yöntemler bugün artık bütün Türkiye halkları üzerinde uygulanmaktadır. Muhafız olan herkese "terörist" suçlaması yöneltilmektedir. Önceden Kürtler devlet kurumlarının kritik noktalarına ulaşmadan tasfiye edilirken bugün her Türkiye vatandaşı KHK kırımını ile benzer uygulamalara maruz kalmaktadır. Bugün sadece Kürtlerin değil, kadınların, öğrencilerin, iktidar karşıtı herhangi bir kişinin benzer şiddete maruz kalmasının meşru görüleceği bir siyasi konjonktür inşa edilmiştir.

Bu anlamda, Kürt Sorunu'nun muhatabı sadece Kürtler değil bütün Türkiye ve sınır ötesinde yaşayan bölge halklarıdır. Cumhuriyetin 100 yıllık dış politikasını ve özellikle AKP'nin son 8 yıllık dış politikasını da bu çerçevede değerlendirmek kaçınılmaz bir zorunluluktur. 2011'de Suriye'de başlayan iç savaş, Kürtlerin Suriye'nin kuzeyinde kendi öz gücüyle üçüncü bir yol inşa ederek, Kürt, Arap, Süryani, Ermeni ve daha bir çok inanç ve kültürden halkları bir araya getirerek Ortadoğu'da yeni bir demokratik ve özgürlükçü model oluşturmuş ve bu oluşumun simgesi bütün dünyada kadınlar olarak kabul edilmiştir. Kadınların öncülüğünde İŞİD gibi insanlığa karşı ağır suçlar işlemiş suç örgütüne karşı Kobane'den

Rakka'ya kadar mücadele edilmiş ve nihayetinde Suriye halkları adil ve özgür geleceğe doğru ilk adımını atmıştı. Ne var ki, AKP iktidarı özellikle toplumsal sözleşme temelinde Kuzey-Doğu Suriye'deki yeni demokrasinin yükselişine, Kürtlerin özgürlük ve eşitlik mücadelesinde sergilediği öncü rolüne Ortadoğu halklarının ortak çıkarı perspektifinden bakmak yerine hegemonik ve sınıfsal çıkarlar ve geleneksel devlet politikaları üzerinden değerlendirerek Kürtlere karşı tüm Türkiye halklarına mal olacak ağır bir faturayla bir savaş ortamı yaşatmıştır. “Bedeli ne olursa olsun” anlayışıyla başlatılan bu süreci sadece askeri bağlamda değerlendirmek büyük bir yanılğı olacaktır. Özellikle uluslararası ilişkilerde yürütülen diplomatik faaliyetler ve görüşmeler bu temelde organize edilerek, Kürtlerin en ufak demokratik kazanımının veya diğer bir deyişle Suriye'de halklar yararına en ufak demokratik kazanımın tasfiye edilmesi AKP dış politikasının merkezine oturtulmuştur.

AKP'nin özellikle son 8 yılda Rusya, ABD, Avrupa Birliği'ne üye ülkeler ve NATO ile yürüttüğü ilişkilere bu çerçeveden bakıldığında bu durum daha da anlaşılır olacaktır. Yukarıda bahsedilen periyod içerisinde Rusya ve ABD ile “Suriye'nin Kuzeyinde terör yapılanması” diskuru adı altında pazarlıklar yürütülmüş ve bu pazarlıklar Afrin, Serekaniye ve Gire Spi gibi bölgelerde yaşayan yerel halkın aleyhine sonuçlar doğurmuştur. Ortaya çıkan nihai sonuç elbette bu değildir. Bu bölgelere yerleştirilen ve özellikle idari ve askeri anlamda yetkiler verilen çete gruplarının işledikleri suçlar, Türkiye'ye rahatlıkla girip çıkabileceği imtiyazlara sahip olması sadece Kuzey-Doğu Suriye halklarının değil aynı zamanda Türkiye, hatta bütün dünya halklarının güvenliğini tehdit etmektedir. Başta Türkiye halkları olmak üzere bütün dünya halklarının güvenliğini tehlikeye atma pahasına Kürtlerin Türkiye'nin güneyine komşu olması yerine selefi suç örgütlerinin komşu olması tercih edilmektedir. Suriye'nin kuzeyinde “güvenlik koridoru” olarak tabir edilen koridor gerçekte bugün “Selefi kemeri” olarak Türkiye ve Suriye halklarına karşı önemli bir güvenlik tehdidi olarak durmaktadır.

Rusya'yla Soçi ve Astana formatında görüşmeler, İsveç'in NATO'ya onayı için yapılan görüşmeler ve İran, Avrupa Birliği üyesi ülkeler, İsrail ve son dönemde Esad'la başlatılmak istenen görüşmeleri de bu temelde değerlendirmek gerekiyor. Kürt karşıtlığının merkeze alındığı dış politikayla dar çıkar gruplarının lehine sonuç almaya çalışan AKP iktidarının Türkiye'de yarattığı toplumsal, ekonomik, hukuki ve siyasal tahribat gün geçtikçe artmakta ve ülke “değerler enkazı” bir ülkeye dönüştürülmek istenmektedir.

Halkların Eşitlik ve Demokrasi Partisi olarak, Türkiye Cumhuriyeti'nin ikinci yüzyılında Kürt Sorunu çözülmedikçe, resmi devlet ideolojisinin Kürt algısı değişmedikçe ne Türkiye'de demokrasiyle taçlandırılmış bir cumhuriyet mümkün olacaktır ne de Türkiye

halkları yararına etkin bir dış politika anlayışı hayata geçirilebilecektir. Kürt Sorunu var olmaya devam ettikçe Türkiye'nin dış politikası toplum yararına kazanımlar elde edemeyeceği gibi başta emekçiler olmak üzere bütün nüfusu doğrudan etkileyecek tahribatlar oluşturmaya devam edecektir.

AKP'nin son yıllarda izlediği askeri ve istihbarat endeksli dış politika bölgesel istikrarsızlığın derinleşmesine de önemli etkide bulunmaktadır. Doğu Akdeniz'de özellikle ülkelerin karşılıklı silahlanmasından dolayı Türkiye dâhil birçok ülkenin savunmaya daha fazla bütçe ayırdığını açık verilerle görmek mümkündür. Doğu Akdeniz bir enerji havzası olarak tanımlanmışken AKP'nin ve Miçotakis'in sağ popülist ve militarist politikaları Akdeniz havzasının daha da fazla silahlanmasına neden olmuştur. Keza bu çerçevede Libya'yla imzalanan askeri anlaşmalar Türkiye'yi Doğu Akdeniz'de yalnızlaştırmış, Kıbrıs sorununda çözümsüzlükte ısrarcı yaklaşım bölgesel istikrarsızlığı derinleştirmiştir.

“Barış Harekatı” adı altında 1974'ten bu yana Kıbrıs'ta askeri ve siyasi hegemonik bir ilişki geliştirilmiş ve 50 yılı bulan bu süreçte hem Kıbrıslı Türkler hem de Kıbrıslı Rumlar için kalıcı bir barış ve özgürlük ortamı sağlanamamıştır. Açıkça ifade etmek gerekirse Kıbrıslı Türkler 50 yıldan bu yana Türkiye'ye entegre edilmeye çalışılmakta ve Türkiye'den taşınan nüfus ile siyasi iradelerine müdahale edilmektedir. Son olarak 18 Ekim 2020'de yapılan cumhurbaşkanlığı seçimlerinde dönemin cumhurbaşkanı ve Kıbrıslı Türk toplumu adına baş müzakereci olan Mustafa Akıncı'nın yerine Ankara'dan yapılan aleni müdahaleler nedeniyle bir nevi kayyum atanmıştır. Bir çok Kıbrıslı Türk muhalifin Türkiye'ye girişi yasaklanarak Türkiye'de olduğu gibi, Kuzey Kıbrıs'ta da muhaliflere düşman hukuku uygulanmaktadır. Ayrıca Süleyman Soylu ve Mehmet Ağar gibi isimlerle birlikte anılan ve Kıbrıs kumarhanelerini yöneten suç örgütü lideri Halil Falyalı'ya yapılan suikast, Kuzey Kıbrıs'ta büyük bir suç şebekesinin iktidar denetiminde örgütlendiği ve gerektiğinde dizayn edildiği iddialarını da güçlendirmektedir.

Latin Amerika'dan Türkiye'ye ve oradan başka bölgelere ulaştırılan uyuşturucu trafiğinin sorgulanamamasının yanında El-Kaide ve DAİŞ gibi küresel suç yapılarının Türkiye'deki finansal hareketleri, Türkiye'yi kara para cennetine dönüştürmüştür. Bu gerçekliği yok sayan ve Türkiye'yi gri listede tutan politikalar devam etmektedir.

AKP, Filistin Halkı Yerine Hamas'ı Tercih Etmiştir

Ekim ayında Hamas, İsrail'e yönelik saldırılarında çok sayıda sivil hedef gözeterek katletti. Ardından bu bahaneyle İsrail Gazze'ye yönelik başlattığı operasyonlarla Filistin halkına yönelik soykırıma varan saldırılar yaptı ve yapmaya da devam ediyor. Bu yaşananlara karşı AKP dış politikası daha önce deneyimlediğimiz biçimde ikiyüzlü bir şekilde devam etmektedir. Bir yandan Kuzey-Doğu Suriye'de sivil alt yapı ve üst yapıları bombalayarak sivil yaşam alanlarını ortadan kaldırıp diğer yandan İsrail'in Gazze'ye yönelik her türlü hukuku yok sayan saldırılarını kınaması tarihin utanç sayfasında çoktan yerini almıştır. Unutulmamalıdır ki, Kürt Sorunu Ortadoğu'daki politikaları anlamak açısından turnusol kağıdı gibidir. Bir yandan Kürt Sorunu'nu şiddet yoluyla çözmekte ısrar ederek diğer yandan Filistin-İsrail çatışmasında barışçıl yöntemler aramak AKP hükümetinin maskesini düşürmeye yetmiştir.

AKP hükümetinin İsrail'le askeri anlaşmaları başta olmak üzere her türlü ikili anlaşmaları devam ettirmesine karşı Türkiye halklarını İsrail'i boykot etmeye teşvik etmesi ve bunun yanında Gazze'nin bombalandığı dakikalarda bile Türkiye'ye ait ticaret gemilerinin Hayfa limanında mekik dokuması söz konusu ikiyüzlü politikaların en somut örneğidir. Hatırlatmakta fayda vardır ki, bugün Gazze'yi bombalayan uçakların pilotları Konya'da eğitim almış İsrail askeri personellerdir.

Savaşın ve saldırının devam ettiği Gazze'de Dışişleri Bakanlığı yetkilileri başta olmak üzere AKP'li yetkililerin önceliğinin Hamas olduğu açıkça anlaşılmaktadır. Filistin halkının maruz kaldığı soykırıma varan bu katliamlara dair somut adım atmazken Hamas'ın meşruiyetini dünyaya kanıtlamaya çalışması, Hamas'ın finansal kaynaklarının Türkiye'de tutulmasına izin verilmesi ve üst düzey Hamas üyelerinin Türkiye tarafından korunması tüm kamuoyu tarafından açıkça görülmektedir.

Halkların Eşitlik ve Demokrasi Partisi olarak, bu savaşta ne Hamas'ın ne de İsrail Hükümeti'nin başbakanı Netanyahu'nun savunucusu olmayı reddediyoruz. Partimiz, on yıllardır işgal altında tutulan Filistin halkının yanındadır ve meşru taleplerini savunmaktadır. Filistin halkının meşru hakkını savunurken İsrail vatandaşlarının Ortadoğu'da bütün halklarla da barışçıl ve özgür geleceğini savunmaktadır. BM Güvenlik Konseyi'nin 242 Sayılı Kararı'nda ifade edildiği üzere İsrail'in 1967 öncesi sınırlarına çekilerek iki devletli kalıcı bir çözümün mümkün olduğunu güçlü biçimde savunuyoruz. AKP'nin yukarıda bahsettiğimiz ikiyüzlü dış politikası ne Filistin ne de İsrail halkının özgür ve barışçıl geleceğine katkı sunmaktadır. Tam tersine Filistin'de tam da Netanyahu Hükümeti'nin istediği gibi köktenci yapılar sayesinde işgalin meşrulaştırılmasına ve kalıcı hale getirilmesine zemin sağlanmaktadır.

Dışışleri Bakanlığı, Milli Savunma Bakanlığı'nın Diplomatik Birimi Haline Getirilmiştir

Dışışleri Bakanlığı, tanımı itibarıyla Türkiye'nin ekonomik, sosyal ve politik çıkarlarını barışçıl, demokratik ve diyalog esaslı yöntemlerle korumakla yükümlü bir bakanlık olması gerekirken, son yıllarda adeta Milli Savunma Bakanlığı'nın diplomatik birimi ya da cumhurbaşkanının imajını düzeltme kurumu haline dönüştürülmüştür. Sadece Dışışleri Bakanlığı'nın 1 yıllık diplomatik ziyaretler haritasına baktığımızda bile bunu görürüz. Dışışleri Komisyonu'na havale edilen anlaşmaların önemli bir kısmının askeri ve güvenlik anlaşmaları olması ve ziyaretlerin bu çerçevede yapılması bakanlığın hizmet ettiği alanı açıkça göstermektedir.

Toplumlar arası çelişkilerden faydalanarak Libya'da, Azerbaycan'da, Afrika'da diplomatik faaliyetleri askeri anlaşmalar kapsamında yürütmek Türkiye'nin dış politikasının toplum yararına değil savaştan kar elde eden organizasyonlar yararına olduğunu göstermektedir. Bugün Libya, Azerbaycan ve Afrika ülkelerinin siyasi, ekonomik durumunun yanı sıra rejimlerin toplum üzerinde kurduğu baskıya baktığımızda bu bölgelerde savaşın, istikrarsızlığın, insan hakları ihlallerinin, yolsuzluğun yoğun olduğunu görmek pek ala mümkündür. AKP dış politikasının Türkiye adı altında bu bölgelere ihraç ettiği fikir ve pratik barış değil aksine savaş olmuştur. İstikrar değil aksine derinleşen krizler olmuştur.

Diğer yandan batık ekonomiye ve iflas eden dış politikaya rağmen "imaj" derdine düşen Saray Rejimi'nin birçok yanlış politikasını savunmak zorunda kalan bir Dışışleri Bakanlığı kurumu ile karşı karşıyayız. Dünya kamuoyuna AKP'nin siyasi rakiplerini neden hapisanelerde tuttuğunu çeşitli yalanlarla manipüle etme görevi Dışışleri Bakanlığı'na verilmiştir. Kadın haklarının önemli bir boyutunu oluşturan İstanbul Sözleşmesi'nden neden bir gece ansızın çekildiklerini ayakları yere basmayan gerekçelerle savunmak yine Dışışleri Bakanlığı'na devredildi. Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının Avrupa ülkelerinden artık vize alamadığı bir realite ile karşı karşıyayız. İnsani gelişmişlik, adalet, özgürlük ve refah gibi birçok alanda dünya istatistiklerinde en geride olan bir Türkiye gerçeği vardır. Ancak bu gerçeklerin ters-düz edilmeye çalışılması da yine Dışışleri Bakanlığı'na devredilmiş görünüyor. Açıkça söylemek gerekirse Dışışleri Bakanlığı, Saray Rejimi'nin en çürük ve en bağınaz argümanlarını savunmak zorunda bırakılmıştır. Özellikle son 10 yılda Saray'dan yapılan büyükelçi atamalarına bakıldığında partili rektörler, partili valiler ve partili yargı mensupları gibi partili büyükelçiler ve diplomatlar da Dışışleri Bakanlığı'nın kritik birimlerine yerleşmiş

durumdadır. Türkiye halklarının değil, Sarayın çıkarlarını önceleyen bir mentalite Dışişleri Bakanlığı'nda da hakim anlayış olmuştur.

Nasıl bir Dış Politika?

Halkların Eşitlik ve Demokrasi Partisi'nin dış politika eksenini çözüm odaklıdır. Bölgesel krizlerin tümünde ilkesel olarak halkların ortak çıkarları öncelenmektedir. Soydaşlık ya da etnik aidiyet üzerinden değil, eşit yurttaşlık ilkesi çerçevesinde Türkiye halklarının ortak çıkarları ile sınır ötesindeki bölge halklarının dostane ve iyi komşuluk ilişkileri üzerinden yakınlaşmasını esas alan bir politikayı benimsemektedir. Bu temelde dış politika anlayışımız bölgesel istikrarsızlık üreterek daha fazla sığınmacı ve göçmen dalgaları üretmek yerine bölgesel barışı ve istikrarı destekleyerek tersine göçün sağlanmasını esas almaktadır, kriz olan bir bölgeye daha fazla silah veya savaşçı göndermek yerine tarafları müzakere yoluyla çözüme zorlayan ve arabuluculukta öncü bir diplomasi geleneğini oluşturmayı savunmaktadır, az gelişmiş ülkeleri sömürmek ya da diktatörlerini desteklemek yerine, demokrasi ve özgürlük için mücadele eden yönetimlerle refah, kalkınma ve enternasyonalist dayanışma ekseninde işbirliğini geliştirmeyi öncelenmektedir, Taliban ya da İhvan Hareketi gibi bağnaz, kadın düşmanı ve demokrasi karşıtı örgütleri VIP kapılarından geçirmek yerine bu örgütlerle mücadele etmeyi esas almaktadır.

Dış politikamızın hiçbir pratiği evrensel insan hakları ilkeleri ile çelişmeyecektir. Bu bağlamda ucuz pazarlıklar peşinde koşmak yerine küresel aktörler arasında güvenilir ve saygın bir ortak olarak anılmanın mücadelesini vermek asli yaklaşımımız olacaktır. Türkiye'yi dış politikada iki kötü seçenek arasında bırakmak yerine Üçüncü Yol stratejimizi dış politikaya da uyarlayarak kendi alternatifimizi yaratan akılcı bir diplomasiyi savunuyoruz.

15- Kültür Bakanlığı'nın 2024 Bütçesi Tekçiliğin Bütçesidir

Kültür hemen her şeyi, yaşama tarzlarını, gündelik yaşam pratiklerini, cinsiyet ilişkilerini, gelecek tasavvurunu çepeçevre kuşatan bir anlamlandırma evreni ve bir anlamlandırma siyasetidir. Türkiye'de AKP'li yıllarda tıpkı siyasal ve ekonomik alanda olduğu gibi kültür alanında da maddi ve manevi tüm değerler, tekçi bir yaklaşımla ve ahbap çavuş ilişkisine dayalı dağıtılmıştır. Kültürel anlamda bir yaşam biçimi, kamusal alanda var olabilmenin kriteri olarak dayatılmıştır. Siyaseti bir kast olarak kullanan ve siyasetin sorun çözme kapasitesini elinden alan iktidar, kültür projesiyle gelişmeye değil giderek ivme kazanan bir kültürsüzleşmeye neden olmuştur.

Kültürel ve sanatsal anlamda tekçi yaklaşım sadece AKP ile yaşanmamış olsa da AKP ile bu yaklaşım reaksiyon değiştirmiştir. Süreç içerisinde AKP kültürel iktidar olma arayışında mevcut tüm kültürel değer üretimini neredeyse bir yana bırakmış ve 2012 yılından itibaren kimlik tanımlama meselesinde daha da ısrarcı olmuştur. Kendi tanımlamasına uymayan herhangi bir kültürel üretimi baskılayan iktidar, sadece bir kesimin öznel isteklerine, dini ve milli hassasiyetlerine, siyasal çıkarlarına göre biçimlenmiş bir kültürel dayatmayla davranmaya devam etmektedir.

Partili Cumhurbaşkanlığı Sistemi'ne geçildikten hemen sonra, siyasal alanda 14 yıldır iktidar oldukları halde kültürel alanda henüz iktidar olmadığını söyleyen ve ukdesini açık eden Cumhurbaşkanı Erdoğan'dan sonra İletişim Başkanı Altun, 2018'de, "Siyasal hegemonyanız bitti kültürel hegemonyanız da bitecek..." diyerek ve 2023 yılında da fikrinin değişmediğini ifade ederek toplumsal kültürü geliştirmek yerine yıkıcı bir tavırda olduklarını belli etmiştir. Başka bir anlamıyla iktidar, siyasal ve ekonomik alandaki hegemonyasının kültürel hayatta bir karşılığı olmadığını, rıza üretmediğini kabul etmiştir. Bu rızayı "zor gücüyle" -yasak ve ödüllere- kazanmaya çalışmaktadır. Örneğin, kendi aydınını ve bilim insanını üretemeyen iktidar, ifade ve basın özgürlüğü hakkını birçok kere ihlal edip gazetecileri hapsedmiş, sürekli üniversite açarak nitelikli üniversitelerdeki bilim insanlarını çeşitli vesilelerle ihraç edip yerine tabiri caizse "kendi adamlarını" yerleştirmiştir. Bir yandan ülkenin marka değerini artırmak amacıyla Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından 2021 yılından itibaren Kültür Yolu Festivalleri düzenlenirken, bir yandan da politik ve keyfi kararlarla valilikler veya kaymakamlıklar eliyle 2022 yılından itibaren çeşitli kültür ve müzik festivalleri yasaklanmıştır. Yine 2022 yılında dünya prömiyerini Cannes Film Festivali'nde yapan *Kurak Günler* filmi, filmdeki homofobi teması ve kuir hikâye unsuruna yönelik iktidara yakın medya kanalları tarafından linç kampanyası yürütülmüş ve sonunda senaryoda değişiklik yapıldığı iddiasıyla Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından filme verilen destek geri çekilmiştir. Kamusal alanda kendi aleyhine herhangi bir bilginin üretimine veya dolaşımına tahammül edemeyen iktidar, sansür uygulamasını giderek tüm alanlarda yaygın uygulama haline getirmiştir. Çok yakın bir geçmişte, Eylül 2023'te, Yönetmen Nejla Demirci'nin ihraç edilen iki kamu çalışanının mücadelesini anlatan *Kanun Hükmü* belgeseli, belgeseldeki bir kişi hakkında yargı sürecinin devam ettiği iddiasıyla festival yönetimi tarafından Antalya Altın Portakal Film Festivali'nden çıkarılmıştır. Kesinleşmiş herhangi bir yargılama süreci söz konusu değilken filmin festivalden çıkarılması hakkında yoğun kamuoyu tartışmaları yürütülmüş, festival yönetiminin kararına tepki gösteren jüri üyeleri görevi bırakmış, bu kararı sansür olarak nitelendiren yönetmen ve

yapımcılar filmlerini geri çekmiştir. Bu tavizsizlik sonucunda her ne kadar festival yönetimi filmi yarışmaya tekrar dahil etse de festivalin destekçilerinden olan Kültür ve Turizm Bakanlığı, filmin seçkiye dahil edilmesine tepki göstermiş ve festivalden çekildiğini açıklamıştır. Sonuçta konusu sivil direniş ve bir mücadele örneği olabilecek filmin sansürlenmesi için yoğun bir çaba harcanmış ve iktidarın Adalet Bakanlığı'yla, Gençlik ve Spor Bakanlığı'yla da dahil olduğu bu süreçte Antalya Altın Portakal Film Festivali tarihinde 44 yıl sonra ikinci kere sansür tartışmaları nedeniyle iptal edilmiştir. İktidarın tüm bu pratikleri, sistemi kendileri için her ne kadar işler halde tutsa da tüm ülkeyi düşün, kültür ve sanat alanında üretimden yoksun bırakmaktadır.

Öte yandan Temmuz 2018'de Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bağlanan RTÜK günümüzde neredeyse tümüyle partizanlaşmış ve yetkilerini siyaset alanını dizayn etmek için kullanır hale gelmiştir. LGBTİ+ karşıtı nefret mitinglerine çağırarak kamu spotlarının yayınlanmasına onay vermiş ve bu manada nefret suçlarının işlenmesine ihtimal doğurmuştur. RTÜK denetleme yetkisini genişletmiş ve dijital platformların yapımları hakkında "Türk aile yapısına aykırı", "toplumsal ve kültürel değerlere ters" ifadelerini kullanarak, platformlara sıklıkla uyarılarda bulunup müeyyideler uygular hale gelmiştir. Oysa bu ifadeler iktidar için ayrımcı ve istismarcı siyasetin, "patriarka"nın ve erkek şiddetinin koruma kalkanı kavramlar hâlini almıştır. İktidarın yandaşı olmayan hemen her televizyon ve radyo kuruluşu da yine RTÜK tarafından idari ve mali olarak cezalandırılmaya devam etmektedir. Son seçim döneminin sonu itibarıyla, 2023'ün ilk altı ayında, muhalif kanallardan olan 5 kanala toplamda 20 milyon 649 bin 194 TL para cezası verilirken iktidara yakın televizyon kanalları arasında sadece bir kanala tek seferlik olmak üzere 342.526 TL para cezası verilmiştir. İktidara aykırı düşüncelerin bastırılabilmesi için Türk Ceza Kanunu'na 2022'de eklenen "sansür yasası" yine RTÜK tarafından cezai müeyyide uygulanmasına gerekçe gösterilmektedir. Bu bağlamda kendisine yapılan herhangi bir "yalan haber" şikayetinde RTÜK kendini bir yargılama merci yerine koyup cezai müeyyide uygulamaktadır. Televizyonda özellikle Kürtlerin yaşadıkları hak gaspları hakkında söz kuran ya da yaşanan toplumsal olayları sorgulamaya kalkan gazeteci, programcı veya yayıncılar günümüzde hızla gözaltına alınıp tutuklanabilmektedir.

Kültür ve Turizm Bakanlığı 2024 yılı bütçe görüşmelerinde de yukarıda anlatılanların bir yansıması olarak toplumsal kültürün gelişmesine katkıda bulunan kurumlara payların nasıl harcanacağı kolektif bir şekilde tartışılmamış, iktidarın hegemonyasını sağlamlaştırmak adına kendi milli kültürünün inşasına para harcayacağını açık etmesiyle tamamlanmıştır.

Görüşmelerde, Kültür Bakanlığı'na bağlı genel müdürler niteliksizlikle sorgulanırken, bizzat bakan tarafından sadece “vatansever” olmalarıyla savunulmuş, durumu politik bir tartışmaya döndürmüştür.

Türkiye, binlerce yıllık halk kültürlerine ev sahipliği yapmış bir ülkedir. Halk kültürleri zihin dünyasının beslendiği, adaletin, vicdanın, ev, yurt ve dünyanın geri kalanı arasındaki ilişkinin farkına varıldığı anlatılarla doludur. Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın en temel sorumluluğu kültür ve sanat alanında başka kültürlere, inançlara, kimliklere ve dillere bir arada, eşit yurttaşlar olarak yaşama kabiliyetine bir alan açmaktır.

Bugün, sadece kendi aralarında Kürtçe konuştukları için insanlar katlediliyor, Kürtçe müzik dinledikleri veya söyledikleri için saldırıya uğruyor, Kürtçe konser, tiyatro ve sanat etkinliklerine yönelik baskı ve yasaklamalar her geçen gün daha da artıyor. Artan baskılar nedeniyle, örneğin 7 Kasım 2023'te Medya ve Hukuk Çalışmaları Derneği (MLSA) Hukuk Birimi, 2019 yılından bu yana Türkiye'de yasaklanan Kürtçe sanat etkinlikleri listelenmiş, Mem Ararat, Azad Berdan, Zinar Sozdar, Aynur Doğan gibi Kürt şarkıcıların konserlerinin; Berû, Dawiya Dawî, Tartuffe gibi Kürtçe tiyatro oyun ve gösterilerinin gerekçe göstermeksizin yasaklandığı belirtmiş ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin (AİHM) Kürtçe konser ve tiyatro etkinliklerinin yasaklanmasını hak ihlali sayan Ulusoy ve Diğerleri Kararı'nın uygulama sürecine ilişkin Avrupa Konseyi'ne bildirimde bulunmuştur. Oysa, Fransız filozof Michel Foucault, İsveç'te yaşadığı yıllarla ilişkili olarak “Kendi dilimin yabancı ülke veya gurbet dediğimiz yersiz yerde kalırken mesken tutabileceğim en gizli ama en emin yer olduğunu anladım. Sonuçta tek gerçek vatan, insanın ayağını basabileceği tek toprak, başını sokabileceği, sığınabileceği tek ev çocukluğundan itibaren öğrendiği dildir” der. Anadil için Kürtlerin on yıllardır verdiği mücadelenin bu bağlamda düşünülmesi gerekir. Baskı ve tehlike altında olmadan, kendi dilini konuşma ve bu dilde eğitim alma mücadelesi Kürtlerin kendisini bu ülkede eşit bir yurttaş olarak evinde hissetme mücadelesi olarak görülmelidir. Bunun bir meydan okuma olarak görülmesinden vazgeçilmesi gerekmektedir.

Yine yüzyıllık süreçte, neredeyse cumhuriyetin kuruluşundan itibaren, eşit yurttaşlık mücadelesi veren Aleviler'in Cemevlerinin ibadethane sayılması talebi son yirmi iki yılda yerine getirilmemiştir. Aksine Kasım 2022'de cumhurbaşkanı kararnamesiyle Alevi-Bektaşî Kültür Cemevi kurulmuş ve Alevilerin dinsel ve kimliksel özgürlükleri yok sayılmıştır. Bakanlığa ait Başkanlığa her ne kadar bütçe ayrılıp, ihtiyaçların giderilmesi hedeflense de Alevilerin kendi Cemevi başkanlarını seçme hakkı elinden alınmış ve başkan

atama yetkisi cumhurbaşkanına verilmiştir. Bu durum, tıpkı -çoğunlukla Kürtlerin yaşadığı illerdeki yerel yönetimlere yapıldığı gibi- tek kişinin kararıyla istediğinde kayyım atamaktır.

16- Gençlerin Bugününü ve Geleceğini Çalan Bütçe

Gençlik politikaları, tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de egemenlerin, “ideolojik tahayyüllerinin taşıyıcısı” yaratma çabasının bir parçası olarak düşünülmüştür. 21 yıllık iktidarında AKP, dindar/kindar ve “milli değerlerine bağlı” nesil yaratma amacıyla toplumda ve gençler arasında kutuplaştırmayı artırma yönündeki politikalarına aralıksız devam etmiştir. Mevcut iktidar ve irili ufaklı ortakları için gençlik, ideolojik saiklerle yapboz tahtasına çevirdikleri eğitim sistemi vasıtasıyla “şekillendirebilecekleri” bir nesne grubu statüsündedir. Mezkûr parti örgütleri içerisindeki “gençlik kolları” isimlendirmesinden dahi bu ana akım bakışın, gençlerin bir bütünün yalnızca bir uzvu statüsünde görüldüğü çok net anlaşılmaktadır. Ancak partimiz Halkların Eşitlik ve Demokrasi Partisi’nde ve aynı gelenekten geldiği partilerde, gençlerin gençlik kollarından, gençlik koordinasyonlarına oradan da gençlik meclisine varan uzun ve kararlı mücadelesiyle gençler, nesne veyahut da bir bütünün yalnızca “sıradan bir uzvu” olmaktan çıkıp politik bir özne grubu statüsüne geldiği yadsınamaz bir gerçek haline gelmiştir.

14 Mayıs 2023 Seçimleri sürecinde gençlerin esas ve yaşamsal problemlerini görmezden gelmeye devam eden iktidar, “bedava internet”, “telefon ve bilgisayarda vergi muafiyeti” gibi vaatler ile gençleri “kazanmayı” ummuştur. İktidar nazarında rasyonel karar alma yetilerine sahip olmayan gençlerin kendi yaşamları hakkında söz söyleme hakkı da yoktur. Böyle bir “cürette” bulduklarında da muktedir perspektifinde gençler, dış mihraklar dahil olmak üzere türlü odaklara “alet olmaktadır”. Hemen her dönem başı fahiş zamlarla karşılaşan, KYK yurtlarında yer bulamayan, beş kişinin burslarının birleşmesiyle özel yurtlarda dört kişilik bir odada ancak bir tane yatağın kirasını ödeyebilen üniversite öğrencilerinin yıllardır devam eden barınma krizi neticesinde başlattıkları “barınamıyoruz” eylemlerinin ardından da Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın açıklamaları bunun en sarıh örneğidir. Erdoğan parklarda, sokaklarda, yurt önlerinde kalan gençleri “çirkin bir kampanya yürütmekle” hatta buna “alet olmakla” itham etmişti. Muktedirlere göre gençlerin kendi başlarına, bile isteye bir eylemlilik içerisinde bulunması mümkün değildir, olsa olsa gençler ya “kandırılmıştır” ya da birilerinin oyununa “alet olmaktadır.” Onlara göre gençler eyleme kudretinden yoksundurlar, ancak bizler için ise tam tersi değiştirici ve dönüştürücü güçlerin başında gençlik gelmektedir.

7 milyona yakın üniversite öğrencisi olan Türkiye’de, öğrencilerin karşı karşıya kaldıkları problemler her geçen gün katlanarak büyümektedir. İhtiyaç ve talepler doğrultusunda rasyonel, eşit, demokratik bir eğitim politikası üretmeyen bilakis üniversite ve öğrenci sayısını artırmanın gerçek işsizlik oranını/sayısını, “eğitimli işsizler ordusu” yaratarak gizleme için bir yöntem olarak kullanan AKP yönetimi altında öğrenciler, eğitim yaşamlarının yanında aynı zamanda çalışmak zorunda kalmaktadırlar. “Huzur hakkı” gibi adlandırmalarla beş maaş alan AKP’li bürokratlar söz konusuysen yoksulluk içerisindeki gençler inşaatlarda ve ağır iş kollarında iş cinayetlerine kurban gitmektedir.

Burs/kredi miktarlarının reel enflasyon oranında artırılmaması, yeterli sayıda nitelikli yurt arzının sağlanmaması, devlet yurtlarında sağlıklı ve hijyenik yemek arzının sağlanmaması gibi birçok temel sorundan dolayı üniversite öğrencileri başta olmak üzere öğrenciler, temel yaşamsal ihtiyaçlarını dahi karşılayamaz bir pozisyonda bırakılmıştır. Tüm bu problemlerin çözülüyor oluşu kaynak darlığı/yokluğundan dolayı değil bilakis iktidarın bütçe tercihi ve yönetimi sebebiyledir. Halbuki bütçe tercihleri, genç yoksulluğunu bitirme ve üniversite öğrencilerinin problemlerini çözmeye dönük politikalar için kullanılmak istendiği takdirde, Gençlik ve Spor Bakanlığı’nın bütçesinin yalnızca yüzde 3’ü ile dahi bütün öğrenim kredileri bursa dönüştürülebilir, borçlanmalar sonlandırılabilir.

Öğrencilerin yat da öğrenim yaşamı dışındaki gençlerin karşı karşıya kaldıkları en mühim sorunların başında işsizlik ve istihdam süreçlerine dahil olamamak gelmektedir. Güvenilirliği son derece şüpheli olan ve iktidara sipariş usulü veriler üreten TÜİK’e göre bile genç işsizliği yüzde 17,2 olarak açıklanmıştır. Bu oran erkeklerde yüzde 14,2 genç kadınlarda ise yüzde 22,7 olarak karşımıza çıkmaktadır. Genç kadın işsizliğinin bir anda ikiye katlanıyor oluşu, bizlere toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin boyutlarını ve de iktidarın kadınları “eve kapatma” yönlü politikalarının etkisini çok net bir şekilde göstermektedir.

Son örneğini Kasım ayı başında yasalaşan Aile ve Gençlik Fonu Kanunu’nda gördüğümüz gibi çeşitli hibelerle AKP genç yaşta evliliği teşvik etmek için elinden geleni yapmaktadır. AKP iktidarının en önemli motivasyonu ve maksadı genç kadınları eğitim yaşamından, ekonomik/sosyal yaşamdan yalıtarak “eve kapatmaktır”. Genç kadınlara AKP’nin biçtiği rolün özcesi “evlen, çocuk yap, evde otur”dur.

İşsizlik verileri elbette ki bizlere genç işsizliğini ve genç yoksulluğunu net olarak göstermemektedir. Çünkü kayıt dışı ve güvencesiz çalışmanın en yüksek olduğu toplumsal grupların başında gençler gelmektedir. Üniversite öğrencileri de dahil olmak üzere gençler, hizmet sektöründe geçici, düşük ücretli ve gününbirlik işlerde uzun mesai saatlerine maruz

bırakılmakta, iş cinayetlerinde yaşamlarını yitirmektedir. Öğrenim yaşamında olan gençlerden yalnızca üniversite öğrencileri değil lise ve hatta ilköğretim öğrencileri de mevcut kapitalist politikalarından ötürü işçileştirilmektedir.

Tüm bunların temeli olan neoliberal kapitalist politikalar, gençlerin ağır çalışma koşullarında ucuz işgücü olarak sömürülmesi, iş cinayetlerinde yaşamlarını yitirmesi ya da barınma ihtiyacını karşılayamayan öğrencilerin ailelerinin yaşadıkları illere geri dönmek zorunda kalması gibi sonuçlar doğurmaktadır. Öğrencilerin barınma krizinin çözülmemesinin ve aynı zamanda AKP'nin dindar/kindar nesil yetiştirme motivasyonunu bir diğer mühim sonucu, öğrencilerin tarikat ve cemaat yurtlarına mecbur bırakılmasıdır.

Ülkenin ve gençlerin içinde yer aldıkları ekonomik, sosyal ve siyasal kriz ortamında toplumsal öznelerin hak arayış ve taleplerine karşı kolluk, yargı eliyle baskı kuran AKP iktidarı, üniversitelerde de yemek zamlarını protesto etmeleri, ülkeye ve dünyaya dair kendi sözlerini söylemeleri gibi meşru eylemlerini sebep göstererek değişimin öncüsü olma çabasındaki öğrenciler hakkında jet hızıyla soruşturmalar açılmasını sağlamaktadır. Aktif öznesi ve temel bileşeni oldukları, yaşam alanı niteliğindeki kampüs yaşamına dair söz ve karar süreçlerine katılımları engellenmektedir. Üniversite yönetimleri, kolluk ve yargı ortaklaşmasıyla örgütlenme hakkını kullanan gençler hakkında disiplin soruşturmaları, gözaltı ve tutuklama kararları çıkarılmakta, özgürlükleri ellerinden alınmaktadır.

Türkiye'deki hemen tüm gençleri yatay kesen bu politikalar ve uygulamalara ek olarak Kürt gençler üzerinde de onları toplumsal ilişkilerden ve özellikle politik yaşamdan uzak tutma maksatlı uygulanan politikalar söz konusudur. Kürt gençler, bizzat kamunun bazen göz yumması bazen ise direkt fail rolü oynamasıyla uyuşturucuya ve yozlaşmaya sürüklenmek istenmektedir. Bu ajanda çerçevesinde, yine merkezi bir "cezasızlık politikasıyla" korunan kolluk kuvvetleri tarafından genç kadınlar cinsel saldırılara maruz bırakılmaktadırlar.

Tüm bu baskı, derinleşen ekonomik kriz, nepotizm, ayrımcı politikalar, işsizlik gibi yapısal sorunlar kısılacında bulunan gençlerin üçte ikisinden fazlası yurtdışında yaşamak istediklerini, ülkeye dair umutlarının kalmadığını belirtmektedirler. Bugünü AKP iktidarı tarafından çalınan gençlerin yarına dair umutları da yine AKP tarafından çalınmak istenmektedir.

SERMAYENİN, SAVAŞLARIN, YOLSUZLUĞUN BÜTÇESİNE KARŞI “EMEKCİ HALKIN BÜTÇESİ”

1- Bütçe Hakkı

Halkın yönetici erke karşı en önemli kazanımlarından bir tanesi de “Bütçe Hakkı”dır. Bütçe hakkı, bütçelerin belirlenmesinde toplumun söz, yetki ve karar sahibi olmasıdır. Halkın kamu gelirlerini ve giderlerini belirleme hakkıdır. Yurттаşlar bütçe hakkını parlamentolara gönderdikleri temsilciler, sendikalar, dernekler ve çeşitli toplumsal örgütlenmelere aracılığıyla kullanırlar.

Bütçe bir ülkedeki siyasi iktidarın sınıfsal tercihlerini gösteren metindir. Siyasi iktidarlar yaptıkları bütçelerle kimlerden, hangi sosyal kesimlerden, hangi sınıflardan ne şekilde ve ne oranda kaynak toplayacaklarını, topladıkları bu kaynakları da kimlere, hangi sosyal kesimlere, hangi sınıflara ne için harcayacaklarını ilan etmiş olurlar. Bu nedenle bütçeler asla teknik birer sayı tablosu değildir. Aksine tercihleri ifade eden ekonomi politik beyanlardır. Bütçeler o ülkedeki siyaset-sermaye-toplum ilişkilerini ifade ederler. Bütçe her şeyden önce toplumsal bir meseledir.

AKP-MHP iktidarı 2024 Bütçesi’ni sarayda hazırlamıştır. Halkın bütçesi halktan bir kez daha kaçırılmıştır. Bütçe topluma sorulmadan, danışılmadan, toplumsal talepler dinlenmeden, toplumsal katılım olmaksızın hazırlanmıştır. Bütçe hakkını ihlal eden 2024 Bütçesi, halklarımızın hiçbir derdine derman olamayacak bir bütçedir. Çünkü bu bütçenin AKP iktidarlarının daha önceki bütçelerinden hiçbir farkı yoktur. Değişen hiçbir şey yoktur. Çünkü AKP-MHP iktidarının bütçe tercihleri değişmemiştir. Nasıl ki daha önceki bütçeler hiçbir soruna çare olamamış, aksine zamlara, yüksek enflasyona, yoksulluğa ve sefaletle neden olmuşsa 2024 Bütçesi de aynı sonuçları doğuracaktır. 2024 Bütçesi’nde tercihler emekçiden yana değil sermayeden yana, halktan yana değil bir avuç ayrıcalıklı kesimden yana, barıştan yana değil savaştan yana, kadından yana değil erkek egemen sistemden yana, yoksullardan yana değil zenginlerden yana kullanılmıştır.

2- Emegın Bütçesi

AKP-MHP iktidarında güvencesizlik, ucuz emek, taşeronlaşma, işsizlik, emegın değersizleştirilmesi ve iş güvenliği çalışma yaşamının temel sorunları haline gelmiştir. Bu

süreçte sermayenin kazanımları artarken emek hep kaybeden taraf olmuştur. AKP döneminde sendikasızlaşma ve grev hakkının gasp edilmesi gibi sorunlar artarak büyümüştür. AKP'nin iktidara geldiği 2002 yılında sendikalaşma oranı yüzde 51 civarındayken günümüzde 16 milyon 413 bin 359 işçiden yalnızca 2 milyon 421 bin 940'ının sendika üyeliği bulunmaktadır. Yani kayıtlı işçilerin sadece yüzde 15'i sendikalıdır.

Emek alanındaki kayıp sadece sendikal haklar bağlamında değil, ücret kayıplarında da yaşanmaktadır. Özellikle son zamanlarda hızla yükselen enflasyon emekçilerin alım gücünü düşürmüş, emekçiler sefalet ücretlerine mahkum edilerek çalışmak zorunda kalmışlardır. Bunun doğal sonucu olarak da emekçilerin milli gelirden aldıkları pay giderek düşmüştür. Son yıllarda emeğin milli gelirden aldığı pay yüzde 26'lara kadar gerilemiştir. Ayrıca AKP döneminde işçilerin emeğinin birikiminden oluşan İşsizlik Fonu sermayeye peşkeş çekilerek yağmalanmış, genç işsizliği rekor kırmış, taşeron işçilik normalleşmiştir.

AKP-MHP iktidarının 2024 Bütçesi emek düşmanı sermaye dostu bir bütçedir. Emekçilerin kronikleşmiş sorunlarına çözüm bulmak yerine sorunları büyüterek devam etmiştir.

Partimiz Halkların Eşitlik ve Demokrasi Partisi işsizliğe, işçi kırımlarına ve iş cinayetlerine karşı insanca yaşam kavgası veren işçi ve emekçilerin, yıkıma sürüklenen küçük esnafın, ürününün karşılığını alamayan çiftçinin yanında yer alır. Partimiz, işçi ve emekçilerin kazanımlarını temel ilke edinir. Taleplerinin karşılanması için mücadele etmeye devam eder. Günlük ve haftalık çalışma sürelerinin azaltılıp ücretler düşürülmeksizin haftalık çalışma süresinin 35 saat olarak belirlenmesini; işin, üretim süreçlerinin ve işliklerin işçi sağlığını önceleyerek düzenlenmesini savunur. Asgari ücretin dört kişilik bir ailenin tüm ihtiyaçları gözetilerek yoksulluk sınırının üzerinde ve vergiden muaf tutularak belirlenmesini, emekli maaşlarının yoksulluk sınırının üzerinde olmasını savunur.

Partimiz, kapitalizme, emek sömürüsüne, yolsuzluk ve talana, gelir dağılımındaki uçuruma, açlık ve yoksulluğa karşı işçi ve emekçilerin insan onuruna yaraşır ekonomik ve sosyal koşullara sahip olmasını savunur. Esnek, sağlıksız, güvencesiz ve sigortasız çalışmaya, sendikasızlaştırmaya, taşeronlaştırmaya, kazanılmış hakların gaspına karşı işçi sınıfı ve emekçilerin haklarını savunmaya ve emekçilerin kazanımları için mücadeleyi yükselterek sürdürür.

Bu temelde Emekçi Halkın Bütçesi, başta kıdem tazminatı olmak üzere işçilerin kazanılmış haklarını koruyacak, kiralık işçilik uygulamasına son verecek, ev işçilerinin sosyal

güvenlik haklarını yasal koruma altına alacak, ortalama ücretleri insanca yaşamaya yetecek bir seviyeye çıkaracak, işsizliği önlemek için kamusal istihdam garantisi ve desteği sağlayacak, İşsizlik Fonu'nun yalnızca işçiler ve işsizler yararına kullanılmasını sağlayacak, her türlü güvencesiz istihdama son vererek herkese güvenceli iş ve gelir güvencesi sağlayacak, işçi sağlığı ve güvenliğini tavizsiz uygulayacak, grevli ve toplu sözleşmeli sendikal hak ve özgürlüklerin önündeki engelleri kaldırılacak politikaları hayata geçirecektir.

3- Barışın Bütçesi

2024 Bütçesi kaynakları silahlanmaya ve güvenlikçi politikalara harcayan bir bütçedir. Teknik bir biçimde salt savunma giderleri için Savunma Sanayii Destekleme Fonu da dahil edildiğinde 2024'te 1 trilyon 133 milyar 500 milyon lira ödenek tahsis edilmiştir. Bu rakam, 11 trilyon 89 milyar liralık bütçe büyüklüğüyle kıyaslandığında 2024 Bütçesi'nin yüzde 10,2'sine tekabül etmektedir. 2024 Bütçesi'nde bu alanlara devasa bir kaynak ayrılmıştır. Halkın kaynakları güvenlikçi politikalar ve silah sanayisi vb. için harcanacaktır. 1 trilyon 133 milyar 500 milyon liralık ödenek, bugünün kuru ile yaklaşık 40,5 milyar Dolar'a tekabül etmektedir. 2024 Bütçesi'nde barışın esamisi okunmamaktadır. Emekçi Halkın Bütçesi yurttan, bölgede ve dünyada barıştan yana politikaları esas alarak kaynakları silahlanma ve savaş yatırımları için değil, halkın refahını artırmak için kullanır.

4- Kadının Bütçesi

2024 Bütçesi toplumsal cinsiyete duyarlı bir bütçe değildir. Bu bütçede kadın yoktur. Kadınlara yönelik her türlü ayrımcılık ve şiddetin durdurulması için kamu bütçeleri cinsiyet eşitliği perspektifi ile hazırlanmalıdır. Kadınlara yönelik kamu hizmetlerinin çoğaltılması, vergilendirmede cinsiyet eşitliğinin artırılması zorunludur. Karar alma süreçlerine kadın katılımını arttıracak mekanizmaların inşa edilmesi gerekir. Ancak 2024 Bütçesi'nde toplumsal cinsiyet faktörü yok sayılmıştır. Yaşam hakkı tehdit altında olan milyonlarca kadın için daha eşit ve özgür bir yaşam alanı açılabilmesinin yolu toplumsal cinsiyete dayalı bütçelemeden geçmektedir.

Halkların Eşitlik ve Demokrasi Partisi olarak kamusal hizmetlere erişimde ve tüm alanlarda toplumsal cinsiyet eşitliğini esas alan, kadınların çalışma hakkını destekleyen, kadın istihdamındaki cinsiyet temelli ayrımcılığı ortadan kaldıran, her mahalleye ücretsiz kreş açan,

tarlada, atölyede, evde kayıtsız çalışan kadınlara güvence ve eşit işe eşdeğer ücret sağlayan, kız çocuklarının, genç kadınların eğitim ve barınma haklarını korumaya alan, kadına yönelik şiddetle mücadele için pay ayıran, kadın girişimcileri destekleyen, genç kadınların istihdamda yer bulması için teşvikler sağlayan, ev içi emeği görülmeyen kadınların sağlık ve emeklilik primlerini bütçeden ödeyerek emekli olmalarını sağlayan, İstanbul Sözleşmesi'nin gereklerinin yerine getirilmesi için Kadın Bakanlığı'nın kurulmasına öncülük eden politikaları hayata geçireceğiz.

Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçe Esastır!

2024 Bütçesi dünya genelinde aşırı sağ popülist iktidarların “aileyi koruma” söylemi altında kadınları etkileyen politikaları giderek arttırdığı bir atmosferde hazırlanmıştır. Özellikle, Macaristan'ın Başbakanı Viktor Orbán, İtalya'da Giorgia Meloni ve Fransa'da Marine Le Pen gibi liderler, geleneksel aile değerlerine vurgu yaparak toplumsal cinsiyet eşitliği karşıtı adımlar atmaktadır. Orbán, aile koruma politikalarını güçlendirmek amacıyla kadınlardan “en az 4 çocuk doğurmayı” teşvik ederken Meloni kürtaj ve kadın hakları konusunda aile odaklı politikaları desteklemekte ve “kadınım, anneyim, İtalyanım, Hıristiyanım” söylemiyle muhafazakâr bir kimlik çerçevesi çizmektedir. Le Pen ise “ülkeyi bir anne gibi” yöneteceğini ifade ederek kürtaj konusundaki düzenlemeleri sorgulamış ve ırkçı söylemleri daha yumuşak bir imajla sunarak popülerlik kazanmıştır.

Türkiye'de de aynı eğilimin çok benzer söylemlerle devlet politikası haline getirildiği gözlemlenmektedir. Kadın ve farklı cinsiyet kimliklerin temel insan hakları ve özgürlüklerini kısıtlamaya ve hatta yok etmeye dönük politikalar, din ve kültürel argümanlarla birleştirilerek yürütülmekte ve radikal sağ popülizmin etkisi altında toplumsal cinsiyet eşitliği karşıtı söylemler siyasal iktidarın tüm araçları ile yaygın bir şekilde geliştirilmektedir.

İstanbul Sözleşmesi'nden çekilme kararı ve bununla birlikte tüm kadın eylemlerini gözaltı, baskı, işkence ve yasaklarla durdurmaya çalışan siyasi iktidarın kamu spotları ile desteklediği "Büyük Aile Buluşması" gibi organizasyonlarla hem Batı karşıtı hem de İslami muhafazakâr bir retoriğin içinden gelirken, aynı zamanda küresel muhafazakar “anti-gender” söylemi ile de paralellik göstermektedir. Bu politikaların genellikle geleneksel aile yapısının savunulması ve küreselleşmeye karşı direnç oluşturması adına kullanıldığı görülmektedir. 2024 Bütçesi işte tam da bu akılla hazırlanmıştır. Farklı cinsiyet kimlikleri ve cinsel yönelimleri tamamen yok sayılmış, kadınlar bağımsız bireyler olarak değil aile içindeki görevleri kapsamında ele alınmıştır.

Kamu bütçesi, en basit anlamıyla kamu kaynaklarının siyasi iktidar tarafından kamuya geri dağıtımıdır. Bu bakımdan kamu bütçesi, bir ülkedeki siyasi iktidarın, halkın refah düzeyi, demokratik haklar ve özgürlükler, insan haklarına saygı, toplumsal cinsiyet eşitliği, çeşitli toplumsal kimliklere, inanç gruplarına ve etnik kökenlere mensup yurttaşların adil muamele görmesi, barışın tesis edilmesi, iklim değişikliği ile mücadele ve ekoloji gibi konulardaki performansını yansıtan bir belgedir. Her yıl merkezi bütçe kanunuyla toplanan trilyonlarca liralık vergi geliri ve diğer kamu kaynakları, temel olarak bu amaçlarda kullanılmak üzere siyasi iktidarın hizmetine sunulur.

Demokratik bir ülkede bütçelerin hazırlanması ve kullanılması sırasında, emekçilerin ekonomik haklarının, toplumsal cinsiyet eşitliğinin, adaletin, demokrasinin ve barışın sağlanması için ayrılan kaynak miktarı büyük önem taşır. Buna ek olarak, halkın bütçe oluşturma ve dağıtım paylarının belirlenmesi süreçlerine etkin katılabilmesi, yani kararlarını sadece seçilmişler aracılığıyla değil demokratik katılım mekanizmalarının genişletilmesi ile yansıtılması kritiktir. Aynı şekilde, halkın tasarlanan bütçenin kritiğini yapabilmesi ve bütçeyi dönüştürme kudretine sahip olması da hayattır. Buna ek olarak, yıl içinde yapılan harcamaların detaylarının da kamuoyuna raporlanması da şeffaflık ve hesap verilebilirlik açısından kritik bir rol oynar. Bu, dünya genelinde uygulanan ve demokrasinin vazgeçilmezi olarak kabul edilen bütçe hakkının bir gerekliliğidir.

Bir ülkenin bütçe politikası, o ülkenin toplumsal değerlerini ve yönetim anlayışını yansıtan kritik bir belge olarak değerlendirilir. Ne yazık ki, 2024 Bütçesi'nin tasarlanması ve karar alma süreçlerinde yukarıda bahsedilen değerlerin topyekün çığnendiği görülmüştür.

2024 Bütçesi'nin hazırlanması ve kabul süreçleri halkın demokratik katılımını görmezden geldiği gibi kadınları, kız çocuklarını ve farklı cinsiyet kimliklerini hesaba katmamıştır. 2024 Bütçesi tüm bu grupların bütçe hakkını görmezden gelinerek Plan ve Bütçe Komisyonu'nda onaylanmış ve toplumsal cinsiyete duyarlı hale getirilmesi için Halkların Eşitlik ve Demokrasi Partisi olarak sunduğumuz öneriler kabul edilmeksizin Meclis'e sunulmuştur.

Toplumsal cinsiyete dayalı sosyoekonomik eşitsizlik, ekonomik, sosyal, siyasi ve kültürel sistemlerdeki sorunların temel nedenlerinden biridir. Geleneksel ekonomik modeller, kadınları ve kız çocuklarını yoksulluğa karşı savunmasız bırakmaktadır. Ancak kadınların özgün yoksulluk ve yoksunluk deneyimleri, geleneksel göstergelerde yeterince dikkate alınmamaktadır. Erkek egemen bakış açısıyla dizayn edilen yoksulluk ölçütlerinin yerine çeşitli deneyimleri yakalayan, bütünsel, toplumsal cinsiyete duyarlı yoksulluk ve eşitsizlik ölçümleri benimsenmelidir.

Yoksulluk ve eşitsizlikle mücadele için acil eylemler gerekmekte olup kadın özgürlükçü, feminist ve kesişimsel haklar temelli yaklaşımların küresel düzeyde benimsenmesi önemlidir. Bu yaklaşımlar, toplumsal cinsiyet temelli eşitsizlikleri anlamak ve dönüştürmek için kapsamlı politika ve programlar geliştirmeyi amaçlamalıdır. Merkezi bütçe, bu anlamda çok güçlü bir araçtır. Ne yazık ki, AKP-MHP iktidarı bu aracı kadınları güçlendirmek ve toplumsal cinsiyet eşitsizliği ile mücadele etmek için değil, tam aksine, verili eşitsizlikleri ve adaletsizliği korumak, kadınları evlere ve ailelere sıkıştırarak ücretsiz bakım veren anne olarak kimliklendirmek amacıyla kullanmıştır.

Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Duyarlı Bütçeleme (TCDB), bütçe planlama ve uygulama süreçlerinde cinsiyet eşitliği ilkesini gözetmeyi amaçlayan bir yaklaşımı ifade eder. Bu yöntem, bütçe politikalarının ve harcamalarının cinsiyet eşitliği hedeflerine uygun olarak tasarlanmasını ve uygulanmasını amaçlar. TCDB, toplumsal cinsiyet rollerinden kaynaklanan eşitsizlikleri ortadan kaldırmayı, kadınların, farklı cinsiyet kimliklerine ve cinsel yönelimlere sahip kişilerin ekonomik, sosyal, akademik ve siyasal alanlarda eşit fırsatlara sahip olmalarını sağlamayı hedefler.

TCDB, bütçe politikalarını cinsiyet eşitliğini sağlamaya yönelik şekilde düzenleyerek, bu eşitsizliklere karşı etkili bir mücadele stratejisi sunar. TCDB, natrans heteroseksüel erkeklerle toplumu oluşturan diğer tüm bileşenlerin hak ve özgürlük eşitsizliklerini ekonomi politikaları ve bütçe teminatıyla ortadan kaldırmayı hedefler. Buna ek olarak, cinsiyet temelli ayrımcılığa karşı mücadele eder ve herkesin adil bir şekilde bütçeden faydalanmasını amaçlar. Toplumsal cinsiyet eşitliği, barış toplumunun vazgeçilemez bir bileşenidir. TCDB, kadınların ekonomik, sosyal ve siyasal katılımlarını destekleyerek barış toplumuna olumlu katkıda bulunmayı amaçlar. Bu bağlamda, TCDB, bütçenin stratejik ve etkili bir şekilde harcanmasını sağlar. Bu da bütçenin, toplumsal cinsiyet eşitliği hedeflerine uygun olarak kullanılmasını ve kaynakların eşit dağıtılmasını içerir.

TCDB, sadece kadın haklarına odaklanmakla kalmaz, cinsiyet ve cinsel yönelim temelli ayrımcılığa maruz bırakılan herkesin haklarını da gözetir. Bu yaklaşımıyla, toplumların daha adil, eşitlikçi, özgür bir yaşama kavuşmasına katkıda bulunur.

Halkların Eşitlik ve Demokrasi Partisi olarak savunduğumuz Emekçi Halkın Bütçesi toplumsal cinsiyete duyarlıdır. Bu temelde 2024 Yılı Merkezi Yönetim Bütçe Kanun Teklifi'nin toplumsal cinsiyete duyarlı hale getirilmesi için aşağıdaki önerilerimiz temelinde yoğun bir mücadele verdik ve vermeye de devam edeceğiz:

- Kamu bütçesinin toplumun katılımı olmaksızın siyasi iktidarın çıkarları doğrultusunda oluşturulması yerine bütçe hakkının topluma anlatılması, geniş katılımın sağlanması, özellikle kadınların ve farklı cinsiyet kimliklerinin bütçe hazırlama ve karar alma süreçlerine erişimi garanti altına alınmalı.

- Bütçenin temel bileşenlerinden biri olan vergi gelirlerinin büyük kısmının emekçilerden alınması yerine adil bir vergi düzeni getirilmeli, kadınlara pozitif ayrımcılık sağlanmalı.

- Kadın yoksulluğuyla ve toplumsal cinsiyet eşitsizliği ile mücadele, bütçe politikalarının odak noktasında olmalı, her kalemde bu amaç dikkate alınarak bütçe hazırlanmalı.

- Çocuk, yaşlı ve hasta bakımı için ayrılan ödenekler artırılmalı, kamu kaynaklarıyla desteklenmeli, bakım emeği kadın emeği olmaktan çıkarılmalı, bu emeği ücretlendirmek için bütçe ayrılmalı.

- Ev eksenli çalışan kadınlar sigortasız, güvencesiz ve işçi haklarından yoksun bir şekilde çalıştırılmakta, aynı zamanda, ev işleri kadınları eve bağlayarak ekonomik bağımsızlıklarından mahrum bırakmaktadır. Ev emeği kamusal bir hak olarak kabul edilmeli, güvenceli ve kayıtlı çalışma kapsamına alınmalı ve buna yönelik bütçe ayrılmalı.

- İstihdam politikaları nedeniyle kadınlar güvencesiz ve düşük ücretli işlerde çalıştırılmaktadır. Özellikle Kürt kadınlar arasında istihdam düşüktür ve ücret eşitsizliği yüksektir. Kadın istihdamını teşvik etmek için sosyal güvencenin sağlanması ve emek haklarının korunması için bütçe ayrılmalı.

- Özellikle evlilik ve çocuk, hasta, yaşlı bakımı gerekçeleriyle istihdamdan kopan kadınların, istihdama geri dönüşünü kolaylaştırmak için hem vergi ve ücret desteği hem de kamusal alanlarda bakım desteği sağlanmalı, bu amaçla bütçe ayrılmalı.

- Demokratik katılımcı mekanizmalarla oluşturulacak STK'lar ve uzmanlar ağı işbirliğiyle toplumsal cinsiyet eşitliği politikaları ve şiddetle mücadele programları geliştirilmesi için bütçeden pay ayrılmalı.

- Şiddete maruz bırakılan kadın, çocuk ve farklı cinsiyet kimliklerine, tıbbi, psikolojik, sosyal destek sunan “Cinsel Şiddet Kriz Merkezleri” açılmalı, hayatta kalanların toplumsal yaşamlarını sürdürebilmeleri için uzun vadede hukuki, psikolojik, sosyal, akademik ve maddi destek verilmesi için bütçe ayrılmalı.

- Yerel yönetimler, kadın örgütleri işbirliği ile sığınakların sayısını artırmalı, bu doğrultuda bütçeden daha fazla kaynak ayrılmalı.

- Kadın ve cinsiyet kimliklerinin sağlık hakkına erişimini arttırmak için bütçe ayrılmalı.
- Kürtaj hizmetlerine, üreme sağlığı hizmetlerine ve menstrual ürünlere erişimi kolaylaştırmak için bütçe ayrılmalı.
- Mülteci, göçmen ve Kürt kadınlarının sağlık hizmetlerine erişimini kolaylaştırmak için tercüman kadroları oluşturulması amacıyla bütçe ayrılmalı.
- Cezaevindeki kadınların sağlık ve eğitim haklarına erişimini sağlamak için yeni düzenlemeler yapılmalı, bu amaçla bütçe ayrılmalı.
- Eşit işe eşit ücret ilkesi benimsenmeli, toplumsal cinsiyet kimliğine, cinsel yönelime ve cinsiyet özelliğine dayalı ayrımcılığa son verilmeli ve bu amaçla bütçe ayrılmalı.
- Kadın istihdamını teşvik etmek için vergi indirimleri ve destek paketleri için bütçe ayrılmalı.
- Meslek edindirme kurslarında kadınlara pozitif ayrımcılık sağlanmalı, ekonomik destek ve danışmanlık için bütçe ayrılmalı.
- Kamuda ve özel kurumlarda kadınların yönetici olmasını teşvik etmek için pozitif ayrımcılık politikaları ve teşvikler için bütçe ayrılmalı.
- Emzirme odaları, kadın istihdamını destekleyen önemli unsurlardır. Emzirme odalarının oluşturulması için bütçeden pay ayrılmalı.
- Çocuklu kadınların bakım yükünü toplumsallaştırmak için kamusal alanlarda ve iş yerlerinde kreşlerin ve oyun alanlarının oluşturulması için bütçe ayrılmalı.
- Kadınların iş arama süreçlerinde cinsiyetlerinden kaynaklı zorluklarla başa çıkabilmeleri için işe yerleştirme, eğitim ve danışmanlık hizmetleri için bütçe ayrılmalı.
- Kadın istihdamını artırmak ve eşit ücret sağlamak amacıyla politikalar geliştirilmeli ve buna yönelik bütçe ayrılmalı.
- Kadınların ekonomik bağımsızlığını artırmak için faizsiz kredi ve geri ödemesiz hibe desteği için bütçe ayrılmalı.
- İşverenlerin cinsiyet eşitliği politikalarını geliştirmek için bütçeden kaynak ayrılmalı.
- Patronların cinsiyet eşitliği ve cinsel şiddetle mücadele politikalarını değerlendirmek için bütçeden kaynak ayrılmalı.
- Kadınların iş kollarına entegrasyonunu desteklemek için eğitim ve danışmanlık hizmetleri için bütçeden pay ayrılmalı.

- Kadınların birbirine ilham olmasını ve işbirliğini teşvik etmek amaçlanmalı ve kadın girişimcilere yönelik daha fazla teşvik, eğitim programları ve danışmanlık hizmetleri için bütçeden kaynak ayrılmalı.
- Kreş sayısı arttırılmalı, kreşler için Diyanet İşleri Başkanlığı ile değil yerel yönetimler ve Milli Eğitim Bakanlığı işbirliğiyle yapılmasına bütçe ayrılmalı. Dil bariyerini aşmak için mültecilere yönelik kreşler açılmalı, bütçeden kaynak ayrılmalı.
- Temel ihtiyaçlar olan çocuk bezi, bebek maması ve süt sağlanması merkezi bütçede garanti altına alınmalı.
- Cezaevindeki kadınlar için ped, tampon başta olmak bütün temel hijyen malzemelerinin ücretsiz biçimde karşılanması için bütçe ayrılmalıdır.

5- Çiftçinin Bütçesi

Çiftçiler son yıllarda ağır sorunlar yaşamaktadır ve bu sebeple büyük bir kısmı üretimden vazgeçer noktaya gelmiştir. AKP uyguladığı politikalarla tarımı bitirme noktasına getirmiş, Türkiye saman bile ithal eder hale gelmiştir. Artan girdi maliyetleri ve çıktılarının ucuz fiyatlarla alınması çiftçileri üretimden koparmış, Türkiye gıda enflasyonunda rekorlar kırmıştır. Tarımsal destekler için ayrılması gereken kaynaklar kanuni sınırların dışında verilmiştir. Cumhurbaşkanlığı'na ve Diyanet'e ayrılan devasa kaynağa rağmen milyonlarca insanın hayatını ilgilendiren tarım gibi kritik bir sektörde tarımsal destekler için ayrılan pay sadece 91,6 milyar TL olmuştur. Yani GSYH'nin yalnızca yüzde 0,22'si! Oysa AKP 2006 yılında çıkardığı Tarım Kanunu'nda çiftçiye verilecek desteklerin GSYH'nin yüzde birinden az olmayacağını hüküm altına almıştır. Ancak AKP kendi çıkardığı kanuna bile hiçbir zaman uymamıştır. 2024 Bütçesi'nde de kendi çıkardığı kanuna uymayacağını çiftçiye verdiği rakamla ilan etmiştir. Tarımsal destek payı yıllar içerisinde daha da düşmüştür. Oysa küresel gıda fiyatları düşüş eğiliminde olmasına rağmen Türkiye'de gıda fiyatları 36 aydan bu yana sürekli artmaktadır. Dünya Bankası'nın *Gıda Güvenliği Raporu*'na göre yıllık reel gıda enflasyonunun en yüksek olduğu dördüncü ülke Türkiye'dir. Buna rağmen bütçede tarımın desteklenmesi için yeterli kaynak ayrılmamıştır.

Halkların Eşitlik ve Demokrasi Partisi olarak tarlasını ekemeyen ve hasadı para etmeyen çiftçilerin yanında yer alacak, küçük ölçekli çiftçilerin borçlarını silecek, çiftçiye verilen mazot, gübre, ilaç, yem, tohum ve veterinerlik giderlerinin yüzde 80'ini kamu hazinesinden karşılayacak, destekleri üretimden önce nakden ödeyecek, üretilen ürüne alım garantisi

sağlayacak, çiftçilerin tüm elektrik borçlarını silecek, topraksız köylüye tarla tahsis eden politikaları hayata geçireceğiz.

Bu temelde Emekçi Halkın Bütçesi'yle:

- Besilik hayvan artış hızının yukarıya doğru çekilmesi, buzağı ve kuzu-oğlak ölümlerinin ideal seviyeye çekilmesi için önemli adımlar atılacaktır. Bunun için öncelik olarak üreticilere eğitim ve danışmanlık hizmeti verilecek, hastalıktan ölümlerin önlenmesi için Koruyucu Veteriner Hekimlik uygulanacaktır.

- Mera ve yayla yasakları kaldırılarak köylere dönüşlerin önü açılacak, meraların ıslahı desteklenerek bitkisel ürünler ekilecektir. Hayvancılıktaki temel girdi maliyeti en aza indirilecektir. Bu anlamda köye dönüş yapan köylülere hazine arazilerinden 50 dönüm arazi hibe edilecektir.

- Tarımsal üretim ve hayvancılık ile ilgili bütün desteklerin başvuruları aynı dönemde alınacak ve ödemeler çiftçinin aracılarına, tefecilere muhtaç olmayacağı periyotlarda yapılacaktır. Hibe ödeme tarihleri öncelikli olarak belirlenecek, bütün kurumlarda paralel yürütülecektir. Böylelikle, çiftçilerin bu tarihleri takip etme zorlukları ve bilgiye erişim sorunu da çözülmüş olacaktır.

- Çiftçilerin öngörülebilir üretim planlaması yapabilmesi için destekleme programları en az 5 yıllık periyotlarla yapılacak, destekleme ödemeleri belirlenen tarihlerde düzenli bir şekilde gerçekleştirilecek, özellikle hasat döneminde çiftçiye destekleme ödemelerinin verilmesini, çiftçinin hangi ürünü ne zaman ekeceğini ve maliyetlerini öngörebilmesi sağlanacaktır.

- Mevsimlik tarım işçilerinin yaşadıkları illerden çalışacakları illere ulaşımını kamu denetiminde sağlanacaktır. İşçilerin, konaklama yeri ile işyeri arasında uygun araçlarla güvenilir bir şekilde ulaşımını sağlanacak ve mevsimlik tarım işçilerine sağlıklı yaşam alanları tesis edilecektir.

- Mevsimlik tarım işçiliğinin SGK kapsamına alınması ve ailelerin sosyal güvenceye kavuşması sağlanacaktır.

- Mevsimlik tarım işçisi olarak göç etmek zorunda kalan ailelerin okul çağındaki çocuklarının eğitim erişim hakkı kapsamında okula gitmeleri sağlanacaktır.

6- Emeklinin Bütçesi

AKP döneminde büyük kayıplar yaşayan emekliler son yıllarda en temel ihtiyaçlarını dahi karşılamayaz noktaya gelmişlerdir. Milyonlarca emekli yoksulluk sınırının 6' da 1'ine denk gelen bir maaşa mahkûm edilmişlerdir. 15 Temmuz 2023'te yapılan maaş zammıyla memur emekli aylıkları için yüzde 17,55 olarak belirlenen zam oranı çıkan ek kararlarla yüzde 25'e tamamlanmış, SSK ve Bağ-Kur emeklilerine yüzde 5,23; memur emeklilerine ise yüzde 7,45 refah zammı yapılmıştır. Böylelikle en düşük memur emeklisi maaşı 9 bin 877 liraya çıkmışken bu durum yalnızca kök aylığı 7 bin 500 liranın üstünde olan emekliler için geçerli olmuştur. Ancak yapılan bu düzenlemeyle kök aylığı 6 bin liranın altında kalan emekliler maaşlarını yılsonuna kadar 7 bin 500 lira olarak almaya devam etmek zorunda kalmışlardır. Ayrıca aynı karara göre, tüm kamu personeline bir de eşit miktarda olacak şekilde, yani seyyanen 8 bin 77 liralık ilave ödeme yapılması kararlaştırılmış ancak alınan bu zamdan emekliler faydalanamamıştır. Bu düzenlemeyle emekliler yoğun hak kaybına uğramışlardır. Bu süreçte asgari insani yaşam koşullarından mahrum bırakılan emeklilerin yaşam koşullarının iyileştirilmesi yerine sadece sabretmeleri istenmiştir.

Emeklilerin yaşadıkları hak kaybı bazı verilere baktığımızda daha net bir şekilde ortaya çıkmaktadır. 2009 yılında 9 milyon 174 bin emekli yılda 68,6 milyar lira maaş alırken bir emeklinin aylık ortalama maaşı 623 liraya denkti. 2009 yılında asgari ücret 527 liraydı yani 2009 yılında bir emekli, ortalama olarak asgari ücretten yüzde 18,2 daha yüksek maaş alabiliyordu. Mayıs 2023'te 14 milyon 726 bin emekli 5 ayda 491,8 milyar lira maaş alırken bir emeklinin aylık maaş ortalaması 6.680 liraya denkti. Mayıs 2023'te asgari ücret 8.506 liraydı. Yani 2009 yılında asgari ücretten yüzde 18,2 daha fazla ücret alan bir emekli 2023 yılında asgari ücretten yüzde 27,3 daha düşük maaş alır duruma gelmiştir.

Emekliler 2000'li yılların başından itibaren hak kayıplarını yaşamaya devam etmektedirler. Bu mağduriyetlerin temel kaynağı ise 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu'dur. 2008 yılında yürürlüğe giren 5510 sayılı yasa ile emekliliğe erişim hakkı zorlaşmış, emeklilik yaşı yükseltilmiş, emekli aylığı elde etme koşulları değişmiş ve emekli aylıkları düşmeye başlamıştır. Çalışan ve iş arayan emekli sayısı 2003 yılında 1,5 milyonken 2017 yılı verilerine göre 4 milyonu aşmıştır. Günümüzde yaşanan ekonomik krizin ve emekli maaşlarının açlık sınırının dahi altında olması dolayısıyla bu sayının çok daha vahim boyutlara ulaştığı hesaplanmaktadır. Emeklilerin yaşadıkları bu sorunların yanı sıra hak arama mücadeleleri de engellenmekte, kurdukları sendikalar valiliklerin açtıkları davalarla kapatılmaktadırlar.

Emeklilik hem çalışmaya bağlı bir hak hem de çalışma hakkının devamı niteliğindedir. Tam da bu sebeple emeklilerin sorunları çalışma hayatı ve sorunlarının önemli bir parçasıdır. Ömürlerinin en verimli zamanlarını çalışarak geçirmiş olan vatandaşların emekliliklerini huzur ve refah içinde geçirmeleri sağlamak devletin en temel yükümlülükleri arasında yer almaktadır. Ancak günümüzde emeklilerin büyük bir kısmı asgari ücretin dahi çok altında bir ücretle hatta büyük çoğunluğu açlık sınırının yaklaşık yarısına yaşamaya mahkûm edilmişlerdir. AKP iktidarında emekli maaşlarına yapılan zamlar yüksek enflasyon ve derinleşen ekonomik kriz karşısında anlamsız hâle gelmiştir.

Halkların Eşitlik ve Demokrasi Partisi olarak Emekçi Halkın Bütçesi'yle ay sonunu getiremeyen emeklilere nefes aldırarak, en düşük emekli maaşını o ay açıklanan yoksulluk sınırının en az yarısı olacak şekilde kanuni güvence sağlayacak ve emeklilere her altı ayda bir enflasyon oranında güncellenen, 15.000 TL bayram ikramiyesi vereceğiz.

7- Esnafın Bütçesi

Esnafın ekonomik ve toplumsal hayatın vazgeçilmez unsurlarıdır. Ekonomik ve sosyal kalkınmanın dengeli biçimde dağıtılması ve sürdürülmesine katkı sağladıkları gibi işsizliğin azaltılması, istihdamın ve üretimin artırılmasında da önemli bir role sahiptirler. Esnafın değişen makro ve mikro ekonomik dengeleri çok çabuk ve kolay tolere ederek bölgeler arasındaki büyümeye hızla katkı sağlayabilmektedirler.

Esnafın sayısal büyüklüğü düşünüldüğünde esnafın yaşadıkları olumsuz etkilerin toplumun geneline yansıtacağı açıktır. Türkiye'de esnafın aileleri ve çalışanlarıyla birlikte değerlendirildiğinde ülke nüfusunun yaklaşık 5'te birini oluşturmaktadırlar. Bu sebeple acil olarak bu kesimi rahatlatarak rasyonel tedbirlere ihtiyaç vardır. Türkiye'de esnaf ve sanatkârların durumunun iyileştirilmesi, işçinin, memurun ve çiftçinin gelir düzeyinin iyi olmasına da bağlıdır. Esnafın personel, borç, kira, vergi, stopaj, elektrik, su, doğal gaz gibi enerji maliyetleri ve sosyal güvenlik primleri gibi temel ödemelerini yapabilmeleri ve istihdam sağlayabilmeleri için gerekli tedbirlerin hemen alınması gerekmektedir.

Esnafın yaşadıkları bu sıkıntılardan dolayı Halkların Eşitlik ve Demokrasi Partisi olarak Emekçi Halkın Bütçesi'yle borç batağındaki esnafa destek olacak, küçük esnafa en 200.000 TL hibe verecek ve esnafın vergi ve banka borçlarını faizsiz ve uzun vadeli olarak yapılandırarak düzenlemeler yapacağız.

8- Çocuğun Bütçesi

Türkiye’de çocuklar toplumsal, siyasal, iktisadi ve toplumsal cinsiyet alanında yaşanan krizlerden en çok etkilenen grupların başında gelmektedir. Türkiyeli milyonlarca çocuk işçilik/zorla çalıştırılma, istismar, madde bağımlılığı, şiddet ve yoksulluk gibi sorunlarla karşı karşıyadır, bunun yanı sıra anadilinde eğitim görememe ve zorla yerinden edilme gibi şiddet süreçlerinin merkezinde yine çocuklar yer almaktadır. Buna rağmen ne devlete bağlı kurumlar ne de siyasi partiler çocukların korunması ve haklarından yararlanması yönünde gerekli sorumluluklarını yerine getirmektedir. Meclis’te çocukların haklarına ve sorunlarına dair politika üreten özgün bir mekanizma bulunmamaktadır. Yalnızca çocuklara karşı büyük suçlar işlendiği ve kamuoyunun tepkisini çektiği zaman çocuklar Meclis gündemine girebilmektedir. Ayrıca çocukların yaşadığı sorunlar her bölgede aynı derinlikte ve nitelikte değildir. Yaklaşık yarım asırdır Kürtlerin yoğunlukla yaşadığı illerdeki çatışmalı süreçte Kürt çocuklar devlet şiddetinin hedefinde yer almakta, Uğur Kaymaz örneğinde olduğu gibi çok sayıda çocuk “terörist” ilan edilerek katledilmektedir. Son yıllarda ise zırhlı araçların çarpması sonucu birçok Kürt çocuk yaşamını yitirmiştir. Ancak bu sorunu çözmeye dönük ülkeyi yönetenler tarafından ciddi bir çalışma yapılmamaktadır.

Nüfusun yaklaşık 3’te 1’ini oluşturan çocukların şiddete ve istismara uğraması, maddeye bağımlı hale getirilmesi, çalıştırılması, erken yaşta zorla evlendirilmesi, kanunla ihtilaflı hale gelmesi ve anadilinde eğitim ve ücretsiz sağlık hakkı gibi temel haklarından mahrum bırakılması yaygın biçimde devam ederken, çocuklara yönelik kapsayıcı politikaların üretilmesi ve hayata geçirilmesi konusunda henüz yol alınabilmiş değildir.

Türkiye’de çocukluğa ilişkin yerleşik tahayyül, çocukların karşı karşıya kaldığı yapısal sorunların çözülmemesi konusunda önemli bir bariyer oluşturmaktadır. Buna göre çocuklar yurttaş olarak kabul edilmemekte, daha ziyade ya ebeveyn veya aileye bağımlı/ailenin uzantısı şeklinde ya da üzerine gelecek inşa edilebilen bir nesne/şey olarak kurgulanmaktadır. Birer özne olarak görülmeyen, kabul edilmeyen çocuklar; kendi yaşamları, yaşam alanları ve gelecek tahayyülleri hakkında ortaya çıkan toplumsal sorunların çözüm süreçlerinden de bilinçli bir çabayla dışlanmaktadırlar.

Hâlbuki çocukların kendileri ve yaşam alanları hakkında fikir beyan etmesi, taleplerde bulunması, karar alma süreçlerinin belli aşamalarına dahil olması ve esasen toplumsal sorunların çözüm süreçlerine katılabilmesi yalnızca toplumsal değerlere duyarlı sosyal devlet olmanın ve demokratik işleyişin bir gereği değil aynı zamanda çocukların karşı karşıya kaldığı

sorunların çözüme kavuşması açısından da oldukça kritik bir işleve sahiptir. Çocuklara yönelik ayrı ayrı bakanlıkların tali çözümlerinin dışında kendi başına bir çocuk bütçesinin oluşturulmasını, Çocuk Bakanlığı'nın ve Meclis'te Çocuk İhtisas Komisyonu'nun kurulması gerekmektedir.

Bugün Türkiye'de çocukların sorunlarına ilişkin çözüm önerilerini içeren bütünlüklü politikaların olmayışı ve çocukların irade olarak kabul görmemesi çocuk alanında ciddi krizlerin yaşanmasını da beraberinde getirmektedir. Bu alanda yaşanan sorunların kalıcı bir çözüme kavuşabilmesinin yolu kapsamlı bir çocuk politikasının inşa edilmesinden geçmektedir. Bu politikanın inşa edilmesindeki en etkin yollardan birisi ise "Çocuğa Duyarlı Bütçelemenin" hayata geçirilmesidir. Ancak ne var ki 2024 Bütçesi de diğer bütçeler gibi bu duyarlılıktan uzaktır. Bu sebeple Halkların Eşitlik ve Demokrasi Partisi olarak çocuk haklarını ve çocuk refahını esas alacak ve çocuklar arasında hiçbir ayırım yapmada çocukların temel ihtiyaçlarını güvence altına alan çocuklara duyarlı bütçelemeyi Emekçi Halkın Bütçesi'yle hayata geçireceğiz:

- Okullarının tüm kademelerinde ücretsiz okul yemeği, içme suyu ve hijyen ürünlerine ücretsiz erişimine derhal geçilmesi, okul öncesi eğitimin ücretsiz olarak ve tüm kesimlere açılması için bütçeden pay ayrılacak.

- Çocukların işçileşmesine son verilmesi çocukların refahına yönelik adımların atılması için gerekli tedbirler alınacak.

- Çocuk bütçesinde doğrudan çocukların ve sivil toplum kuruluşlarının bütçe sürecine dâhil edilecek.

- Eğitim, sağlık, adalete ve sosyal korumaya yönelik çocuklara özel harcama kalemleri belirlenecek.

- Anadilde eğitim başta olmak üzere sınıfsal, kültürel ve dilsel farklılıkların korunması ve yaşam bulması; ayrımcılık, ırkçılık ve eşitsizliğin kaldırılmasına ilişkin bütçe ayrılacak.

- Engelli ve nöro-çeşitliğe sahip çocuklar için bütünsel bir yaklaşım oluşturulacak.

- BM Çocuk Hakları Sözleşmesi'ndeki maddelerin yaşam bulmasına olanak sağlanacak ve bunun için bütçeden kaynak ayrılacak.

- Çocukların yaşadığı sorunların düzenli bir biçimde araştırılması, tespiti, rapor edilmesi ve kamuyla paylaşılması için kamu bütçesinden kaynak ayrılacak.

- Kanunla ihtilaflı hale getirilen çocuklar için onarıcı adaletin sağlanması adına geliştirilecek olan tüm mekanizmaların hayata geçirilmesini sağlayacak yeterli bir bütçe sağlanacak.

- Çocuklara yönelik etkin politikaların hayata geçirilmesi ve çocukların üstün yararının gözetilerek toplumsal birer özne oluşlarının kabul edilip karar alma süreçlerine dâhil edilmeleri için gerekli alt yapı oluşturulacaktır.

9- Gençlerin Bütçesi

Nüfusun yüzde 15,2'sini oluşturmasına rağmen gençlerin başta istihdam olmak üzere sosyal, kültürel, sanatsal, psikolojik taleplerine uygun politikalar uygulamayan iktidar, bu alana ayırması gereken bütçeyi yandaşlarını zengin etmek için kullanmaktadır. Kürtlerin yoğunlukla yaşadığı illerde ise batıda yaşayan gençlerin yaşadıkları problemlere ek olarak kamunun merkezi olarak uyguladığı politikaları söz konusudur. Üniversite öğrencileri barınma, kredi, burs, geçineme gibi temel sorunlar başta olmak üzere birçok sorun yaşamaktadırlar.

Halkların Eşitlik ve Demokrasi Partisi olarak Emekçi Halkın Bütçesi'yle gelecek umudunu kaybeden gençlerin umudu olacak, YÖK'ü kaldırarak üniversiteleri demokratikleştirecek, üniversitelerin akademik, idari ve mali özerkliklerini yeniden tesis edecek, gençlerin Kredi Yurtlar ve Kurumu'na olan borçlarının tamamını silecek, ihtiyacı olan üniversite öğrencilerine karşılıksız aylık 10.000 TL burs verecek, sağlıklı, erişilebilir ve ücretsiz yurtlar için kaynak ayıracak, gençlere yönelik aktif istihdam politikalarını hayata geçirerek, genç işsizliği ortadan kaldıracak, ileri teknoloji merkezleri ve sürekli eğitim merkezleri açacak, her ilçede ücretsiz spor ve sanat merkezleri açacak, şehir içi toplu taşımayı gençler için ücretsiz hale getirecek ve internet hizmetini tamamen ücretsiz sağlayacak politikalar hayata geçireceğiz. Ayrıca:

- Üniversite öğrencilerine ücretsiz, hijyenik ve nitelikli barınma koşulları sağlayacağız.
- Tüm kademe öğrencilere ücretsiz, dengeli ve nitelikli beslenme koşulları sağlayacağız.
- Genç işsizliği ve genç yoksulluğuyla karşı karşıya olan gençler için insani yaşam koşulları hesaba katılarak asgari temel gelir uygulaması başlatacağız.
- Genç kadınlar önceliklendirilerek genç işsizliğinin ve genç yoksulluğunun son bulmasına dönük meslek edindirme/istihdam süreçlerini yeniden organize edeceğiz

- Kürt gençler üzerinde uygulanan politikaların sonucunda artan uyuşturucu kullanımı ve bağımlılıkla etkin mücadele yöntemleri oluşturacağız.

- Rekabetçi, eşitsizliğe dayanan, ayrımcı ve cinsiyetçi eğitim sisteminde köklü değişiklikler yapacak; eşit, özgür, demokratik ve anadilinde eğitimin esas alındığı bir eğitim sistemi kuracağız.

- Gençlerin aktif bir parçası olduğu üniversiteleri özerk bir yapıya büründürecek, gençlerin örgütlenme haklarının önündeki engelleri zaman kaybetmeksizin kaldıracak, gençlerin kendi yaşamlarının faili olması için gençlerle beraber politikalar belirleyeceğiz.

10- Ekolojik Bütçe

Hızlı ekolojik yıkım, kapitalizmin kar ve tüketme hırsının tetiklediği bir döngüdür. Bu nedenle de yaşamsal sorunların çözümü, bu kısır döngüye uyum sağlayacak önlemlerin alınmasıyla sağlanamaz. İklim krizi, ekosistemin tahribatı, halkın gıda ve suya erişebilmesinde yaşadığı sorunlar toplumların hayatında kalıcı tahribatlara ve halkların ağır bedeller ödemesine neden olmaktadır. Bu sorunlardan en ağır etkilenenlerin başında ise yoksullar, siyasal ve sosyal olarak dışlanmış olanlar, güvencesiz koşullarda yaşamaya ve çalışmaya mahkûm edilenler, kadınlar ve çocuklar gelmektedir.

Ancak ne var ki AKP-MHP iktidarı çevre adaleti ilkesini yok sayarak, toplumun ortak varlıklarının ve doğanın gaspına çanak tutmaktadır. Sürdürülemez bir kalkınma anlayışı, sermayenin ihtiyaçlarına göre düzenlenmiş enerji politikaları, doğa tahribatının durdurulamaz ve geri döndürülemez noktaya gelmesine yol açmaktadır. AKP-MHP iktidarının 2024 Bütçesi ekolojik yıkımı daha da hızlandıracak bir bütçedir.

Hakların Eşitlik ve Demokrasi Partisi olarak ekoloji mücadelesini tüm canlılar için verilen bir mücadele olarak değerlendiriyor, demokrasi mücadelesinden asla ayrı tutmuyoruz. Kapitalizmin kar hırsı uğruna, doğayı talan etmesine ve demokrasiyi tümünden yok etmesine karşı duruyoruz. Bu temelde “Emekçi Halkın Bütçesi”yle ekolojik anlayışıyla iklim krizi baskısı ve iktidar destekli sermaye saldırıları altındaki ekolojik varlıkların korunmasını sağlayan, Kanal İstanbul gibi rant projelerini ve nükleer santral projelerini iptal eden, termik santralleri kapatan, Marmara Denizi başta olmak üzere deniz ve iç sulara atık su deşarjını engelleyen, fosil yakıt üretimini ve kullanımını caydıran politikaları hayata geçireceğiz.

11- Engellinin Bütçesi

Türkiye’de engelliler sistematik ve çok boyutlu bir ayrımcılığa maruz kalmaktadırlar. Engellilere yönelik ayrımcılık evde, sokakta, işte, sanatta, siyasete, medyada, ticarete kısacası hayatın her alanında devam etmektedir. Engelliler toplumun dışında bir kesim değil, var olan rejimin sağlamlık yaklaşımıyla neredeyse her alanda dışarda tuttuğu büyük bir toplum kesimidir. Engelliler sadece rejimin ezileni değil, aynı zamanda kendi içinde buldukları toplum kesimlerinin de ezilenidir. Engelliliği ortaya çıkaran, toplumun engel üretme odaklarıdır. Sadece “engellilerin rehabilite edilmesiyle” aşılacak bir engellilik sorunu yoktur. Engelli olmayanların, engelleyen algılarının rehabilite edilmesi öncelikli sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca engellilik mevcut siyasal ve sosyal politika tercihlerinin sonucu olarak artmaktadır. Buna karşılık AKP-MHP iktidarının hazırladığı 2024 Bütçesi “sağlamlık ideolojisi”yle dayanarak hazırlanmış, engelliler yok sayılmıştır.

Bizler Halkların Eşitlik ve Demokrasi Partisi olarak “Engelliliğe Duyarlı Bütçe”yi anlayışını savunuyoruz. Bu temelde engellileri görünmez kılmaya çalışan sağlamlı, tekçi, hiyerarşik, heteronormatif ve normcu yaklaşımları reddederek engellilerin eğitim, sağlık, istihdam ve özgür eş birliktelik talebi için mücadele etmeye devam edeceğiz. Engellerin azaltılması ve engellilerin yaşamlarının sekteye uğramaması için “Emekçi Halkın Bütçesi”yle engellileri ekonomik ve sosyal yaşamda yok sayan, ayrımcılığa sebep olan tüm politika ve uygulamaları ortadan kaldıran, tüm engelli gruplarına şartsız olarak temel yurttaşlık geliri ödeyen, kamuda engelli istihdamı kotasını yüzde 10’a yükselten ve engellilerin tüm destek araç ve gereçlerini ücretsiz olarak karşılayan politikaları hayata geçireceğiz.

“Emekçi Halkın Bütçesi”yle:

- Kamu binalarında ve yerel yönetimlerin görev alanlarında 2024 yılının sonuna kadar tüm lavabo, WC, asansör, geçit, alt-üst geçit, kaldırım, park, otopark, bina girişi/çıkışı vb. tüm alanların, internet sitelerinin, mevzuat ve diğer programlarının erişilebilirliği için ödenek kısıtlaması olmayacak şekilde dönüşüm bütçesi hazırlanacaktır. 20 yıldır ertelenen erişilebilirlik mevzuatı ertelenmeden uygulanacaktır.

- Özel sektör işletmelerinin erişilebilirlik yönündeki dönüşümlerinin teşvik kapsamına alınması ve 2024 yılında bu dönüşümü gerçekleştirilmeyen işletmelere sonraki yıllarda yaptırım düzenlenecektir.

•2024 yılı içerisinde tüm toplu taşıma araçlarının erişilebilirlik sorunları fiziki olarak çözülecek, başta araç kullanan şoförler olmak üzere ulaşım destek hizmetlerini sunan tüm kamu emekçilerine engelli hak bilinci eğitimi verilecektir.

•Tüm engel grupları için Sağlık Uygulama Tebliği'nde engellilerin kullandığı medikal ve tıbbi cihazların ödenme sürelerinin ve ödenme miktarlarının engelli bireyler lehine engelli kurumlarının talepleri doğrultusunda düzenlenmesi sağlanacaktır. Medikal, ortez, protez, tıbbi cihaz, tekerlekli sandalye, hasta yatağı, hasta bezi, özel mama ve benzeri malzemelerin nitel ve nicel anlamda erişimini kolaylaştıran bir kamu bütçesi oluşturulacaktır. Bu malzemelerin rant ve ticaret konusu olmaktan çıkarılması amacıyla gerekli bilimsel çalışmalar desteklenecektir.

•Yerli ürünlerin niteliksizliği ve ithal ürünlerin döviz kur şokları nedeniyle aşırı pahalı olması engelliler ve aileleri için katlanılmaz ödeme farklarına yol açtığı bilinmektedir. Zorunlu araç ve gereklere için olan bu harcama yükünün engellilerin ve ailelerinin üzerinden kaldırılması için bir bütçe oluşturulacaktır.

•Engelli bireylerin, hane içindeki diğer aile fertlerinden bağımsız bireyler olduğu kabulünden hareketle yaşamlarını idame ettirebilmeleri adına asgari ücrete eş değer bir “Temel Yurttaşlık Geliri” ödemesi yapılacaktır. Bu şekilde engelli bireyler mutlak yoksulluğa karşı korunarak, hak ettikleri onurlu yaşam hakkına kavuşacaktır.

•Engelli mutlak yoksulluğunu önlemek amacıyla 2022 Sayılı Kanun'da engellilere ve yakınlarına yapılan ödeneklerin memur aylık katsayısı ile çarpılmasından değil, minimum asgari ücret esas alınarak belirlenmesi, % 40 ve üzeri raporu olan tüm engellilere bu ödeneğin aylık olarak verilmesi, çalışan engelliler için bu ödeneğin asgari ücretin üçte birinden az olmaması sağlanacaktır. Ayrıca engelli aylık ödenekleri ve destek ödeneklerinin bağlanmasında hane gelirinin değil engelli kişinin kendi geliri esas alınacaktır.

•Engelli eğitimi için “bir seferberlik bütçesi” hazırlanacaktır. Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde engellilerin eğitimi amacıyla “özel eğitim istihdamının” ilave 20 bin kişi artırılması ve sonraki yıllarda da bu istihdamın planlanması gereklidir. Kaynaştırma ve bütünleştirme eğitimi için gerekli olan kadro, müfredat ve zihniyet dönüşümü için yapılacak çalışmaların bütçesi oluşturulacaktır. Mevcut durumda kaynaştırma ve özel eğitim altyapı ve kadro yetersizlikleri nedeniyle işlevini tam olarak yerine getirememektedir. Bazı engel grupları için gerekli görülen veya talep edilen özel eğitim okullarının altyapı ve imkanları artırılacaktır. Mevcut durumda engelli eğitimi için sağlanan bütçe/saat desteğinin nitelikli bir eğitim ve

rehabilitasyon için kesinlikle yeterli olmadığı bilinmelidir. Tüm öğretmenlerin pedagojik formasyon eğitimi kapsamına işaret dili eğitimi ve Braille farkındalığı eklenecektir.

- Özel rehabilitasyon merkezleri, yaşlı-hasta-çocuk destek evleri kamusallaştırılacak ve yaşlı-engelli-hasta-çocuk bakım destek hizmeti kamusal, parasız ve anadilinde bir hizmet olarak “Yaşam Destek Merkezlerinde” sunulacaktır. Talep eden her yaşlı, engelli ve süregelen hastalığı olan birey için bu merkezlerde kalıcı veya geçici destek, beslenme ve rehabilitasyon hizmetleri ücretsiz sunulacaktır. Ağır engelli bakımı olan hanelerde ebeveynler günlük yaşamını sürdürmek ve kendi rehabilitasyonunu sağlamak amacıyla engelli bireyini bu merkezlere güvenle, geçici olarak bırakabilmelidir. Rehabilitasyon hizmeti bir rant ve çıkar alanı olmaktan çıkarılarak bilimsel bir hizmet şeklinde kamu görevlileri eliyle sunulacaktır.

- Engellilere yönelik fizik tedavi hizmeti kamusallaştırılmalı kamusal, parasız ve anadilinde bir hizmet olarak “kamu görevlileri eliyle erişilebilir ve nitelikli bir şekilde verilecektir.

- “Kadın sığınma evleri” engelli kadınlar ve engelli çocuğu olan kadınlar için uyumlu ve erişilebilir hale getirilecektir. Buradaki dönüşüm salt fiziksel ve binalara ilişkin değil bu ve benzeri kurumlarda görev yapan idareci ve kamu görevlilerinin de uyumunu içerecektir.

- Engelli yurttaşlar için yerel yönetimlerin ev işlerine destek amacıyla ekipler oluşturması ve periyodik olarak ağır engelli, yaşlı ve hasta bakımı yapan kişilere destek vermek amacıyla bütçe oluşturulacaktır.

- “Evde bakım işi” kendisine bırakılmış kişilere asgari ücretin altında ödeme yapılmayacaktır. Ayrıca bu işle ömrü geçen insanların emeklilik hakkı için gerekli düzenlemeler yapılacaktır.

- Engelli işsizliğini önlemek amacıyla kamu ve özel sektörde engelli istihdamı kotasının yüzde 10 olacak şekilde düzenlenecek, mesleki eğitim almak isteyen tüm engellilere yönelik mesleki eğitim imkanlarının artırılması, iş bulunmayan engellilere yönelik işsizlik sigortası ödenmesi ve bu sigortadan engellilerin yararlanma koşullarının hafifletilmesi sağlanacaktır.

- 2024 yılında kamuda 35 bin ilave engelli kamu görevlisi alımı yapılması için bütçe oluşturulacaktır.

- Çalışan tüm engellilere yönelik çalışma koşullarında ulaşım ve hijyen maliyetleri yükseldiği için destek ödenekleri sağlanacaktır. Kamu personeli olan yaklaşık 70 bin engellinin kurum içinde ayrımcılığa maruz kalmaması, kariyer ve liyakatte ötekileştirilmemesi amacıyla

alışmalar yürütülecektir. Tüm işyerlerinde işçi sağlığı ve iş güvenliği için gerekli tedbirlerin alınması için bütçe desteği sağlanacaktır.

- 2024 yılının Engelli Hakları farkındalık yılı ilan edilmesi, bu kapsamda engelli hakları için tüm kurum ve kuruluşların bütçelerine panel, sempozyum, araştırma ve benzeri çalışmalar için bütçe konulması; kolluk gücü, oğretmen, imam, yerel yönetim çalışanları başta olmak üzere tüm kamu görevlilerinin engellilik farkındalığı ve haklar konusunda eğitilmesi sağlanacaktır.

- Akraba evliliği, trafik kazaları, iş kazaları, aile içi şiddet, savaş ve çatışma, yetersiz beslenme, gebelik ve doğum süreçlerinde gerekli tıbbi desteğin sağlanmaması gibi engellilik nedenlerinin azaltılması amacıyla tüm ilgili kurumlarda bütçe oluşturulacaktır.

- Tüm engel gruplarının ihtiyaç analizini yapabilecek birimlerin tüm belediyelerde kurulması ve ihtiyaçların zamanında, geciktirilmeden sağlanması için bütçe oluşturulacaktır.

- Nöro-eşitliliği olan bireylerin ihtiyaç tespiti, temini ve farkındalığı için 81 ilde erişilebilir, özgün en 220 destek ve rehabilitasyon merkezi oluşturulacaktır. Devlet kurumlarında ve okullarda ayçiçeği yaka kartı taşıyanların kullanımı için ihtiyaçlara uygun şekilde düzenlenmiş mekanların tesis edilmesi sağlanacaktır.

- Rehberlik araştırma merkezlerinin sayısı arttırılacak, kamulaştırılacak, bu kapsam da özel eğitimci (3.000) ve psikolog (3.000) istihdamı için bütçe oluşturulacaktır.

- Tüm kamu kurum ve kuruluşlarında işaret dili tercümanı istihdamı sağlanması amacıyla bütçe oluşturulacaktır. 2024 yılı için 2.500 işaret dili tercümanı eğitilerek istihdam edilecektir.

- Mülteci veya sığınmacı engellilerin engellilik durumları dikkate alınarak bu bireylere yönelik barınma, ulaşım ve beslenme hizmetleri özgün bir şekilde sunulmalı rehabilitasyon ve sağlık hakları kesintisiz korunacaktır.

- TK ve ilgili kurumların Türkiye’de Engellilik Araştırması ve Nüfus sayımı yapması için bütçe oluşturulacaktır.

- TBMM’nin 2020 yılında hazırladığı 199 sayılı ve 200 sayılı Meclis Araştırma Komisyonu raporlarında tespit edilen öneri ve değerlendirmelerin yaşama geçirilmesi için kurumlara bütçe tahsis edilecektir.

- BM Engelli hakları sözleşmesinde devlet olarak uygulanacağı taahhüt edilen ilke ve hakların uygulanması için gerekli bütçe ve kurumsal yapı oluşturulacaktır.

•Bütçe teklifine göre AKP-MHP iktidarı 2024 yılında engelli kamu personeli alımı planlamamaktadır. 2023 Temmuz verilerine göre 67.986 olan engelli kamu personeli sayısının 2024'te 68 bin olması hedeflenmektedir. "2026 yılı sonuna kadar" hedeflenen "ilave" engelli kamu personeli alım sayısı ise sadece 2.000 kişidir. EKPSS'ye giren 125.000'den fazla engellinin atanma beklediği bir yerde bu sayı çok düşüktür. Kamudaki zorunlu istihdam kotası olan yüzde 3'ün yetersiz olduğu bilinmekle birlikte bu oranın bile doldurulması durumunda, toplam istihdam daha fazla olacaktır. Kamudaki bu istihdam kotası nüfus oranına eş değer olarak yüzde 10'a yükseltilecektir.

ÇÖZÜM: DEMOKRATİK EKONOMİ PROGRAMI

1- Demokratik Ekonomi

Demokratik Ekonomi Paradigmasının Temeli Radikal Demokrasidir

Kapitalist sistem en temelde “ekonomi” ile “siyaset” olarak belirlenen alanların birbirinden ayrıştırılması üzerine kuruludur. Bu ayrıştırma müdahalesi iki alanın farklı rasyonalitelere sahip olduğu iddiası temelinde gerçekleştirilir. Buna göre, ekonomi olarak ifade edilen alan ile siyaset olarak ifade edilen alan farklı işleyiş mantıklarına ve mekanizmalarına sahiptir. Kapitalist sisteme göre ekonomi, yapısal temeli tartışma dışında olan görece teknik bir alandır. Siyaset ise başka bir rasyonaliteye ve işleyişe sahiptir.

Ekonomi ile siyasetin bu şekilde birbiriyle ilişkisiz alanlar olarak tasnifi, kapitalist sistemin farklı biçimlerinde değişik dozlarda söz konusu olabilir. Örneğin 1980’lerle birlikte iyiden iyiye hegemonya kazanan erken dönem agresif neoliberalizmde siyasal ve dolayısıyla kamusal olan, “ekonomik” olan lehine itibarsızlaştırılmıştır. Ekonomik alanın yani piyasanın “ilahi bir el” tarafından kendiliğinden işlediği tezi rijit bir biçimde sahiplenilmiştir. Ekonomik olan ile siyasal olan arasında ekonomik olan lehine muazzam bir hiyerarşi kurgulanmıştır. Ekonomik olan fetişist bir biçimde büyümlü özelliklerle tanımlanan serbest piyasa ekonomisi ile eşitlenmiş, siyasal-kamusal olan da “ideolojik”, etkinsiz, partizan, bürokratik, kayırmacı vb. gibi pejoratif içeriklerle yüklemiştir. Bu hiyerarşi kendinden menkul bir doğallık iddiasıyla tahkim edilmiş, ekonominin yani serbest piyasa ekonomisinin “doğası gereği” iyi ve doğru çalıştığı, buna karşılık siyasal-kamusal olanın ise “doğası gereği” kötü olduğu propagandası yapılmıştır.

Bu nedenlerle kapitalizmde siyasal alan ile ekonomik alan ayrıştırılması aynı zamanda siyasal olanın itibarsızlaştırılmasını da kendiliğinden içerir. Kapitalizmin neoliberalizm versiyonunda bu itibarsızlaştırma rejimi ideolojilerin ve ideolojik olanın kötülenmesi söylemleri eşliğinde siyasetin esasen “idare” olarak transformasyonunu da kadar işi vardır. Bu teknikleştirme arzusu tıpkı ekonomi alanının yapılandırılmasında olduğu teknik akıl temeline dayanır. Böylelikle ekonomi ile siyasetin sınır çizgileri mutlak bir şekilde belirlenir, ekonomide siyasal-kamusal olan hiçbir şeyin var olamayacağı savunulur.

Kapitalizmde demokrasinin başına gelenler tam da bu teorik arka planın içerisinde gizlidir. Kapitalizmde ve liberalizmde demokrasi kendinden menkul siyaset olarak tarif edilen alanın içerisine sıkıştırılmıştır. Demokrasinin siyasetin işi olduğu savunulmuştur. Demokrasi, siyaset alanına havale edilmiştir. Kurumsal olarak parlamentoların varlığıyla eşitlenmiş, işleyiş olarak ise teknik seçme-seçilme işlemine indirgenmiştir. Oysa ne ekonomi ile siyaset kapitalist

sistemin ve neoliberalizmin savunduğu şekilde birbirinden ilişkisiz bir biçimde mutlak olarak ayrıştırılabilir ne de demokrasi salt siyaset olarak tarif edilen alana hapsedilerek teknikleştirilebilir.

Partimiz Halkların Eşitlik ve Demokrasi Partisi, “radikal demokrasi” taraftarıdır. Radikal demokrasi, demokrasinin hayatın tüm alanlarına doğru genişletilip derinleştirilmesidir. Toplumsal gerçekliğin radikal bir şekilde demokratikleştirilmesi projesidir. Hiçbir alanın demokrasinin kapsama alanının dışında kalmamasıdır. Öyle ki bu radikalleştirme atağı demokrasinin de demokratikleştirilmesini içerir. Bu temelde Halkların Eşitlik ve Demokrasi Partisi olarak radikal demokrasi paradigmamız gereğince demokrasinin teknikleştirilmesine itiraz ederek toplumsal gerçekliğin tüm alanlarında demokrasinin geçerli olmasını savunuyoruz.

Demokratik Ekonomi Programı Ekonomide 3. Yol’u Temsil Eder

Bu bağlamda Demokratik Ekonomi, radikal demokrasi paradigmamıza dayanarak ekonominin demokrasiyle buluşması programının adıdır. Ekonomiyle demokrasiyi buluşturmeyen hiçbir ekonomi projesi sistemin zincirlerinden kendisini kurtaramaz. Ekonominin demokratik temelde radikal olarak yeniden inşa edilmesi zorunludur. Kapitalist hegemonyanın ekonomi alanındaki yapısal tahakkümüne karşı yapısal bir yanıt vermekten başka çıkar bir yol yoktur. Antikapitalist karşı-hegemonya odağı oluşturabilmenin en önemli ayaklarından biri de bu odağın ekonomi projesinin inşasıdır. “Demokratik Ekonomi” ifadesi her şeyin başına demokratik sıfatının eklenmesi kolaycılığına indirgenebilecek basit bir biçimde demokrasi ile ekonomi sözcüklerinin yan yana getirilmesinden ibaret değildir. Üretim, mübadele ve tüketim alanlarında toplumun söz, yetki ve karar sahibi olmasıdır. Ekonomiyle demokrasinin buluştuğu Demokratik Ekonomi’de katılımcılık temel ilkedir. Yurttaşlar, üretim ve tüketim kooperatiflerinde, fabrikalarda, atölyelerde, tarlalarda, dükkânlarda, ofislerde, okullarda, hastanelerde yani tüm işyerlerinde konseyler aracılığıyla karar alma süreçlerine aktif bir biçimde katılırlar.

- Demokratik Ekonomi Programı düzenin iki ana eğiliminin ekonomi politikalarından farklı olarak ekonomide 3. Yol’un yaratılmasını amaçlayan, radikal demokrasinin ekonomi programıdır. 3. Yol felsefesinin ‘devrimci/radikal demokrasi’ programının ekonomik alandaki tamamlayıcısıdır, antikapitalisttir.

- Demokratik Ekonomi Programı halkın en acil sorunlarını çözmek için bir ayağı bugüne basan, diğer ayağı ise savaşların, sömürünün olmadığı bir dünya idealine bağlı olarak geleceğin toplumunda olan bir geçiş programıdır.

- Demokratik Ekonomi Programı, Türkiye'deki mevcut krize karşı hem güncel hem de yapısal doğru çözümler içeren gerçek çözüm programıdır.

- Demokratik Ekonomi Programı, geniş toplumsal kesimlerin enflasyon, işsizlik, gelir dağılımı adaletsizliği, yoksulluk, barınma sorunu gibi acil ihtiyaçlarına tüm emekçilerin, ezilenlerin ve dışlananların yararına çözümler üretir.

- Bu sorunların bir daha yaşanmaması için kapitalizmin sınırlarını aşan orta ve uzun vadeli çözüm önerileri sunar. Alternatif üretim ve bölüşüm ilişkilerinin kurulmasını hedefleyerek gelecek toplumun ekonomik ve toplumsal temellerini ortaya koymayı esas alır.

Demokratik Ekonomi Programı, bu temelde emekten yana adaletli bir gelir bölüşümünü, toplumsal barışı, doğa ile uyumlu kalkınmayı ve büyümeyi, toplumsal cinsiyet eşitliğini, eşit yurttaşlığın tesisini, çocukların ve engelli haklarının korunmasını, doğadaki iktisadi kaynakların ve varlıkların gerçek anlamda etkin ve verimli kullanımını amaçlar.

Demokratik Ekonomi Programı, ekosistemin korunması ve biyosfer kapasitesinin geliştirilmesi; kaynakların herkes için eşit ve adil bir biçimde, maddi refah ve manevi zenginlik sağlamak için kullanılması suretiyle refahın adil paylaşılması; hane halkının ve toplumun esas alınması ve toplumsal refahın sağlanması; rekabetin yerine sosyal dayanışmanın esas alınması; yurttaşların gereksinim duyduğu malların ve hizmetlerin üretiminde, hangi mal ve hizmetin üretileceği, ne miktarda ve nasıl üretileceği sorularının cevaplarının emekçilerin ve onların örgütlerinin katılımı ile verilmesini sağlayacak demokratik üretim mekanizmalarının geliştirilmesi ilkelerine dayanır.

Tekel Karşıtı, Ekolojik, Cinsiyet Eşitlikçi, Yerele Dayanan, Emekten Yana, Anti-Kapitalist Ekonomi Programı

Demokratik Ekonomi Programı'nın nihai hedefi üretim araçları üzerindeki mülkiyetin yeniden tanımlanması, gelirin elde edilme yöntemlerinin değiştirilmesi, ekonomik örgütlenmenin demokratikleştirilmesi, özerk planlama ve devletin minimize edilmesi ile alternatif üretim ve paylaşım ilişkilerinin kurulmasıdır.

Demokratik Ekonomi Programı, merkezîyetçi, tekçi, tekeli, anti-demokratik yapıların ve işleyişin önlenmesi için, siyasal alanda olduğu gibi, ekonomik alanda da küresel ve

merkezi olana karşı bölgeler ve yerelleri destekler. Hem siyasal hem de iktisadi olarak gücün, iktidarın tabana, yerele yayılmasını savunur, kooperatifler, komünler, kolektifler biçimindeki örgütlenmelerin bu hedefin en belirgin araçları olduğunu vurgular. Üretim örgütlenmelerinin yerelden, tabandan başlayarak üreticilerin (işçiler, köylüler) ve tüketicilerin dayanışma kooperatiflerinde birbirleri ile koordinasyon içinde örgütlenmesini savunur.

Ekonomik karar alma süreçlerinde en küçük karar alma birimlerinin dahi tercihlerini özgürce açıklayabilmelerini, iktisadi kaynaklara ve varlıklarımıza erişim eşitliğini, iktisadi kararlardan etkilenen tarafların bu kararlardan etkilenme derecelerine göre, bu kararlara birlikte aktif katılımını ve müdahalesini savunur.

Ekonomideki üretim ve dağıtım örgütlenmesinin demokratik kooperatifler, kolektifler, komünler ve platformlar-meclisler, dayanışma ekonomileri, demokratik kooperatif bankaları gibi diğer kolektif mülkiyet biçimleri altında yapılması ve bu temele uygun bir adaletli sosyal bölüşüm ilişkisinin hayata geçirilmesinin önemini vurgular.

Tüm üreticilerin ve tüketicilerin yatay ve eşitlikçi bir biçimde örgütlenmesinin ve karar almasının (iş bölümü, üretim, fiyat, ücret belirleme ve artı değer kullanımı gibi) aracı ve kolektif mülkiyetin en önemli örneği olarak demokratik sosyal kooperatifçiliği destekler.

Çalışma hayatında işlerin kompozisyonunu ve iş bölümünü değiştirerek işyerlerinde çalışma koşullarında eşitliğin ve işyeri demokrasisinin sağlanması hedeflenir. Bu kapsamda demokratik kooperatifler (işçi, çiftçi, tüketici, sanat, eğitim kooperatifleri gibi) ve işyeri meclisleri gibi doğrudan demokrasinin uygulanabileceği örgütlenme modellerini hayata geçirilmesini savunur.

Sermaye sınıfının hegemonyasını ve gücünü azaltan ancak emekçileri güçlendiren adil bir vergi sisteminin uygulanmasıyla, vergi yükünün emekçilerden, sermayeye devrini esas alır. Asıl olarak sermayenin, kârların, rantların vergilendirilmesini, emekçilerin üzerindeki vergi yükünün asgaride tutulmasını savunur. Emeği, topluma yararlı üretimi, adil bir bölüşüm ile uyumlu vergi ve kamu harcaması politikalarının hayata geçirilmesini destekler. Verili ekonomik sorunların çözümlenebilmesi için gelir ve servet sahiplerinden daha fazla vergi alınmasını tüm çalışanlara reel bir yaşanabilir ücretin sağlanmasını hedefler.

Sağlık, eğitim, sosyal güvenlik, ulaştırma, sosyal konut ve bankacılık gibi toplumsal yaşamı doğrudan ilgilendiren müşterek alanlarımızın, yeni bir kamusal anlayışı ile kamulaştırılarak toplumsal mülkiyete devredilmesini savunur.

Emeğe olduğu kadar toplumsal ihtiyaçları karşılamaya, ekonomik istikrarı sağlamaya, insan ve doğa haklarına ve barışa hizmet eden, eşit yurttaşlığın inşasına katkı verici, toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasına hizmet edecek radikal bir vergi sistemi değişikliği için çalışmalar sürdürür.

İşçi sınıfının, kamu emekçilerinin grevli ve toplu sözleşmeli sendikal hakları ve örgütlenmelerinin önündeki engellerin kaldırılmasını savunur. ocuk işçiliğinin tüm biçimlerini kabul edilemez görür. İşyerlerinde işçilerin demokratik işçi meclisleri biçiminde örgütlenmelerinin ve sınıf ve kitle sendikacılığının demokratik ekonomi açısından önemini vurgular. İşsizler için topluma yararlı işlerde güvenceli, kalıcı kamusal istihdam olanaklarının sağlanmasını esas alır.

Her yurttaşın hakkı olan nitelikli eğitim, sağlık, sosyal güvenlik, iletişim, internet, sosyal konut ve ulaştırma hizmetleri gibi kamusal hizmetleri mştereklerimiz olarak tanımlar ve ücretsiz sunumunu savunur.

Yerli ve yabancı tekellere kaynak aktaran değil, küçük üretimi ve yerelleri esas alan bir örgütlenme modeli çerçevesinde, başta tarım olmak üzere, sanayide doğa dostu, istihdam yaratabilen kamusal yatırımlarla refah üreten bir ekonomik büyümeyi savunur.

Sadece denizler, ormanlar, nehirler, gller, madenler gibi fiziki yapılar değil, eğitim, sağlık, sosyal güvenlik, alt yapı, ulaştırma, barınma, bakım işleri, bilim ve bilimsel bilgi, iletişim, internet gibi kamusal nitelikli hizmetler de müşterekler/kolektif mülkiyet kapsamında değerlendirilir.

Ekolojik yıkıma, sömürü ve yoksulluğun artmasına yol açan, kr amaçlı büyüme fetişizminden vazgeçilerek, yerine doğa ile uyumlu, halkın sosyal ihtiyaçlarını karşılayabilecek bir büyümeyi de içeren bir sosyoekonomik kalkınma stratejisinin ikame edilmesini savunur. Ekolojik yıkıma, sömürü ve yoksulluğun artmasına yol açan, kr amaçlı büyüme fetişizminden vazgeçilerek, yerine doğa ile uyumlu, halkın sosyal ihtiyaçlarını karşılayabilecek bir büyümeyi de içeren bir sosyoekonomik kalkınma stratejisinin ikame edilmesini savunur. Tehlikeli atık ticareti, deşarjı, depolanması, radyonükleid yayıcılar, nükleer enerji santralleri vb. sera etkisini arttıran faaliyetlerin vb. yasaklanmasını hedefler.

Ekonomik büyümeden ziyade, doğa ile uyumlu sosyal ve ekonomik kalkınmayı hedefler, GSYH büyümesinin tek başına ekonomik refahın lt olarak alınmasını reddeder. Bir ekonominin performansının temel lttnn, emeği, toplumsal cinsiyet eşitliğini, ekosistemi ve barışı ne ölçüde koruduğu ve geliştirdiği olduğunu savunur.

Ekonomide halkın kemer sıkmasına neden olan, sosyal harcamaların kısılmasını temel alan politikalara karşı çıkar, militarizme ve savaşlara yapılan harcamaların durdurulmasını hedefler. Bütçe açıklarını azaltmanın yolunun sosyal harcamaları kısmak ya da halktan daha fazla vergi almaktan değil, savaşa, ranta, faize ayrılan harcamalara son vermek ve asıl olarak sermayeyi vergilendirmekten geçtiğini vurgular.

Özelleştirmelere karşı gerçek anlamda bir toplumsallaştırmayı, demokratik denetimi içeren bir bürokratik olmayan ve devleti büyütmeyen ‘yeniden kamulaştırmayı’ savunur. Mevcut kamusal hizmet sunumlarının daha da geliştirilip, çeşitlendirilmesi için bunu mümkün kılacak kamulaştırma ya da toplumsallaştırma programlarının hayata geçirilmesi için mücadele eder.

Kamu kaynaklarının ve diğer tüm kaynakların öncelikli olarak salgınlara, iklim yıkımına ekonomik krize, kitleleşmiş işsizliğe, yoksulluğa ve açlığa karşı ve barış için kullanılmasını savunur. Militarizme ayrılan kaynakların kesilmesini, kaynakların halkın refahını arttırmak için kullanılmasını savunur. Suyun ve su havzalarının, doğal ve kültürel varlıkların sermaye birikimine sokulmasına karşı durur.

Demokratik Ekonomi Programı Acil Eylem Planı

Demokratik Ekonomi Programı bu ilkeler ve hedefler temelinde Acil Eylem Planı’na sahiptir. Demokratik Ekonomi Programı Acil Eylem Planı enflasyon, işsizlik, yoksulluk ve barınma kriziyle mücadele için derhal eyleme geçirilmesi gereken uygulamalardan oluşur.

Türkiye’de yüksek enflasyonun kaynağını esas olarak, olağanüstü artış gösteren reel sektör kârlarında, banka kârları ile spekülâtif sermaye hareketlerinde, ithalata yüksek düzeyde bağlı üretim ve ihracatta, yanlış tarım politikalarında, yanlış faiz politikası sonucunda hızla artan döviz kurunda, büyüme amacıyla pompalanan aşırı kredilerde ve de sermayeye dönük genişletilmiş para ve maliye politikalarında aramak gerekir.

Üretim maliyetlerinin aşırı yüksekliği ve enflasyondan korunma refleksi olarak talebin yüksek olması da birer yan faktör olarak işlev görmektedir. Yüksek kâr elde etmeye dönük spekülâtif hareketlerin hızla yükselen enflasyon üzerinde önemli bir etkisi vardır. Bu sebeple enflasyonla mücadele sadece maliye ve para politikalarına sıkıştırılamaz. Bunlarla birlikte, daha geniş bir yelpaze içinde, topluma yararlı, doğa ile uyumlu üretimin artırılmasına dönük bir arz yönetiminden kamusal dağıtıma, tayinlamadan fiyat kontrollerine kadar çok sayıda aracı içermelidir.

Yüksek enflasyonla mücadele edilirken, aynı zamanda işsizliği kalıcı olarak azaltan, topluma yararlı yeni kamusal yatırımları hayata geçiren, adil bir gelir ve servet dağılımını gerçekleştiren vergi ve harcama politikaları ve yaşanabilir bir ücreti esas alan gelir politikası zorunludur. Bu çerçevede öncelikle:

- Zaruri Malların Fiyatları Geçici Olarak Dondurulacaktır

İlk etapta, ticari olmayan amaçlar için kullanılan elektrik, doğal gaz ve ekmek, et, süt ve çocuk maması gibi temel malların fiyatları dondurulacaktır. Halkın gıda ve ısınma ihtiyaçlarının karşılanabilmesi için enerji faturaları düşürülerek makul bir düzeyde sabitlenecek, faturalarını ödeyemeyen hanelerin elektrikleri ve doğal gazları kesilmeyecek, böyle haneler için ihtiyaç sınırında aylık belli miktarda ücretsiz enerji kullanım hakkı verilecektir.

- Fiyat Kontrolleri ve Regülasyon Yapılacaktır

Gıda, enerji, ulaşım, haberleşme gibi sektörlerde tekellerin sebep olduğu finansal spekülasyonu önlemek ve fiyat istikrarını sağlamak için piyasalarda denetim yapabilecek özel komiteler kurulacaktır. Bu komiteler sadece merkezden değil aynı zamanda yerelden de demokratik denetime tabi olacaktır. Zorunlu mallar söz konusu olduğunda hiçbir üretici veya satıcı komite tarafından onaylanmadan fiyatlarını artıramayacaktır. Bazı tüketim mallarının ihtiyaç sahiplerine, ihtiyaçları ölçüsünde verilmesi sağlanacak, bu alışverişler dijital olarak takip edilecek, böylece stokçuluk ya da spekülasyon da asgaride tutularak, fiyat artışları önlenecektir.

- Yoksul Hanelere ‘Temel Gelir Güvencesi’ Uygulaması Başlatılacaktır

Yüksek enflasyon altında hanelere yapılan yardımları artırmak veya yoksul hanelere doğrudan nakit yardımları yapmak suretiyle yoksullar fiyat artışlarından korunacaktır. Ayrıca, toplumun en yoksulları öncelikli hedef kitle olarak seçilerek ve kadınlara öncelik verilerek, düzenli geliri olup olmadığına bakılmaksızın, her haneden 18 yaşını doldurmuş olan en az bir kişiye aylık asgari ücretin üçte ikisi tutarında ‘temel gelir güvencesi’ verilecektir.

- Yoksul Ailelerin Okul Giderleri Kamuca Karşılanacaktır

Eğitimin her düzeyinde devlet okulları ücretsiz, bilimsel ve anadilinde olacak, çocukların beslenme ihtiyaçları ve toplu ulaşım giderleri ücretsiz karşılanacak, çocuklara iki öğün sağlıklı ve besleyici yemek verilecektir.

- Kadın İstihdamındaki Cinsiyet Temelli Ayrımcılığı Ortadan Kaldıracak Politikalar Esas Alınacaktır

Her mahalleye ücretsiz kreş açılacaktır. Tarlada, atölyede, evde kayıtsız çalışan kadınlara güvence ve eşit işe eşdeğer ücret sağlanacaktır. Kadın girişimciler desteklenecek, genç kadınların istihdamda yer bulması için teşvikler sağlanacaktır. İstanbul Sözleşmesinden çıkma kararı iptal edilecek bütün hükümleri titizlikle uygulanacaktır.

- Tüm Çalışanlara Yaşanabilir Bir Ücret Sağlanacaktır

Yaşam maliyetlerindeki artışı karşılayabilmek ve verimlilik artışından adil bir pay alabilmek için tüm emekçilerin ücretleri insan onuruna yaraşır bir düzeye çıkarılacaktır. En düşük emekli maaşı asgari ücret düzeyine çıkarılarak yılda iki defa enflasyon oranında arttırılacaktır. İşe alma, maaşları belirleme, yükseltme, yetiştirme ve mesleki gelişim vb konularda emekçilerin ve sendikalarının, emek ve meslek örgütlerinin kararlara katılımını sağlayacak demokratik düzenlemeler yapılacaktır.

- Enerji Fiyatlarındaki Artışlar Halka Yansıtılmayacak Ardından Bu Alanda Acilen Kamulaştırmalar Yapılacaktır

Bu tür mal ve hizmetler tekrar ‘kamusal’ ya da ‘kolektif mal’ olarak kabul edilerek, öncelikle fiyatlarına bir tavan/sınır konulacaktır. Eş zamanlı olarak, bu tür mal ve hizmetlerden alınan ÖTV ve KDV gibi vergiler asgaride tutulacak veya sıfırlanacaktır. Asıl çözüm ise enerji, iletişim, gıda ve sağlık/ilaç ve eğitim gibi stratejik sektörlerin kamusal mülkiyete ve kamusal/toplumsal denetim altına alınmasıdır.

- Su Yaşamdır Satılamaz

Yaşam için gerekli temel unsur olan suya ücretsiz erişim sağlanacaktır.

- Kârlara Üst Sınır Getirilecektir

Piyasaları kontrol etme gücüne sahip büyük şirketlerin fırsatçı bir biçimde fiyatlarını dolayısıyla kârlarını artırması enflasyonu arttırmaktadır. Bu nedenle özellikle de borsada hisseleri alınıp satılan bankalar başta olmak üzere, büyük şirketlerin enflasyonun üzerinde kâr elde etmiş olanlarından ‘aşırı kazanç/aşırı kar vergisi’ alınacaktır.

- Aşırı Kredi Hacmi Daraltılarak Kredilerin Kontrolü Sağlanacaktır

Enflasyonu dizginlemek için kredi akışını sınırlandırmaya dönük kredi kontrolleri hayata geçirilecektir. Şirketlerin borçlanmalarının sınırlandırılması konusunda etkili tedbirler alınacaktır.

- Anti Enflasyonist Vergi Politikaları Uygulanacaktır

Toplumun harcama gücü çok yüksek olan servet zenginleri, yapmış oldukları lüks harcamalarla efektif talebi artırarak enflasyonu körüklemektedir. Bu yüzden halkın kullandığı belirli zaruri mallar üzerinden alınan KDV ve ÖTV sıfırlanırken, Gelir Vergisi oranları en zenginleri daha fazla vergilendirecek şekilde dik artan oranlı olarak yeniden düzenlenecek, en alttaki oran yüzde 10'a düşürülürken, en üstteki oran yüzde 60'a yükseltilecektir. Sadece çok zenginleri kapsayacak biçimde artan oranlı bir servet vergisi uygulaması hayata geçirilecektir.

- İstihdam Garantisi ve Desteği Verilecektir

İşsizliği azaltabilmek ve işsizlere gelir sağlayabilmek için, küçük ve orta ölçekli (esnaflara ve KOBİ'lere) işletmelere, istihdamı, işçi haklarını, sendikal hakları korumaları, işçi sağlığı ve güvenliği kurallarına riayet etmeleri şartıyla destekler verilecektir. İlk etapta KOBİ'lerde en az yarısı kadın olacak şekilde 5 milyon kişiye iş imkânı sağlanacak. Esnafın vergi ve banka borçları faizsiz ve uzun vadeli yapılandırılacak. Esnafın vergi yükü azaltılacak ve esnaf dayanışma sandıkları kurulacaktır.

- Büyük Çapta Kamusal Yatırımlar Yapılacaktır

Başta tarım, enerji, sosyal konut, bakım, eğitim ve sağlık gibi topluma yararlı işler olmak üzere belli sektörlere yönelik yeni kamusal yatırımlar yapılarak, toplum için gerekli ve yararlı olan üretim artırılacaktır. Toplum ve doğa için zararlı üretim faaliyetlerine son verilerek kaynak tasarrufu sağlanacaktır. Banka kredileri dâhil olmak üzere, kamusal kaynaklar, doğa dostu, kamusal ulaştırma ve iletişim gibi alt yapıyı iyileştiren halkın ihtiyaçları için oluşturulan projelere yönlendirilecektir.

- Tekellere Karşı Düzenlemeler Hayata Geçirilecektir

Güçlü anti tekel düzenlemelerle piyasalardaki tekelci güç kırılacak, firmaların sömürücü fiyatlandırmaya girişme kabiliyeti azaltılacaktır. Kamusal bir perspektifle tarımdan başlayarak yeniden kamu iktisadi teşebbüsleri (KİT) kurulacaktır.

- Haftalık Çalışma Süreleri Kısaltılacaktır

Türkiye kapitalizmi yeterli istihdam yaratmamakta, iş olanağı sunamamakta, ekonomik kriz ise bu koşulları emekçiler açısından daha da kötüleştirmektedir. Yaratılan istihdam daha

ziyade, insan onuruna yaraşır olmaktan uzak, nitelikli olmayan, düşük ücretli (çoğunluğu asgari ücretli), kısmi zamanlı ve esnek çalışma biçiminde niteliksiz bir istihdamdır. İstihdamı artırmanın kısa vadeli yöntemlerinden biri haftalık çalışma sürelerinin kısaltılmasıdır. Ücretlerde indirim yapılmaksızın haftada 4 gün ve günde 7 saatlik çalışma ile çalışabilecek durumda oldukları halde iş bulamayan yurttaşlara istihdam olanağı sağlanmış olacaktır.

- İşsizlere Gelir Desteği Sağlanacaktır

Bununla birlikte kısa vadede işsizliği azaltmak ve yeni istihdam yaratabilmek için genel olarak gelir desteği yapılarak işsizliğin bireyler üzerindeki olumsuz etkilerini azaltmaya yönelik önlem ve uygulamalar demek olan pasif istihdam politikaları (işsizlik sigortası, kıdem tazminatı, doğrudan nakit destekleri gibi) uygulanacaktır.

- Kamu Garantili İstihdam Programları Uygulanacaktır

Orta vadede çalışabilecek ancak iş bulamayan yurttaşlara yaşanabilir bir sosyal ücret sağlamayı esas alan, merkezi devletin ya da tercihen yerel yönetimlerin inisiyatifinde, toplumsal olarak faydalı mal ve hizmet üreten, doğaya zarar vermeyen (hasta, yaşlı engelli bakımı, çocukların eğitimine destek işleri, toplu konut ve kamusal ulaştırma, ağaçlandırma, sulama gibi işler) açık uçlu projelerde yani Kamu Garantili İstihdam Programlarında (KGİP) aktif olarak istihdam edileceklerdir. Kamu Garantili İstihdam Programları, zorunlu ücretsiz, nitelikli eğitim, sağlık, sosyal güvenlik hizmetleri gibi kamusal hizmetlerle ve çocuk yardımı, aile yardımları ve işsizlik yardımları gibi devlet yardımlarıyla desteklenecektir. Böylece en yoksulların geliri ile birlikte, ücret gelirlerinin milli gelirdeki payı artırılacak, ücret gelirlileri arasındaki bölüşüm, en düşük becerili, en az eğitimli işçilerin istihdamını ve gelirini artırarak iyileştirilecektir.

- İşsizliğin ve Yoksulluğun Yüksek Olduğu Bölgelere Pozitif Ayrımcılık Uygulanacaktır

İşsizlik ve istihdam imkânları ülkede bölgelere göre değiştiği göz önüne alınarak işsizliğin ve yoksulluğun en fazla olduğu Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan, Van, Muş, Bitlis, Hakkâri gibi Kürtlerin yoğunlukla yaşadığı iller başta olmak üzere istihdam arttırıcı ve yoksulluğu azaltıcı pozitif ayrımcı politikalar geliştirilecektir.

- Çalışma Yaşamı Yeniden Düzenlenecektir

Grevli ve toplu sözleşmeli sendikal hak ve özgürlüklerin önündeki tüm engeller kaldırılacaktır. Her iş yerinde işçi sağlığı ve güvenliğine ilişkin karar, planlama ve eylemler işçilerin katıldığı komisyonlarca yapılacaktır. Her türlü esnek, güvencesiz istihdama son

verilecek, herkese güvenceli iş ve gelir güvencesi sağlanacak, taşeron işçilik hem kamuda hem de özel sektörde kaldırılacaktır. Kiralık işçilik uygulamasına son verilecektir. Ev işçilerinin sosyal güvenlik hakları korunacaktır. Mevsimlik tarım işçilerinin haklarını geliştirmek ve korumak için kapsamlı bir düzenleme yapılacaktır. İnşaat emekçilerinin hakları ve güvenliği için kapsamlı bir düzenleme yapılacaktır. Tüm kamu emekçilerinin ve emeklilerinin 3.600 ek gösterge hakkı derhal sağlanacaktır. Adaletsiz vergi dilimi uygulamasına son verilerek kamu emekçilerinin maaşlarının erimesi önlenecek. İşsizlik Fonu sadece işçiler ve işsizler yararına kullanılacaktır. İlk etapta 200 bin öğretmen ataması yapılacaktır. Emeklilikte Yaşa Takılanlar aralarındaki ayrımlar çözümlenerek emekli olacaktır. KHK'lerle işinden edilen kamu emekçileri derhal işine geri dönecektir. Tüm kamu çalışanları (aynı işi yapanlar eşit özlük hakları ile) kadroya alınacaktır. Kamuda taşeron/geçici, sözleşmeli, vekil, ücretli vb. istihdam uygulamasını sonlandırılacaktır.

- Kamu Sözleşmeli Üretici Kooperatifleri Kurulacaktır

İşsizliğe orta ve uzun vadede çözüm ise kamu ile sözleşme yaparak kamuya yararlı mal ve hizmet üretiminde bulunan üretici (işçi, çiftçi) kooperatiflerinin, dayanışma kooperatiflerinin örgütlenmesidir. Böylece kapitalist bir işletme ile kooperatif işletmesindeki çalışma koşullarının, ürün kalitesinin, ürün fiyatlarının, ücret düzeylerinin, toplumsal sorumlulukların nasıl farklılaştığı da belirginleşecektir.

- Tarımsal Üretim Demokratik Planlamacı Bir Perspektifle Arttırılacaktır

Yoksul hanelerin tüketim sepetinde yer alan ve esnekliği olmayan malların başında gıda maddeleri gelmektedir. Ancak tarımsal girdi maliyetlerinin yüksekliği, tarımsal üretken nüfusun ve tarım topraklarının hızla azalması, üreticilerin örgütsüzlüğü, ithalatçı politikalar sebebiyle üretici maliyetleri sürekli artmakta bu da enflasyonu arttırmaktadır. Küçük ve orta ölçekli üreticiler desteklenecek (girdi, kredi, teknik ve pazar destekleri), kredi borçları silinecek, üreticilerin ve tüketicilerin kooperatiflerde örgütlenmeleri özendirilecek, kullanılmayan tarım toprakları işlenecek, topraksız üreticilere toprak verilecek böylece üretim arttırılacaktır. KİT'ler kamucu bir perspektifle yeniden kurulacaktır. Üreticinin kredi ihtiyaçlarını karşılamak için Kooperatifler Bankası, koordinasyon ve planlama için Kooperatifler Bakanlığı kurulacaktır. Küçük ve orta ölçekli çiftçiye verilen; mazot, gübre, ilaç, yem, tohum ve veterinerlik giderlerinin en az yarısı kamu tarafından karşılanacaktır. Destekler üretimden önce nakden ödenecek, üretilen ürüne alım garantisi verilecek ve önceki yılların tarımsal destekleri derhal ödenecektir. Küçük ve orta ölçekli çiftçilerin tüm elektrik borçları silinecek, su bir plan dahilinde ücretsiz verilecektir. Tarımsal arazilerin konutlaşması ve

sanayileşmesinin önlenmesi amacıyla Tarımsal Sit Alanları tesis edilecektir. Tarımda AR-GE çalışmaları desteklenecektir. Gıda güvenliği, gıda güvencesi ve gıda egemenliği sağlanacaktır. Sulama, tohumculuk, hayvan besiciliği teknolojilerinde dışa bağımlılık azaltılacak. Bu amaçlara uygun kooperatifleşme teşvik edilecektir. Yayla yasakları derhal kaldırılacak. Köylere geri dönüşün koşullarını oluşturulacak. Bu kapsamda çiftçilere canlı hayvan ve arazi desteği sağlanacaktır. Meralar, kışlaklar köylerin ortak alanlarına dönüştürülecek vasfı değiştirilen mera, yayla ve kışlaklar şirketlerin kullanımından kurtarılacaktır. Kendi işlevlerine geri döndürülecek, geçimlik hayvancılık için erişim engeli kaldırılacaktır. Tarımda pestisit kullanımını kademeli bir biçimde azaltılarak yasaklanacaktır. Küçük ölçekli balıkçılık desteklenecektir.

- Barınma Krizi Kamucu Politikalarla Çözülecektir

Barınmanın temel bir insan hakkı olmasından hareketle, devlet, yerel yönetimler, kooperatif ve komünler eliyle sosyal konutlar üretilecek, bu konutlar en yoksullardan başlanarak çok düşük fiyatla ya da bedelsiz olarak dağıtılacaktır. Konut bir spekülasyon, rant aracı olmaktan çıkarılarak, çok sayıda konut sahibi olmak, artan oranlı rant vergileriyle caydırılacaktır. Kiralara üst sınır getirilecek, kira ödeyemeyecek durumda olanların kiralari kamu eliyle karşılanacaktır. İmar artışlarıyla yaratılan kent rantları artan oranlı bir şekilde vergilendirilecektir. Bu kapsamda elde edilen vergiler kurulacak İmar Fonu'nda toplanacak ve bu fon, sosyal konut projeleri ve yerinde kentsel dönüşüm için kullanılacaktır.

- Doğayı Sermaye Birikimine Sokan, Tahakküm Altına Alan Tüm İmar Projeleri İptal Edilecektir

Kanal İstanbul Projesi, Balıkesir Çanakkale Bütünleşik Sahil Projesi gibi, denizler, sucul sistemler, ormanlar, tarım alanları üzerinde yapılanan rant projeleri iptal edilecektir. Nükleer Santral Projeleri iptal edilecek, termik santraller kapatılacak ve yenileri yapılmayacaktır. Su kullanım hakkı anlaşmaları ve yetkileri iptal edilecektir. Marmara Denizi başta olmak üzere tüm deniz ve iç sulara atık su deşarjı engellenecektir. İleri tekniklerle arıtılan su, karasal ortamda peyzaj, tarım vb. de kullanılacaktır.

- Eğitim ve Sağlık Ticari Meta Olmaktan Çıkarılacaktır

Eğitim anadilinde, kamusal, bilimsel, özgürlükçü laik, demokratik, cinsiyet eşitlikçi, ekolojik ve tamamen ücretsiz olacaktır. Sağlık hizmetleri tüm yurttaşlarımız için; kamusal, nitelikli, erişilebilir, anadilinde ve tamamen ücretsiz olacaktır. Sağlık sektöründe özelleştirme ve piyasalaştırmaya son verilecektir. Şehir hastaneleri kamulaştırılacaktır. Sağlığın

ticarileştirilmesine son verilecektir. Sağlık çalışanlarının örgütlenmelerinin önündeki engeller kaldırılacak ve özlük hakları güçlendirilecektir.

- Engellilere Ekonomik ve Sosyal Yaşamda Eşitsizlik Yaratan, Ayrımcılığa Sebep Olan Tüm Politika, Söylem ve Uygulamalar Ortadan Kaldırılacaktır

Sosyal, ekonomik ve siyasal yaşama, kamusal hizmetlere erişilebilirlik sorunu ertelenmeden çözülecektir. Tüm engelli gruplarına şartsız olarak temel gelir güvencesi ödenecektir. Kamuda engelli istihdamı kotası yüzde 10'a yükseltilecektir. Kamusal hizmet sunumunda işaret dili ve Braille alfabesi kullanımı arttırılacaktır. Engellilerin tüm ilaçları, destek araç ve gereçleri, tıbbi ve medikal cihazları ücretsiz olarak karşılanacaktır. Otomobil alımında ÖTV indiriminde uygulanan fiyat üst limiti kaldırılacaktır.

2- Kürt Sorunu'nun Demokratik ve Barışçıl Çözümü İçin Demokratik Anayasa

Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk 100 yılına dönüp baktığımızda ülkeyi en çok yoran ve yıpratın şeyin, Kürt sorununun çözümsüz bırakılması ve iktidarların meşruiyet belgesi olmaktan öteye gidemeyen darbe anayasaları olduğunu söyleyebiliriz. Her iki meselenin iç içe geçtiğini söylemek mümkündür. Demokratik bir anayasa ile özgürlükçü bir zemin kurulmadan Kürt sorununun çözümü imkânsız olduğu gibi Kürt sorununu çözmeyi amaç edinmeyen bir anayasanın da demokratik olduğunu söylemek imkânsızdır. Birbiriyle iç içe geçmiş iki sorunun tarihsel süreci de bir biriyle bağlantılı şekilde ilerlemiştir.

40 yılı aşkın süredir devam eden çatışmalı sürecin yol açtığı çok yönlü -insani, sosyal, ekonomik, siyasal, hukuki vd.- ağır tahribatın artık kaldırılamayacak kadar devasa yıkımlara yol açtığı büyük oranda kabul görmüştür. Şimdiye kadar denenen ve çözümsüzlük yaratan tüm yöntemler iflas etmiş, ezberler çökmüştür. Tam da bu noktada Kürt sorunu başta olmak üzere bütün siyasal ve toplumsal sorunlara özgürlükçü demokratik bir sistem içerisinde eşit haklara dayalı anayasal vatandaşlık temelinde çözüm geliştirilmesi gerekmektedir. Sadece Kürtler için değil, Türkiye'nin tüm halkları, ezilenleri, doğası, kadınları, emekçileri, engellileri için Demokratik Cumhuriyet'i hedefleyen, uzlaşıya dayalı bir toplumsal sözleşme şarttır. Yüz yıl değil on yüz yıl da geçse de ulus-devlet kodlarıyla var edilen, eşitsiz iktidar ilişkilerini meşrulaştıran, halkların varlığını reddeden adına "anayasa" denilen tekçi metinlerle ülke halkları huzura erişemez.

Anayasanın Serüveni, Halkların Kaderi

Anayasalar toplumsal ve hukuksal sözleşmeler olup bir halkın siyasal, kültürel, ekonomik, özgürlükler vb. yönden inşasını belirleyen metinlerdir. Toplumun, bireyin, grupların, doğanın haklarını güvence altına alan yasalardır. Kısacası anayasalar bir toplumun her yönüyle kaderini belirleyen metinlerdir. Türkiye’de anayasanın serüvenini göz önünde bulundurduğumuzda Türkiye halklarının 100 yıllık kaderinin kanla, savaşa, toplumsal krizlerle, felaketlerle, yoksullukla yazılmasının sebebi anayasanın serüveninin halktan yana değil egemenden yana seyir izlemiş olmasıdır.

1921 Anayasası hem Osmanlı döneminin hem de cumhuriyet döneminin görece en demokratik anayasası olup ruhunu ve ilhamını Erzurum ve Sivas Kongreleri’nden almıştır. Bu kongreler, nispeten toplumsal çoğulculuğun ortaya çıktığı, kendisini ifade ettiği ortamlardır. Demokratik yönden bakıldığında Türkiye’nin en meşru anayasası 1921 Anayasası’dır. Esas itibarıyla ait olduğu toplumun katılımı ve ortak iradesiyle yeni bir devletin kuruluşunu belgeleyen bir metin niteliğindedir.

23 Nisan 1920’de açılışı gerçekleştirilen Büyük Millet Meclisi’nin karakteri görece çoğulcuymdu. Milli Mücadele döneminin toplumsal yapısı farklı şekillenmişti. Bülent Tanör’ün ifadesiyle “Yerel Kongre İktidarları” söz konusuydu. Yerelden kuruluş süreci söz vardı. Bu nedenle 1921 Anayasası’nın ruhu yerel yönetimlere öncelik veren görece demokratik bir niteliğe sahipti. Bu tarihsel gerçeklikle birlikte Mezopotamya’nın ve Anadolu’nun bölgesel gerçeklikleri reddedilmiyordu. Örneğin Kürdistan ve Lazistan adlarıyla bölge milletvekilleri Birinci Meclis’te yer alıyordu. Milli Mücadele dönemindeki tarihsel Kürt-Türk ittifakının varlığı koşullarında Büyük Millet Meclisi’nde 10 Şubat 1922 tarihinde Kürdistan’ın özerkliğine dair kanun teklifinin görüşmeleri gerçekleştirilmişti.

Dolayısıyla cumhuriyetin 100. yılında Türkiye halklarının hak ettiği sahici bir demokrasiye kavuşması için 1921 Anayasası bazı yönleriyle hala esin kaynağı olabilecek özellikler taşımaktadır. Örneğin 11. madde “Her ilin, yasalar çerçevesinde vakıf, medrese, eğitim, sağlık, ekonomi, tarım, bayındırlık ve sosyal yardım konularında yerel düzeyde idari yetkiye, özerkliğe sahip olması, bu konuların yönetiminin İl Şuralarına bırakılması”; 12. madde “Vilayet Şuralarının, vilayetler halkınca seçilen üyelerden oluşacak olması”; 14. madde “Şuraların il halkınca seçilmesi ve valilerin TBMM tarafından atanacak olup, eğer merkez yönetimi ile İl yönetimi arasında anlaşmazlık çıkarsa, ancak bu takdirde valilerin il yönetimine müdahale yetkisi doğacak olması” hükümlerini içermektedir.

Fakat tüm bu görece demokratik niteliklerine karşın 1921 Anayasası asla idealize edilmemelidir. 1921 Anayasası Kürt sorununun demokratik ve barışçıl çözümü için günümüzde bir “imkân referansı” olabilir. Günümüze kopyalanacak bir anayasa olarak değil, bu coğrafyada yerele ve yerel demokrasiye öncelik veren bölgesel gerçekliklerin inkâr edilmeyip resmen tanındığı bir örneğin yaşandığı bir mümkünlüğün ifadesi olarak esas alınabilir. Örneğin unutulmamalıdır ki her ne kadar yerele güçlü ve geniş yetkiler tanınmış olsa da 1921 Anayasası’nda güçler birliği ilkesi vardı.

Cumhuriyetin ikinci anayasası olan 1924 Anayasası ise 1921 Anayasası’nın neredeyse tam karşısında bir siyasal birlik tasavvuru üzerine kurulmuştu. Dahası 1924 Anayasası ile birlikte günümüzde birçok alanda hala devam eden siyasal sorunların temelini atılmıştır. 1924 Anayasası Türk ulusçuluğuna dayalı baskıcı ve otoriter bir devlet yapısı tanımlamıştır. Bu Anayasada Kürtler ve diğer etnik gruplar, İslam dışındaki dinler, Sünni mezhebi dışındaki mezhepler, sivil ve askeri elit dışındaki toplumsal kesimler, otoriter ve milliyetçi düşünceler dışındaki diğer düşünceler meşru görülmemiş ve bütün haklardan mahrum bırakılmışlardır. 1924 Anayasası, hak ve özgürlükler metni değildir. Bilakis bunları sınırlandıran hatta ortadan kaldıran bir niteliğe sahiptir. Halkların değil, Türklerin, sivil ve asker egemen elitin, İslam dininin Sünni mezhebinin, tek ideolojinin, tek partinin ve milli şefin anayasası olmuştur.

1961 Anayasası 1924 Anayasası’ndan farklı niteliklere sahip olsa da esasen her iki anayasa da aynı felsefenin ürünüdür ve aynı ruha sahiptir. Bu anayasa başlangıç hükümlerinde “Türk Milleti’nin bütün fertlerini, kaderde, kıvançta ve tasada ortak, bölünmez bir bütün halinde, millî şuur ve ülküler etrafında toplayan ve milletimizi, dünya milletleri ailesinin eşit haklara sahip şerefli bir üyesi olarak millî birlik ruhu içinde daima yüceltmeyi amaç bilen Türk Milliyetçiliğinden hız ve ilham alarak” anayasayı vatandaşlarının bekçiliğine emanet ettiğini belirtmektedir. Yani, bu anayasa ile ulus-devletin kurulduğu ve yerleştirildiği kabul edilerek bu kabul üzerinden yürünmektedir. 1961 Anayasası’na konan bu başlangıç hükümleri kısmı 1982 Anayasasında da devam ettirilmiştir. 1961 Anayasasında da vatandaşlık yine ırk üzerinden tanımlanmıştır. Anayasa’nın 54.maddesinde “Türk Devletine vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkes Türktür” denmektedir. 27 Mayıs Darbesi sonrasında yazılan 1961 Anayasası Milli Güvenlik Kurulu ve Devlet Planlama Teşkilatı gibi askeri ve sivil bürokratik kurumlar ihdas ederek idareyi toplum aleyhine büyütüştür.

1980 askeri darbesini gerçekleştiren cunta tarafından hazırlanan 1982 Anayasası ise hiçbir demokratik meşruiyet taşımayan bir metindir. Devletin çıkarlarını, güvenliğini ve bekasını, halkın hak ve özgürlüklerin ve toplumsal taleplerin üzerinde tutan bir anlayışın

hazırladığı bu Anayasa, hem yapılış tarzı hem de, içeriği itibariyle de tamamen antidemokratiktir.

Tekçi bir felsefeyle hazırlanan 1982 Anayasası ile beraber tekçi katı ulus anlayışının en katı örneği Türkiye halklarına dayatılmıştır. Farklı etnik grup, kültür ve inançlar bu anayasa ile yok sayılmış ve Türklük potası içinde eritmek istenmiştir. 1924 ve 1961 anayasalarında “Devletin resmî dili Türkçedir” şeklinde yer alan temel hüküm 1982’de “Devletin dili Türkçedir” ifadesiyle daraltılmış, dil yasağının anayasal alt yapısı oluşturulmuştur. Günümüze kadar da halen anadilde eğitimin sağlanamamış olması nedenlerinden biri de 12 Eylül Anayasası getirdiği anayasal yasaktır. Temeli 1924 Anayasası’yla atılan Türkiye’nin siyasi ve toplumsal sorunlarının büyük bir kısmı, 1982 Anayasası’nın otoriter ve devletçi yapısıyla katmerlenerek devam ettirilmiştir.

Kısacası 1921 Anayasası’nda Türkiyelilik üzerine kurulan üst kimlik 1924, 1928, 1931, 1934, 1937 yıllarında yapılan müdahaleler ile Türklük ekseninde katı milliyetçi bir anlayışa doğru yöneltmiştir. 1960 Askeri Darbesi’nden sonra kurulan Milli Birlik Komitesi’nin hazırladığı 1961 Anayasası’nda “Türk” vurgusu ana eksen haline gelirken “Türk vatani, Türk ordusu, Türk cumhuriyeti, Türk yurdu, Türk milleti” tanımlamaları genişçe yer bulmaya başlamıştır. 1982 Anayasası ile beraber toplumsal çeşitliliğin tüm biçimleri katı faşist Türk-İslam sentezi temelinde radikal bir şekilde inkâr edilmiştir.

AKP’nin Anayasa Manipülasyonu

Bir anayasanın dayandığı siyasi felsefe, o anayasayı yapan kurucu iktidarın siyasi felsefesini yansıtır. Bu da bizi anayasanın hangi kurucu iktidar tarafından nasıl yapıldığı sorusuna götürür. Anayasa katılımcı ve demokratik bir yöntemle yapıldıysa dayandığı siyaset felsefesini, yapımında yer alan tekil aktörlerin siyasi tercihlerinden çok anayasanın yazılı metninden okumak mümkündür. Zira bu yöntemde anayasa asgari bir uzlaşmayı ifade eder, anayasanın dayandığı temel tercihler de büyük ölçüde anayasada açık veya örtülü bir şekilde ifade bulan genel ilkeler ve normlardan okunabilir.

1921, 1924, 1961 ve 1982 Anayasalarının hepsinin etkilendiği ortam, ruhunu aldığı bir felsefe, dayandığı bir siyasal tercih bulunmaktadır. Ülke tarihinin görece demokratik anayasası olarak tanımlayabileceğimiz 1921 Anayasası, Erzurum ve Amasya Kongresi gibi halk iradesine oldukça önem veren kongrelerin yapıldığı bir ortamda hazırlanmıştır. Yani müzakereci ve çoğulcu bir ortamda hazırlanmıştır. Çoğulcu felsefesini de buradan almıştır. Darbe anayasaları

olan 1961 ve 1982 anayasaları ise ruhunu darbeden almıştır. 1924 Anayasası ise darbenin sivil-asker devlet aklıyla gerçekleştirildiği bir karşı anayasadır.

AKP sık sık sivil bir anayasaya ihtiyaç olduğundan bahisle anayasa gündemini açmaktadır. Ancak bir anayasayı sivil anayasa yapan asker olmayan sivil kişiler tarafından hazırlanmış olması değildir. AKP sivil anayasa, milli irade söylemleri ile açıkça siyasi manipülasyon yapmaktadır. Yıllardır iktidarda olmasına rağmen ne hikmetse anayasanın ayağındaki postalları çıkarmamıştır. AKP'nin üzerinde her ne kadar asker üniforması olmasa da anayasa değişikliklerini zamana yayılmış bir darbe sürecinde, baskı ortamında yapmıştır. Bugüne kadar yapılan anayasalar, ülke üzerine güvenlik duvarları inşa ederek toplumu ve toplumsal hafızayı baskılamayı amaç edinmiştir. AKP sonrası süreçte ise bu duvara yeni tuğlalar örülmüştür. Mevcut Anayasa'da 184 değişik yapılmış olmasına rağmen değişiklikler AKP'nin siyasal ihtiyacı temelinde yapılmış, anayasanın toplumsal sözleşme metinleri olma gerçeği görmezden gelinmiştir. Yüzde yetmişi değiştirilmesine rağmen "sivil" anayasaya evrilmeyen 1982 darbe anayasasının, yamalarla sivilleşeceği de akla aykırıdır. Yeni bir rejim inşa etmeye girişen AKP demokratik olmayan eklektik bir başkanlık rejimiyle zaten var olan anayasal krize ivme kazandırmıştır. Anayasal talepler doğrultusunda mücadeleler her dönem olduğundan daha fazla baskı, işkence ve toplumsal yalıtılmışlıkla karşı karşıya bırakılmıştır.

Murat Sevinç'in "Allah'ın lütfu anayasacılığı" olarak adlandırdığı AKP tipi anayasalcılık, temel hak ve özgürlüklerin garantiye alınması için değil öncelikle parti ve kişi çıkarları gözetilerek, iktidarda kalıcılığa dönük siyasi mühendislik hesabıyla yapılan bir tarza işaret etmektedir. 367 kararı sonrası yapılan 2007 değişikliği, 2014 yılıyla birlikte Anayasa ile cumhurbaşkanının eylemleri arasında doğan uyumsuzluk krizinin 2017'de Cumhurbaşkanı lehine çözülmesi, OHAL'in fırsata çevrilmesi AKP'nin anayasalcılık karakterini net bir şekilde ortaya dökmektedir. AKP halkların ve ezilenlerin gerçek demokratik sivil bir anayasa ihtiyacını, özlemini ve arzusunu çalarak Anayasa talebini sulandırmakta, kendi dar çıkarları için araçsallaştırmaktadır.

Nasıl Bir Anayasa?

Partimiz Halkların Eşitlik ve Demokrasi Partisi ile geldiği siyasi gelenek, tereddütsüz bir şekilde başta Kürtler olmak üzere tüm Türkiye halklarının kaderinin kanla, savaşla, kaosla yazılmaması için toplumsal bir sözleşmeyi savunmuştur. Toplumsal uzlaşya dayalı toplumsal bir sözleşme ütopya olmayıp özellikle Kürt meselesinin çözümü ve toplumsal barışın sağlanmasında kilit bir rol oynayacaktır.

Savunduğumuz toplumsal sözleşme barış kültürünü esas alan, bir arada yaşama iradesini güçlendiren, her türlü ırk, cinsiyet, cinsel yönelim ve dini-mezhebi ayrımcılığı ortadan kaldıran, ekolojik dengeyi gözeten, emek eksenli, doğrudan demokrasiyi hedefleyen, geçmiş anayasa pratiklerinden ayrılmış, bir anayasadır. Toplumsal çeşitliliklerin varlığının anayasal olarak tanınıp korunup geliştirilmesi için anayasal güvence altına alınması başta Kürt sorunu olmak pek çok sorunun çözümünde oldukça ön açıcı olacaktır. Bu temelde tüm bireylerin ve halkların uluslararası standartlardaki insan hak ve özgürlüklerden yararlanmasını hedefleyen, demokratik, özgürlükçü ve eşitlikçi bir anayasa talebi Türkiye halklarının ve emekçilerinin ortak istenci ve ihtiyacıdır.

- Güçlü Yerel Demokrasi

Yaklaşık iki yüz yıllık tarihsel bir geçmişe sahip olan Kürt sorununun çözülmesi ve Türkiye'nin demokratik ve adem-i merkeziyetçi bir idari yapıya kavuşması için yeni anayasa ile güçlü bir yerel demokrasinin kabul edilmesi gerekmektedir. Bu sadece Kürtlerin değil tüm Türkiye haklarının faydasına olacaktır. Yerel yönetimlerin güçlendirilmesi sadece beledi sorunları çözmekle kalmayacak, aynı zamanda Türkiye'nin Kürt sorunu başta olmak üzere, diğer sorunlarının da çözümüne büyük katkı sağlayacaktır.

- Anadilde Eğitim

Türkiye'de merkezi yönetimin tekçi ve baskıcı karakterinin izdüşümünü en çok gördüğümüz alanlardan biri de Türkçe dışındaki dillerin maruz kaldığı dezavantaj, ötekileştirme ve dışlama politikalarıdır. Özellikle Türkçe dışındaki dillerin öncelikle kamusal alandan uzaklaştırılması, beraberinde bu dillerin hayatın tüm alanlarından tecrit edilmesiyle neticelenmiştir ve bugün önemli oranda Türkiye'yi Türkçe dışındaki diller için bir diller mezarlığı haline getirmiştir. Bir an önce bu yasakçı zihniyet bir kenara bırakılmalı, çok dilli kamu hizmetleri hayata geçirilmeli ve Türkiye'de konuşulan tüm anadillerinde eğitim anayasal güvence altına alınmalıdır.

- Kültür, Kimlik ve Statü Hakkı

Kültür, kimlik ve statü hakkı başlığı altında Kürt halkı başta olmak üzere bu topraklarda yaşayan tüm farklı kimlik ve kültürlerin kolektif haklarını ve özgürce yaşamasının anayasal koşullarının sağlanması gerekir. Tek tipleştirici, asimilasyoncu zihniyete karşı ülkedeki tüm kültürel-inançsal-etnik çeşitliliğin bir zenginlik olarak tarif edilerek varlıklarının anayasal

olarak tanınmasını ve kendilerini ifade edip geliştirmelerinin anayasal güvenceye alınması gerekmektedir.

- Cinsiyet Eşitliği

Demokratik bir anayasanın yapım sürecine kadınların katılımı elzem olup kadın haklarının güvenceye alındığı, devleti, aileyi, erkeği değil bireyi önceleyen, tüm cinsel kimliklerin tanındığı bir anayasa hazırlanması şarttır. Anayasa eril bir zihniyete ve ruha değil cinsiyet eşitlikçi bir felsefeye sahip olmalıdır.

- Ekoloji

Herkesin, sağlıklı ve ekolojik açıdan dengeli bir çevrede yaşama, çevre konusunda bilgilendirme, katılma ve başvuru hakkına sahip olduğundan yola çıkarak ekolojinin korunmasına dair bütün haklar anayasal güvence altına alınmalıdır. Ekolojik talana ve ekokırma karşı güçlü müeyyidelerle anayasal güvence getirilmelidir.

- Vatandaşlık Tanımı

1982 Anayasası'nda Türkiye Cumhuriyeti'ne vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkesin Türk olduğu ifade edilerek tüm vatandaşlara belli bir etnik kimlik dayatılmaktadır. Oysaki vatandaşlığın nötr tanımı, yani hukuki bir ilişki olan vatandaşlık bağının zorunlu olarak bir etnik aidiyetle, Türklükle tanımlanmasına son verilmesi gerekmektedir.

- Emekçiler

Gerçek demokratik sivil bir anayasanın emeğin sömürüsüne ilişkin hükümler içermemesi asla düşünülemez. Emeğin hakları sermaye ve iktidar tekelleri karşısında koruma altına alınmalıdır. Sendikal haklar başta olmak üzere işçi sınıfının büyük toplumsal mücadelelerle kazanılmış olan sosyal ve ekonomik hakları anayasal olarak tanınmalıdır. Emekçilerin fabrikalarda, tarlalarda, işyerlerinde söz, yetki ve karar sahibi olmalarına ilişkin hükümler yer almalıdır.

3- Demokratik Cumhuriyet

İmparatorluklar çağının sona erip ulus-devletler çağının başladığı ana dönemlerden biri olan 1. Dünya Savaşı sonrası Türkiye'de kurulan ulus-devletin formu olarak cumhuriyet katı merkezîyetçi, tekçi, eril ideolojik yaklaşımları esas alan temel sütunlar üzerinde yükselmiştir. Cumhuriyetin farklılıkları ve yerel demokrasiyi esas alan 1921 Anayasası'nı terk etmesi, Milli

Mücadele denen dönemde halklar arası siyasal ittifakın reddi anlamına gelmekteydi. 1924 Anayasası ile birlikte doktrine edilen cumhuriyet, merkezin yerelleri hücrelerine kadar sömürsüne zemin hazırladı. Başta Kürt halkı olmak üzere Türk-Sünni kimliğin dışındaki halklara tedip ve tenkil politikalarıyla yaklaşıldı. Öte yandan cumhuriyetin sınıfsal karakteri kapitalist ulus-devlet formu ve İzmir İktisat Kongresi gibi gelişmelerle biçim kazandı. Buna göre ulusal piyasa esastı. Bu piyasada emek sömürsü ve ulus tanımı içerisine girmeyenlerin mülklerine el konulması yollarıyla ulusal burjuvazi yaratılacaktı. Topluma karşı devlet, demokrasiye karşı otoriterlik, farklılıklara karşı teklik, emeğe karşı sermaye, kadına karşı ataerki temel dikotomik tercihler olarak rejimin alt yapısını oluşturdu. Dolayısıyla cumhuriyet rejimi demokratik yaşamdan hep uzak mesafede kaldı. 1924 Anayasası'yla başlayan reddi miras süreci, darbe mekaniklerini canlı tutarak, küresel hegemonik güçlere sürekli entegre olarak cumhuriyetin sermaye-siyaset-bürokrasi üçgenindeki dar bir oligarşik yapıya bürünmesine neden oldu.

Cumhuriyetin demokrasi ile arasındaki bitimsiz mesafeye yerleşen ve o gün bugün turnusol kağıdına dönüşen mesele, Kürt meselesidir. Yani oligarşik cumhuriyet ayakta kalabilmek için her dönem Kürt-karşıtı bir siyasal alan yaratmaya çalışmıştır. Bu gerçeği tarihsel dönemlere ayırdığımızda görmekteyiz ki inkâr hep rejimin bu meseleye yaklaşımının temel kodu olarak işlem görmüştür.

1919-1923 yılları arasındaki döneme kısmî diyalog, birliktelik süreci demek mümkündür. Cumhuriyet açısından bu dönem demokratik bir cumhuriyet inşasının imkân referansı olan dönemdir. 1921 Anayasası'nda kendini bulan bu dönemde söz konusu anayasa 'yerinden yönetim ve farklı kimliklerin birlikteliği' vurgusu ile ayırt edici özellik kazanmıştır. Bu özellikler daha sonraki tek bir anayasada görülmedi ve resmi tarihin kasıtlı şekilde unutulmuş reddi mirası haline geldi. 1924-1938 arasındaki dönemi, 1924 öncesinin tümünden ret ve inkarı olarak yaşanmıştır. Bu dönemde demokratik olmayan cumhuriyet gerçek hüviyetini bulmuştur. Katı bir merkezîyetçilik, tekçilik, inkar rejimine dayanan ulus-devlet rejimi tesis edilmiştir. Bu ulus-devlet sürecinin ilk anayasası 1924 Anayasası'dır. Otoriter bir yönetim düzenini esas alan, merkezi iktidar anlayışını kutsayan, çoğulculuğu ve toplumu reddeden, gelişen tüm itirazlar karşısından 'beka' tabusunu yerleştiren, geliştirdiği şiddet ve yönetim araçları ile meşruiyetini sağlayan bir anayasa ve yeni süreç gelişmiştir. 1924 ulus devlet anayasası sonrası yönetimin İttihat Terakki kanadı baskındır ve ilk göze çarpan Piran Komplosu ve Şark Islahat Planı'dır. 1924 Anayasası'yla sistemden dışlanan Kürtler, bu haksızlığa yönelik tepkilerini Şeyh Said İsyanı ile göstermiştir. Şark Islahat Planı ise isyan bahane edilerek o güne kadar gizli

tutulmasına rağmen birkaç ay sonra açıklanmıştır. Kürtler kimliğinden vazgeçme ve Türkleşme dayatması temelinde inkâr kısıncasına alınmıştır. Nihai kertede ise Tunç Eli Kanunu'na gelinmiştir. Dersim jenosidi bu süreçle yaşanmıştır.

1938-1960 arasındaki dönem tarihsel akışın sessizleştirilmesi dönemi olarak ifade edilebilir. Bu dönemin ardından gelen 1960-1980 dönemi, siyasal-sosyal-sınıfsal yeniden uyanma dönemidir. “Türkiye’de Kürt realitesi vardır” dediği için Türkiye İşçi Partisi (TİP) kapatılmıştır. Fakat dünyada gelişen sosyal hareketlilikler, öğrenci gençliğin yoğun katılımlarıyla birçok alanda yeni pencereler açmıştır. 1960 sonrası ve 70’li yıllarda tüm tartışma ve direnişler “Kürtler var mı, yok mu?” sorusu etrafında gelişmiştir. Mahir Çayan’ın Maçka konuşmasında dile getirdiği “Revizyonizm terk edilmelidir, Kürt sorunu kabul edilmelidir” çıkışı, Denizlerin son sözlerinin “Yaşasın Türk ve Kürt halkının kardeşliği” temelinde olması, İbrahimlerin bu çizgiyi daha da ileriye taşımaları, içine girilecek doğrultuyu göstermiştir. Bu süre zarfında Maraş gibi katliamlar yaşanmıştır. “Sağ-sol çatışması”na indirgenen toplumsal itirazlar, devlet tarafından yoğun şekilde provoke ve manipüle edilmiştir.

1980-2000 yılları arası devlet aklının şiddet ve inkar politikalarını derinleştirdiği dönemdir. 12 Eylül 1980 darbesi ve sonrasındaki siyasal/anayasal düzenlemelerle devlet, bireyin ve toplumun hizmetinde bir araç olmaktan çıkarılmış, başlı başına kutsal-yüce bir amaç haline getirilmiştir. Devletin güvenliği, birey ve toplumun güvenliğinin; devletin çıkarları, birey ve toplumun çıkarlarının önüne konulmuştur; “birey ve toplum için devlet” değil “devlet için birey ve toplum” anlayışı egemen kılınmıştır. Anayasanın tekçi bir resmi ideolojiyi kabul etmesi ve devlete bu resmi ideoloji doğrultusunda toplumu yönlendirme misyonu yüklemesinin mantıksal sonucu, birey-devlet ilişkisinde “devlet”e öncelik tanımak olmuştur. “Kutsal Türk Devleti” ifadesi, devletin meşruiyetini toplumun iradesinde değil, toplumun dışında ve üstünde bulan bir anlayışı temsil etmektedir. Bu dönem öte taraftan barış imkanlarının da ilk defa konuşulduğu dönemdir. Abdullah Öcalan tarafından bunun ilk formülasyonu, daha 1990’ların başında gazeteci Mehmet Ali Birand ile yapılan söyleşide dile getirilmiştir: “Demokratik cumhuriyet temelinde özgür ve eşit birlik”. Sonrası bu çaba, Yalçın Küçük, Mihri Belli, Ertuğrul Kürkçü ve diğer birçok gazeteci ile yapılan röportajlarda daha da net biçimde sürdürülmüştü. Öcalan’a göre eğer “93 ateşkes hamlesi siyasal demokrasiye dönüşebilseydi, gerçekten Türkiye tarihinde demokratik cumhuriyet hamlesini kazanabilirdi”. Bu ifadeler cumhuriyetin demokrasiyle buluşması önündeki kırılma anlarından birini tarihe not düşmüştür.

2000-2015 yılları arasında savaş gramerinin dönüştüğü, tanıyarak dışlamanın başladığı döneme gelinmiştir. 2000’ler ve sonrası farklı politik yüzlerin devreye girdiği, bireysel,

toplumsal, zihinsel, mekânsal ve ekolojik bir kıyıma girişilmiştir. Bu dönemde devlet açısından tanıyarak dışlamanın, yeni bir Kürtlük siyasetinin yaratıldığı, neoliberal araçların çok yoğun kullanıldığı bir süreç olarak görülürken; karşı cephede radikal demokrasi tezlerinin hayata geçtiği, karşı hegemonyanın yaratılabildiği, yaşama tutunmak açısından kültüre yoğun mesainin harcandığı bir döneme işaret etmektedir. 2015 yılından bugüne kadar ise Kürt halkına ve demokrasiye yönelik saldırılar tarihte görülmedik düzeyde yaşanmaktadır. İkinci yüzyıla girişin Kürtlersiz olarak yapılmaya çalışıldığı bir aralığa işaret eden bu dönemde, 1924 benzeri ret ve inkar politikalarının uygulanmaya çalışıldığı görülmektedir. 2015 ve sonrası özellikle Dolmabahçe Mutabakatı'nın sonlandırılmasıyla devletin kent ablukalarına yöneldiği, “ölüm siyasetini” devreye soktuğu, tüm aygıtlarını birlikte kullandığı bir süreç olmaktadır.

Tüm bu süreçlerle birlikte artık klasik devlet refleksi ve resmi ideoloji iflas etmiş, enkaz içerisinde kalmıştır. Bu enkazdan kurtulmanın yolu ikinci yüzyılda Demokratik Cumhuriyet'i kurmaktan geçer. Kürt meselesinde barış, Demokratik Cumhuriyet'in kapılarını açan anahtardır.

Bilindiği üzere, 100 yıllık cumhuriyet süresince ne yazık ki farklı ulus, inanç, kültür kimlikleri inkar edildi, asimilasyon politikaları uygulandı. Kadınların özgürleşme mücadelesi büyük baskılara uğradı. İşçi sınıfının mücadelesine ve sendikal örgütlenmelere askeri darbeler dahil olmak üzere şiddetle karşılık verildi. Bir bütün olarak demokrasi, eşitlik ve özgürlük mücadeleleri inkar ve imha politikalarının hedefi oldu. Ancak toplumsal yaşamın gerçekliğini inkar eden cumhuriyete karşı itirazlar ve direnişler her daim canlı kaldı. Kurulduğu yıldan bugüne cumhuriyete karşı güçlü itirazlar büyüdü. Halklar kazanımları için büyük bedeller ödedi. Günümüz itibariyle cumhuriyetin kuruluş kodlarında olan ve inkara dayanan siyaset bu dönemler itibariyle çökmüştür. Çürümüşlük rejimin sahibi olarak kendilerini kodlayanların kirli ittifaklarıyla ayakta tutulmaya çalışsa da hakikat yürümeye devam etmektedir. Bu hakikat yürüyüşünün yolu Demokratik Cumhuriyet'le gerçek hüviyetini kazanabilir. Çünkü Demokratik Cumhuriyet, kapitalist sistemi ve onun eseri olan katı ulus devlet sistemini aşma temelinde kendisini yaşamsallaştırmaya çalışan bir halklar sistemidir. Demokratik Cumhuriyet emeğin özgürlüğünün en güçlü formudur. Ataerkiye son verilmesidir. Ekolojik yaşamın kapitalist saldırı karşısında savunulmasıdır. Yerel demokrasinin, demokratik siyasetin güçlenmesi ve kayyım gasplarının asla var olmamasıdır.

Demokratik Cumhuriyet'in Kurucu Zemini: Yerel Demokrasi

İlk yüzyılında katı merkeziyetçi şekilde inşa edilen, demokrasi, adalet ve özgürlüklerden uzak olan cumhuriyetin panzehiri ve Demokratik Cumhuriyet'in kurucu zemini yerel demokrasidir. Yerel demokrasi Demokratik Cumhuriyet'in olmazsa olmazıdır. Yerel demokrasi, her yerelin kendi özgüllüklerini esas alarak halka rağmen değil halkla birlikte yönetmenin mimarisidir. Her türlü iktidarcı biçime ve merkeziyetçi dayatmaya karşı toplumu koruyan ve farklılıkların eşit düzlemde katılımını sağlayan kurucu fikirdir. Yerel demokrasi Türkiye'nin yönetim mimarisinin demokratikleşmesi açısından gerçekçi tek alternatiftir. Yerel demokrasi, sadece yerelerde yaşanan sorunların değil merkeziyetçilikten kaynaklanan sorunların çözümünün de anahtarıdır. Merkez ile yerel arasındaki yetki paylaşımı ve iş-rol koordinasyonunu yereli esas alarak inşa etmek Demokratik Cumhuriyet'in imkanını yaratır. Merkezin atama ve müdahalelerinin son bulması ve yaşamın her alanının yerelden düzenlenmesi demokratik yaşamın vazgeçilmez unsurudur. Cumhuriyetin yerel demokrasiyle taçlandırılması, merkezi güçler arasındaki iktidar oyunlarının yereldeki halka ve gündelik yaşamlarına olumsuz etkilerine karşı toplumu güçlü şekilde koruyacak tek yoldur.

Ancak Kürt halkının kendini yerel demokrasi temelinde yönetme talebi ve istemi de geçmişten bugüne kadar saldırılar ile engellenmeye çalışılmıştır. Şark Islahat Planı'ndan Umumi Müfettişlikler'e, OHAL valiliklerinden kayyımlara kadar her türlü gasp aracı uygulamaya konulmuştur. İrade gaspının son temsilcileri ise 2014 yılında yapılan MGK'da karar altına alınan "Çöktürme Planı" kapsamında kayyımlar olmuştur. Kayyım atamalarına olanak veren yasa maddesinin kabul edilmesinin ardından 2016 yılında 95 Demokratik Bölgeler Partisi (DBP) belediyesine, 2019 yılında ise 48 HDP belediyesine kayyım atanmıştır. Kayyım atanan belediyeler tek adam rejiminin izdüşümüne dönüştürülmüştür. Çoğulcu yönetimi temsil eden belediye meclisleri lağvedilmiştir. Denetim imkanını da ortadan kaldıran bu uygulama kayyımların tahrifatlarının ve yolsuzluklarının önünü açmıştır. Kayyım belediyeleri topluma hizmet etmek yerine yolsuzluk, rant ve çıkar üçgeninde hareket etmiştir. En temel hizmetleri yapamamış ve belediyeciliği rant ilişkilerinden ibaret görmüştür. Kayyımlar halkların iradesini gasp edip kentlerde muazzam bir tahrifat yaratmıştır.

Otoritenin tek bir elden ve merkezden yönetilme istemi bugün yaşadığımız çoklu kriz halinin temel sebeplerinden biridir. Halkların Eşitlik ve Demokrasi Partisi olarak tekçi yönetim anlayışını büyütme isteyenlere karşı yerelden ve yerinden yönetimde ısrar edeceğiz. Kayyım gasplarına karşı tüm Türkiye'de, halkın olduğu her yerde yönetime katılmasını sağlayacak ve Demokratik Yerel Yönetim anlayışını toplumla buluşturarak merkeziyetçi akla en güçlü cevabı

vereceğiz. Halkın evi olan belediyeleri halka iade etme, siyaseti toplumsallaştırma ve en yerelden başlayarak Demokratik Cumhuriyet’i öreceğiz. Kayyımlar eliyle eril yaklaşımların yerel yönetimlerimize sirayet etmesine karşı her alanda mücadele edeceğiz. Yerel demokrasi yaklaşımımızda da temel ilkelerimiz olan eş başkanlık, eşit temsiliyet ve fermuar sisteminden, mor çizgimizden asla taviz vermeyeceğiz.

Türkiye halklarının tümünü ve yedi bölgeyi Demokratik Yerel Yönetimler anlayışımızla tanıştırmak, 100 yıllık cumhuriyet tarihindeki klasik, merkeziyetçi, devletçi, rantçı belediyecilik anlayışından farklı bir yaklaşımla buluşturmak tarihsel görevimizdir. Sistem partilerinin belediyeciliği nedeniyle en temel belediye hizmetlerini bile alamayan Türkiye halklarını, belediye hizmetlerinde karar alma ve uygulama sürecinin yerinden, açık, şeffaf ve halkın katılımıyla yapıldığı bir anlayışla buluşturarak halkı belediye yönetimlerine taşıyacağız. Halkı yönetimde belirleyici hale getiren; açık, şeffaf ve deklare edilmiş ortak mücadele zeminlerini gözeten; toplumcu belediyecilik anlayışını esas alan; hizmetleri eşitlik temelinde ayrımcılığa izin vermeden yoksulları ve dezavantaj grupları gözeten; engelsiz kentler yaratan; anadil başta olmak üzere ulusal ve inançsal farklılıkları tanıyan ilkelerimizi esas alacağız. Yerel demokrasiyle yerinden yönetimi Türkiye’ye yayacağız.

Cumhuriyetin yaşadığı kriz Demokratik Cumhuriyet fikriyatı ile aşılabılır. Bu fikre toplumsal uzlaşmayı ifade eden 1920 Meclisi’nin çoğulcu karakterinden ve 1921 Anayasası’nın demokratik ruhundan feyz alan, çağdaş demokratik süreçleri güncelleyen, merkez-yerel dengesini kuran, kayyımlara asla yer olmayan, yerel demokrasi zeminine oturan, toplumsal uzlaşmayı demokratik yaşamın dinamosu gören “Demokratik Anayasa”nın ve tekel karşıtı, ekolojik, cinsiyet eşitlikçi, yerele dayanan, emekten yana, anti-kapitalist ekonomi anlayışı olan “Demokratik Ekonomi” yaklaşımının eşlik etmesi elzemdir.